

74.04/49/1
ГЗІ

ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

1
2006

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Гірська школа Українських Карпат

Науково-методичний журнал

1
2006

Івано-Франківськ
2006

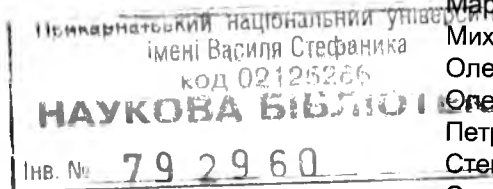
Зустріч міністра с
та Г

вано-Франківської ОДА
тефаника

79 29 60 *v.g.*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Головний редактор:	Василь Хрущ
Відповідальний секретар:	Інна Червінська
Редакційна рада:	Богдан Грицуляк Борис Савчук Василь Грещук Василь Парпан Вікторія Ларіонова Віктор Москалець Володимир Кузь (м.Умань) Володимир Сагарда (м.Ужгород) Дональд Девіс (США) Зеновія Карпенко Іван Калущий Іван Руснак (м.Чернівці) Ігор Цепенда Лідія Орбан-Лембрик Марія Чепіль (м.Дрогобич) Михайло Романюк Олексій Рега Олена Біда (м. Черкаси) Петро Лосюк Степан Москалюк (Австрія) Степан Хороб Тетяна Бойчук Тетяна Котик Юрій Москаленко
Редакційна колегія:	Василь Хрущ Інна Червінська Йосип Гілецький Марія Оліяр Мирослав Сав'юк Лілія Копчак
Літературний редактор:	Галина Білавич
Художнє оформлення:	Василь Корпанюк
Комп'ютерний набір та коректування:	Тетяна Ткач
Технічний редактор:	Олег Довгий

Свідоцтво про державну реєстрацію серія ІФ № 580 – 05 р. від 27.06.2006 р.
Вид видання за цільовим призначенням – наукове.
Сторінки журналу відкриті для дискусійних матеріалів, а тому їх зміст не завжди відображає погляди редакційної ради.
Гірська школа Українських Карпат 1 – 2006
При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове.

Адреса: "Гірська школа Українських Карпат"
вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, 76000
тел. 2 – 21 – 40, 3 – 15 – 74, fax – 8 (034 – 2) 3 – 15 – 74
mountainschool@pu.if.ua
Телефони редакції – 8-(034-2) – 2-31-47, 50-10-46

Зміст

<i>Остафійчук Богдан. Щасливої у пізнанні дороги!</i>	5
Розділ I. Офіційні матеріали	
Закон України "Про статус гірських населених пунктів в Україні".....	7
Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат".....	10
Офіційні матеріали діяльності Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника щодо співпраці з міжнародними організаціями та державними установами за програмою "Гірська школа".....	18
Протокол № 1 / 06 "Про міжнародне співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Австрійсько-Українського інституту у справах науки і технологій".....	19
Угода "Про міжнародне співробітництво між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника, Росішківською ЗОШ I-III ст. та Австро-Українським інститутом у справах науки та технологій".....	20
Угода "Про співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Верховинської районної державної адміністрації Івано-Франківської області".....	21
Розділ II.	
Проект наукового дослідження "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку"	23
Запрошуємо до співпраці! Welcome to cooperation!	30
RESEARCH PROJECT "MOUNTAIN AREA SCHOOLS. CONDITION, PROBLEMS, PROSPECTS OF DEVELOPMENT" ...	31
Wissenschaftliches Forschungsprojekt „Die Bergschule. Zustand, Probleme, Perspektiven der Entwicklung“	37
PROJET SCIENTIFIQUE DE RECHERCHE "Ecole montagnarde. Etat, problèmes, perspectives du développement"	44
Projekt naukowo-badawczy «Górska szkoła. Stan, problemy, perspektywy rozwoju»	50
Progetto scientifico di ricerca. "La scuola di montagna. La situazione attuale, le problematiche e le prospettive dello sviluppo"	56
Proyecto de investigación científica. "Escuela montañosa. Estado, problemas, perspectivas del desarrollo"	60
Орієнтовна тематика дослідження проблем навчання, виховання і розвитку учнів гірських шкіл	67
Approximate subjects of scientific researches of problems of work organization and teaching in highland schools, pupils' education and development in them	71
Розділ III. Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку	
<i>Хрущ Василь. Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів</i>	76
<i>Москаленко Юрій. Зона особливої уваги</i>	83
<i>Калуцький Іван. Спільна робота гірських шкіл та лісгосподарств з оптимізації рекреаційного лісокористування</i>	86
<i>Дональд Едвард Девіс. Царство природи: історія навколишнього середовища Східних Карпат (проект сприяння розвитку та захисту Карпат. The Kingdom of Nature: An Environmental History of the Eastern Carpathians)</i>	91
<i>Кузь Володимир. Хата як виховний простір</i>	94

<i>Москалюк Степан.</i> Від політичної економіки національної безпеки до європейської академічної безпеки.....	100
<i>Грицуняк Богдан, Грицуняк Володимир.</i> Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Верховинського району Івано-Франківської області.....	102
<i>Біда Олена, Прокопенко Людмила.</i> Сільська малокомплектна та малонаповнена школа: соціальний статус, проблеми роботи та існування.....	106
<i>Миколайський Мирослав.</i> Особливості фізичного розвитку сільських учнів гірської школи Українських Карпат.....	110
<i>Чепіль Марія, Прокопів Любов.</i> Проблеми і перспективи сучасної сільської школи.....	115
<i>Руснак Іван.</i> Учителю-патріот, що жив життям дітей-горян.....	121
<i>Червінська Інна.</i> Інновації у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи в школах гірського регіону.....	125
<i>Завгородня Тетяна.</i> Освіта як стратегічний механізм відродження ментальності, інтелектуально-духовний ресурс держави.....	131
Розділ IV. Науково-методичні матеріали на допомогу вчителям, учням гірських шкіл та слухачам "Школи майбутнього педагога"	
<i>Хрущ Олена.</i> Учням гірських шкіл про етнопсихологічні особливості характеру горян.....	136
<i>Савчук Борис, Білавич Галина.</i> Учням гірських шкіл про антиалкогольний рух на Прикарпатті.....	141
<i>Плетеницька Лідія, Файчак Зоя.</i> Використання елементів народної математики в навчальному процесі гірської початкової школи.....	147
<i>Степанова Людмила.</i> Навчання молодших школярів елементів проектно-технологічної діяльності на уроках праці в гірській школі.....	152
<i>Глецький Йосип.</i> Українські Карпати – частина Карпатської гірської країни.....	157
<i>Марія Корпанюк, Олена Хрущ.</i> Морально-духовне становлення особистості майбутнього вчителя в просесі спілкування з природою	160
Розділ V. Здобутки та проблеми гірської школи очима освітян. Творчість учителів та учнів гірських шкіл	
<i>Додяк Наталія.</i> Освіта Вижниччини на межі тисячоліть.....	163
<i>Чепига Світлана.</i> Школа вікнами в майбутнє.....	166
<i>Дутчак Василина.</i> Горами словнена душа.....	169
Додатки	
Положення про очно-заочну "Школу майбутнього педагога".....	172
План роботи "Школи майбутнього педагога".....	174
Вимоги до статей, які надходять до редакції журналу "Гірська школа Українських Карпат" (зразок оформлення).....	175
Відомості про авторів.....	176
Відомості про членів редакційної ради та редакційної колегії науково-методичного журналу "Гірська школа Українських Карпат".....	177
Редакційна колегія.....	178
Література з проблем сільської і гірської школи.....	179

Ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор фізико-математичних наук, член-кореспондент Національної академії наук України, професор Богдан Остафійчук

Rector of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, Doctor of Physics and Mathematics, Professor, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Bohdan Ostafiychuk

Щасливої у пізнанні дороги!

Шановні науковці, вчителі, студенти, батьки!

У Ваших руках перший номер часопису «Гірська школа Українських Карпат». Його зміст – у значній мірі доробок учених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, частина з яких самі є дітьми гір, випускниками тих 648 шкіл, які працюють у населених пунктах зі статусом гірських.

Сьогодні в 27 районах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей у школах зі статусом гірських навчається 126341 учень. Якщо до цього додати ще 209 дошкільних навчальних закладів із 7597 вихованцями та 1298 учнів новітніх навчальних закладів – семи гімназій і трьох ліцеїв, то переконаємось, що це велика соціальна група, яка нараховує 135236 дітей. Їх навчають тисячі випускників нашого університету. Вони не на словах, а з власного досвіду знають, що таке Карпатські гори.

Умови рідкорозселеності, значна віддаленість частини ділянок та осель від школи, специфіка господарювання, ландшафтно-природні особливості гір та ризики, що викликаються такими катаклізмами, як снігові замети, повені, вітровії,

Happy journey to knowledge!

Dear scientists, teachers, students, parents,

You have the first issue of the magazine «Highland School of the Ukrainian Carpathians» in your hands. The creative work of scientists of the Precarpathian National University named after Vasily Stefanyk, the part of who are the highland children, graduates of those 648 schools which work in settlements with the status of highland ones, is its contents.

Today, 126341 pupils study at schools with the highland status in 27 districts of Zakarpattya, Ivano-Frankivsk, Lviv and Chernivtsi regions. Thousand graduates of our university work with them. They, not in words, but from their own experience know what the Carpathian Mountains are.

Conditions of rare density of population, significant remoteness of plots and dwellings from schools, specific character of farming, both landscape and natural features of mountains and the risks caused by such cataclysms as snow drifts, flooding, strong winds, chronic impassability, severe and unstable climate, strong need of heat, connected with the low content of oxygen in the air and other features of mountains form not only courageous characters of their inhabit-

хронічне бездоріжжя, суворий і нестабільний клімат, висока потреба в теплі, пов'язана з низьким вмістом кисню у повітрі та інші особливості гір формують не лише мужні характери їх жителів, але й неминуче відбиваються на діяльності вчителів і учнів гірських шкіл.

Вивчити специфіку впливу природи, конкретного географічного простору на навчання, виховання і розвиток дітей-горян, знайти характерні особливості роботи вчителів у гірських школах, визначити взаємозалежність процесів життєзабезпечення, життєдіяльності і формування особистості в гірських сім'ях і школі, встановити закономірності цих процесів і виробити відповідні наукові та методичні рекомендації щодо підвищення їх ефективності – таку мету поставили перед собою вчені нашого університету.

Журнал пропонуватиме свої сторінки для дослідників з інших регіонів і країн, якщо їх науковий інтерес пов'язаний з питаннями впливу географічного середовища на розвиток особистості.

Чому саме наші науковці зініціювали вивчення цієї проблеми? Тому що просторово ми перебуваємо найближче до гір, навчаємо дітей гір і готуємо їх, у тому числі до роботи в горах. Окрім цього, в основі назви нашого університету корінним є слово «Карпати». Сам Бог велів нам започаткувати системне наукове вивчення проблеми гірської школи.

Часопис «Гірська школа Українських Карпат» має завдання оприлюднити, винести на обговорення широкого загалу освітян, психологів, медиків, екологів, географів, економістів, соціологів та науковців інших галузей знань зібрані, вивчені, узагальнені матеріали, думки і пропозиції щодо подальшого розвитку гірських шкіл і вдосконалення всієї системи навчання, виховання і розвитку дітей-горян, формування з них справжніх патріотів і порядних людей.

Нехай Бог допомагає дослідникам цієї потрібної і складної проблеми, авторам наукових статей, розробникам методичних матеріалів, редакційній раді та колеги досягти успіхів на складній і приємній дорозі пізнання.

ants, but also inevitably influence the activity of teachers and pupils of the highland schools.

Scientists of our university have set themselves as an object to investigate specific character of the influence of nature, the concrete geographical area on study, education and development of children-highlanders; to find prominent features of teachers' work in highland schools, to define interdependence of processes of life-support, ability to live and personality's formation in highland families and school, to establish objective laws of these processes and to develop corresponding scientific and methodical recommendations concerning increase of their efficiency.

The magazine will offer its pages for researchers from other regions and countries if their scientific interest is connected with questions of influence of the geographical environment on development of the personality.

Why did our scientists initiate studying this problem? Because spatially we are most close to the mountains, we teach children of highlands and we partially prepare them for work in highlands, because the basis of the name of our university is a root word «Carpathians». God himself ordered us to begin system scientific studying of the problem of the highland school.

Magazine «Highland school of the Ukrainian Carpathians» has the task to give to publicity and to submit for discussion the collected, investigated and generalized materials, ideas and offers concerning further development of highland schools and improvement of all system of training, education and development of children-highlanders, forming them as true patriots and decent people, to the broad audience of educational specialists, psychologists, physicians, ecologists, geographers, economists, sociologists and scientists in other branches of knowledge.

Let God help the researchers of this necessary and complicated problem, to the authors of scientific articles, the developers of methodical materials, to the editorial council and board to achieve successes on the difficult and pleasant way of knowledge.

ОФІЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про статус гірських населених пунктів в Україні
(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, № 9, ст. 58)
(Вводиться в дію Постановою ВР № 57/95 – ВР від 15.02.95,
ВВР, 1995, № 9, ст.59. Документ 56/95 – ВР остання редакція від 07.08.2004 р.)**

Цей закон встановлює критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначає основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються.

Стаття 1. Визначення та критерії віднесення населених пунктів до категорії гірських

До гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність.

Критеріями віднесення населених пунктів до категорії гірських є:

розташування населеного пункту або частини його, на якій проживає більш як третина мешканців цього населеного пункту, на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря на території, рельєф якої дуже розчленований байраками, водотоками тощо, та розміщення 50 і більше відсотків сільськогосподарських угідь у межах цього пункту на схилах крутизною 12 градусів і більше;

якщо на одного жителя припадає менш як 0,25 гектара ріллі або при її відсутності – менш як 0,60 гектара сільськогосподарських угідь;

суворі кліматичні умови: холодна і довга зима (середня тривалість – не менш 115 днів, середньодобова температура повітря у січні не перевищує мінус 4 градуси за Цельсієм), прохолодне коротке літо (середня тривалість – не більше двох місяців, середньодобова температура у липні не перевищує 20 градусів за Цельсієм), велика кількість опадів (середньорічна сума опадів у рідкому і твердому стані – не менше 600 міліметрів), мають місце селеві явища, повені, вітровали, снігові намети, сейсмічність землі.

Населені пункти, які розташовані на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря і відповідають двом критеріям та менш як двом показникам третього критерію – «суворі кліматичні умови» – цієї статті, набувають статусу гірських.

Стаття 2. Порядок надання населеним пунктам статусу гірських

Пропозиції щодо надання населеним пунктам статусу гірських подаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим та обласними державними адміністраціями Кабінету Міністрів України.

Перелік населених пунктів, яким надається статус гірських, затверджується Кабінетом Міністрів України.

У разі ліквідації, перейменування, об'єднання, поділу населених пунктів, яким надано статус гірських, або створення нових зазначених перелік уточнюється в такому ж порядку.

Стаття 3. Державні гарантії соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських

Для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава гарантує:

1) виділення бюджетних коштів на розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази пасажирського транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, електричних мереж, систем теле- і радіотрансляції, газифікації та

розробки місцевих газових і нафтових родовищ, освіти, охорони здоров'я, культурно-побутового та торговельного обслуговування, а також фінансування заходів для поліпшення родючості земель, розвитку та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону;

2) здійснення заходів щодо будівництва об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури;

3) встановлення доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевостях, що віднесені до гірських, та реалізується державі виробниками таких населених пунктів;

4) забезпечення в централізованому порядку поставок населенню життєво необхідної продукції в обсягах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України;

5) плату за електроенергію громадянами в розмірі, що дорівнює платі за електроенергію у сільській місцевості.

(Статтю 4 виключено на підставі Закону № 1917 – III (1917 – 14) від 13.07.2000 – набуває чинності з 01.01.2001)

Стаття 5. Порядок визначення та надання громадянам статусу особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського

Статус особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, надається громадянам, що постійно проживають, постійно працюють або навчаються на денних відділеннях навчальних закладів в цьому населеному пункті, про що громадянам виконавчим органом відповідної місцевої ради видається посвідчення встановленого зразка.

У разі, коли підприємство, установа, організація розташовані за межами населеного пункту, якому надано статус гірського, але мають філії, представництва, відділення, інші відокремлені підрозділи і робочі місця в населених пунктах, що мають статус гірських, на працівників, які постійно в них працюють, поширюється статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського.

Посвідчення видається також окремим громадянам інших населених пунктів та тим, які проживають за межами населених пунктів, умови проживання яких відповідають критеріям, передбаченим у статті 1 цього Закону, а також громадянам, які постійно працюють або несуть службу на лісгосподарських підприємствах, гідрометеорологічних станціях, заставах, обсерваторіях, інших об'єктах, що розташовані поза межами населених пунктів в місцевостях, що відповідають критеріям, передбаченим у статті 1 цього Закону.

Рішення виконавчого органу місцевої ради про відмову у наданні (припиненні) громадянину статусу особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, може бути оскаржено до суду в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Стаття 6. Пільги громадянам, яким надано статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського

1. Умови оплати праці осіб, які працюють у гірських районах, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

2. Розмір державних пенсій, стипендій, всіх передбачених чинним законодавством видів державної матеріальної допомоги громадянам, які одержали статус особи, що працює, проживає або навчається на території населеного пункту, якому надано статус гірського, збільшується на 20 відсотків.

м. Київ, 15 лютого 1995 року
№ 56/95 – ВР

Від редакції.

22 лютого 2006 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні". "За" проголосувало 260 із 396 народних депутатів, зареєстрованих у залі.

В узгодженому тексті проекту передбачається:

– статус гірського населеного пункту буде надано населеним пунктам, розташованим на висоті 350 метрів (нині чинна редакція – 400 метрів) та при крутизні схилу – 9 градусів (нині чинна редакція – 12 градусів);

розширити перелік пільг та державних гарантій для населених пунктів, яким надано статус гірських, та для громадян, які в них проживають. До їх числа віднесено:

– надання суб'єктам підприємницької діяльності доплати у розмірі до 50 % від ціни реалізованої ними сільськогосподарської сертифікованої продукції, яка вироблена у місцевостях, що віднесені до гірських;

– компенсацію, за рахунок Державного бюджету, відсоткової ставки по кредитах, залучених суб'єктами господарювання які розташовані в гірських населених пунктах і виконують роботи та послуги щодо будівництва та реконструкції об'єктів інженерної інфраструктури цих населених пунктів;

– розмір щорічних трансферів до місцевих бюджетів на розвиток закладів бюджетної сфери становитиме не менше 20 % обсягу загального фонду місцевих бюджетів, з яких фінансуються дані заклади;

– встановлення мінімальної межі розміру надбавки до доходів громадян, які проживають у гірських населених пунктах (розмір надбавки становитиме 20 % доходу, але не менше 20 % прожиткового мінімуму);

– населення гірських населених пунктів буде прийматися на навчання до державних вищих закладів освіти, професійно-технічних закладів освіти та на курси для професійного навчання поза конкурсом, а особи, з числа вищезазначених, які закінчили середні загальноосвітні школи та професійно-технічні заклади освіти з відзнакою, тільки за результатами співбесіди;

– навчання даної категорії студентів відбуватиметься за рахунок коштів Державного бюджету України. Окрім того, їм обов'язково надаватиметься на весь час навчання житло (гуртожиток) та підвищена на 50 % стипендія.

Вищеназваний Закон "Про внесення змін до Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" не був підписаний Президентом України.

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про ратифікацію Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат**

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 32. – С.383)

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат (998 – 164), підписану 22 травня 2003 року в м. Києві, ратифікувати (додається*).

Президент України

м. Київ, 7 квітня 2004 року
№ 1672-IV

**Рамкова конвенція
про охорону та сталий розвиток Карпат**

(Конвенцію ратифіковано Законом
N 1672-IV (1672-15) від 07.04.2004)

Офіційний переклад

“Сторони”,

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами, та

УСВІДОМЛЮЮЧИ, що Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн;

УСВІДОМЛЮЮЧИ важливість та екологічну, культурну і соціально-економічну цінність гірських регіонів, що спонукало Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй проголосити 2002 рік міжнародним роком гір (995–612);

ВИЗНАЮЧИ важливість гірських регіонів, як це закріплено у розділі 13 (Сталий розвиток гірських регіонів) Декларації щодо довкілля та розвитку (“Порядок денний на 21 сторіччя”, Ріо-де-Жанейро, 1992 рік), а також у Плані дій Світового Самміту з проблем сталого розвитку,

ПОСИЛАЮЧИСЬ на Декларацію з питань довкілля та сталого розвитку в Карпатському та Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 рік);

БЕРУЧИ ДО УВАГИ відповідні положення і принципи, закріплені у відповідних глобальних, регіональних і субрегіональних правових документах, стратегіях і програмах з довкілля;

* Додається до оригіналу.

МАЮЧИ НА МЕТІ забезпечити більш ефективне виконання таких вже існуючих інструментів та МАЮЧИ ЗА ОСНОВУ інші міжнародні програми;

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати являють собою середовище, в якому проживає місцеве населення та

ВИЗНАЮЧИ внесок місцевого населення у сталий соціальний, культурний і економічний розвиток та у збереження традиційних знань у Карпатах;

ВИЗНАЮЧИ важливість субрегіональної співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат у контексті процесу “Довкілля для Європи”;

ВИЗНАЮЧИ досвід, отриманий в рамках Конвенції щодо охорони Альп (Зальцбург, 1991 рік), як успішну модель для охорони довкілля та сталого розвитку гірських регіонів, що забезпечує гарну основу для нових партнерських ініціатив та подальшого зміцнення співпраці між Альпійськими та Карпатськими державами;

УСВІДОМЛЮЮЧИ той факт, що зусилля, спрямовані на охорону, збереження та стале використання природних ресурсів Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а вимагають регіональної співпраці; а також, що зростає важливість транскордонного співробітництва у досягненні екологічної цілісності;

Домовилися про таке:

**Стаття 1
Сфера застосування**

1. Конвенція застосовується до Карпатського регіону (далі – “Карпати”), який буде визначений на Конференції Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування цієї Конвенції та її протоколів на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції.

**Стаття 2
Загальні цілі та принципи**

1. Сторони проводять всебічну політику та співпрацюють для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

2. Для досягнення цілей, зазначених у пункті 1, Сторони вживають відповідних заходів у сферах, охоплених у статтях 4-13 цієї Конвенції, підтримуючи:

- принципи запобігання та застереження;
- принцип “забруднювач платить”;
- участь громадськості та залучення заінтересованих організацій;
- транскордонну співпрацю;
- інтегроване планування та управління земельними та водними ресурсами;
- програмний підхід; та
- екосистемний підхід.

3. Для досягнення цілей, визначених цією Конвенцією, та забезпечення її виконання Сторони можуть, у разі необхідності, розробляти та приймати Протоколи.

**Стаття 3
Інтегрований підхід до управління земельними ресурсами**

Сторони застосовують підхід інтегрованого управління земельними ресурсами, як це визначено у розділі 10 “Порядку денного на 21 сторіччя”, шляхом розробки і виконання відповідних інструментів, таких як плани щодо інтегрованого управління, що стосуються території цієї Конвенції.

**Стаття 4
Збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття**

1. Сторони здійснюють політику, спрямовану на збереження, стале використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат. Сторони вживають відповідних заходів

для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат, та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків.

2. Сторони сприяють належному поводженню з напівприродними середовищами існування, відтворенню деградованих середовищ існування та підтримують розробку та виконання відповідних планів управління.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на запобігання ввезенню неаборигенних видів та поширенню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи видам, а також на їхній контроль або знищення.

4. Сторони розвивають сумісні системи моніторингу, координовані регіональні інвентаризації видів та середовищ існування, координовані наукові дослідження та їхню роботу в мережі і/або сприяють їм.

5. Сторони співпрацюють щодо розвитку екологічної мережі в Карпатах як складової частини всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій, а також посилюють заходи щодо збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій.

6. Сторони вживають відповідних заходів для включення цілей збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до окремих напрямків державної політики, таких як гірське сільське господарство, гірське лісове господарство, управління басейнами річок, туризм, транспорт та енергетика, промисловість та гірничодобувна діяльність.

Стаття 5 Просторове планування

1. Сторони проводять політику просторового планування, спрямовану на охорону та сталий розвиток Карпат, яка враховує особливі екологічні та соціально-економічні умови в Карпатах та їхніх гірських екосистем, та є вигідним для місцевого населення.

2. Сторони прагнуть координувати просторове планування на прикордонних територіях шляхом розробки транскордонних та/або регіональних програм просторового планування, покращення та підтримки співпраці між відповідними регіональними та місцевими установами.

3. Розробляючи програми та політику просторового планування, особливу увагу, зокрема, слід звернути на:

- а) транскордонну транспортну, енергетичну і телекомунікаційну інфраструктуру та послуги;
- б) збереження та сталого використання природних ресурсів;
- в) узгоджене планування міських та селищних прикордонних територій;
- г) запобігання транскордонному впливу забруднення;
- д) інтегроване планування землекористування та оцінка впливу на довкілля.

Стаття 6 Стале й інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами

Сторони, враховуючи гідрологічні, біологічні й екологічні, а також інші особливості басейнів гірських річок:

а) вживають відповідні заходи для сприяння політиці, що поєднує стале використання водних ресурсів та планування землекористування, маючи на меті здійснення політики та планів, які ґрунтуються на інтегрованому підході щодо управління річковими басейнами, визнаючи важливість попередження, управління і контролю над забрудненнями і повеннями, зменшення фрагментації водних середовищ існування;

б) проводять політику, спрямовану на стале управління поверхневими та підземними водними ресурсами, забезпечуючи достатнє постачання поверхневих та підземних вод гарної якості, яке необхідне для сталого, збалансованого та раціонального водокористування, а також належне знезараження та обробку стічних вод;

в) проводять політику, спрямовану на збереження природних водостоків, джерел, озер та ресурсів підземних вод, а також на збереження та охорону водно-болотних угідь і водно-болотних екосистем, охорону від негативних природних та антропогенних явищ, таких як повені та аварійне забруднення водних ресурсів.

г) продовжують розробляти узгоджену або спільну систему заходів, дій та раннього попередження щодо транскордонних впливів на водний режим повеней і аварійного забруднення водних ресурсів, а також співпрацюють щодо запобігання та зменшення пошкоджень та надання допомоги у роботах з відновлення.

Стаття 7 Стале сільське та лісове господарство

1. Сторони підтримують стале управління земельними ділянками, що традиційно обробляються людиною, і вживають відповідних заходів щодо розробки та здійснення їхньої сільськогосподарської політики, враховуючи потреби щодо охорони гірських екосистем та ландшафтів, важливості біологічного біорізноманіття, а також враховуючи менш сприятливі умови для розвитку сільського господарства в гірських районах.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на розвиток та розробку відповідних документів, таких як надзвичайно важливі агроекологічні програми у Карпатах, які сприяють інтеграції екологічних інтересів до сільськогосподарської політики та планів управління земельними ресурсами, враховуючи при цьому важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, таких як природні та напівприродні пасовища як частини екологічних мереж, ландшафтів та традиційного землекористування.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння та підтримку використання документів та програм, які відповідають міжнародно-узгодженим принципам щодо сталого управління лісовими ресурсами.

4. Сторони використовують практику щодо сталого управління гірськими лісами у Карпатах, враховуючи численні функції лісів, важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, а також менш сприятливі умови у гірських лісах.

5. Сторони проводять політику, спрямовану на визначення природоохоронних територій, особливо в незайманих лісах достатнього розміру та кількості, для того щоб обмежити чи пристосувати їхнє використання відповідно до поставлених завдань щодо їхнього збереження.

6. Сторони сприяють застосуванню безпечних для довкілля заходів у сільському та лісовому господарстві, які забезпечують необхідну затримку опадів у горах з метою кращого запобігання повеням та підвищення безпеки життя і майна.

Стаття 8 Сталий транспорт та інфраструктура

1. Сторони проводять політику планування і розвитку щодо сталого транспорту та інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття, територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення, охорону біологічного різноманіття та ландшафтів, а також тих територій, що мають особливе значення для туризму.

2. Сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування, та враховуючи потреби управління сталим транспортом на всіх стадіях планування розвитку транспорту в Карпатах.

3. На екологічно вразливих територіях Сторони співпрацюють щодо розробки моделей екологічно безпечного транспортування.

Стаття 9 Сталий туризм

1. Сторони вживають заходи для сприяння сталому туризму в Карпатах, який приносить користь для місцевого населення та базується на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат, та посилюють з цією метою співпрацю.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння транскордонній співпраці для підтримки розвитку сталого туризму, розробляючи координовані або спільні плани управління транскордонними чи прикордонними природоохоронними територіями та іншими об'єктами, що становлять інтерес для туризму.

Стаття 10 Промисловість та енергетика

1. Сторони сприяють застосуванню більш чистих технологій виробництва з метою адекватного попередження, реагування та ліквідації промислових аварій та їхніх наслідків, а також для охорони здоров'я людей та збереження гірських екосистем.

2. Проекти Протоколів надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.

3. Протоколи приймаються та підписуються на сесіях Конференції. Набуття чинності, внесення змін та доповнень і вихід з Протоколів здійснюється *mutatis mutandis* згідно зі статтями 19, 21 (пункти 2 – 4) та статтею 22 Конвенції. Тільки Сторона Конвенції може стати Стороною Протоколів.

Стаття 19 Внесення змін та доповнень до Конвенції

1. Будь-яка Сторона може пропонувати зміни та доповнення до Конвенції.
2. Запропоновані зміни та доповнення надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.
3. Конференція приймає запропоновані зміни та доповнення до Конвенції шляхом консенсусу.
4. Зміни та доповнення до Конвенції підлягають ратифікації, схваленню чи прийняттю. Зміни та доповнення набувають чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття. Після цього зміни та доповнення набувають чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття.

Стаття 20 Вирішення спорів

Сторони вирішують спори, що виникають стосовно тлумачення або виконання Конвенції, шляхом переговорів або іншим шляхом вирішення спорів згідно з міжнародним правом.

Стаття 21 Набуття чинності

1. Ця Конвенція відкрита для підписання у Депозитарія з 22 травня 2003 року до 24 травня 2004 року.
2. Ця Конвенція підлягає ратифікації, схваленню чи прийняттю тими, хто її підписав. Конвенція відкрита для приєднання для тих, хто її не підписав. Ратифікаційні грамоти або документи про схвалення, прийняття та приєднання передаються на зберігання Депозитарію.
3. Конвенція набуває чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.
4. Після цього Конвенція набуває чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.

Стаття 22 Вихід

Будь-яка Сторона може вийти з цієї Конвенції шляхом письмового повідомлення, направленою Депозитарію. Такий вихід набуває чинності на 180-й день після дати отримання повідомлення Депозитарієм.

Стаття 23 Депозитарій

1. Депозитарієм Конвенції є Уряд України.
2. Депозитарій повідомляє всі інші Сторони про:
 - а) будь-яке підписання Конвенції та її Протоколів;
 - б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, схвалення чи приєднання;
 - в) дату набуття чинності Конвенцією, а також її Протоколами або змінами та доповненнями до неї, а також дату набуття ними чинності для будь-якої іншої Сторони;

г) будь-які заяви про вихід з Конвенції або її Протоколів та дату, коли такий вихід набуває чинності для відповідної Сторони;

д) здачу на зберігання будь-якої заяви відповідно до пункту 2 статті 1.

Вчинено в м. Київ 22 травня 2003 року в одному примірнику англійською мовою.

Оригінал Конвенції зберігається у Депозитарія, який направить завірені копії усім Сторонам.

На посвідчення цього нижчепідписані, належним чином на те уповноважені підписали цю Конвенцію:

За Уряд Республіки Польща: *(підпис)*

За Уряд Румунії: *(підпис)*

За Уряд Сербії та Чорногорії: *(підпис)*

За Уряд Республіки Словаччина: *(підпис)*

За Уряд Республіки Угорщина: *(підпис)*

За Уряд України: *(підпис)*

За Уряд Республіки Чехія: *(підпис)*

ОФІЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

діяльності Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника щодо співпраці з міжнародними організаціями та державними установами за програмою “Гірська школа”

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Кривопільська загальноосвітня школа I–III ст. Верховинського району Івано-Франківської області

Протокол № 1 / 06

від 3 квітня 2006 р.

“Про міжнародне співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Австрійсько-Українського інституту у справах науки і технологій”

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та Австрійсько-Український інститут у справах науки і технологій, у подальшому “Сторони”, погодилися сприяти науковому співробітництву у сфері фундаментальних наук та академічної безпеки заради стабільності та прогресу.

Вчені обох “Сторін” в установленому державою порядку будуть знайомитися з дослідницькими проектами, що розробляються в країні партнера, а також будуть створювати спільні наукові проекти.

Спільні проекти викладені у Додатку № 1.

Учасники спільних проектів матимуть доступ до архівів, бібліотек, науково-дослідних установ, місць вивчення і практичного втілення проектів. Вони отримуватимуть повну фінансову підтримку від “Сторін”-партнерів.

Бюджети обох “Сторін” передбачають витрати на фінансування діючих проектів, одночасно плануються витрати на наступний фінансовий рік.

Кошторис витрат викладений у Додатку № 2.

“Сторони” регулярно, за взаємопогодженим графіком, зустрічатимуться з метою обговорення розвитку співробітництва, виконання умов Протоколу та підписання Угод із третіми сторонами, що виявили бажання стати учасниками Проектів.

Цей Протокол складений українською та німецькою мовами 3 квітня 2006 р. і дійсний протягом 5 (п'яти) років.

За
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Б. К. Остафійчук
Ректор

За
Австрійсько-Український
інститут у справах науки і технологій
С. С. Москалюк
Президент

УГОДА

від 03.04.2006 р.

№ 1/06

**Про міжнародне співробітництво між
Прикарпатським національним університетом
імені Василя Стефаника, Росішківською ЗОШ I-III ст.
та Австро-Українським інститутом
у справах науки та технологій**

Всі партнери, що домовляються, у подальшому "Сторони", погодились сприяти міжнародному співробітництву в рамках австро-українського освітньо-наукового проекту "Проблеми гуцульської школи в контексті академічної безпеки заради стабільності та прогресу". Зміст Проекту викладений у Додатку 1.

Представники всіх Сторін в установленому державою порядку будуть:

- 1) проводити самостійно діючі міжнародні школи – семінари та видавничу діяльність по тематиці Проекту;
- 2) надавати один одному інформаційно-консультативні послуги, в тому числі юридичні, що стосуються порушення прав людини;
- 3) спільно аналізувати соціально-політичну інформацію (рівень правової освіти місцевого населення, рівень корупції та фаховий рівень представників місцевої влади тощо) та культурно-економічну ситуацію (наявність і якісний склад ринку робочої сили, профспілкова діяльність, здатність громади та місцевої влади на внутрішньому рівні дійти максимально швидко консенсусу тощо);
- 4) вести пошук обдарованих і талановитих дітей та сприяти їх вступу до університету на державну форму навчання;
- 5) проводити порівняльний аналіз науково-методичних розробок та практичного досвіду з проблем навчання, виховання та розвитку учнів гірських шкіл України та Австрії;
- 6) сприяти впровадженню нових інформаційних технологій та дистанційного навчання в системі Інтернет для покращення роботи гірських загальноосвітніх шкіл;
- 7) організувати спільну роботу кафедр університету, Австрійсько-Українського інституту та територіальних органів місцевої влади з наданням правової, наукової, методичної і фахової допомоги учителям гірських шкіл;
- 8) вивчати вплив етнічних та історичних особливостей, народних традицій, звичаїв та обрядів горян для впровадження концепції академічної безпеки в системі виховання і розвитку дітей в гірських школах.

За Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника

Ю. М. Москаленко
Проректор
з навчальної роботи

За Росішківську
ЗОШ I-III ст

В. В. Микулець
Директор

За Австро- Український інститут

С. С. Москалюк
Президент

УГОДА

від 11.11.2005 р.

№ 4 / 05

**Про співробітництво
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника та Верховинської
районної державної адміністрації
Івано-Франківської області**

Керуючись Законом України "Про освіту" та Законами України "Про загальну середню освіту" і "Про вищу школу", виходячи із наказів Міністерства освіти і науки щодо подальшого розвитку системи освіти, більш якісного навчання, виховання і розвитку учнівської молоді та кращої підготовки випускників університету до роботи в школі, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, базуючись на вимогах Статуту університету, в особі ректора – доктора фізико-математичних наук, професора Остафійчука Б.К. з одного боку та Верховинська державна адміністрація в особі голови п. Шумеги І.С. з другого боку уклали угоду, яка передбачає:

1. Спрямування зусиль обох сторін на покращення науково-методичної підготовки вчителів району до навчально-виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

З цієї метою університет зобов'язується сприяти відділу освіти РДА в організації науково-методологічного семінару "Розвиток особистості молодших школярів у навчально-виховному процесі", у забезпеченні семінару висококваліфікованими спеціалістами з числа професорсько-викладацького складу.

2. Сторони працюватимуть над удосконаленням системи професійної орієнтації та профвідбору випускників ЗОШ Верховинського району до навчання у ВНЗ України, в тому числі у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.

З цієї метою університет та відділ освіти РДА в листопаді – грудні 2005 року організують у Верховині "Школу майбутнього педагога".

Заступник голови Верховинської РДА Дмитро Кірацук і автор проекту "Гірська школа" Василь Хруц обговорюють план роботи "Школи майбутнього педагога"

Положення про "Школу майбутнього педагога", її функції, обов'язки і права вчителів, викладачів та випускників школи буде розроблене сторонами і складатиме невіддільну частину даної угоди.

3. З метою більш глибокого вивчення існуючих проблем і перспектив розвитку гірських загальноосвітніх шкіл університет та відділ освіти РДА організують творчу групу з даного питання.

Університет передає Верховинській РДА проект наукового дослідження "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку".

4. Для кращої науково-методичної підготовки вчителів початкових класів (а за пропозиціями відділу освіти РДА – учителів інших ступенів ЗОШ) викладачі університету проведуть майстер-класи з курсів: "Я і Україна", "Українська мова", "Математика" тощо.

5. Відділ освіти РДА спільно з дирекцією Педагогічного інституту залучатимуть до навчання в магістратурі та аспірантурі перспективних учителів району.

6. Університет спільно з відділом освіти РДА, директорами та Радами шкіл виявлятимуть, відбиратимуть і готуватимуть найбільш обдарованих дітей для навчання за кордоном.

7. Відділ освіти РДА сприятиме у проведенні дослідно-експериментальної роботи з проблем навчання, виховання і розвитку дітей-горян та розвитку шкіл у гірських умовах.

8. Університет сприятиме в розвитку методичної служби відділу освіти РДА.

З цієї метою надаватиме допомогу у комплектуванні методичного кабінету – працями викладачів кафедр Педагогічного інституту й інших кафедр університету.

9. Відділ освіти РДА сприятиме в організації і проведенні педагогічної практики студентів університету, у виконанні студентами курсових, дипломних і магістерських робіт.

10. Університет і відділ освіти РДА організують у районі етнологічну та етнографічну практику педагогів, географів, істориків, філологів тощо як невичерпне джерело національного виховання та формування громадянських якостей випускників університету.

Положення цієї Угоди будуть конкретизовані у спільних планах, календаризовані за згодою сторін і стануть невіддільними частинами Угоди.

Угода складена у двох примірниках, кожен з яких має однакову силу.

За Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника

ректор **Б. Остафійчук**

За Верховинську
районну державну
адміністрацію

голова **І. Шумега**

**Проект наукового дослідження
"Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку".
Орієнтовна тематика наукових досліджень
проблем організації роботи гірських шкіл та навчання,
виховання і розвитку в них учнів**

Науково-дослідний проект

**"ГІРСЬКА ШКОЛА. СТАН.
ПРОБЛЕМИ.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ"**

Підрозділ-виконавець

– Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Автор і керівник проекту

– Хрущ Василь Дем'янович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкового навчання.

т.р.8-03422-2-31-47, 8-03422-2-21-40; т.д.8-0342- 50-10-46
mountainschool@pu.if.ua

Інші автори:

– Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор
– Рега Олексій Степанович – кандидат педагогічних наук, професор
– Гамор Федір Дмитрович – доктор біологічних наук, професор, директор Карпатського біосферного заповідника
– Грицуляк Богдан Васильович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії і фізіології людини
– Москалюк Степан Степанович – доктор фізико-математичних наук, професор
– Парпан Василь Іванович – доктор біологічних наук, професор

Керівник проекту

_____ підпис

« _____ » 2006 р.

1. АНОТАЦІЯ

Проживання в умовах рідкорозселеності, значної віддаленості окремих ділянок та осель від школи, специфічні особливості господарювання, ландшафтно-природні особливості гір та ризики, що викликаються такими катаклізмами, як повені, снігові замети, вітровії, бездоріжжя тощо, формують не лише особливий характер і світосприймання горян, але й неминуче відбиваються на роботі гірської школи.

Робота в невеликому, часто замкнутому колективі, відірваність від щоденного спілкування з багатьма колегами-освітянами, недостатня професійна, соціально-економічна і політична поінформованість, часто боротьба за виживання – все це та інше призводить до швидкого “старіння” учителя, поступового зниження його професійної і соціальної активності.

Значна частина гірських регіонів Українських Карпат є депресивними в розумінні зайнятості населення, монофункціональності господарювання, характеризуються складними демографічними процесами.

Якість гірського населення різко знижується. Гори неминуче впливають на життєдіяльність, психіку, світогляд школярів.

У XXI столітті необхідно підвищити інформативність, доступність до джерел науки, техніки, культури, благ цивілізації для кожної дитини гір. За умов сучасних систем інформації це стає реальністю.

2. МЕТА Й ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ

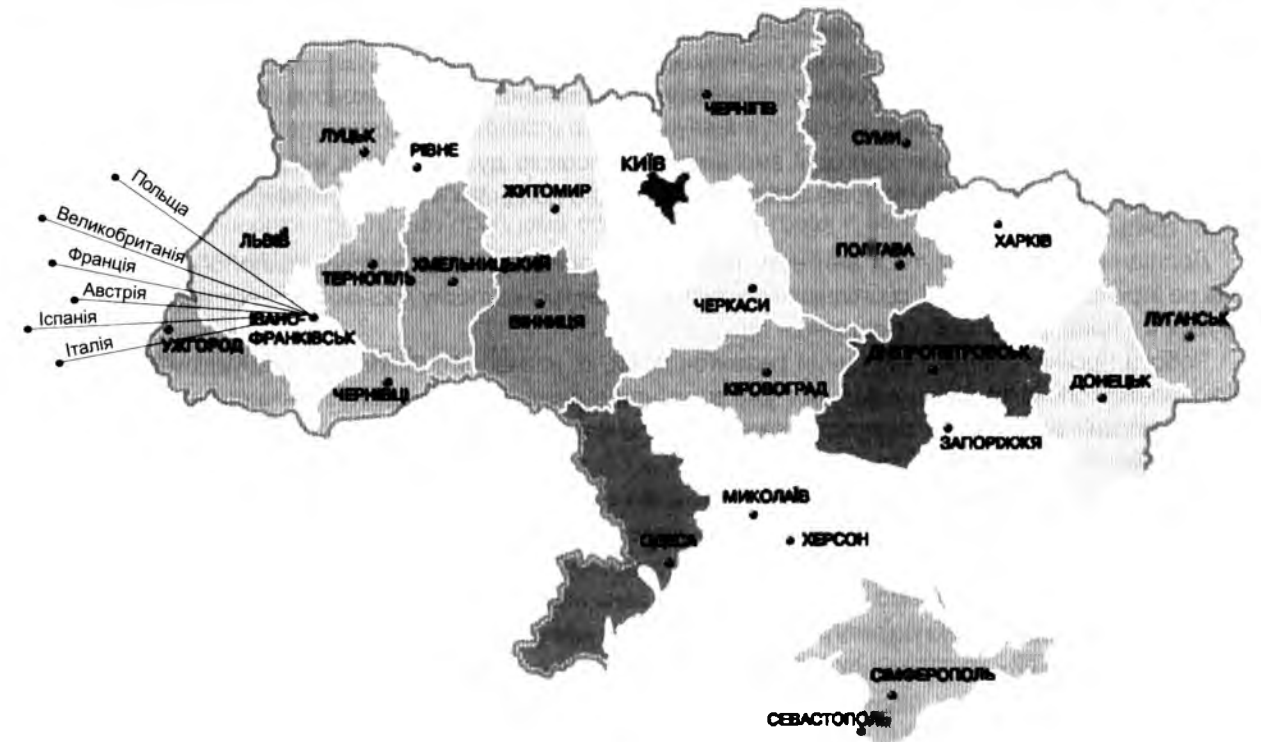
На основі аналітичного вивчення соціально-економічних, геоетнологічних умов та організаційно-педагогічних особливостей діяльності гірської школи:

- виявити специфіку навчання, виховання і розвитку учнів в умовах гір;
- науково обґрунтувати принципи, зміст, форми і методи роботи гірської школи;
- розробити систему рекомендацій і заходів щодо підвищення ефективності її роботи.

Першочерговими завданнями є:

- використання нових інформаційних технологій, дистанційного навчання, системи Інтернет для покращення роботи гірських шкіл, у тому числі створення системи надання науково-методичної допомоги вчителям;
- вивчення геопсихічних та геоетнологічних особливостей гірських жителів, традицій, звичаїв та обрядів горян і їх впливу на навчання, виховання та розвиток учнів в умовах гір;
- орієнтація учнів на вивчення природничих наук, іноземних мов, залучення їх до традиційних видів діяльності з народно-прикладних видів мистецтва і праці;
- вивчення особливостей змісту, форм і методів підготовки вчителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів в університеті для роботи в гірських школах;
- підготовка пропозицій для державних органів управління освітою, органів місцевого самоврядування, керівників освітніх закладів щодо підвищення ефективності роботи гірських шкіл, особливо з проблем виявлення обдарованих дітей, орієнтації учнів на поглиблене вивчення природничих наук, іноземних мов, мистецько-прикладних видів навчання і діяльності;
- проведення порівняльного аналізу наукових концепцій, підходів, розробок та практичного досвіду з проблем роботи гірських шкіл України з іншими країнами Європи і світу. Об'єднання зусиль науковців університету з ученими Європи і світу з метою дослідження проблем гірської школи.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника міг би стати таким об'єднуючим науковим центром.

3. СТАН ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в Івано-Франківській області працює 697 загальноосвітніх шкіл, з них 225 в гірській місцевості. В гірських школах велика кількість малокомплектних шкіл і класів-комплектів, що утруднює як роботу вчителів, так і негативно відбивається на якості знань учнів.

Проживання десятків тисяч дітей і сотень учителів у горах із суворим і нестабільним кліматом, з більш високою потребою в теплі, пов'язаною з низьким вмістом кисню в повітрі, з гіршими ґрунтами, меншими площами землі, придатної для обробітки, більш короткими періодами вегетації тощо неминуче породжує проблеми, яких не знають низинні школи, особливо міські.

Гірські школи працюють в умовах уповільненого суспільного розвитку. Гори залишаються середовищем особливого спілкування людини з дикою природою. Усе це не може не впливати на особливості роботи школи, навчання, виховання і розвиток дітей.

Єдина стандартизована шкільна система не враховує ні етнологічні, ні геопсихологічні особливості, ні особливості буття людей у геопросторі.

Як наслідок нагромадилася низка проблем, що стримують розвиток як школи, так і дітей. Серед них:

1. Монофункціональний розвиток гірських сіл утруднює вибір професії та працевлаштування випускників шкіл.
2. Недостатність розвитку сільських територій у горах, збіднений ринок праці у гірських селищах, недостатня зацікавленість державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл справляють негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи.
3. Незадовільний санітарно-гігієнічний стан багатьох гірських шкіл (холод, низька якість роботи вчителів та учнів упродовж трьох-чотирьох осінньо-зимових місяців року).
4. Відсутність повної ставки в багатьох учителів (від 6 до 10-15 уроків тижневого навантаження).
5. Не працюють пришкольні інтернати. Діти щоденно добираються до школи за 5 – 7 км.
6. Відсутність гнучкості навчальних програм, нехтування особливостями умов, в яких працюють гірські школи, негативно відбивається на профорієнтації учнів цих шкіл і підготовці їх до навчання у вищих навчальних закладах.
7. Трудова міграція, сезонні роботи, на які нерідко виїжджають батьки, значно ускладнюють навчання і виховання учнів гірських шкіл.
8. Відсутність стратегії розвитку сільських територій, конкретних планів урізноманітнення видів діяльності у гірських населених пунктах, відсутність місцевого партнерства щодо розвитку села і школи утруднюють розвиток останньої.

4. ІДЕЇ ТА ГІПОТЕЗИ ПРОЕКТУ

Планується вивчати, аналізувати, узагальнювати та встановлювати закономірності роботи школи в конкретному гірському геопросторі.

Життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю, а не розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Дослідники намагатимуться вникнути в реальний процес збалансування технологічної раціональності і ще не втраченої духовності, сьогодишнього прагматизму і романтизму гірських спільнот, наступальної підприємливості і природолюбності мешканців гір.

Робота гірської школи, природний розвиток дітей, їх навчання і виховання відбуваються в особливому духовно-екологічному середовищі, яке уже втратили в результаті швидкого технічного прогресу жителі міст і промислових районів з їх відчуженням від природи, постійними стресами, хронічною втомою і штучним довкіллям.

Життєві цінності горян, їх душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – усе це не може не відбитись на світосприйнятті і світорозумінні дітей-горян, на роботі вчителів і школи.

Ми гіпотетично допускаємо, що дослідження означеної проблеми допоможе зрозуміти, що втрачають підростаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності губляться на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учні гірських шкіл, – це той шлях, на якому природне безболісно поєднується із науково-технічним і суспільним прогресом. Відбувається гармонійне взаємозбагачення освіти, науки, культури завдяки здоровому життєвому потенціалу вихідців з гір і водночас їх розвиток, успішна діяльність і процвітання завдяки науковому суспільному прогресові.

Розвивати Карпатський регіон необхідно через школу, освіту і науку. В гори має прийти висока сучасна наука, науковість технологій, а не потужна промисловість, яка неминуче порушить суспільний і природно-екологічний баланс.

5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ, ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ СВІТОВОМУ РІВНЮ

У результаті дослідження передбачається:

- видання монографії “Гірська школа України (стан, проблеми, перспективи розвитку)”;
- підготовка наукових рекомендацій та пропозицій державним органам управління освітою, органам громадського самоврядування щодо подальшого розвитку гірських шкіл, у тому числі щодо впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій;
- створення в горах профільних шкіл нового типу:
 - природничо-наукових та шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов;
 - загальноосвітніх навчально-оздоровчих;
 - розвивально-мистецьких;
 - оздоровчо-спортивних тощо;
- науково-методична допомога вчителям гірських шкіл (видання посібників, проведення семінарів, “Круглих столів”, роботи проблемних творчих груп учителів тощо);
- організація роботи з виявлення, подальшого розвитку здібних і обдарованих дітей-горян;
- проведення регіональних та міжнародних обмінів, симпозіумів, семінарів із проблеми розвитку гірських шкіл та покращення навчання, виховання і розвитку учнів-горян;
- створення “Міжнародної асоціації гірських шкіл” із залученням країн Карпатського, Альпійського, Балканського та інших гірських регіонів Європи;
- заснування періодичного видання “Гірська школа Українських Карпат” як органу цієї асоціації.

Результати дослідження відповідатимуть світовому рівню.

У “Програмі сталого розвитку гірських регіонів” ООН, Краківської конференції 1998 р. “Зелений хребет Центральної та Східної Європи”, в Карпатській конвенції (Рамкова конвенція про охорону і сталий розвиток

Карпат), Київ – 2003 р., що була підписана на 5-й Конференції “Довкілля для Європи”, вказується, що одним із зобов'язань держав є займатись сталим розвитком і збереженням Карпат.

У згаданих документах, а також у програмних матеріалах конференції ООН, що відбулась в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 р., підкреслюється важливість функціонування людської цивілізації, соціальної самобутності населення, яке проживає в горах.

Взаємопов'язаність населення і природи, освіти й господарювання, що є одним із аспектів нашого дослідження, дозволяє говорити про те, що проблема освіти, школи в горах є не лише суто українською, вона становить інтерес і для інших країн Європи і світу.

6. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Результати дослідження будуть використані і вже використовуються в декількох напрямках: підготовка вчителів для роботи в гірських школах; рекомендації і розробки щодо профільного спрямування роботи гірських шкіл; просування наших ідей, розробок і послуг на ринки інших країн, де функціонують гірські школи.

Дослідження проблеми має безпосередній зв'язок з навчально-виховним процесом, який здійснює кафедра теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Підготовка вчителя для роботи в гірській школі має свою складність та специфіку. Малокомплектні школи, класи-комплекти, часто діяльність в умовах обмеженого педагогічного спілкування (два-три вчителі на школу), складні умови життя і праці тощо – все це обов'язково враховується в фаховій, методичній і психологічній підготовці вчителів.

З метою глибшого вивчення умов роботи в горах студентам читаються спецкурси “Гірська школа. Особливості і проблеми діяльності”, “Жителі гір: психологія, традиції, звичаї”, “Народно-педагогічні традиції горян”.

Проблема гірської школи посідає належне місце в тематиці курсових, дипломних і магістерських робіт.

З метою кращої підготовки майбутніх учителів до роботи в гірських умовах кафедра організує там різні види практик – ознайомлюючу, краєзнавчо-землезнавчу, фольклорну, навчально-педагогічну і виробничу.

Науково-дослідна робота студентів значною мірою спрямована на дослідження різних аспектів розвитку дітей-горян, їх навчання і виховання. Студенти – дипломники і магістранти, що закінчили школи в гірській місцевості і проживають в горах, залучаються кафедрою до виконання окремих завдань із збору матеріалів і, як правило, виконують свої роботи з проблематики, пов'язаної з діяльністю гірських шкіл, народно-педагогічних традицій горян тощо.

Другим напрямом використання результатів будуть рекомендації і розробки для вчителів, керівників шкіл, органів управління школами щодо профільності шкіл; робота зі здібними і талановитими дітьми; орієнтація і відбір випускників шкіл на вчительську професію; залучення вчителів до навчання в аспірантурі тощо.

Третій напрям передбачає поширення наших матеріалів на ринки інших країн. Серед них можуть бути: науково-методична допомога вчителям гірських шкіл; дистанційне навчання; використання звичаїв і традицій горян для кращого розвитку дітей; спрямування школи на поглиблене вивчення предметів науково-природничого, фізико-математичного циклів та іноземних мов.

Розробки з цих проблем знайдуть попит на ринках ідей і послуг інших країн.

7. ДОРОБОК АВТОРІВ ЗА ТЕМАТИКОЮ ПРОЕКТУ, ЗОКРЕМА ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ОСТАННІ 3 РОКИ

Дослідження проблеми гірської школи ґрунтується на ряді вже здійснених організаційних заходів.

Автори проекту підготували “Договір про співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Державної адміністрації Верховинського району”, підписаний 11.11 2005 р. ректором університету професором Б.К.Остафійчуком і головою РДА І.Шумегою.

У договорі одним із головних завдань є дослідження подальшого розвитку гірських шкіл.

Авторами проекту організовано і проведено “Круглий стіл” із даної проблеми за участю відділу освіти РДА, директорів шкіл, учителів.

У Верховинському районі організовано “Школу майбутнього педагога”. Проводяться олімпіади, конкурси з метою виявлення здібних і обдарованих дітей та подальшого їх розвитку.

Ведеться відбір молодих і перспективних учителів для навчання в магістратурі та аспірантурі. Автори мають певний науковий доробок за тематикою проекту. За останні роки опубліковано статті:

1. Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат. – Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 1 – 5 вересня 2005 р. – Рахів. – 2005.
2. Хрущ В., Хрущ О. Почуття власної гідності в гуцульській ментальності // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. – Івано-Франківськ. – 1994.
3. Хрущ О. Особливості українського національного характеру // Українські проблеми. – Київ. – № 22. – 2004. – С. 143– 155.
4. Хрущ О. Методика вивчення психологічних особливостей етнічної самосвідомості і національної самоповаги учнівської молоді // Методи дослідження ціннісних орієнтацій учнівської молоді. – Івано-Франківськ. – 1997. – С. 21–32.
5. Хрущ О. Конфлікт у гуцульській ментальності // Молодь і проблеми конфлікту в період переходу до демографічного суспільства. – Чернівці. – 1994.
6. Червінська І., Извекова Г. Взаємодія школи і позашкільних закладів з питань трудового виховання школярів в умовах гірського регіону. // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): Матеріали міжнародної конференції. – Київ. – Рахів. – 2002. – Т. 1. – С. 71–76.
7. Червінська І.Б., Руснак І.С. Народу віддані життя і праця. – Чернівці: Рута, 2004. – 184 с.
8. Файчак З.Є. Використання елементів народної математики у навчальному процесі початкової школи // Проблеми Гуцульщини. – Чернівці, 1995. – С. 41–44.
9. Круль Л.М. Самовідродження національних традицій в українському фольклорі // Суспільствознавчі науки та відродження нації: Зб. наук. праць. – Луцьк, 1997. – Книга II. – С. 58–62.
10. Степанова Л.В., Будник О.Б. Поєднання ідей народної та наукової педагогіки у забезпеченні гармонії родинно-шкільного виховання дітей // Ідеї народної та наукової педагогіки у вихованні дітей та молоді: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 93–99.
11. Степанова Л.В., Масевич Л.Д. Народні повчання в трудовому навчанні // Українознавчий аспект в системі підготовки вчителів початкових класів. Наук.-метод. зб. – Коломия, 2002. – С. 89–94.

8. ЕТАПИ РОБОТИ

Перший етап – організаційно-плановий.

Зміст етапу:

- поточення концепції дослідження;
- визначення напрямів дослідження;
- вибір об'єктів дослідження;
- формування групи дослідників;
- розробка календаризованого плану роботи.

Тривалість етапу: січень – травень 2006 р.

Очікувані результати та звітна документація: план дослідження проблеми “Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку”.

Другий етап – констатуючо-дослідницький.

Зміст етапу:

- вивчення стану соціально-економічного розвитку населених пунктів (міст, с.м.т. і сіл), що мають офіційний статус гірських (основні види діяльності, міграційні процеси тощо);
- аналіз мережі шкіл у місцевостях з офіційним статусом гірських;
- контингент учнів гірських шкіл. Окремо тих, що навчаються у малокомплектних школах та класах-комплектах (виконання всеобучу);
- аналіз кількісного та якісного складу вчителів, які працюють у гірських школах (забезпечення учительськими кадрами, плінність кадрів);
- бібліотеки, культурно-освітні, лікувальні заклади в населених пунктах зі статусом гірських (фонди, стан, діяльність, кадри);
- наявність, матеріальний стан, робота пришкільних інтернатів, гуртожитків та помешкань для перебування дітей з віддалених пунктів. Кількісний та якісний склад вихователів, учнів;

- організація харчування, медичного обслуговування, підвозу дітей у гірських школах;
- санітарно-гігієнічні умови роботи гірських шкіл;
- стан здоров'я учнів гірських шкіл. Типові захворювання;
- опитування, анкетування, вивчення офіційної статистики.

Тривалість етапу: червень – грудень 2006 р.

Очікувані результати і звітна документація: збір статистичних і реальних даних; статистичні таблиці, описові матеріали, довідки, протоколи, акти тощо.

Третій етап – аналітико-дослідницький.

Зміст етапу:

- аналіз зібраних матеріалів, вивчення об'єктивних і суб'єктивних причин труднощів, що заважають розвиткові гірських шкіл.

Тривалість етапу: січень – грудень 2007 р.

Очікувані результати і звітна документація: узагальнення і висновки; аналітична доповідь та аналітичні доповідні матеріали для державних органів освіти та органів місцевого самоврядування.

Четвертий етап – дослідницько-творчий.

Зміст етапу:

- розробка й уточнення гіпотези дослідження;
- конструювання та обґрунтування пропозицій;
- втілення розробок творчої групи в практику;
- вивчення та аналіз позитивних наслідків і труднощів у розвитку гірської школи у відповідності до попередніх задумів проекту;

- аналітико-теоретична і практична діяльність.

Тривалість етапу: 2008 – 2009 р.р.

Очікувані результати і звітна документація:

- науково-теоретичні матеріали та практичні рекомендації;
- проведення міжнародної науково-теоретичної конференції “Гірська школа. Перспективи розвитку” (2009 р.);
- організація “Міжнародної Асоціації гірських шкіл” (2009 р.);
- заснування періодичного видання “Гірська школа” (2009 р.).

П'ятий етап – завершально-дослідницький.

Зміст етапу:

- підведення підсумків дослідження;
- налагодження роботи заснованої Асоціації та періодичного видання “Гірська школа”;
- підготовка монографії “Гірська школа України”.

Тривалість етапу: 2010 – 2012 р.р.

Очікувані результати і звітна документація:

- монографія “Гірська школа України”.

Запрошуємо до співпраці!

Вельмишановні вчителі і вихователі, організатори і керівники освіти, вчені-педагоги і дослідники з України та інших країн, що вивчають людину, її життя і розвиток.

Гори, в якій країні вони б не були, справляють приблизно однаковий вплив на їх жителів. Гірські ландшафти і особливі кліматичні умови визначають специфіку життєдіяльності і життєзабезпечення, традиції і звичаї, спосіб господарювання і виховання дітей.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу. Дуже часто ті, хто цей процес здійснює, і самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток людської особистості.

Групою вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна) розробляється регіональний проект "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку".

Метою проекту є:

– вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;

– дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;

– узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;

– підготовка пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища для вчителів, вихователів, організаторів і управлінців освітою різних рівнів.

Просимо ознайомитися з нашим "Проектом", "Орієнтовною тематикою наукових досліджень", які вміщені в даному виданні, врахувати соціально-економічні та культурно-історичні умови і особливості своєї країни і спільно досліджувати цю маловивчену проблему.

Порівняльний аналіз різних напрямів наукового вивчення означених питань дасть змогу не лише поділитись досвідом врахування впливів сил природи на виховання і розвиток дітей, але й встановити певні закономірності навчально-виховної роботи в умовах гірського регіону.

Результатами напрацювань учених України та інших країн можна буде обмінятися не лише шляхом наукових публікацій, але й у процесі їх обговорення на міжнародних семінарах, симпозиумах, конференціях.

Природознавці гірських країн Європи вже об'єдналися в дослідження проблеми збереження і сталого розвитку гір (Альпійська, Карпатська конвенції тощо). В 78 країнах світу створено Національні Комітети Гір.

Вчені – педагоги, психологи, медики, соціологи, народознавці – мають також об'єднатись у вивченні проблем взаємодії природи і людини, впливу природи на розвиток особистості як найвищої цінності держави і суспільства.

Запрошуємо до наукової співпраці.

Welcome to cooperation!

Dear teachers and tutors, organizers and heads of educational institutions, scientists-teachers and researchers in Ukraine and other countries, studying the person, her life and development. Mountains, no matter in what country they are, make approximately identical influence on their inhabitants. Mountain landscapes and special climatic conditions determine specificity of ability to live and life-support, traditions and customs, ways of managing and children's education.

Influence of the environment (mountains, woods, steppes of a region) almost is not taken into consideration at the organization of educational process. Very often those who carries out this process, do not know themselves all features of forming influence of the natural conditions on the making and development of the human person.

The regional project «Highland school. Condition. Problems. Prospects of development» is developed by the group of scientists of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine).

The purposes of the project are as follows:

– Studying influence of the mountain environment on development, training and education of pupils;

– Research of the contents, forms and methods of use by teachers and tutors of features of the mountain environment aimed at increasing of the efficiency of educational process;

– Summarizing of the results of studying influence of the mountain environment on development of pupils, acquiring scientific knowledge, determining the laws of the person's formation in specific conditions of the mountains;

– Preparation of offers and recommendations about taking into account features of the mountain environment for teachers, tutors, organizers and heads of educational institutions of different levels.

Will you acquaint yourself with our «Project», «Approximate subjects of scientific researches», which contains this edition, consider social - economic and cultural-historical conditions and features of your country and make common exploration of this insufficiently studied problem?

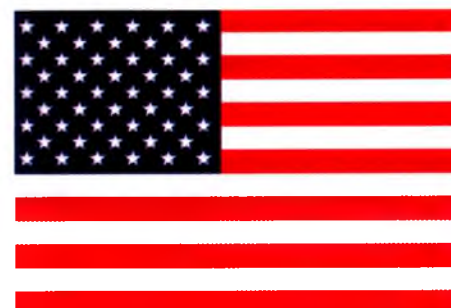
The comparative analysis of different directions of scientific studying of the defined problems will enable not only to share experience of taking into account influences of the natural conditions on education and development of children, but also will define certain laws of teaching and educational work in conditions of the mountain region.

It will be possible to exchange the results of the researches of scientists in Ukraine and other countries not only by means of scientific publications, but also during their discussion at the international seminars, symposiums and conferences.

Naturalists of the European highland countries have already united in researches of the problem of preservation and constant development of mountains (the Alpine and Carpathian conventions, etc.). The National Committees of Mountains are founded in 78 countries of the world.

Scientists – teachers, psychologists, physicians, sociologists, and ethnologists should also unite for studying problems of interaction of the nature and the person, influence of the nature on development of the person as the most value of the state and society.

We invite you to scientific cooperation.

RESEARCH PROJECT
“MOUNTAIN AREA SCHOOLS. CONDITION, PROBLEMS, PROSPECTS OF DEVELOPMENT”

Executive Body

– Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Project Leader and Initiator

– Khrushch Vasyl Demyanovych – Candidate of Science (PhD in Education), Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Primary Education.

Office tel.: (03422) 23147; (03422) 22140;

Home tel.: (03422) 501046.

Other Contributors:

– Moskalenko Yuriy Mykhailovych – Candidate of Science (PhD in Philosophy), Assistant Professor,

– Rega Oleksiy Stepanovych, Candidate of Science (PhD in Education), Assistant Professor;

– Gamor Fedir Dmytrovych – Doctor of Science (PhD in Biology), Professor, Director of the Carpathian Biosphere Reserve;

– Grytsuliak Bogdan Vasylyovych – Doctor of Medicine, Professor, Head of the Department of Human Anatomy and Physiology.

Project Leader

signature

Dec 26, 2006

1. ANNOTATION

Life in thinly populated regions, in areas and houses considerably remote from schools, household peculiarities, landscape and natural features of the mountains, risks caused by floods, snowstorms, windstorms, lack of good roads, etc. not only contribute to forming highlanders' peculiar character and world outlook but also have a great impact on the functioning of mountain area schools.

Work with a teaching staff that is not numerous and often isolated, deprivation of everyday communication with colleagues, insufficient professional, political, social and economic awareness, and in many cases struggle for existence alongside with other factors lead to the rapid "aging" of teachers and to gradual reduction of their professional and social activity.

Most mountainous regions of the Ukrainian Carpathians are depressive in terms of the population employment and household monofunctionality, and are characterized by complicated demographic processes.

The quality of the population in mountain areas is rapidly lowering. The mountains inevitably affect children and pupils' life activity, mentality and world outlook.

In the XXI century it is necessary to increase information awareness, availability of scientific, technical, cultural sources and benefits of civilization for every child living in the mountain area. Due to modern information systems the realization of this task is becoming quite feasible.

2. THE AIMS AND OBJECTIVES OF THE PROJECT

On the basis of the analysis of the social, economic and geoethnological conditions as well as the organizational and pedagogical peculiarities of the functioning of mountain area schools:

- to ascertain the specific character of teaching, bringing up and development of pupils in the highlands;
- to provide a scientific substantiation of the principles, content, forms and methods of work of mountain area schools;
- to work out a system of recommendations and measures to make their work more effective.

The primary objectives are:

- to improve the educational standards of schools in mountain areas, to provide teachers with opportunities for professional development by using new information technologies such as the Internet, on-line education;
- to study the geopsychic and geoethnological peculiarities of highlanders, their customs, traditions, rites and their impact on pupils' development and education;
- to orient pupils towards natural sciences, foreign languages; to engage them in acquiring skills in applied folk arts and crafts;
- to investigate the peculiarities of the content, the forms and methods of training teachers, educators, psychologists, social workers at universities for working in mountain area schools;
- to work out proposals for improving the work of mountain area schools especially in terms of revealing talents, orienting pupils towards taking natural sciences, foreign languages at an advanced level, acquiring skills in applied folk arts and crafts and to present these proposals for consideration by central and local education authorities, heads of educational institutions;
- to conduct a comparative analysis of the scientific conceptions, approaches, findings and practical experience concerning the work of mountain area schools in Ukraine, in Europe and in the world; to join the efforts of European scientists and scientists all over the world to investigate the problems of mountain area schools.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University could become such a unifying scientific centre.

3. BACKGROUND INFORMATION

Nowadays there are 697 secondary schools in Ivano-Frankivsk region, including 225 schools situated in mountain areas. Many mountain area schools are attended by a small number of pupils and have classes grouping pupils of different age, which complicates the teaching process and results in poor academic performance.

Now thousands of pupils and hundreds of teachers live in the mountains facing such problems as a severe and changeable climate, low temperatures, a low amount of oxygen in the air, worse soil, smaller areas of arable land, shorter vegetative periods, etc. All these factors inevitably cause the problems which never arise in lowland region schools, especially in towns and cities.

Slow social development of highland village communities greatly influences the working conditions in mountain area schools. In the mountains the contact of highlanders with wild nature has always been close. This cannot but affect the work of schools and pupils' development and education.

The unified standardized school system doesn't take into consideration either ethnological or geopsychological peculiarities of people's life.

As a result there have arisen a number of problems which hinder the development of both schools and children. The problems are as follows:

1. The monofunctional development of highland villages makes it difficult for school-leavers to choose a profession and find employment.

2. The backwardness of highland villages, poor labour market, little interest of state and private organizations in the polyfunctional development of highland villages produce a negative effect on schools and their pupils.

3. The unsatisfactory sanitary conditions in most mountain area schools (it is cold in schools, and consequently the low quality of education process during 3-4 months in autumn and winter is observed).

4. Most teachers are not fully employed (from 6 to 10-15 lessons of the weekly workload).

5. Boarding schools do not function. Children have to cover 5-7 kilometres daily to get to school.

6. The school curricula lack flexibility. The working conditions of mountain area schools are ignored, which results in poor career counselling of the pupils and their bad preparation for higher education.

7. The problem is further aggravated by the fact that parents often migrate in search of seasonal work.

8. There are neither strategies for developing rural areas nor concrete plans of varying social and professional activities in mountain area schools. Lack of cooperation between village authorities and schools hampers the development of the latter.

4. PROJECT IDEAS AND HYPOTHESES

It is intended that the principles of school work in certain mountain areas will be determined, studied, analyzed and generalized.

Mountain communities though not advanced in terms of technologies have preserved their cultural wealth and rich original traditions which must be combined with innovative content, forms and methods of activity.

The researchers will try to go deeply into the real process of balancing of technological rationality and cultural wealth, which has not been lost yet, modern pragmatism and romanticism of mountain communities, coming enterprise and mountain-dwellers' love of nature.

The work of mountain area schools, natural development of the children, their education and upbringing take place in a special mental and ecological environment, which, due to rapid technological progress, has been lost by those who live in cities and industrial areas, with their alienation from nature, constant stresses, chronic fatigue and artificial environment.

Life values of mountain-dwellers, their mental health, optimism, cultural potential, their own system of life support under difficult geographical conditions – all these factors cannot but influence the outlook and world view of their children, the work of teachers and schools.

We theoretically assume that the research of the given problem will help to understand what the coming generations lose, what national, ethnic, life values are lost on the way to mass culture and high standards of consumption, which is not always justified and rationally organized.

The balancing of natural and ethnical elements on the one hand and progressive and innovative ones on the other hand with the help of modern information technologies which are available to the pupils of mountain area schools now and which will be made more available in future is the way of harmless intertwining of natural elements with scientific, technological and social progress. We can witness harmonious mutual enrichment of education, science, culture due to sound life potential of mountain-dwellers, and at the same time their development, successful activity and prosperity owing to scientific and social progress.

It is necessary that school, education and science should be involved in the development of the Carpathian region. Mountain areas should be provided with achievements of modern science and high technologies, and not destroyed by powerful industry which is sure to upset social, natural and ecological balance.

5. PROJECT EXPECTED RESULTS, THEIR CORRESPONDENCE WITH THE WORLD STANDARDS

We expect the following results:

- publication of the monograph "Mountain Area Schools in Ukraine (Their Condition, Problems, Development Prospects)";

- preparing scientific recommendations and suggestions for the state administration of education and institutions of local governing concerning the problem of further development of mountain area schools, including recommendations on introduction of modern information technologies into the process of education;
- creation of specialized schools of a new type in mountain areas:
 - natural science schools and schools with extensive learning of foreign languages;
 - comprehensive health-improving schools;
 - art schools;
 - sport schools etc.
- professional guidance to the teachers of mountain area schools (publication of textbooks, conducting workshops, “Round Tables”, organization of creative teamwork groups of teachers, etc.);
- looking for gifted and talented children in mountain areas and creating a programme of their further development;
- organization of local and international exchange programmes, symposia, seminars and workshops on the problems of mountain area school development, improvement of educational process, pupils’ education and development;
- creation of “International Association of Mountain Area Schools” involving countries of Carpathian, Alpine, Balkan and other mountain regions of Europe;
- launching the periodical “The Mountain Area School” as the organ of this association.

The research results will correspond to the world standards.

The UNO “Programme of Stable Development of Mountain Regions”, the Krakow conference of 1998 “The Green Mountain Range of Central and Eastern Europe”, the Carpathian Convention (Framework Convention on Protection and Stable Development of the Carpathians, Kyiv – 2003) signed at the Fifth Conference “Environment for Europe” state that one of the countries’ obligations is to care for constant development and protection of the Carpathians.

The documents mentioned above and the materials of the UNO Conference, which took place in Rio de Janeiro in June, 1992, emphasize the importance of functioning of human civilization, social originality of mountain-dwellers.

Social life and nature, education and economy affect one another, their interrelation is one of the aspects of the present research. Thus, the problem of education in mountain area schools is not exclusively Ukrainian, it is of interest for other countries of Europe and of the world.

6. APPLICATION OF THE RESULTS

The research results will be and are already applied in several spheres: training teachers for mountain area schools; recommendations and instructions for the professional orientation of the work in mountain area schools; promotion of our ideas, findings and services to the markets of the countries having mountain area schools and interested in the issue.

The problem analysis has direct connection with the teaching and educational process conducted by the Department of Theory and Methods of Primary Education.

The teacher training for the work in mountain area schools has its difficulties and specificity. The schools attended by a small number of pupils, classes grouping pupils of different age, limited professional communication (two or three teachers per school), hard living and working conditions, etc. – all these things are necessarily taken into account in the professional and psychological training of teachers.

To provide better understanding of the working conditions in the mountains the students are taught the following courses: “Mountain Area School. Peculiarities and Problems”, “Mountain-Dwellers: Psychology, Traditions, Customs”, “Mountain-Dwellers’ National Pedagogical Traditions”.

The mountain area school problems are duly represented in the topics of the course and diploma papers and master theses.

Aiming at better training of the would-be teachers for their work in the mountains the Department arranges various kinds of practical activities – familiarizing, land-geographical, physical-geographical, folklore, teaching-educational and practical training.

The students’ research efforts are directed mainly at the investigation of various aspects of the young mountain-dwellers’ development and their education; while writing diploma papers and master theses students who finished mountain area schools and live in the mountainous regions are given different ethnological tasks and they usually

devote their papers to the problems of the mountain area school functioning, mountain-dwellers’ national pedagogical traditions, etc.

The second field of the application of the results will be working out recommendations and programmes for teachers, schoolmasters and local education bodies concerning specialization of schools and work with gifted and talented children; pedagogical orientation of school-leavers and their consequent selection; propagating post-graduate studies, etc.

The third direction presupposes spreading our materials at the markets of other countries. These materials may include: scientific-methodic help to mountain area school teachers; on-line education; the use of mountain-dwellers’ customs and traditions for more successful development of children; school orientation towards the profound study of the subjects of the natural-scientific and physical-mathematical cycles and foreign languages.

The ways of solving these problems will be in great demand at the markets of ideas and services of other countries.

7. THE AUTHORS’ BASIC ACHIEVEMENTS IN THE PROJECT RESEARCH AREA, THE MAIN PUBLICATIONS OVER THE PERIOD OF THE LAST 3 YEARS

The research into of the problem of the mountain area school is based on some preparatory work.

The authors of the project have worked out “The Cooperation Agreement Between Vasyl Stefanyk Precarpathian National University and Verkhovyna District State Administration” signed by Professor B.K. Ostafiychuk, Rector of the University, and I. Shumega, the Head of the District State Administration (DSA), on November 11, 2005.

One of the main points of the agreement is research on further development of mountain area schools.

The authors of the project organized and conducted a “Round Table” on the issue attended by the officers of DSA Education Department, school principals and teachers.

The project “Would-Be Teacher School” is launched in Verkhovyna district. Within the project school olympiads and competitions aimed at finding talented pupils are held.

Prospective young teachers are encouraged to conduct independent research work seeking for MA or Candidate degrees.

The basic achievements of the team working on this project are presented in the following publications:

1. The Concept of Self-Respect in the Hutsul Mentality. – Ivano-Frankivsk.
2. Values of the Ukrainian National Character. – 2005.
3. The Conflict in the Hutsul Mentality. – Article. – Chernivtsi.
4. The Concept of Human Dignity in the Hutsul Mentality. – Kyiv-Lutsk.
5. Methods of Studying Psychological Aspects of Students’ Ethnic Identity and National Self-Respect. – Article. – Ivano-Frankivsk.

8. STAGES OF RESEARCH

Stage One – Organization and Planning.

Contents:

- specifying the research conception;
 - defining research directions;
 - choosing objects of research;
 - forming a research group;
 - working out a calendar work plan.
- Stage duration: January – May 2006.

Expected results and documentation: Plan of the problem research “Mountain Area Schools. Condition, Problems, Prospects of Development”.

Stage Two – Stating Research.

Contents:

- investigating the state of social and economic development of settlements (towns, small towns and villages) with the official status of ‘the mountain area’ (their main activities, migration processes, etc.);

- analysis of the network of schools in the areas with the official status of 'the mountain area';
- contingent of pupils of mountain area schools. In particular children going to schools with a small number of pupils and classes grouping pupils of different age (accomplishment of general compulsory education);
- quantitative and qualitative analysis of the teaching staff of mountain area schools (staff sufficiency, fluctuation);
- libraries, cultural, educational and medical establishments in settlements with the official status of 'the mountain area' (funds, state, activity, staff);
- availability, material state and functioning of boarding schools, dormitories and other places for children from remote settlements. Quantitative and qualitative complement of educators, schoolchildren;
- organization of catering, medical assistance and transportation services for children in mountain area schools;
- sanitary and hygienic conditions in mountain area schools;
- mountain area schoolchildren's state of health. Typical diseases;
- surveys, questionnaires, study of official statistics.

Stage duration: June – December 2006.

Expected results and reporting documentation: collecting statistic and real data; statistic tables, descriptive materials, references, minutes, reports, etc.

Stage Three – Analytic Research.

Contents:

- analysis of collected material and research of objective and subjective reasons for difficulties hampering the development of mountain area schools.

Stage duration: January – December 2007.

Expected results and documentation: summaries and conclusions, analytic reports and analytic materials for state educational bodies and local self-governing institutions.

Stage Four – Creative Research.

Contents:

- working out and specifying the research hypothesis;
- preparation and argumentation of recommendations;
- putting the research group's ideas into practice;
- analysis of positive results and hindrances to the development of mountain area schools in accordance with the plan of the project;
- analytical-theoretical and practical activities.

Stage duration: 2008 – 2009.

Expected results and documentation:

- scholastic materials and practical recommendations;
- holding the international scientific conference "Mountain Area Schools. Prospects of Development" (2009);
- organization of "International Association of Mountain Area Schools" (2009);
- launching the periodical "The Mountain Area School" (2009).

Stage Five – Summarizing.

Contents:

- summing up the research results;
- maintaining the work of the Association and the periodical "The Mountain Area School";
- preparation of the monograph "Mountain Area Schools in Ukraine".

Stage duration: 2010 – 2012.

Expected results and documentation:

- the monograph "Mountain Area Schools in Ukraine".

WISSENSCHAFTLICHES FORSCHUNGSPROJEKT „DIE BERGSCHULE. ZUSTAND, PROBLEME, PERSPEKTIVEN DER ENTWICKLUNG“

Die ausführende Anstalt

– die Prykarpatsker nationale Universität Names Wassyl Stefanyk;

Der Leiter und Autor des Projekts

– Chrustsch Wassyl Demjanowytsh, Kandidat der pädagogischen Wissenschaften, Professor, Leiter des Lehrstuhls für Theorie und Methodik des Elementarunterrichts.

Telefonnummer: 8-03422-2-31-47; 8-0342- 50-10-46
mountainschool@pu.if.ua

Andere Autoren:

– Moskalenko Jurij Mychajlowytsh, Kandidat der philosophischen Wissenschaften, Dozent;

– Reha Oleksij Stepanowytsh, Kandidat der pädagogischen Wissenschaften, Dozent;

– Hamor Fedir Dmytrowytsh, Doktor der biologischen Wissenschaften, Professor, Direktor des karpatischen Biosphärenschöngebiets;

– Hryzyljak Bohdan Wassyljowytsh, Doktor der medizinischen Wissenschaften, Professor, Leiter der Anatomie und Physiologie des Menschen.

Leiter des Projekts

Unterschrift

„____“ _____ 2006

1. DIE INHALTSANGABE

Das Wohnen unter den Bedingungen der undichten Ansiedlung, der bedeutenden Entfernung der bestimmten Ortschaften und Wohnhäuser von der Schule, die spezifischen Besonderheiten der Wirtschaftsführung, die naturlandschaftlichen Besonderheiten der Berge und die Risiken, die von solchen Kataklysmen, wie die Überschwemmungen, Schneeverwehungen, Winde, Wegelosigkeit und usw. verursacht werden, bilden nicht nur

den besonderen Charakter und die Weltanschauung der Bergbewohner heraus, sondern wirken sich auch unvermeidlich auf der Arbeit der Bergschule aus.

Die Arbeit in einem kleinen, oft geschlossenen Kollektiv, die Isolierung vom täglichen Verkehr mit anderen Kollegen aus dem Bereich der Volksbildung, die ungenügende berufliche, sozial-ökonomische und politische Informationsmöglichkeit, sehr oft der Kampf für die Lebensfähigkeit – das alles und übriges führt zum schnellen «Altern» des Lehrers, zur allmählichen Senkung seiner beruflichen und sozialen Wirksamkeit.

Bedeutender Teil der Bergregionen Ukrainischer Karpaten ist depressiv in der Hinsicht der Beschäftigung der Bevölkerung, der Monofunktionalität der Wirtschaftsführung und kennzeichnet sich durch die komplizierten demographischen Prozesse.

Die Qualität der Bergbevölkerung sinkt heftig. Die Berge beeinflussen unvermeidlich die Lebenstätigkeit, die Psyche, die Weltanschauung der Kinder und der Schüler.

Im XX². Jahrhundert muss man die Informativität, die Zugänglichkeit zu den Quellen der Wissenschaft, der Technik, der Kultur, zum Wohl der Zivilisation für jedes Bergkind erhöhen. Unter den Bedingungen der gegenwärtigen Systeme der Information wird es real.

2. DAS ZIEL UND DIE HAUPTAUFGABEN DES PROJEKTS

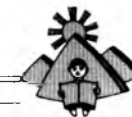
Auf Grund des analytischen Studiums der sozial-ökonomischen, geo-ethnologischen Bedingungen und der organisatorisch- pädagogischen Besonderheiten der Tätigkeit der Bergschule sind folgende Ziele zu stellen:

- die Besonderheit der Ausbildung, der Erziehung und der Entwicklung der Schüler unter den Bergbedingungen zu bestimmen;
- die Prinzipien, den Inhalt, die Formen und die Methoden der Arbeit der Bergschule wissenschaftlich zu begründen;
- das System der Vorschläge und der Massnahmen hinsichtlich der Erhöhung der Effektivität ihrer Arbeit auszuarbeiten.

Die vordringlichsten Aufgaben sind:

- die Ausnutzung der neuen Informationstechnologien, der fernbetätigten Ausbildung, des Systems Internet für die Verbesserung der Arbeit der Bergschulen, darunter auch die Bildung des Systems der wissenschaftlich-methodischen Hilfeleistung den Lehrern;
- das Studium der geopsychischen und geoethnologischen Besonderheiten der Bergbewohner, der Traditionen, der Sitten und Bräuche und ihres Einflusses auf die Ausbildung, Erziehung und Entwicklung der Schüler unter den Bergbedingungen;
- die Orientierung der Schüler auf das Studium der Naturwissenschaften, der Fremdsprachen, ihr Heranziehen zu den traditionellen Arten der Tätigkeit im Bereich der volksangewandten Kunst und Arbeit;
- das Studium der Besonderheiten des Inhaltes, der Formen und der Methoden der Vorbereitung der Lehrer, der Erzieher, der praktischen Psychologen, der sozialen Pädagogen an der Universität für die Arbeit in den Bergschulen;
- die Vorbereitung der Vorschläge für die staatlichen Ausbildungsorgane, für die Organe der lokalen Selbstverwaltung, für die Leiter der Lehranstalten hinsichtlich der Erhöhung der Effektivität der Arbeit der Bergschulen, insbesondere zu den Problemen der Aufdeckung der begabten Kinder, der Orientierung der Schüler auf das erweiterte Studium der Naturwissenschaften, der Fremdsprachen, der kunstangewandten Arten der Ausbildung und der Tätigkeit;
- die Durchführung der vergleichenden Analyse der wissenschaftlichen Konzeptionen, der Einstellungen, der Erarbeitungen und der praktischen Erfahrung zu den Problemen der Arbeit der Bergschulen der Ukraine mit den anderen Ländern Europas und der Welt. Die Vereinigung der Bemühungen der Wissenschaftler der Universität mit den Gelehrten Europas und der Welt mit der Absicht der Forschung der Probleme der Bergschule.

Die Prykarpatsker nationale Universität Namens Wassyl Stefanyk könnte solch ein wissenschaftliches Vereinigungszentrum werden.

3. DER ZUSTAND DES PROBLEMS

Heute arbeiten in unserem Gebiet 697 allgemeinbildende Schulen, 225 von denen in der Berggegend. In den Bergschulen gibt es eine grosse Menge der Kleinkomplektschulen und der Komplektklassen, was sowohl die Arbeit der Lehrer erschwert, als auch die Qualität der Kenntnisse der Schüler negativ beeinflusst.

Das Wohnen von Zehntausenden der Kinder und von Hunderten der Lehrer in der Gebirgsgegend mit dem strengen und instabilen Klima, mit dem höheren Bedarf an Wärme, was mit dem niedrigen Gehalt des Sauerstoffes in der Luft verbunden ist, mit schlimmeren Böden, mit kleineren Ackerbauflächen, mit kürzeren Perioden der Vegetation usw. ruft unvermeidlich die Probleme hervor, die für die im Tiefland liegenden Schulen, insbesondere für die Stadtschulen unbekannt sind.

Die Bergschulen arbeiten unter den Bedingungen der verlangsamten gesellschaftlichen Entwicklung. Die Berge bleiben als eine Umgebung des besonderen Verkehrs des Menschen mit der wilden Natur. Das alles kann nicht die Besonderheit der Arbeit der Schule, die Ausbildung, die Erziehung und die Entwicklung der Kinder nicht beeinflussen.

Das einheitliche standartisierte Schulsystem berücksichtigt weder ethnologische, noch geopsychologische Besonderheiten, Besonderheiten des Daseins der Menschen im Geowohnraum.

Als Folge hat sich eine Reihe von Problemen angesammelt, die die Entwicklung sowohl der Schulen, als auch der Kinder zurückhalten. Unter ihnen sind:

1. Die monofunktionale Entwicklung der Bergdörfer erschwert die Berufswahl und die Arbeitsvermittlung der Absolventen der Schulen.
2. Die Mangelhaftigkeit der Entwicklung der ländlichen Territorien in den Bergen, der verarmte Arbeitsmarkt in den Bergsiedlungen, das ungenügende Interesse der staatlichen und der nicht staatlichen Organisationen in der multifunktionalen Entwicklung der Bergdörfer machen einen negativen Einfluss auf die Entwicklung der Schüler und die Arbeit der Bergschule.
3. Der unbefriedigende sanitäts-hygienische Zustand vieler Bergschulen (Kälte, niedrige Qualität der Arbeit der Lehrer und der Schüler in drei-vier Herbst-Wintermonaten des Jahres).
4. Die Abwesenheit des vollen Lohnsatzes bei vielen Lehrern (von 6 bis zu 10-15 Stunden des wöchentlichen Stundensolls).
5. Es funktionieren die Schulinternate nicht. Die Kinder legen zur Schule 5-7 Kilometer täglich zurück.
6. Die Abwesenheit der Flexibilität der Lehrprogramme, das Verachten der Besonderheiten der Bedingungen, unter denen die Bergschulen arbeiten, wirkt sich negativ auf der Berufsberatung der Schüler dieser Schulen und auf ihrer Vorbereitung zum Studium an den Hochschulehranstalten aus.
7. Die Arbeitsmigration, die Saisonarbeiten, für die sich nicht selten die Eltern bewerben, erschweren bedeutend die Ausbildung und die Erziehung der Schüler der Bergschulen.
8. Die Abwesenheit der Strategie der Entwicklung der ländlichen Territorien, der konkreten Pläne der Bildung der Vielfältigkeit der Arten der Tätigkeit in den berg- besiedelten Orten, die Abwesenheit der lokalen Partnerschaft hinsichtlich der Entwicklung des Dorfes und der Schule erschweren die Entwicklung der letzten.

4. DIE IDEEN UND DIE HYPOTHESEN DES PROJEKTS

Es wird geplant, die Gesetzmässigkeiten der Arbeit der Schule im konkreten Bergraum zu studieren, zu analysieren, zu verallgemeinern und festzustellen.

Das Wohnen der bestimmten Gemeinschaft in den Bergen kennzeichnet sich durch hohe Geistigkeit, und nicht durch die entwickelten Technologien, sowie durch die reichen eigentümlichen Traditionen, die man mit dem innovativen Inhalt, mit den Formen und Methoden der Tätigkeit verbinden muss.

Die Forscher werden sich bemühen, in den realen Prozess des Gleichgewichts zwischen dem technologischen Rationalismus und der noch nicht verlorenen Geistigkeit, dem heutigen Pragmatismus und dem Romantismus der Berggemeinschaft, dem kommenden Unternehmungsgest und der Liebe zur Natur der Bergbewohner einzudringen.

Die Arbeit der Bergschule, die natürliche Entwicklung der Kinder, ihre Ausbildung und Erziehung verlaufen in der besonderen geistig-ökologischen Umgebung, die im Resultat des raschen technischen Progresses die Bewohner der Städte und der industriellen Bezirke mit ihrer Entfremdung von der Natur, mit ständigen Stressen, mit der chronischen Müdigkeit und der künstlichen Umgebung schon verloren haben.

Die lebenswichtigen Werte der Bergbewohner, ihre seelische Gesundheit, Optimismus, geistige Kräfte, eigenes System der Lebensversorgung unter den komplizierten geographischen Bedingungen – das alles kann sich nicht auf die Weltauffassung und die Welteinsicht der Kinder der Bergbewohner, auf die Arbeit der Lehrer und der Schule nicht auswirken.

Wir lassen hypothetisch zu, dass die Forschung des vorliegenden Problems uns verstehen hilft, was die heranwachsenden Generationen und welche nationale, ethnische, lebenswichtige Werte sie auf dem Wege des sehr schnellen Ganges zur Massenkultur und des nicht immer rechtfertigten und nicht vernünftig organisierten Strebens zu den hohen Verbrauchstandards verlieren.

Das Gleichgewicht zwischen dem naturethnischen und dem progressivinnovativen mit Hilfe von modernen informativen Technologien, zu denen die Schüler der Bergschulen den Zutritt haben und sie werden ihn in der Zukunft noch mehr haben, – es ist jener Weg, auf dem sich das natürliche mit dem wissenschaftlich-technischen und gesellschaftlichen Progress reibungslos verbinden wird. Es findet eine harmonische gegenseitige Bereicherung der Bildung, Wissenschaft und Kultur dank dem gesunden lebenswichtigen Potential der Bergbewohner und zugleich ihre Entwicklung, erfolgreiche Tätigkeit und das Gedeihen dank dem wissenschaftlichen gesellschaftlichen Progress.

Es ist notwendig, die Karpatenregion durch Schule, Bildung und Wissenschaft zu entwickeln. In die Berge soll die hohe moderne Wissenschaft, wissenschaftsreiche Technologie und nicht die mächtige Industrie kommen, die unbedingt das gesellschaftliche naturökologische Gleichgewicht verletzen wird.

5. DIE ERWARTENDEN ERGEBNISSE DER AUSFÜHRUNG DES PROJEKTS, IHRE ENTSPRECHUNG DEM WELTNIVEAU

Im Resultat der Forschung wird vorgesehen:

- die Herausgabe der Monographie «Die Bergschule der Ukraine (Zustand, Probleme, Perspektiven der Entwicklung)»;
- die Vorbereitung der wissenschaftlichen Empfehlungen und Vorschläge den staatlichen Ausbildungsorganen, den Organen der öffentlichen Selbstverwaltung hinsichtlich der weiteren Entwicklung der Bergschulen, darunter auch hinsichtlich der Einführung in den Lehrprozess der modernen Informationstechnologien;
 - die Bildung in den Bergen der Fachschulen der neuen Art:
 - * die naturwissenschaftlichen Schulen sowie die Schulen mit erweitertem Studium der Fremdsprachen;
 - * die allgemeinbildenden Lehr- und Gesundheitsschulen;
 - * die Kunstentwicklungsschulen;
 - * die gesundheitssportliche Schulen usw.
 - die wissenschaftlich-methodische Hilfe den Lehrern der Bergschulen (die Herausgabe der Lehrbücher, die Durchführung der Seminare, «Der runden Tische», die Arbeit der problematisch-schöpferischen Gruppen der Lehrer usw.);
 - die Organisation der Arbeit im Bereich der Aufdeckung, der weiteren Entwicklung der fähigen und begabten Kinder der Bergbewohner;
 - die Durchführung des regionalen und internationalen Austausches, der Symposien, der Seminare zu den Problemen der Entwicklung der Bergschulen und der Verbesserung der Ausbildung, der Erziehung und der Entwicklung der Schüler der Bergbewohner;
 - die Bildung «Der internationalen Assoziation der Bergschulen» mit dem Heranziehen der Länder der Karpaten, Alpen- und Balkanregionen sowie anderer Bergregionen Europas;
 - die Gründung der periodischen Herausgabe „Die Bergschule“ als eines Organs dieser Assoziation.

Die Ergebnisse der Forschung werden dem Weltniveau entsprechen.

Im «Programm der ständigen Entwicklung der Bergregionen» der UNO, der Krakower Konferenz 1998 «Grüner Gebirgsrücken des Zentral- und Osteuropas», in der Karpatenkonvention (Rahmenkonvention für den Schutz und die ständige Entwicklung der Karpaten), Kyjiw – 2003, die auf der 5. Konferenz «Die Umgebung für Europa» unterschrieben war, es ist angewiesen, dass eine der Verpflichtungen der Staaten ist, sich mit der ständigen Entwicklung und der Erhaltung der Karpaten zu beschäftigen.

In den erwähnten Dokumenten, sowie auch in den Programmmaterialien der UNO- Konferenz, die in Rio de Janeiro im Juni 1992 stattfand, wird die Wichtigkeit des Funktionierens der menschlichen Zivilisation, der sozialen Eigenart der Bergbewohner betont.

Die gegenseitige Verbundenheit der Bevölkerung und der Natur, der Bildung und der Wirtschaftsführung, was einer der Aspekte unserer Forschung ist, erlaubt uns davon zu sprechen, dass das Problem der Bildung, das Problem der Bergschule nicht nur ukrainisch ist, sondern es bildet das Interesse auch für andere Länder Europas und der Welt.

6. DIE ANWENDUNG DER RESULTATE

Die Ergebnisse der Forschung werden verwendet werden und werden schon jetzt in einigen Richtungen verwendet: die Vorbereitung der Lehrer für die Arbeit in den Bergschulen; die Vorschläge und die Erarbeitungen hinsichtlich der fachlichen Richtung der Arbeit der Bergschulen; die Vorwärtsbewegung unserer Ideen, Erarbeitungen und Dienstleistungen auf dem Markt anderer Länder, wo die Bergschulen funktionieren.

Die Forschung des Problems hat die unmittelbare Verbindung mit dem lehrerzieherischen Prozess, den der Lehrstuhl für Theorie und Methodik des Elementarunterrichts verwirklicht.

Die Vorbereitung des Lehrers für die Arbeit in der Bergschule hat eigene Schwierigkeit und Besonderheit. Die Kleinkomplektschulen, die Komplektschulen, sehr oft die Arbeit mit dem beschränkten pädagogischen Kollektiv (zwei – drei Lehrer für eine Schule), oft komplizierte Bedingungen des Lebens und der Arbeit und usw. – das alles wird obligatorisch in der beruflichen, methodischen und psychologischen Vorbereitung der Lehrer berücksichtigt.

Mit der Absicht des tieferen Studiums der Bedingungen der Arbeit in den Bergen werden für die Studenten spezielle Vorlesungszyklen gehalten wie z.B. «Die Bergschule. Besonderheiten und Probleme der Tätigkeit», «Die Bergbewohner: Psychologie, Traditionen, Bräuche», «Die volkspädagogischen Traditionen der Bergbewohner».

Das Problem der Bergschule nimmt einen entsprechenden Platz in der Thematik der Jahres-, Diplom- und der Magisterarbeiten ein.

Mit dem Ziel der besseren Vorbereitung der zukünftigen Lehrer zur Arbeit unter den Bergbedingungen organisiert der Lehrstuhl dort verschiedene Arten des Praktikums: das einführende, das landes- und bodeneinführende, das folkloristische, das lehrpädagogische und das Produktionspraktikum.

Die Forschungsarbeit der Studenten ist in grossem Masse auf die Forschung verschiedener Aspekte der Entwicklung der Kinder der Bergbewohner, auf ihre Ausbildung und Erziehung gerichtet.

Die Studenten – die Diplomanten und Magistranten, die die Schule in der Berggegend beendet haben oder in der Berggegend wohnen, werden vom Lehrstuhl zur Ausführung der bestimmten Aufgaben im Sammeln der Materialien herangezogen und in der Regel erledigen sie dann ihre Arbeiten zur Problematik, die mit der Tätigkeit der Bergschulen, der volkspädagogischen Traditionen der Bergbewohner verbunden sind.

Die zweite Richtung der Ausnutzung der Ergebnisse sind die Empfehlungen und die Erarbeitungen für die Lehrer, die Leiter der Schulen, die Verwaltungsorgane der Schulen hinsichtlich der fachliche Richtung der Schulen; die Arbeit mit den fähigen und talentvollen Kindern; die Orientierung und die Auswahl der Absolventen der Schulen für die Lehrerberufe; das Heranziehen der Lehrer zur Ausbildung in der Aspirantur usw.

Die dritte Richtung sieht die Verbreitung unserer Materialien auf die Märkte anderer Länder vor. Unter ihnen können sein: die wissenschaftlich-methodische Hilfe den Lehrern der Bergschulen; die fernbetätigte Ausbildung; die Ausnutzung der Bräuche und Traditionen der Bergbewohner für die bessere Entwicklung der Kinder; die Richtung der Schule auf das vertiefte Studium der Fächer des naturwissenschaftlichen, physikalisch-mathematischen Bereichs und der Fremdsprachen.

Die Erarbeitungen zu diesen Problemen werden die Nachfrage auf den Märkten der Ideen und der Dienstleistungen anderer Länder finden.

7. DER VORLAUF DER AUTOREN ZUR THEMATIK DES PROJEKTS, DIE HAUPTPUBLIKATIONEN IN DEN LETZTEN JAHREN

Die Forschung des Problems der Bergschule basiert auf einer Reihe der schon verwirklichten organisatorischen Massnahmen.

Die Autoren des Projektes haben den «Vertrag über die Zusammenarbeit der Prykarpatsker nationalen Universität Namens Wassyl Stefanyk und der staatlichen Verwaltung des Bezirkes Werchowyna» vorbereitet, unterschrieben

am 11.11 2005 vom Rektor der Universität vom Professor Bohdan Ostafijtschuk und dem Vorsitzenden der staatlichen Bezirksverwaltung Iwan Schumeha.

Im Vertrag ist als eine der Hauptaufgaben die Forschung der weiteren Entwicklung der Bergschulen.

Von den Autoren des Projektes wurde «Der runde Tisch» zu diesem Problem mit der Teilnahme der Bildungsabteilung der Bezirksadministration, der Direktoren der Schulen, der Lehrer organisiert und durchgeführt.

Im Bezirk Werchowyna wurde die «Schule des zukünftigen Pädagogen» gegründet. Es werden Olympiaden, Wettbewerbe mit der Absicht der Aufdeckung der fähigen und begabten Kinder und ihrer weiteren Entwicklung veranstaltet.

Es wird die Auswahl der jungen und perspektiven Lehrer für die Ausbildung in der Magistratur und in der Aspirantur durchgeführt.

Die Autoren haben schon einen bestimmten wissenschaftlichen Vorlauf zur Thematik des Projektes. In den letzten Jahren wurden folgende Artikel herausgegeben:

1. Das Gefühl der eigenen Würde in der huzulischen Mentalität. – Iwano-Frankiwsk.
2. Die Werte des ukrainischen nationalen Charakters. – 2005.
3. Der Konflikt in der huzulischen Mentalität. – der Artikel. – Tscherniwzi.
4. Das Gefühl der menschlichen Würde in der huzulischen Mentalität. – Kyjiw.– Lutzk.
5. Die Methodik des Studiums der psychologischen Besonderheiten des ethnischen Selbstbewusstseins und der nationalen Selbstachtung der Schuljugend. – Artikel.– Iwano-Frankiwsk.

8. DIE ARBEITSETAPPEN

Die erste Etappe – die organisatorischplanende.

Der Inhalt der Etappe:

- die Präzisierung der Konzeption der Forschung;
- die Bestimmung der Richtungen der Forschung;
- die Wahl der Objekte der Forschung;
- die Bildung der Gruppe der Forscher;
- die Erarbeitung des Kalenderarbeitsplanes.

Die Dauer der Etappe: Januar – Mai 2006.

Die erwartenden Ergebnisse und die Rechenschaftsdokumentation: der Plan der Forschung des Problems. «Die Bergschule. Zustand, Probleme, Perspektiven der Entwicklung».

Die zweite Etappe – die feststellungsforschende.

Der Inhalt der Etappe:

- das Studium des Zustandes der sozial-ökonomischen Entwicklung der besiedelten Orte (der Städte, Siedlungen und Dörfer), die den offiziellen Bergstatus haben (die Hauptarten der Tätigkeit, die Migrationsprozesse usw.);
- die Analyse des Schulnetzes der Schulen in den Gegenden mit dem offiziellen Bergstatus;
- das Kontingent der Schüler der Bergschulen. Getrennt von denjenigen, die in den Kleinkolektschulen und in den Koplektsklassen lernen (die Ausführung der allgemeinen Schulpflicht);
- die Analyse des quantitativen und qualitativen Bestandes der Lehrer, die in den Bergschulen tätig sind (die Versorgung mit der Lehrerkraften, die Fluktuation der Fachkräfte);
- die Bibliotheken, die Kulturausbildungs- und Heilanstalten in den besiedelten Orten mit dem Bergstatus (die Fonds, der Zustand, die Tätigkeit, die Fachkräfte);
- das Vorhandensein, der materielle Zustand, die Arbeit der Schulinternate, der Wohnheime und der Räume für die Unterkunft der Kinder aus den fernen Ortschaften. Der quantitative und qualitative Bestand der Erzieher, der Schüler;
- die Organisation der Lebensmittelversorgung, der ärztlichen Betreuung, der Zufuhr der Kinder zu den Bergschulen;
- die sanitäts-hygienischen Bedingungen der Arbeit der Bergschulen;
- der Zustand der Gesundheit der Schüler der Bergschulen. Die typischen Erkrankungen;
- die Abfrage, die Fragebogenumfrage, das Studium offizieller Statistik.

Die Dauer der Etappe: Juni – Dezember 2006.

Die erwartenden Ergebnisse und die Rechenschaftsdokumentation: die Sammlung der statistischen und realen Daten; die statistischen Tabellen, die umschreibenden Materialien, die Auskünfte, die Protokolle, die Akte usw.

Die dritte Etappe – die analytischforschende.

Der Inhalt der Etappe:

- die Analyse der gesammelten Materialien, das Studium der objektiven und subjektiven Gründe der Schwierigkeiten, die die Entwicklung der Bergschulen stören.

Die Dauer der Etappe: Januar – Dezember 2007.

Die erwartenden Ergebnisse sowohl die Rechenschaftsdokumentation: die Verallgemeinerung und auch die Schlussfolgerungen; der analytische Bericht und die analytischen Berichtsmaterialien für die staatlichen Ausbildungsorgane und die Organe der lokalen Selbstverwaltung.

Die vierte Etappe – die forschungsschöpferische.

Der Inhalt der Etappe:

- die Erarbeitung und die Präzisierung der Hypothese der Forschung;
- das Konstruieren und die Begründung der Vorschläge;
- die Verwirklichung der Erarbeitungen der schöpferischen Gruppe in die Praxis;
- das Studium und die Analyse der positiven Resultate sowie der Schwierigkeiten in der Entwicklung der Bergschulen gemäss den vorangehenden Vorhaben des Projektes;
- die analytisch-theoretische und praktische Tätigkeit.

Die Dauer der Etappe: 2008 – 2009 r.r.

Die erwartenden Ergebnisse und die Rechenschaftsdokumentation:

- die wissenschaftlich-theoretischen Materialien und die praktischen Vorschläge;
- die Durchführung der internationalen wissenschaftlich-theoretischen Konferenz «Die Bergschule. Die Perspektiven der Entwicklung» (2009);
- die Organisation «Der internationalen Assoziation der Bergschulen» (2009);
- die Gründung der periodischen Ausgabe «Die Bergschule» (2009).

Die fünfte Etappe – schließend-forschende.

Der Inhalt der Etappe:

- die Bilanzziehung der Ergebnisse der Forschung;
- die Regelung der Arbeit der gegründeten Assoziation und der periodischen Ausgabe «Die Bergschule»;
- die Vorbereitung der Monographie «Die Bergschule der Ukraine».

Die Dauer der Etappe: die Jahre 2010-2012

Die erwartenden Ergebnisse und die Rechenschaftsdokumentation:

- Die Monographie «Die Bergschule der Ukraine».

**PROJET SCIENTIFIQUE DE RECHERCHE
"ÉCOLE MONTAGNARDE. ETAT, PROBLEMES,
PERSPECTIVES DU DÉVELOPPEMENT"**

Réalisateur

– Université nationale Prykarpatsky nommé Vassyl Stéfanyk.

Chef i Auteur du projet

– Vassyl Khroumion, candidat es sciences pédagogiques, titulaire de la chaire de théorie et de méthodologie de l'enseignement primaire.

tel. 8-03422-2-31-47; 8-0342-50-10-46 mountainschool@pu.if.ua

Autres auteurs:

- Youri Moskalenko, candidat es sciences philosophiques, professeur.
- Olexid' Rōga, candidat es sciences pédagogiques, professeur.
- Fōdir Gamor, docteur d'Etat es sciences biologiques, professeur, directeur de la réserve biosphérique des Carpates
- Bogdan Grytsouliak, docteur d'Etat es médecine, professeur, titulaire de chaire d'anatomie et de physiologie humaine.
- Stepan Moskaliouk, docteur d'Etat es sciences mathématiques et physiques, professeur.
- Vassyl Parpan, docteur d'Etat es sciences biologiques, professeur.

Chef du projet

Signature

« » 2006

1. ANNOTATION

L'habitation dans les conditions de l'installation rare, de l'éloignement considérable des terrains et des demeures de l'école, les particularités du ménage, le paysage particulier des montagnes influent sur la formation des traits spécifiques du caractère des montagnards et de leur réception du monde. Outre ces facteurs, les risques causés par les cataclismes (inondations, tas de neige, vents violents, routes défoncées) ont inévitablement leur reflet dans le travail de l'école.

Le travail dans une petite, souvent isolée, collectivité, l'éloignement de l'échange quotidien avec la plupart des collègues-enseignants, l'accessibilité insuffisante de l'information professionnelle, socio-économique et politique,

souvent la lutte pour survivre - tout cela cause le «viellissement» du maître d'école, l'abaissement progressif de son activité professionnelle et sociale.

Une grande partie des régions montagneuses des Carpates ukrainiennes est dépressive dans le domaine de l'emploi des habitants, du ménage monofonctionnel. Elle se caractérise par la complication des processus démographiques.

La qualité de la population montagnarde baisse gravement. Les montagnes influent inévitablement sur l'activité de vie, la mentalité, la vision du monde des enfants et des écoliers.

Au XXI-e siècle il est indispensable d'augmenter la possibilité de l'accès à l'information nécessaire dans les domaines de la science, de la culture, des biens de la civilisation pour chaque enfant montagnard. Cela devient réel grâce aux systèmes modernes d'information.

2. LE BUT ET LES DEVOIRS DU PROJET

A la base de l'étude analytique des conditions sociales, économiques et géoethnologiques et des particularités organisationnelles et pédagogiques de l'activité de l'école montagnarde le but est de:

- relever les traits spécifiques à l'étude, à l'éducation et au développement des élèves dans les conditions de montagnes;
- argumenter au point de vue scientifique les principes, le contenu, les formes et les méthodes du travail de l'école montagnarde;
- élaborer le système des recommandations et des actions à propos de l'augmentation de l'efficacité de son travail.

Les premières tâches sont:

- l'usage de nouvelles technologies informatiques, des études à distance, du système Internet pour améliorer le travail des écoles montagnarde, parmi eux la création du système de l'aide scientifique et méthodique aux professeurs;
- l'étude des particularités géopsychiques et géoethnologiques des habitants de montagnes, des traditions, des coutumes et des rites des montagnards et leur influence à l'étude, à l'éducation et au développement des élèves dans les conditions de montagnes;
- l'orientation des élèves vers l'étude des sciences naturelles, des langues étrangères, la direction des élèves dans les types traditionnels de l'activité de l'art populaire et de travail;
- l'étude des particularités du contenu, de la forme et des méthodes de la formation des professeurs, des éducateurs, des psychologues pratiquants, des pédagogues sociaux à l'université pour le travail aux écoles de montagne;
- la préparation des conditions pour les organes d'état de la direction de l'éducation, de l'administration autonome locale, pour les dirigeants des établissements scolaires à propos de l'augmentation de l'efficacité du travail des écoles de montagne, surtout à propos des problèmes des recherches des enfants doués, l'orientation des élèves vers l'étude des sciences naturelles, des langues étrangères, des arts populaires;
- la réalisation de l'analyse comparée des conceptions scientifiques, des approches, des études et de l'expérience pratique à propos des problèmes du travail de l'école de montagne en Ukraine avec d'autres pays de l'Europe et du monde. La réunion des efforts des savants de l'Europe et du monde dans le but d'étudier les problèmes de l'école de montagne.

L'Université Nationale Prykarpatsky nommé Vassyl Stéfanyk pourrait devenir un tel centre scientifique de la réunion.

3. ETAT DU PROBLEME

A présent dans notre région fonctionnent 697 écoles secondaires dont 225 se trouvent dans la partie montagnarde. Parmi les écoles montagnardes il y a un grand nombre d'écoles peu complétées et de classes-complets. Cela complique le travail des enseignants et influe négativement sur la qualité des connaissances des élèves.

Les difficultés du fonctionnement des écoles montagnardes pose inévitablement des problèmes dont les écoles dans d'autres zones géographiques, surtout dans les villes, n'éprouvent pas. Parmi ces problèmes il est à noter les suivants: les dizaines de mille d'élèves et les centaines d'enseignants habitent dans les montagnes avec un climat

sévère, inconstant et froid. On a un plus grand besoin en chauffage qui est causé surtout par la présence basse de l'oxygène dans l'air, le sol est pire, il y a moins de superficie où on peut cultiver des légumes. Les périodes de végétation sont moins courtes.

Les écoles montagnardes fonctionnent dans des conditions de développement social ralenti. Les montagnes forme la zone géographique de coexistence particulière de l'homme et de la nature dites vierge. Tout cela cause inévitablement les particularités du fonctionnement de l'école, du système d'études, d'éducation et de développement des élèves.

Le système scolaire standard ne prend en considération ni les particularités ethnologiques et géopsychologiques, ni la spécificité de la vie quotidienne dans le géospace.

En conséquent, on a un nombre de problèmes qui ralentissent le développement des écoles et des élèves. Parmi eux il faut noter:

1. Le développement monofonctionnel des villages montagnards complique le choix de la profession, de l'emploi et de la place de travail des écoliers qui terminent leurs études secondaires.
2. Le développement insuffisant des territoires de campagne dans les montagnes, le marché de travail réduit dans les grands villages montagnards, le manque d'intérêt des organisations d'État et privées au développement des villages influencent négativement sur la formation des élèves et le fonctionnement de l'école montagnarde.
3. L'état sanitaire et hygiénique est insatisfaisant dans la plupart des écoles montagnardes (froid, qualité basse du travail des enseignants et des élèves pendant trois ou quatre mois de l'année (novembre, décembre, janvier, février).
4. Le manque du tarif de paiement complet chez la plupart des enseignants (de 6 à 10-15 leçons par semaine).
5. Les internats situés auprès de l'école ne fonctionnent pas. Chaque jour les enfants ont à passer près de 5-7 km.
6. Le manque de souplesse des programmes scolaires, la négligence de conditions particulières dans lesquelles travaillent les écoles montagnardes, a une influence négative sur l'orientation professionnelle des élèves de ces écoles et sur leur préparation aux études supérieures.
7. La migration de travail, les travaux saisonniers qui causent le départ des parents de leurs villages compliquent gravement l'instruction et l'éducation des élèves dans les écoles montagnardes.
8. L'absence de la stratégie du développement des territoires, le manque des projets concrets de la diversification des espèces de l'activité à la montagne, l'absence du partenariat local concernant le développement du village et de l'école - tout cela complique le développement de l'école montagnarde.

4. IDEES ET HYPOTHESES DU PROJET

On planifie d'étudier, d'analyser et de relever les particularités du travail de l'école dans un certain géospace de montagne.

Aujourd'hui la vie d'une communauté dans les montagnes se distingue par une haute spiritualité, et non par des technologies développées, aussi par des traditions originales, qu'il est nécessaire d'unir avec le contenu moderne, les formes et les méthodes de l'activité.

Les savants tâcheront de pénétrer dans le processus réel de l'équilibre de la rationalité technologique et de la spiritualité non-perdue, du pragmatisme d'aujourd'hui et du romantisme de communauté de montagne, de l'esprit d'initiative et de l'amour des montagnards envers la nature.

Le fonctionnement de l'école de montagne, le développement naturel des enfants, leurs études et leur éducation ont lieu dans un environnement spirituel et écologique particulier que les habitants de villes et de régions industrielles, à cause leur éloignement de la nature, leurs stress permanents, leur fatigue chronique et l'environnement artificiel, ont déjà perdu à la suite du progrès technique très rapide.

Les valeurs de vie des montagnards, leur santé spirituelle, leur optimisme, leurs forces spirituelles, leur propre système de besoin de vie dans les conditions géographiques difficiles) tout cela se reflète dans le système d'idées des enfants montagnards, dans le travail des enseignants et de l'école.

Nous supposons hypothétiquement que l'étude de ce problème aidera à comprendre ce que les générations futures perdent et quelles valeurs nationales, ethniques se perdent à la suite de la démarche rapide de la culture des masses et du désir malorganisé et injustifié de hauts standards de la consommation.

L'équilibre des moyens naturels et ethniques, progressifs et innovatifs à l'aide de technologies informatiques modernes qui sont et seront accessibles au futur aux élèves d'écoles montagnarde - voilà la voie sur laquelle sera

combinée la nature avec le progrès social, scientifique et technique. L'enrichissement réciproque harmonieux de l'éducation, de la science, de la culture se déroule grâce au potentiel de vie des montagnards et en même temps leur développement, leur prospérité grâce au progrès scientifique et social.

Il est nécessaire de développer la région des Carpates par l'école, l'éducation et la science. La science moderne, les technologies scientifiques doivent se développer dans les montagnes, et non seulement l'industrie qui déséquilibrera la balance sociale et naturelle.

5. LES RESULTATS ATTENDUS APRES LA REALISATION DU PROJET, LEUR CORRESPONDANCE AU NIVEAU MONDIAL

Les résultats des recherches prévoient:

- la publication de la monographie «L'école de montagne en Ukraine (état, problèmes, perspectives du développement)»;
- la préparation des recommandations et des propositions scientifiques pour le département de l'éducation, pour les services de l'auto-administration à propos du développement progressif des écoles de montagnes y, compris l'application dans le processus de l'enseignement de technologies informatiques modernes;
- la fondation dans les régions montagneuses d'écoles spécialisées de type nouveau:
 - écoles de sciences naturelles et écoles avec l'étude approfondie de langues étrangères;
 - écoles générales avec un profil de récréation;
 - écoles sportives et récréatives;
 - l'aide scientifique et méthodologique pour les professeurs des écoles de montagnes (publication de manuels, organisation de séminaires, de «tables rondes», de groupes créateurs de professeurs etc);
 - l'organisation du travail de révélation et du développement continu des enfants montagnards doués;
 - la réalisation des échanges régionales et internationales, des symposiums, des séminaires sur le problème du développement des écoles de montagnes et de l'amélioration de l'enseignement, de l'éducation et du développement des élèves - montagnards;
 - la fondation de «l'Organisation internationale des écoles de montagnes» en sollicitant la participation des pays des Carpates, des Alpes, des Balcons et d'autres régions montagneuses de l'Europe;
 - l'organisation de l'édition périodique «L'école de montagnes» comme organe de cette association.

Les résultats vont correspondre au niveau mondial.

Dans le «Programme du développement constant des régions montagneuses» de l'ONU, adopté au cours de la conférence «La chaîne verte de l'Europe Centrale et de l'Est», tenue à Krakovie en 1988, dans la convention des Carpates (convention sur la protection et le développement constant des Carpates), Kyd'v - 2003, qui a été signée pendant la cinquante Conférence «L'environnement pour l'Europe», on souligne que le développement constant et la sauvegarde des Carpates est une des obligations des Etats.

Dans les documents cités ci-dessus, aussi que dans les documents de la conférence de l'ONU, qui a eu lieu à Rio de Janeiro en juin 1992 on souligne l'importance du fonctionnement de la civilisation humaine, de l'originalité sociale de la population qui habite les montagnes.

La liaison entre la population et la nature, entre l'enseignement et l'économie qui est un des aspects de notre recherche, permet d'affirmer que le problème de l'éducation, des écoles de montagnes n'est pas entièrement ukrainien, il présente aussi un intérêt pour d'autres pays de l'Europe et du monde entier.

6. UTILISATION DES RESULTATS

On utilisera et on utilise déjà les résultats des recherches dans plusieurs directions: la formation des professeurs pour le travail aux écoles montagnardes; les recommandations et les élaborations concernant la spécialisation profilée des écoles montagnardes; la progression de nos idées, de nos élaborations et de nos services au marché mondial où les écoles montagnardes fonctionnent.

L'analyse du problème a un rapport direct au processus pédagogique dirigé par la chaire de théorie et de méthode d'enseignement primaire.

La formation du professeur pour le travail à l'école montagnarde a ses difficultés et ses traits spécifiques. Les écoles incomplètes, les classes complètes, le travail avec les relations pédagogiques bornées, les conditions

difficiles de vie et de travail sont toujours pris en considération dans la formation méthodique et psychologique des professeurs.

Pour étudier mieux les conditions de travail dans les montagnes on organise des cours spéciaux: «Ecole montagnarde. Particularités et problèmes des activités», «Les montagnards: psychologie, traditions, coutumes», «Traditions populaires et pédagogiques des montagnards».

Les problèmes de l'école montagnarde sont étudiés dans les thèses de fin d'année et dans les thèses d'études supérieures.

Pour une meilleure formation de futurs spécialistes la chaire organise dans les montagnes le stage pédagogique d'orientation, d'ethnographie, de folklore, d'application.

Les recherches scientifiques des étudiants sont orientées à l'étude de différents aspects de la culture intellectuelle des enfants montagnards, de leurs études et de leur éducation. Les étudiants qui ont terminé leurs études secondaires aux écoles montagnardes et habitent dans les régions de montagnes, sont engagés dans le ramassage des matériaux. Ils accomplissent les devoirs qui sont liés aux activités des écoles montagnardes et aux traditions populaires pédagogiques des montagnards.

La seconde direction de l'utilisation des résultats c'est la recommandation et l'élaboration pour les professeurs, pour les directeurs, pour l'administration concernant la spécialisation profilée des écoles; c'est le travail avec les enfants qui ont du talent, c'est l'orientation et le choix des promus aux métiers de professeur; c'est la nomination des professeurs aux études à l'aspiranture.

La troisième direction c'est l'extension de nos matériaux au marché mondial. Parmi ces matériaux il y a une aide méthodique, les études de distance, l'utilisation des traditions et des coutumes des montagnards pour le meilleur développement des enfants. L'école est canalisée à l'étude approfondie des matières du cycle des sciences naturelles, du cycle de physique et des mathématiques, des langues étrangères.

Les élaborations de ces problèmes seront demandées aux marchés des idées et des services de différents pays.

7. EXPERIENCE DES AUTEURS D'APRES LE SUJET DU PROJET, Y COMPRIS LES PUBLICATIONS RECENTES

La recherche du problème de l'école montagnarde est basée sur un nombre d'activités déjà accomplies.

Les auteurs du projet ont préparé «Le Traité sur la coopération de l'Université Nationale Prykarpatsky nommée Vassyl Stéfanyk et de la Mairie du district de Verhovyna», signé le 11 novembre 2005 par le recteur de l'Université, le professeur Bogdan Ostafiytchouk et le chef de l'Administration du district Verhovyna Igor Choumčga.

La recherche du développement futur des écoles montagnardes est l'un des devoirs les plus importants du Traité.

Les auteurs du projet ont organisé avec le département d'éducation de l'Administration du district, les directeurs des écoles et les professeurs «Table ronde», consacrée au problème mentionné.

Dans le district de Verhovyna on a organisé «L'école d'un futur pédagogue». On organise des olympiades, des concours avec le but de trouver des enfants de talent avec des capacités innées et d'assurer leur développement intellectuel.

On choisit des professeurs qui sont jeunes et perspectifs pour les études dans l'aspiranture et dans la magistrature.

Les auteurs ont des publications scientifiques d'après le sujet du projet. Tels articles ont été publiés les dernières années:

1. Sentiment de la dignité individuelle dans la mentalité goutsoule. - Ivano-Frankivsk.
2. Valeurs du caractère national ukrainien. - 2005.
3. Conflit dans la mentalité goutsoule. - Article. - Tchernivtsy.
4. Sentiment de la dignité humaine dans la mentalité goutsoule. - Kiev. - Loutsk.
5. Méthode d'étude des particularités psychologiques de la conscience ethnique et du respect national des jeunes écoliers. - Article. - Ivano-Frankivsk.

8. ETAPES DU TRAVAIL

1. Première étape. Etape d'organisation du travail. Le contenu:

- concrétisation de la conception de la recherche;

- détermination des courants de la recherche;
- choix des objets de la recherche;
- formation d'un groupe de chercheurs;
- formation du plan-calendrier du travail. Durée de l'étape: janvier - mai 2006.

Résultats attendus et documents pour le rapport: Le plan de la recherche du problème «Ecole montagnarde. Etat, problèmes, perspectives du développement».

2. Deuxième étape. Etape de constatation et de recherche. Le contenu:

- étude de l'état du développement socio-économique des localités (villes, petites villes, villages) qui ont un statut officiel d'agglomérations montagneuses;
- niveau des élèves des écoles montagneuses surtout de ceux qui font leurs études aux écoles comptant peu d'élèves et dans les classes mixtes;
- analyse de la quantité et de la qualité du personnel des enseignants qui travaillent aux écoles montagnardes (choix des spécialistes, fluctuation du personnel);
- bibliothèques, établissements de culture, d'éducation et de médecine dans les localités nommées montagneuses (fonds, état, activité, cadres);
- existence, état matériel, fonctionnement d'internats scolaires, foyers et logements pour les enfants arrivés de localités éloignées. Quantité et qualité des instituteurs et des élèves;
- organisation de la nourriture, du service médical, du transport pour les enfants aux écoles montagnardes;
- conditions hygiéniques et sanitaires du travail des écoles de ce type-là;
- état de santé des élèves. Maladies typiques;
- sondage, étude de la statistique officielle. Durée de l'étape: juin - décembre 2006.

Résultats attendus et documents pour le rapport: recueil de renseignements statistiques et réels; schémas statistiques, matériels descriptifs, protocoles, actes etc.

3. Troisième étape. Etape analytique de recherche. Le contenu:

- analyse de renseignements recueillis, étude de causes objectives et subjectives des difficultés qui empêchent le développement des écoles montagnardes.

Durée de l'étape: janvier - décembre 2007.

Résultats attendus et documents pour le rapport: généralisation et conclusions, rapport analytique et matériels analytiques pour les organes d'Etat d'éducation et du pouvoir local.

4. Quatrième étape. Etape de recherche créative. Contenu de l'étape:

- étude et précision de l'hypothèse de recherches;
- construction de la proposition;
- réalisation des élaborations d'un groupe créatif en pratique;
- étude et analyse des résultats positifs et des problèmes dans le développement par rapport à l'avant-projet;
- activité pratique, théorique et analytique. Durée de l'étape: 2008-2009

Résultats attendus et documents pour le rapport:

- matériaux théoriques et scientifiques et recommandations pratiques;
- réalisation d'une conférence internationale, théorique et scientifique. «Ecole montagnarde. Perspectives du développement» - 2009
- organisation de l'Association internationale des écoles montagnardes - 2009;
- fondation d'une édition périodique «Ecole montagnarde» - 2009.

5. Cinquième étape. Etape finale. Contenu de l'étape:

- analyse de conclusions des recherches;
- amélioration du travail de l'Association créée et de l'édition périodique «Ecole montagnarde»;
- préparation de la monographie «Ecole montagnarde de l'Ukraine». Durée de l'étape: 2010-2012.

Résultats attendus et documents pour le rapport:

- monographie «Ecole montagnarde de l'Ukraine».

Projekt naukowo-badawczy «Górska szkoła. Stan, problemy, perspektywy rozwoju»

Podrozdział wykonujący – Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Wasyla Stefanyka

Kierownik i Autor projektu – Chruszcz Wasyl Demianowycz – doktor nauk pedagogicznych, profesor, kierownik Katedry Teorii i Metodyki Nauczania Początkowego
tel. rob.: 8-03422-2-31-47; tel. dom.: 8-0342-50-10-46 mountainschool@pu.if.ua

Inni autorzy:

- Moskalenko Jurij Mychajłowycz – doktor nauk filozoficznych, docent
- Reha Ołeksij Stepanowycz – doktor nauk pedagogicznych, docent
- Hamor Fedir Dmytrowycz – doktor habilitowany nauk biologicznych, profesor, dyrektor Karpackiego Biosferycznego Rezerwatu
- Hryculiak Bohdan Wasylowycz – doktor nauk medycznych, profesor, kierownik Katedry Anatomii i Fizjologii Człowieka

Kierownik projektu
" " 2006 r.

1. ADNOTACJA

Życie w warunkach rzadkiego zasiedlenia, znacznej odległości poszczególnych domostw i osiedli od szkoły, specyfika prowadzenia gospodarstwa, kraj obrazo wo-przyrodnicze osobliwości gór oraz ryzyko, które powodują następujące kataklizmy: powódzie, zamiecie śnieżne, wichury, bezdroża itp. – formują nie tylko specyficzny charakter i światopogląd górali, ale także mają znaczący wpływ na pracę górskiej szkoły.

Praca w niewielkim, często zamkniętym kolektywie, oderwanie od codziennego kontaktu z wieloma kolegami-uczniami, niedostateczny profesjonalny, socjalno-ekonomiczny i polityczny zasób informacji, często walka o przetrwanie – wszystko to przywodzi do szybkiego „starzenia się” nauczyciela, postępowego zniżenia jego zawodowej i socjalnej aktywności.

Znaczna część górskich regionów ukraińskich Karpat jest depresyjna w sensie produktywności Ludności, monofunkcjonalności prowadzenia gospodarstwa charakteryzuje się złożonymi procesami demograficznymi.

Jakość górskiej ludności gwałtownie się obniża. Góry nieodwołalnie wpływają na aktywność życiową, psychikę oraz światopogląd dzieci i uczniów.

W XXI wieku zachodzi konieczność zwiększenia napływu informacji, dostępu do źródeł nauki, techniki, kultury, dóbr cywilizacyjnych dla każdego dziecka z gór. Przy funkcjonowaniu współczesnych systemów informacji stało się to realne.

2. CEL I GŁÓWNE ZADANIA PROJEKTU

Na podstawie analizy socjalno-ekonomicznych, geoetnologicznych warunków oraz organizacyjno-pedagogicznych właściwości działalności górskiej szkoły:

- określić specyfikę nauczania, wychowywania i rozwoju uczniów w górskich warunkach,
- naukowo zbadać zasady, sens, formy i metody pracy górskiej szkoły,
- opracować system rekomendacji i starań w kierunku podniesienia efektywności ich pracy.

Pierwszoplanowe zadania:

- wykorzystanie nowych technologii informacyjnych, dystancyjnego nauczania, systemu Internet dla polepszenia pracy szkół górskich, w tym – stworzenia systemu nadawania pomocy naukowo-metodycznej nauczycielom:
- poznanie geopsychicznych oraz geoetnologicznych właściwości mieszkańców gór, ich tradycji, zwyczajów oraz obrzędów, a także ich wpływu na naukę, wychowanie oraz rozwój uczniów żyjących w górach;
- zorientowanie uczniów na opanowanie nauk przyrodniczych, języków obcych, włączanie ich do tradycyjnych rodzajów działalności z zakresu narodowo- obrazowych rodzajów sztuki i pracy;
- opanowanie właściwości treści, form i metod przygotowania nauczycieli, wychowawców, psychologów, socjalnych pedagogów w uniwersytecie do pracy w szkołach górskich;
- przygotowanie propozycji dla organów państwowych zarządzających oświatą, organów lokalnych samorządów, kierowników zakładów oświatowych w celu polepszenia efektywności pracy górskich szkół, szczególnie w zakresie wyszukiwania dzieci uzdolnionych, orientacji uczniów na pogłębione poznawanie nauk przyrodniczych, języków obcych, narodowo-obrazowych rodzajów nauki i zajęć praktycznych;
- przeprowadzenie analizy porównawczej koncepcji naukowych, podejść, planów oraz praktycznego doświadczenia z zakresu pracy górskich szkół na Ukrainie z innymi krajami i Europy i świata. Pojednanie sił naukowców uniwersyteckich z uczonymi Europy i świata w celu zbadania problematyki górskich szkół.

Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Wasyla Stefanyka mógłby stać się takim objędującym centrum naukowym.

3. SYTUACJA PROBLEMU

Obecnie w naszym obwodzie pracuje 697 szkół ogólnokształcących, spośród nich 225 w miejscowościach górskich. W szkołach górskich funkcjonuje duża liczba słabo zorganizowanych szkół i klas łączonych, co utrudnia pracę nauczycielom oraz negatywnie wpływa na poziom wiedzy uczniów.

Życie dziesiątków tysięcy dzieci oraz setek nauczycieli w górach z surowym i niestabilnym klimatem, z większą potrzebą ciepłoty, co jest związane z niską zawartością tlenu w powietrzu, z gorszymi gruntami, mniejszymi powierzchniemi ziemi zdatnej do pracy na niej, krótszymi okresami wegetacji, co nieodwołanie wywołuje problemy, które nie są znane w szkołach położonych na terenach nizinnych, a szczególnie w szkołach miejskich.

Szkoły górskie pracują w warunkach spowolnionego rozwoju społecznego. Góry pozostają środowiskiem szczególnych kontaktów człowieka z dziką przyrodą. Wszystko to nie może nie wpływać na charakter pracy szkoły, procesu dydaktycznego, wychowanie i rozwój dzieci.

Jeden standardowy system szkolny nie uwzględnia ani etnologicznych, ani geopsychologicznych, ani osobliwości życia ludzi w geoprzestrzeni.

Skutkiem tego nagromadzi się szereg problemów a wśród nich:

1. Mono funkcjonalny rozwój górskich sił utrudnia wybór zawodu znaleźnia pracy absolwentom szkół.
2. Niedostatki w rozwoju terytoriów wiejskich w górach, ubożający rynek pracy w górskich wsiach, niedostateczne zainteresowanie państwowych i pozarządowych organizacji w zakresie wielofunkcjonalnego rozwoju górskich sił mają negatywny wpływ na rozwój uczniów oraz pracę górskich szkół.
3. Niezadowolający stan sanitarno-higieniczny wielu górskich szkół (chłód, niska efektywność pracy nauczycieli oraz uczniów w przeciągu trzech – czterech jesienno-zimowych miesięcy roku).

4. Brak pełnego etatu u wielu nauczycieli (od 6 – do 10 – 15 lekcji tygodniowego obciążenia).
5. Niepracujące przyszkolne internaty. Dzieci codziennie dochodzą do szkoły po 5 – 7 km.
6. Brak giętkości programów nauczania, pomijanie szczególnych warunków, w których pracują szkoły górskie, negatywnie odbija się na zawodowej orientacji uczniów tych szkół oraz na przygotowaniu ich do studiów w uczelniach wyższych.
7. Migracja zarobkowa, prace sezonowe, na które nierzadko wyjeżdżają rodzice, znacząco utrudniają proces dydaktyczny i wychowawczy uczniów szkół górskich.
8. Brak strategii rozwoju terenów wiejskich, konkretnych planów urozmaicających rodzaje działań w górskich skupiskach

4. IDEE I HIPOTEZY PROJEKTU

Planowane są badania, analiza, uogólnienia i postanowienia porządku pracy szkoły w konkretnej górskiej geoprze-strzeni.

Życie społeczności w górach odznacza się obecnie wysoką duchowością, ale także nierozwiniętymi technologiami oraz wieloma swoistymi tradycjami, które należałoby koniecznie połączyć z innowacyjną treścią, formami i metodami działalności.

Badacze starają się wniknąć w realny proces zbalansowania technologicznej realności i jeszcze nieutraconej duchowości, dzisiejszego pragmatyzmu i romantyzmu górskich wspólnot, następującej przedsiębiorczości i przywiązania do przyrody mieszkańców gór.

Praca szkoły górskiej, naturalny rozwój dzieci, ich nauka i wychowanie odzwierciedlają się w szczególnym duchowo-ekologicznym środowisku, które już

stracili w rezultacie szybkiego progresu technicznego mieszkańcy miast i rejonów przemysłowych w zwigzku z ich izdacją od przyrody, ciągłymi stresami, nieustannym zmęczeniem i sztucznym środowiskiem.

Życiowe wartości górali, ich zdrowie duchowe, optymizm, siła duchowa, własny system zabezpieczania swych potrzeb w trudnych warunkach geograficznych – wszystko to nie może nie odbić się na światopoglądzie i rozumieniu świata przez górskie dzieci, na pracy nauczycieli i szkoły.

Hipotetycznie można założyć, że badanie tego problemu pomoże zrozumieć, co tracą podrastające pokolenia, które narodowe, etniczne, życiowe wartości giną na drodze zbyt szybkiego postępu do masowej kultury i nie zawsze sprawdzonego oraz nieprzemyślanie organizowanych pragnień osiągania wysokich standardów konsumpcyjnych.

Balans przyrodniczo-etniczny i progresywno-innowacyjny za pomocą współczesnych technologii informacyjnych, do których mają dostęp i będą mieć jeszcze większy w przyszłości uczniowie szkół górskich - to ten szlak, na którym to, co przyrodnie, bezboleśnie pojedna się z naukowo-technicznym i społecznym progresem. Realizuje się w ten sposób harmonijne wzbogacanie się oświaty, nauki, kultury dzięki zdrowemu potencjałowi życiowemu uchodźców z gór i w tym momencie jednocześnie ich rozwój, efektywna działalność i rozkwit dzięki naukowemu progresowi społecznemu.

Rozwijanie regionu karpackiego musi obowiązkowo odbywać się poprzez szkołę, oświatę i naukę. W górach ma pojawić się współczesna nauka, naukowe technologie, a nie rozwinięty przemysł, który bez wątpienia poruszy społeczny i przyrodniczo-ekologiczny balans.

5. OCZEKIWANE REZULTATY WYKONANIA PROJEKTU, ICH ADEKWATNOŚĆ WOBEC ŚWIATOWEGO POZIOMU

W rezultacie badań uczukuje się:

- wydania monografii „Górska szkoła Ukrainy (stan, problemy, perspektywy rozwoju)”;
- przygotowanie rekomendacji naukowych oraz propozycji dla państwowych organów zarządzania oświatą, organom samorządu obywatelskiego odnośnie dalszego rozwoju szkół górskich, w tym odnośnie wprowadzenia do procesu dydaktycznego technologii informacyjnych;
- stworzenia w górach profilaktycznych szkół nowego typu;
- przyrodniczo-naukowych oraz szkół z pogłębionym nauczaniem języków obcych;

- ogólnokształcących dydaktyczno-leczniczych;
- rozwój owo-arty stycznych;
- leczniczo-sportowych itp,
- naukowo-metodyczna pomoc dla nauczycieli szkół górskich (wydawanie. podręczników, prowadzenie seminariów, „okrągłych stołów”, pracy przedmiotowych grup twórczych nauczycieli itp...);
- organizacja pracy z zakresu wyłaniania i dalszego rozwoju zdolnych i utalentowanych dzieci z regionów górskich;
- przeprowadzanie regionalnych i międzynarodowych wymian, sympozjów, seminariów z zakresu problematyki rozwoju górskich szkół oraz polepszania procesu dydaktycznego, wychowywania i rozwoju uczniów z terenów górskich;
- stworzenie „Międzynarodowej Spółki Szkół Górskich” z włączeniem regionów karpackiego, alpejskiego, bałkańskiego i innych górskich regionów Europy;
- założenie periodycznego wydania „Górska szkoła” jako organu tej spółki. Wyniki badań odpowiadać będą światowym standardom.

W „Programie stałego rozwoju górskich regionów” ONZ, na krakowskiej konferencji z 1998 roku „Zielony grzbiet Centralnej i Wschodniej Europy”, na karpackiej konferencji (Ramowa konwencja o ochronie i stały rozwój Karpat), Kijów 2003 r., która została podpisana na V Konferencji „Okolice dla Europy”, wskazuje się na to, że jednym ze zobowiązań państw jest zajmowanie się stałym rozwojem i ochroną Karpat.

We wspomnianych dokumentach, a także w programowych materiałach ONZ, która odbyła się w Rio de Janeiro w czerwcu 1992 roku, podkreśla się znaczenie funkcjonowania cywilizacji człowieka, socjalnej samowystarczalności społeczeństwa, które zamieszkuje góry.

Wzajemne związki ludności i przyrody, oświaty i gospodarowania, co jest jednym z aspektów naszych badań, pozwala mówić o tym, że problem edukacji, szkoły w górach jest nie tylko problemem ukraińskim, stanowi on interes także innych krajów Europy i świata.

6. WYKORZYSTANIE REZULTATÓW

Rezultaty badań zostaną wykorzystane i już są wykorzystywane w kilku kierunkach: przygotowanie nauczycieli do pracy w górskich szkołach; rekomendacje i plany odnośnie profilowanego ukierunkowania pracy szkół górskich; realizowania naszych idei, planów i usług na rynkach innych krajów, w których funkcjonują szkoły górskie.

Badania problemu ma bezpośredni związek z procesem dydaktyczno-wychowawczym procesem, który realizuje Katedra Teorii i Metodyki Nauczania Początkowego.

Przygotowanie nauczycieli do pracy w szkole górskiej charakteryzuje się swoją złożonością oraz specyfiką. Małe szkoły, klasy łączone, często praca z

ograniczonym kontaktem pedagogicznym (2–3 nauczycieli na szkołę), trudne warunki życia i pracy itd. – wszystko to koniecznie należy brać pod uwagę w

zakresie fachowości, metodycznym i psychologicznym przygotowaniu nauczycieli.

W celu głębszego poznania warunków pracy w górach dla studentów prowadzone są seminaria „Szkoła górska. Osobliwości i problemy działalności”, „Mieszkańcy gór: psychologia, tradycje, zwyczaje”, „Narodowo-pedagogiczne tradycje mieszkańców gór”.

Problem szkoły górskiej zajmuje ważne miejsce w tematyce prac rocznych, dyplomowych i magisterskich”.

W celu lepszego przygotowania przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach górskich katedra organizuje tam różne typy praktyk – poznawczą, krajoznawczą, folklorystyczną, naukowo-pedagogiczną i praktyczną.

Praca naukowo-badawcza studentów w znacznej mierze ukierunkowana jest na badanie różnych aspektów rozwoju dzieci mieszkających w górach, na ich naukę i wychowanie. Studenci – piszący prace dyplomowe i magistranci, którzy ukończyli szkoły w górskich regionach i mieszkają w górach, włączani są przez katedrę do realizowania odrębnych zadań z zakresu zbierania materiałów oraz wykonują swoją pracę z zakresu problematyki związanej z działalnością szkół górskich, narodowo-pedagogicznych tradycji mieszkańców gór itd.

Drugim kierunkiem wykorzystania rezultatów będą rekomendacje i prace dla nauczycieli, kierowników szkół, organów zarządzających szkołami w zakresie sprofilowania szkół, pracy ze zdolnymi i utalentowanymi dziećmi; orientowanie i wybieranie absolwentów szkół do zawodu nauczycielskiego; włączenie nauczycieli do studiów doktoranckich itd.

Trzeci kierunek przewiduje rozszerzenie naszych materiałów na rynki innych krajów. Wśród nich mogą się znaleźć: pomoc naukowo-metodyczna dla nauczycieli górskich szkół; nauczanie dystancyjne; wykorzystanie tradycji i zwyczajów mieszkańców gór dla doskonalszego rozwoju dzieci; ukierunkowanie szkoły na pogłębienie poznania przedmiotów naukowo-przyrodniczych, cyklów matematyczno-fizycznych oraz języków obcych.

Prace w zakresie tych problemów znajdują zainteresowanie na rynkach idei i usług innych krajów.

7. DOROBEK AUTORÓW WEDŁUG TEMATYKI PROJEKTU, SZCZEGÓLNIENAJWAŻNIEJSZE PUBLIKACJE OSTATNICH LAT

Badania problematyki górskich szkół ma swoje uzasadnienie w szeregu zrealizowanych pomysłach.

Autorzy projektu przygotowali „Umowę o współpracy Narodowego Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyla Stefanyka i Państwowej Administracji Rejonu Werchowyńskiego”, podpisaną 11.11.2005 r. przez rektora uniwersytetu, prof. B.K. Ostafijczuka, oraz przewodniczącego RDA, I. Szumehę.

W umowie jednym z najważniejszych zadań jest badanie dalszego rozwoju szkół górskich.

Autorzy projektu zorganizowali i przeprowadzili „Okragły stół” z zakresu danej problematyki z udziałem Wydziału Oświaty RDA, dyrektorów szkół, nauczycieli.

W rejonie werchowyńskim zorganizowano „Szkołę przyszłego pedagoga”.

Przeprowadza się olimpiady, konkursy w celu wyłonienia zdolnych i utalentowanych uczniów oraz dalszego ich rozwoju.

Prowadzi się rekrutację młodych i perspektywicznych nauczycieli dla kontynuacji nauki na studiach magisterskich i doktoranckich.

Autorzy mają pewne naukowe doświadczenie w zakresie tematyki projektu. W ostatnich latach opublikowano następujące artykuły:

1. Poczucie godności osobistej w mentalności Huculów, Iwano-Frankiwnsk.
2. Wartości ukraińskiego narodowego charakteru, 2005.
3. Konflikt w mentalności huculskiej, Czerniowce.
4. Poczucie ludzkiej godności w huculskiej mentalności, Kijów - Łuck.
5. Metodyka poznania osobliwości psychologicznych w etnicznej samoświadomości i poważaniu siebie u młodzieży szkolnej, Iwano-Frankiwnsk.

8. ETAPY PRACY

Etap pierwszy – organizacyjno-planowy. Punkty etapu:

- uściślenie koncepcji badań,
- określenie kierunków badań,
- wybór obiektów badań,
- sformowanie grupy badawczej,
- przygotowanie kalendarza prac.

Czas realizacji etapu: styczeń – maj 2006 r.

Spodziewane rezultaty oraz dokumentacja sprawozdawcza: Plan badań problemu „Górska szkoła. Stan, problemy, perspektywy rozwoju”.

Etap drugi – zakończyeniowo-badawczy. Punkty etapu:

- poznanie stanu rozwoju socjalno-ekonomicznego zamieszkałych punktów (miast i wsi), które mają oficjalny status górskich (najważniejsze kierunki działalności, procesy migracyjne itp.),
- analiza sieci szkół w miejscowościach z oficjalnym statusem górskich,
- kontyngent uczniów szkół górskich. Zwłaszcza tych, którzy uczą się w małych szkołach oraz klasach łączonych (wykonanie czynności edukacyjnych dla całej społeczności),
- analiza liczbowego oraz jakościowego składu nauczycieli, którzy pracują w szkołach górskich (zabezpieczenie kadrami nauczycielską, planowanie kadr),
- biblioteki, kulturalno-oświatowe, lecznicze zakłady w zamieszkałych punktach ze statusem górskich (fundacje, stan, działalność, kadry),

– obecność, stan materialny, praca przyszkolnych internatów, domów akademickich oraz pomieszczeń, w których przebywają dzieci z oddalonych punktów. Ilościowy i jakościowy skład wychowawców i uczniów.

- organizacja wyżywienia, opieki medycznej, dowozu dzieci w szkołach górskich,
 - sanitarno-higieniczne warunki pracy szkół górskich,
 - stan zdrowia uczniów szkół górskich. Typologia zachorowań.
 - opytywanie, ankietowanie, poznanie oficjalnej statystyki. Czas realizacji etapu: czerwiec – grudzień 2006 r.
- Spodziewane rezultaty oraz dokumentacja sprawozdawcza: zebranie statystycznych i realnych danych; tablice statystyczne, materiały opisowe, zaświadczenia, protokoły, akty itp.

Etap trzeci – analityczno-badawczy.

Punkty etapu:

– analiza zebranych materiałów, poznanie obiektywnych i subiektywnych przyczyn trudności, które przeszkadzają rozwojowi górskich szkół.

Czas realizacji etapu: styczeń – grudzień 2007 r.

Spodziewane rezultaty oraz dokumentacja sprawozdawcza: uogólnienia i wnioski; analityczne sprawozdanie i analityczne materiały sprawozdawcze dla państwowych organów oświatowych oraz organów samorządu lokalnego.

Etap czwarty – badawczo-twórczy. Punkty etapu:

- przygotowanie i uściślenie hipotezy badań,
- formułowanie i uzasadnianie propozycji,
- realizacja planów grupy roboczej,
- poznanie oraz analiza skutków pozytywnych oraz trudności w rozwoju górskiej szkoły adekwatnie do wcześniejszych propozycji,

– analityczno-teoretyczna i praktyczna działalność. Czas realizacji etapu: lata 2008 - 2009.

Spodziewane rezultaty oraz dokumentacja sprawozdawcza:

- materiały naukowo-teoretyczne oraz praktyczne rekomendacje.
- przeprowadzenie międzynarodowej konferencji naukowo-teoretycznej „Szkoła górska. Perspektywy rozwoju” (2009 r.),
- stworzenie „Międzynarodowej Spółki Szkół Górskich” (2009 r.),
- zapoczątkowanie wydawania periodyku „Szkoła Górska” (2009 r.).

Etap piąty – zakończyeniowo-badawczy.

Punkty etapu:

- przeprowadzenie podsumowań badań,
- rozpoczęcie pracy założonej Spółki oraz wydawanie periodyku „Szkoła Górska”.

Czas realizacji etapu: lata 2010-2012.

Spodziewane rezultaty oraz dokumentacja sprawozdawcza:

- monografia „Szkoła górska na Ukrainie”
- ludności, brak lokalnego partnerstwa odnośnie rozwoju wsi 1 szkoły utrudniają rozwój tej ostatniej.

PROGETTO SCIENTIFICO DI RICERCA.**“LA SCUOLA DI MONTAGNA. LA SITUAZIONE ATTUALE, LE PROBLEMATICHE E LE PROSPETTIVE DELLO SVILUPPO”.****Divisione – esecutore:**

L'Università Nazionale Di Precarpatia di Vasyl Stepanyk.

L'autore i dirigente del progetto:

Hrusc Vasyl Demianovyc, il candidato delle scienze pedagogiche, il Professore, direttore della cattedra della teoria e la metodologia dell'educazione elementare.
 Numeri di tel.: 0038 03422-2-31-47, 0038 03422 2-21-40.
 Tel. di casa: 0038 0342 50-10-46, mountainschool@pu.if.ua

SOMMARIO:

La problematica dei popoli che abitano nelle zone di Carpazi Ucraini è la questione dell'educazione nelle zone montane fanno parte dell'interesse degli studiosi delle diverse università ucraine ed europee. Il gruppo dei professori dell'Università Nazionale Di Precarpatia di Vasyl Stepanyk vuole scientificamente entrare nel cuore della problematica sopraindicata e trovare le vie del miglioramento dello stato attuale della situazione socio-economica ed educativa della zona di Carpazi Ucraini. Per queste motivi la collaborazione tra diverse cattedre dell'Università ha dato luogo alla nascita di un grosso progetto che coinvolgerà le ricerche scientifiche delle diverse facoltà tra cui un posto speciale occupano: la facoltà di pedagogia, economia e medicina, psicologia e scienze naturali.

L'idea di un progetto inter universitario delle diverse zone montane dell'Europa rispecchiano le problematiche mondiali che sono stati toccati nel "Programma dello sviluppo delle regioni montane" di ONU e la conferenza di Cracovie di 1998 "La catena montuosa dell'Europa Centrale e Orientale", nella convenzione di Carpazi (La convenzione di cornice sulla protezione e lo sviluppo continuo di Carpazi), Kiev 2003.

Nella situazione attuale di oggi nel campo scolastico della popolazione delle montagne in Ucraina di Carpazi ci sono tante problematiche che dipendono sia dai fattori naturali della vita umana sia dai socio-economici, così come le caratteristiche particolari della gestione dell'attività lavorative e le particolarità naturali delle zone montane, anche i rischi che provocano i cataclismi come allagamenti, le nevicate, i venti, e la mancanza dell'infrastrutture adatte. A parte di questo le località montane sono poco popolate e molto distanti dalle scuole, che rende molto difficile l'accesso dei bambini alle scuole.

Un alto problema da studiare è la questione della professionalità dell'insegnante che dipende molto dal posto di lavoro che è molto distaccato ed isolato nell'ambiente piccolo e chiuso. Lo stacco dalla comunicazione con tanti colleghi di lavoro, il mancato flusso dell'informazione professionale, socio-economica e politica e spesso anche la lotta per la sopravvivenza provocano anche l'invecchiamento professionale dell'insegnante e la diminuzione dell'attività professionale e sociale.

La maggior parte delle regioni dei Carpazi Ucraini sono in depressione economica che influisce sull'occupazione della popolazione ed sui processi migratori per motivi di lavoro della popolazione adulta.

Le montagne influiscono inevitabilmente sull'attività vitali, la psichica, concezione del mondo degli allievi ed insegnanti.

Nel 21 esimo secolo è necessario aumentare la circolazione dall'informazione, l'accessibilità ai fonti della scienza, tecnica, cultura e ai beni della civiltà per ogni singolo bambino della montagna.

Lo sviluppo tecnologico odierno del mondo occidentale ha creato le nuove tecnologie del flusso informativo come internet e la TV satellitare che potrebbero esserci una risorsa aggiuntiva per migliorare la situazione delle scuole montane di Carpazi Ucraine.

L'esperienza di altri paesi Europei nella soluzione della stessa problematica delle scuole montane di Alpi, Balcani e Carpazi dovrebbe esserci una fonte indispensabile per la futura collaborazione nel campo di ricerca scientifica della problematica delle scuole montane.

2. LO SCOPO ED COMPITI FONDAMENTALI DEL PROGETTO

A base dello studio scientifico- analitico delle particolarità socio-economiche e dell'organizzazione pedagogica dell'attività della scuola montana e le condizioni geo etniche i compiti fondamentali del progetto sono:

- scoprire la specifica dell'educazione, la formazione e lo sviluppo degli allievi nelle condizioni delle montagne;
- giustificare scientificamente i principi, il contenuto, la forma e la metodologia del lavoro della scuola montana,
- sviluppare il sistema delle raccomandazioni e le misure per l'aumento dell'efficacia del lavoro.

I compiti primari sono:

- L'esecuzione dell'analisi comparativa delle teorie scientifiche, gli approcci, l'elaborazioni dell'esperienza pratica delle problematiche del funzionamento delle scuole montane di Ucraina con altri paesi dell'Europa e del mondo. L'unificazione degli sforzi degli studiosi della Università con i studiosi Europei con lo scopo delle ricerche scientifiche dei problemi della scuola montana;
- L'uso delle nuove tecnologie d'informazione, l'educazione a distanza, l'uso dell' internet e la formazione del sistema dell'aiuto metodologico e scientifico agli insegnanti per migliorare l'efficacia del lavoro nelle scuole montane;
- Lo studio delle peculiarità del contenuto, forma e metodi della preparazione degli insegnanti, educatori, psicologi-pratici, pedagogi sociali nell'università per lavoro nelle scuole montane;
- Lo studio delle particolarità geo psichiche e geo etniche della popolazione di montagna e loro tradizioni, usi, riti che influiscono sull'educazione, formazione e sviluppo degli allievi di montagna;
- Le ricerche scientifico-sperimentali sulla problematica dell'orientamento e carriera nelle scuole montane di Carpazi e la preparazione delle proposte per la continua preparazione professionale con lo scopo dell'inserimento nel mondo del lavoro;
- L'orientamento degli allievi sullo studio delle scienze naturali, le lingue straniere e coinvolgimento alle attività tradizionali dell'arte e lavoro;
- La scoperta dei bambini dotati e l'organizzazione del loro processo educativo personale.
- La preparazione delle proposte alle strutture statali del coordinamento dell'educazione, amministrazione locale e dirigenti dell'istituzioni che riguardano l'aumento dell'efficacia del lavoro delle scuole montane.

L'Università Nazionale Di Precarpatia di Vasyl Stepanyk potrebbe diventare il centro scientifico unificante dei sforzi per lo svolgimento del Progetto "La scuola di montagna. La situazione attuale, le problematiche e le prospettive dello sviluppo".

3. IL CONTENUTO DEL PROBLEMA

Oggi giorno nella regione di Ivano-Frankivsk, Ucraina funzionano 697 delle scuole medie superiori nazionali e di cui 225 scuole si trovano nelle località montuose. Nelle scuole di montagna ci sono molte scuole non completate (dove gli allievi hanno diversa età) che sono formate dai classi completati (dagli allievi di diversa età scolastica) e questo impedisce al buon lavoro degli insegnanti e sulla qualità delle conoscenze degli allievi.

Le problematiche della attività vitale nelle montagne (entre cui ci sono: un clima poco stabile e duro, una bassa quantità dell'ossigeno nell'aria, freddo, la mancanza delle terre coltivabili, la mancanza della comunicazione sociale) crea le problematiche che sono effettivamente assenti nelle scuole della pianura. Il sistema statale standardizzato non prende in considerazione i fattori etnologici, psicologici ed ambientali. Come conseguenza ci sono accumulati tanti problemi nel sistema educativo che frenano lo sviluppo della scuola come l'istituzione di formazione e influiscono negativamente sulla formazione della personalità degli insegnanti ed allievi.

I problemi principali delle scuole montane di oggi sono:

1. Lo sviluppo mono funzionale delle scuole montane ostacolano la scelta delle professioni e la ricerca del lavoro dopo scuola.
2. La carenza dello sviluppo dei territori delle zone abitative di montagna e del mercato di lavoro impoverito delle campagne montuose, mancato interesse delle organizzazioni statali e privati nello sviluppo polifunzionale delle campagne montuose influiscono fortemente sullo sviluppo degli allievi e il funzionamento della scuola montana.
3. Lo stato sanitario-igienico negativo della maggior parte delle scuole montane (il freddo, scarsa qualità del lavoro degli insegnanti e gli allievi durante i mesi di autunno ed inverno).
4. La mancanza dello stipendio pieno per la maggior parte degli insegnanti (Loro hanno possibilità di dare da 6 fino 10-15 lezioni settimanali).
5. Non ci sono gli internati per studenti, dove loro potrebbero soggiornare 5 giorni nella settimana per motivi di studi. I bambini devono passare 5-7 km per arrivare alla scuola.
6. La mancanza dei programmi educativi flessibili, che prendono in considerazione le condizioni effettive delle scuole montane influisce negativamente sul orientamento professionale degli allievi delle scuole e la loro preparazione per gli studi superiori.
7. La migrazione dei genitori per motivi di lavoro, lo spostamento per i lavori stagionali fuori la località di soggiorno, impediscono pesantemente l'educazione e la formazione dei bambini.
8. La mancanza delle strategie dello sviluppo dei territori agricoli montane ed dei piani concreti per la creazione dell'attività produttive di gran varietà nei centri abitativi montani, la mancanza dei partner per lo sviluppo della campagna e la scuola ostacolano lo sviluppo della scuola.

4. LE FASI DEL LAVORO

La prima fase: la fase dell'organizzazione e della pianificazione.

Il contenuto:

- Il chiarimento delle teorie delle ricerche;
- La determinazione delle direzioni dello sviluppo;
- La scelta degli oggetti della ricerca;
- La formazione del gruppo della ricerca;
- Lo sviluppo del piano calendario;

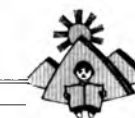
La durata della fase: gennaio-maggio 2006-03-04

I risultati attesi e rendiconti sono seguenti: Il piano della ricerca della problematica "La scuola di montagna. Lo stato del problema e le prospettive dello sviluppo."

La seconda fase: la constatazione della ricerca.

Lo studio:

- dello stato socio-economico dello sviluppo delle località abitabili che sono sotto lo statuto speciale delle zone montane. (l'attività principali, i processi dell'emigrazione, etc);
- sulla presenza delle istituzioni educative culturali e di cura del bambino (i fondi, lo stato materiale, le attività, il personale);
- della rete delle scuole nelle località soprannominate;
- delle condizioni di igiene sanitaria delle scuole montane;
- della situazione quantitativa e qualificativa degli insegnanti che lavorano nelle scuole montane;
- del contingente degli allievi delle scuole montane;
- del funzionamento delle mense, servizio medico, trasporto dei bambini,

- dello stato della salute degli allievi e la ricerca sulle malattie tipiche,
- dell'attività degli internati, le case degli allievi per i bambini che hanno le difficoltà per lo spostamento dalle zone di soggiorno distaccate. (la presenza, lo stato materiale, l'orario del lavoro, il corpo insegnante e la composizione degli allievi).

La durata della fase: giugno-dicembre 2006.

I risultati attesi e rendiconti sono seguenti: I materiali della ricerca presentati nelle tabelle statistiche nei questionari, nel materiale descrittivo che sono giustificati con i documenti legali ed ufficiali.

La terza fase: la fase analitica e di ricerca:

Il contenuto della fase:

- l'analisi del materiale raccolto;
- la determinazione dei problemi;
- lo studio delle cause oggettive e soggettive e le difficoltà che ostacolano lo sviluppo delle scuole montane.

La durata della fase: gennaio-febbraio 2007.

I risultati attesi e rendiconti sono seguenti: La generalizzazione e la conclusione, rapporto analitico per le strutture statali dell'educazione e per le amministrazioni locali.

La quarta fase: La fase di ricerca creativa:

Il contenuto della fase:

- lo sviluppo e precisazione delle ipotesi delle ricerche,
- la costruzione e la motivazione delle proposte,
- l'applicazione sulla pratica delle proposte del gruppo creativo,
- lo studio e l'analisi delle conseguenze positive e delle difficoltà nello sviluppo della scuola montana nella corrispondenza con le idee precedenti del progetto,
- l'attività analitico-prattica e teorica.

La durata della fase 2008-2009.

I risultati attesi e rendiconti sono seguenti:

- la pubblicazione dei materiali scientifici e tecnici;
- l'effettuazione della conferenza scientifico-teorica "La scuola montana. Le prospettive dello sviluppo" (2009);
- l'organizzazione dell'Associazione internazionale delle scuole montane (2009).
- La fondazione dell'editoria "La scuola montana". (2009)

La quinta fase: La fase della ricerca e della conclusione.

Il contenuto della fase:

- fare il bilancio delle ricerche;
- l'avvio del funzionamento dell'Associazione fondata e dell'editoria "La scuola montana",
- la preparazione della monografia la scuola montana di Ucraina.

La durata della fase: 2010-2012.

I risultati attesi e rendiconti sono seguenti:

- la monografia "La scuola montana di Ucraina".

PROYECTO DE INVESTIGACIÓN CIENTIFICA.
**“ESCUELA MONTAÑOSA. ESTADO, PROBLEMAS,
 PERSPECTIVAS DEL DESARROLLO”.**

Subdivisión – ejecutor

– Universidad Nacional Prycarpatsky denominada Vasyl Stefanyk.

Jefe y Autor del proyecto

– Khrusch Vasyl – candidato a doctor en ciencias pedagógicas, professor, jefe de cátedra de teoría y metodología de enseñanza primaria.

t. de serv. 8-03422-2 – 31 – 47, 8-03422-2 – 21 – 40;
 t. pr. 8-03422-50 – 10 – 46; mountainschool@pu.if.ua

Otros autores:

– Moskatenko Yury – candidato a doctor en ciencias filosóficas, professor, vice rector de enseñanza.

– Rega Oleksy – candidato a doctor en ciencias pedagógicas, professor, director del instituto de pedagogic

– Gamor Fedir Dmytrovych – doctor en ciencias biológicas, professor, director del territorio reservado biosférico Carpathy.

– Grytsuliak Bogdan – doctor en ciencias médicas, professor, jefe de cátedra de anatomía y fisiología del cuerpo humano.

1. ANOTACIÓN

Las condiciones de la vida en el pueblo poco poblado, el alejamiento considerable de escuela de algunas viviendas, las particularidades específicas de actividad económica, las particularidades naturales de los paisajes y los riesgos, que provocan tales cataclismos como: las inundaciones, las acumulaciones de nieve, los grandes vientos, el mal estado de los caminos (én primavera y otoño) etc., forman no solo el carácter especial y la percepción de los montañeses sino se reflejan sobre el trabajo de la escuela montañosa.

El trabajo en una colectividad pequeña, frecuentemente aislada, la separación del trato cotidiano con los colegas-maestros, la preparación in suficiente en la esfera profesional, social, económica y política, a menudo la lucha por la vida todo esto y otras causas provocan un rápida “envejecimiento” del maestro, la disminucion gradual de su actividad profesional y social.

Una considerable parte de los regiones montañosas de los Cárpatos Ucranianos es depresiva en el sentido de ocupación de la población, de actividad económica monofuncional y se caracteriza por procesos demográficos complejos.

La calidad de la población montañosa disminuye fuertemente. Las montañas ejercen una influencia inevitable sobre la vitalidad, la mentalidad, la concepción de los niños y escolares.

En el siglo XXI es necesario elevar el nivel de información, la accesibilidad a los fuentes de la ciencia, la técnica, la cultura, los beneficios de la civilización para cada niño. En las condiciones de las sistemas modernos de la información esto deviene una realidad.

2. OBJETIVO Y TAREAS PRINCIPALES DEL PROYECTO

Sobre la base del estudio analítico de las condiciones socioeconómicas, geoetnológicas y de las particularidades práctico-pedagógicas de la actividad de la escuela montañosa:

– mostrar la especificidad de la enseñanza, de la educación y del desarrollo de los alumnos en las condiciones de las montañas;

– argumentar científicamente los principios, el contenido, las formas y los métodos del trabajo de la escuela montañosa;

– elaborar un sistema de recomendaciones y medidas a propósito del aumento de efectividad de su trabajo.

Las tareas inmediatas son:

– la utilización de nuevas tecnologías de información, de enseñanza a distancia, del sistema Internet para el mejoramiento del trabajo de las escuelas montañosas, entre ellos la creación del sistema para dar ayuda científico-metódica a los maestros;

– el estudio de las particularidades geopsíquicas y geoetnológicas de los montañeses, de las tradiciones, de los costumbres y de las ceremonias de los montañeses y su influencia sobre la enseñanza, la educación y el desarrollo de los alumnos en las condiciones de las montañas;

– la orientación de los alumnos hacia el estudio de las ciencias naturales, las lenguas extranjeras, la atracción de ellos hacia los aspectos tradicionales de la actividad con los aspectos de artes aplicadas públicas y del trabajo;

– el estudio de las particularidades del contenido, de las formas y de los métodos en la preparación de los maestros, educadores, psicólogos prácticos, pedagogos sociales en la Universidad para el trabajo en las escuelas montañosas;

– la preparación de propuestas para los órganos estatales de la dirección de enseñanza, de la administración autónoma local, de los dirigentes de centros de enseñanza en cuanto a la elevación de la efectividad del trabajo de las escuelas montañosas, sobre todo de los problemas de la manifestación de los niños talentosos, de la orientación de los alumnos hacia el estudio intensificado de las ciencias naturales, de las lenguas extranjeras, de las artes aplicadas públicas;

– la organización del análisis comparativo de las concepciones científicas, las elaboraciones y la experiencia práctica de los problemas del trabajo de las escuelas montañosas de Ucrania con otros países de Europa y del mundo. La unión de los esfuerzos de los científicos de la Universidad con los científicos de Europa y del mundo con el objetivo de la investigación de los problemas de la escuela montañosa.

La Universidad Nacional Prycarpatsky denominada Vasyl Stefanyk podría llegar a ser tal centro científico de unificación.

3. ESTADO DEL PROBLEMA

Hoy en nuestra región trabajan 697 escuelas de enseñanza general, de ellos 225 en el terreno montañoso. En las escuelas montañosas hay una gran cantidad de escuelas poco numerosas y clases no completos, que dificulta tanto el trabajo de los maestros, cuanto se refleja negativamente sobre la calidad de los conocimientos de los alumnos.

La vida de decenas de miles de niños y centenares de maestros en las montañas con el clima severo e inestable, con una mayor necesidad de calor, ligada con el contenido bajo de oxígeno en el aire, con los terrenos

malos, con superficies de tierra muy pequeñas, los cuales son favorables para el cultivo, con periodos más cortos de la vegetación, todo esto ocasiona inevitablemente problemas, los cuales no conocen otras escuelas, sobre todo las escuelas urbanas.

Las escuelas montañosas trabajan en condiciones de desarrollo social muy lento. Las montañas se quedan como un ambiente de contacto especial del hombre con la naturaleza salvaje. Todo esto ejerce influencia sobre las particularidades del trabajo de la escuela, del estudio, de la educación y del desarrollo de los niños.

El sistema unico escolar estandarizado no tiene en cuenta ni las particularidades etnológicas, ni geopsicológicas, ni las particularidades de la existencia de la gente en el geoespacio.

Como consecuencia se han reunido varios problemas, que retienen el desarrollo de la escuela y de los niños. Entre ellas:

1. El desarrollo monofuncional de los pueblos montañosos dificulta la elección de la profesión y la colocación laboral de los diplomados de los escuelas.
2. La insuficiencia del desarrollo de los territorios rurales en los montañas, el mercado pobre del trabajo en los lugares montañosos, el interés insuficiente de los organizaciones estatales y no estatales en el desarrollo multifuncional de los pueblos montañosos ejercen una influencia negativa sobre el desarrollo de los alumnos y el trabajo de la escuela montañosa.
3. El estado insatisfactorio sanitario – higiénico de muchas escuelas montañosos (el frío, la calidad baja del trabajo de los maestros y de los alumnos durante tres – cuatro meses otoñales – invernales del año).
4. La ausencia del sueldo completo en muchos maestros (de 6 hasta 10-15 clases es el gráfico de trabajo semanal).
5. No trabajan los internados escolares. Los niños deben caminar hasta la escuela cada día de 5-7 kilómetros.
6. La ausencia de la flexibilidad de los programas de enseñanza, la incomprensión de las particularidades de condiciones en los cuales trabajan los escuelas montañosas, se refleja negativamente sobre la orientación profesional de los alumnos de estas escuelas y en su preparación para el estudio en los centros de enseñanza superior.
7. La migración laboral, los trabajos temporales de los padres dificulta el estudio y la educación de las escuelas montañosas.
8. La ausencia de la estrategia del desarrollo de los territorios rurales, de los planes concretos de la variedad de los aspectos de la actividad en los lugares poblados montañosos, la ausencia de las asociaciones locales a propósito del desarrollo de pueblo y de la escuela dificultan el desarrollo de esta última.

4. IDEAS Y HIPÓTESIS DEL PROYECTO

Se planifica estudiar, analizar, generalizar y establecer las normativas del trabajo de la escuela en el geoespacio concreto montañoso.

Hoy, la vida de la comunidad en las montañas se distingue por una elevada espiritualidad, y no por las tecnologías desarrolladas, también con las tradiciones originales ricas, las cuales hay que ligar con el contenido nuevo, con las formas y los métodos de la actividad.

Los investigadores se esforzarán por comprender el proceso real del equilibrio de la racionalidad técnica y de la espiritualidad no perdida, del pragmatismo y romanticismo de las comunidades montañosas, del carácter emprendedor y el amor a la naturaleza de los habitantes de los montañas.

El trabajo de la escuela montañosa, el desarrollo natural de los niños, sus estudios y la educación se desenvuelven en un medio específico ecológico-espiritual, el cual ya han perdido como resultado del progreso técnico los ciudadanos y los habitantes de las regiones económicas con su alejamiento de la naturaleza, nerviosidad constante, fatiga crónica, ambiente falso.

Los valores vitales de los montañeses, su salud espiritual, el optimismo, las fuerzas espirituales, el sistema propio de sobrevivencia en las condiciones geográficas complicadas – todo esto se refleja sobre la percepción y comprensión de los niños – montañeses, sobre el trabajo de los maestros y de la escuela.

Nosotros admitimos hipotéticamente, que la investigación de este problema nos ayudará a comprender, que cosa pierden los jóvenes generaciones, cuáles valores nacionales, étnicos, vitales se pierden sobre el camino de

la aspiración demasiado rápida hacia la cultura de masas y el deseo siempre organizado tontamente hacia los estándares altos de consumo.

El equilibrio natural-étnico y progresivo-innovado con la ayuda de las tecnologías modernas informativas, donde tienen acceso y lo tendrán todavía más en el futuro los alumnos de las escuelas montañosas, – es éste el camino, sobre el cual el proceso natural se ligará sin dolor con el proceso científico-técnico y social. Se realiza la intercomunicación armoniosa de la instrucción, de la ciencia, de la cultura gracias a un potencial sano vital de los montañeses y al mismo tiempo su desarrollo, la actividad exitosa y la prosperidad depende del progreso científico social.

Desarrollar la región de Cárpatos es necesario hacerlo por medio de la escuela, de la instrucción y de la ciencia. A las montañas debe venir la ciencia elevada moderna, las tecnologías desarrolladas científicamente, y no debe venir una industria muy desarrollada, que perturbará inevitablemente el equilibrio social y natural-ecológico.

5. RESULTADOS ESPERADOS DE LA EJECUCIÓN DEL PROYECTO, SU CONFORMIDAD AL NIVEL MUNDIAL. COMO RESULTADO DE LA INVESTIGACIÓN SE PREVE:

- la edición de la monografía “Escuela montañosa de Ucrania” (estado, problemas, perspectivas del desarrollo);
 - preparación de recomendaciones científicas y de proposiciones a los órganos estatales de la dirección de instrucción, a la administración autónoma civil a propósito del desarrollo futuro de las escuelas montañosas, entre ellas con relación a la introducción en el proceso escolar de las tecnologías modernas informativas;
 - la creación en las montañas de las escuelas especializadas de tipo moderno;
 - escuelas científico-naturales y escuelas con estudio intensificado de las lenguas extranjeras;
 - escuelas de enseñanza general didáctico-salutíferas;
 - de desarrollo artístico;
 - salutífero-deportivas etc.
 - la ayuda científico-metódica a los maestros de las escuelas montañosas (edición de materiales didácticos, realización de seminarios, “Mesas redondas”, trabajo con grupos de maestros creadores de problemas etc.);
 - la organización del trabajo sobre la búsqueda y el desarrollo ulterior de niños-montañeses talentosos;
 - la realización de intercambios regionales e internacionales de simposios, de seminarios sobre el problema del desarrollo de las escuelas montañosas y el mejoramiento de los estudios de la educación y del desarrollo de los alumnos-montañeses;
 - la creación de una “Asociación mundial de las escuelas montañosas” con la participación de países de la región de la Cárpatos, los Alpes, los Balcanes y de otras regiones montañosas de Europa;
 - la creación de una edición periódica “Escuela montañosa” como el órgano de esta asociación.
- Zos resultados de la investigación responderán al nivel mundial.

En “El programa del desarrollo estable de las regiones montañosas” de la O.N.U., de la conferencia de Cracovia del año 1998 “La cordillera verde de la Europa Central y Oriental”, en la convención de los Cárpatos (La convención de cuadro sobre la defensa y el desarrollo estable de los Cárpatos), Kiev-del año 2003, que fue firmada en la 5-ª Conferencia “Ambiente para Europa”, se indica, que una de las obligaciones del Estado es ocuparse del desarrollo estable y de la conservación de los Cárpatos.

En los documentos mencionados y también en los materiales del programa de la conferencia de O.N.U., que tuvo lugar en Rio-de-Janeiro en junio del año 1992, se acentúa la importancia del funcionamiento de la civilización humana, de la originalidad social de la población, que viva en las montañas.

La correlación entre la población y la naturaleza, la instrucción y la Buena administración, que es uno de los aspectos de nuestra investigación, nos permite concluir que el problema de la instrucción, de la escuela en las montañas no es solamente un problema ucraniano; él presenta el interés también para otros países de Europa y del mundo.

6. UTILIZACIÓN DE LOS RESULTADOS

Los resultados de la investigación serán utilizados y ya se utilizan en algunas direcciones: la preparación de los maestros al trabajo en las escuelas montañosas, las recomendaciones y las elaboraciones a propósito de la orientación profesional del trabajo de las escuelas montañosas; la intensificación de nuestras ideas, de elaboraciones y de los servicios en los mercados de otros países, donde funcionan las escuelas montañosas.

La investigación del problema tiene una relación inmediata con el proceso escolar-educativo, que ejecuta la cátedra de teoría y metodología de enseñanza primaria. La preparación de maestro al trabajo en la escuela montañosa tiene su dificultad y su especificidad. Las escuelas poco numerosas, las clases-múltiples, a menudo el trabajo con el trato pedagógico limitado (dos, tres maestros en la escuela), las condiciones de la vida y del trabajo muy complicadas-todo esto obligatoriamente se tiene en cuenta en la preparación profesional, metódica y psicológica de los maestros.

Non el objetivo del estudio intensivo de las condiciones del trabajo en las montañas se da a los estudiantes cursos especiales: "Escuela montañosa. Particularidades y problemas de la actividad", "Montañeses: psicología, tradiciones, costumbres", "Tradiciones pedagógico-populares de los montañeses".

El problema de la escuela montañosa ocupa un lugar importante en la temática de trabajos de curso, de diploma, de magisterio. Con el objetivo de una mejor preparación de los futuros maestros al trabajo en las condiciones montañosas la cátedra organiza allí diferentes aspectos de práctica: informativa, etnográfico-agrícola, folclórica, escolar-pedagógica y laboral.

El trabajo de investigación de los estudiantes en gran parte es dirigido a la investigación de diferentes aspectos del desarrollo de los niños-montañeses, a la enseñanza y educación. Los estudiantes que preparan la tesis de graduación y de magisterio, los cuales han terminado la escuela en el lugar montañoso y viven en las montañas, son estimulados con la ayuda de la cátedra a la ejecución de deberes particulares, ligados con la recogida de materiales y por regla, hacen sus trabajos con problemáticas, relacionadas con la actualidad de las escuelas montañosas, con las tradiciones pedagógico-populares etc.

La segunda dirección de la utilización de los resultados serán las recomendaciones y elaboraciones para los maestros, los dirigentes de las escuelas, los órganos de la dirección de instrucción a propósito de la profesionalidad de las escuelas; del trabajo con los niños talentosos; la orientación y la elección de los diplomados a las profesiones maestras; la participación de los maestros a la enseñanza en el doctorantado.

La tercera dirección preve la difusión de nuestros materiales en los mercados de otros países. Entre ellas pueden ser: la ayuda científico-metódica a los maestros de las escuelas montañosas; la enseñanza a distancia; la utilización de las costumbres y de las tradiciones de los montañeses para el desarrollo mejor de los niños; la dirección de la escuela al estudio intensificado de las materias del ciclo científico-natural, fisicomatemático y de las lenguas extranjeras.

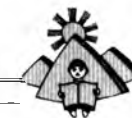
Las elaboraciones de estos problemas encontrarán la demanda en los mercados de las ideas y de los servicios de otros países.

7. ELABORACIÓN DEFINITIVA DE LOS AUTORES SOBRE LA TEMÁTICA DEL PROYECTO, PARTICULARMENTE LAS PRINCIPALES PUBLICACIONES DURANTE LOS ÚLTIMOS AÑOS

La investigación del problema de la escuela montañosa se basa sobre una serie de actos de organización ya realizados.

Los autores del proyecto han redactado un "Contrato de colaboración de la Universidad nacional Prycarpatyky denominado Vasyl Stefanyk con la Administración de Estado de la región de Verjovyna" firmado el 11.11. del año 2005 por el rector de la Universidad, el profesor Ostafiychuk Bogdan y el jefe de la Administración de Estado de la región Shumega Igor.

En el contrato una de las áreas principales es la investigación del desarrollo futuro de las escuelas montañosas.

Los autores del proyecto han organizado y realizado una "Mesa redonda" sobre este problema con la participación del departamento de Instrucción de la Administración de Estado de la región, de directores de escuelas, de maestros.

En la región de Verjovyna fue organizada una "Escuela del futuro pedagogo". Se organizan olimpiadas, concursos con el objetivo de mostrar los niños talentosos y su desarrollo futuro.

Se realice la selección de los maestros jóvenes y perspectivas para la enseñanza en la magistratura y en el doctorantado. Los autores tienen una elaboración definitiva científica sobre la temática del proyecto. En los últimos años fueron publicados los siguientes artículos:

1. El sentimiento de dignidad propia en la mentalidad de los Hutsulos. – Ivano-Frankivsk.
2. Los valores del carácter nacional ucraniano. – año 2005.
3. El conflicto en la mentalidad de los Hutsulos. – Artículo. – Chernivsi.
4. El sentimiento de dignidad humana en la mentalidad de los Hutsulos. – Kyiew. – Lutsk.
5. La metodología del estudio de las particularidades psicológicas de la conciencia étnica y de la consideración nacional de sí mismo de la juventud escolar. – Artículo – Ivano-Frankivsk.

8. ETAPAS DEL TRABAJO

Primera etapa – práctica de planificación.

Contenido de la etapa:

- precisión de la concepción de investigación;
- determinación de las direcciones de investigadores;
- selección de los objetos de investigación;
- formación del grupo de investigadores;
- elaboración del plan de trabajo según el calendario.

La duración de la etapa: enero-mayo del año 2006. Los resultados esperados y la documentación de informe: El plan de investigación del problema. "Escuela montañosa. Estado, problemas, perspectivas del desarrollo."

Segunda etapa – de constatación e investigación.

Contenido de la etapa:

- estudio de estado del desarrollo social-económico de los poblados (ciudades, pueblos), que tienen el status oficial de poblados montañosos (principales aspectos de la actividad, los procesos de migración etc.);
- análisis de la red de escuelas en las localidades con el status oficial de escuelas montañosas;
- contingente de los alumnos de las escuelas montañosas. Particularmente aquellos que estudian en las escuelas poco numerosas y en las clases-múltiples (el cumplimiento de la instrucción obligatoria).
- análisis de la composición cuantitativa y cualitativa de los maestros, que trabajan en las escuelas montañosas (el abastecimiento del personal maestra, la fluctuación del personal);
- bibliotecas, centros cultural-educativos, curativos en los poblados con status de centro montañosa (los fondos, el estado, la actividad, el personal);
- la presencia, el estado material, el trabajo de los internados escolares, de las residencias y de las viviendas para la permanencia niños de los lugares lejanos;
- la composición cuantitativa y cualitativa de los educadores, de los alumnos;
- organización de la alimentación, del servicio médico, del transporte de los niños a las escuelas montañosas;
- condiciones sanitario-higiénicas del trabajo de las escuelas;
- estado de salud de los alumnos de las escuelas montañosas. Las enfermedades típicas;
- interrogatorio, cuestionario, estudio de la estadística oficial.

Duración de la etapa: junio-diciembre del año 2006.

Los resultados esperados y la documentación de informe: la recolección de datos estadísticos y reales; las tablas estadísticas, los materiales descriptivos, los informes, los protocolos, las actas etc.

Tercera etapa – analítico – de investigación.

Contenido de la etapa:

– análisis de los materiales recogidos, el estudio de las causas objetivas y subjetivas de las dificultades, que impiden al desarrollo de las escuelas montañosas.

Duración de la etapa: enero-diciembre del año 2007.

Los resultados esperados y la documentación de informe: generalización y conclusiones; el informe analítico y los materiales informativos analíticos para los órganos estatales de la instrucción y para la administración autónoma local.

Cuarta etapa – de investigación.

Contenido de la etapa:

– elaboración y la precisión de la hipótesis de investigación;

– construcción y la argumentación de las proposiciones;

– introducción de las elaboraciones del grupo creador en la práctica;

– estudio y el análisis de los resultados positivos y de las dificultades en el desarrollo de la escuela montañosa en concordancia con las ideas anteriores del proyecto;

– actividad analítico-teórica y práctica.

Duración de la etapa: los años 2008 – 2009. Los resultados esperados y la documentación de informe:

– materiales científico-teóricos y recomendaciones prácticas;

– realización de la conferencia internacional científico-teóricos “Escuela montañosa. Perspectivas del desarrollo” (año 2009);

– organización de la “Asociación internacional de las escuelas montañosas” (año 2009);

– creación de la edición periódica “Escuela montañosa” (año 2009).

Quinta etapa – conclusiva de investigación.

Contenido de la etapa:

– extracción de los conclusiones de la investigación;

– ajuste del trabajo de la Asociación fundada y de la edición periódica “Escuela montañosa”;

– preparación de la monografía “Escuela montañosa de Ucrania”.

Duración de la etapa: años 2010 – 2012.

Los resultados esperados y la documentación de informe:

– monografía “Escuela montañosa de Ucrania”.

**ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ,
ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ**

Колектив дослідників комплексної проблеми “Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку”,

· **ґрунтуючись на:**

– Указі Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення та розвитку освіти в Україні”;
– реалізації проекту Світового банку “Рівний доступ до якісної освіти”;
– рішенні Колегії Міністерства освіти і науки України від 17 серпня 2006 р. “Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2005 – 2006 навчальному році та завдання на 2006 – 2007 навчальний рік”,

· **виходячи з:**

– вимог міністра освіти і науки України Станіслава Николаєнка, поставлених ним у доповіді “Освіта в інноваційному поступі суспільства” на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. щодо врахування умов регіону в розвитку школи, навчанні і вихованні учнів;

– рішення загальних зборів Академії педагогічних наук України і концептуальних положень доповіді Президента АПН України В.Кременя “Освіта і система виховання повинні переорієнтуватися на формування у людей “інноваційного типу культури”, зокрема про “психологічний супровід і підтримку людини на всьому її життєвому шляху”,

· **виконуючи:**

– основні вимоги Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні” в частині соціальних обов’язків і прав (статті 5, 6);

– зобов’язання України щодо виконання “Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат”, ратифікованої Законом № 1672 – IV від 07.04. – 2004 р. в частині статті 5, п. п. 1, 2 про особливі екологічні та соціально-економічні умови Карпат та їх гірських екосистем, що є вигідним для місцевого населення; статті 11 – про культурну спадщину та традиційні знання; статті 13 – про підвищення екологічної обізнаності та освіти

розробив “Орієнтовну тематику наукових досліджень проблем навчання, виховання та розвитку учнів гірських шкіл”.

“Орієнтовна тематика” включає такі основні напрями досліджень роботи гірської школи:

- екологічний та природоохоронний;
- розумове виховання та розвиток учнів гірських шкіл і формування у них наукового світогляду;
- морально-духовне виховання учнів гірських шкіл;
- використання ландшафтно-естетичного потенціалу Карпатських гір;
- психологічні аспекти розвитку особистості учнів гірських шкіл;
- виховні та розвивальні можливості трудової діяльності учнів гірських шкіл;
- фізичне виховання та безпека життєдіяльності дітей у горах;
- особливості роботи учителів у гірських школах;
- школознавчі проблеми.

1. Екологічний та природоохоронний напрями:

– екологічне виховання учнів гірських шкіл у відповідності до положень Альпійської та Карпатської конвенцій щодо захисту та сталого розвитку гір;

- робота гірських шкіл із природоохоронного виховання учнів;
- перехід від аграрного до промислового виробництва та послаблення впливу природного середовища на розвиток людини і його наслідки;
- формування у школярів правильних понять про взаємозв’язок і взаємозалежність між людиною і природою;

- традиції раціонального природокористування горян і їх використання у навчально-виховній роботі школи;
- природоохоронні ідеї в працях видатних (відомих) учених (варіанти – українських, зарубіжних учених; педагогів, психологів, географів, етнологів, природознавців тощо) і їх впровадження в діяльність гірських шкіл;
- використання школою виховних і розвивальних можливостей рекреаційного лісокористування в Карпатах.

2. Розумове виховання та розвиток учнів гірських шкіл і формування у них наукового світогляду:

- самосвідомість та інвайронментальний світогляд (сприймання довкілля) учнів гірських шкіл;
- стереотипи поведінки учнів у гірських умовах проживання та врахування їх у процесі навчання, виховання і розвитку школярів;
- розвивальні можливості гірського середовища;

– раціональне пристосування до природного середовища і його вплив на розвиток дітей-горян (раціональність житла, приміщень для тварин); залежність народних промислів від умов проживання; особливість обробітку невеликих ділянок родючої землі тощо);

– вплив шкільного навчання на зміну традиційних уявлень дітей-горян про гірське середовище, його значення та потенційні можливості;

– спрямованість навчально-виховного процесу на поглиблення розуміння учнями значення природного та соціокультурного гірського середовища для життя і діяльності людей;

– вплив освіти, навчання і виховання на подолання консервативних феноменів у дітей-горян;

– негативні звички і форми поведінки у дітей-горян і їх подолання в навчально-виховному процесі;

– формування в учнів усвідомлення їх єдності з гірською територією та формування в них правильних понять щодо взаємозв'язків і взаємозалежностей між людиною і природою (показати, чим обумовлені види діяльності горян, умови і засоби життя; розумне використання жителями гір природного середовища і природоохоронна діяльність людини);

– роль і місце сім'ї і школи в процесі формування в учнів правильних понять про систему життєзабезпечення в горах;

– робота гірських шкіл з виявлення і розвитку обдарованих учнів (варіанти – молодшого, середнього, старшого шкільного віку; наукові гуртки, об'єднання за інтересами, змагання, олімпіади, Мала академія наук тощо);

– використання в школі впливу гірського ландшафтно-природного довкілля на розвиток учнів (розумового, морального, трудового, естетичного, фізичного – за вибором);

– формування в учнів гірських шкіл понять про різноманітність, багатство і значення в житті людини флори і фауни Карпат;

– робота вчителів гірських шкіл з розвитку мовлення учнів у діалектних умовах різних етнічних груп;

– розвивальне навчання учнів початкових класів гірських шкіл (варіанти – повнокомплектні, малокомплектні ЗОШ - I ст.; класи-комплекти, класи з малою наповненістю тощо);

– просторова мобільність учнів гірських шкіл.

3. Морально-духовне виховання:

– духовність горян і її вплив на моральне виховання учнів гірських шкіл. Джерела та особливості вірувань, моральності, релігійності. Використання їх у виховній роботі в школі;

– особливості впливу гірського середовища на зміст, форми і методи виховання школярів (варіанти – молодшого, середнього, старшого шкільного віку – за вибором);

– вплив ландшафтно-географічного середовища на морально-духовне виховання учнів та формування їх особистості;

– цінності горян і їх формування в учнів (варіанти – духовні, громадянські, загальнолюдські, патріотичні, естетичні тощо);

– видатні та відомі люди Українських Карпат. Вплив умов проживання і діяльності на процес їх розвитку і становлення (варіанти – зібрання характерологічних даних про видатних і відомих людей у кожному гірському районі окремо: Путильському, Верховинському, Рахівському, Міжгірському, Рожнятівському, Долинському, Надвірнянському, Косівському, м. Яремчі, Болехові та інших гірських районах – за вибором);

– відображення моральних цінностей горян у фольклорі;

– особливості говірок горян як вияву етнічної самобутності.

4. Естетичне виховання на основі ландшафтного потенціалу Карпатських гір:

– використання ландшафтно-естетичного потенціалу Карпатських гір в естетичному вихованні учнів;

– природні й окультурені ландшафти та їх використання для духовно-культурного та естетичного розвитку учнів гірських шкіл;

– виховні можливості традиційних народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва горян в естетичному вихованні учнів;

– залучення учнів гірських шкіл до традиційних декоративно-прикладних видів народної творчості – один з основних шляхів їх естетичного і трудового розвитку;

– художня, декоративно-прикладна, народно-поетична творчість учителів і учнів гірських шкіл і її використання у навчанні й вихованні дітей.

5. Психологічні аспекти розвитку особистості під впливом гірського середовища:

– просторова мобільність учнів гірських шкіл і її розвиток (сприймання довкілля, орієнтування на місцевості, переходи та ігри, пов'язані з розвитком просторових уявлень, знань та умінь). Формування просторової мобільності у виховній роботі школи (позакласні, позашкільні заходи тощо);

– характерні особливості відпочинку, ігор та забав дітей у сім'ях горян і їх урахування в організації дозвілля учнів у школі;

– стереотипи поведінки учнів в гірських умовах проживання та врахування їх у процесі навчання, виховання і розвитку школярів (міжпоколінні інформаційні зв'язки-традиції; типові звички, що передаються з покоління в покоління; зміни стереотипів під впливом освітньо-соціальних та природних чинників);

– послаблення зв'язків учнів із природою і його наслідки для розвитку особистості дитини. Негативні наслідки для розвитку (трудового, морально-духовного, естетично-емоційного, фізичного тощо – варіанти за вибором) особистості дитини;

– особливості територіальних зв'язків у горах (віддалі, рідкорозселеність, річки, круті спуски й обриви, хребти і бездоріжжя) та їх вплив на психіку людей і консервацію локальної традиційної культури;

– рідкорозселеність та її вплив на розвиток особистості школярів (перебування дітей поза дитячими колективами, серед дорослих; особливість психіки жителів віддалених ділянок; розселення як просторовий вияв специфіки природних умов, господарювання і виховання дітей тощо);

– робота школи з формування в учнів правильного розуміння впливу природних і соціокультурних чинників на становлення системи життєзабезпечення гірського населення. Активна діяльність дітей та молоді в процесі системи життєзабезпечення.

6. Трудове та економічне виховання в гірських школах:

– виховні та розвивальні можливості діяльності учнів у гірській місцевості (варіанти за вибором – навчальної, трудової, спортивної, художньо-естетичної тощо);

– вплив традиційного природокористування горян на розвиток особистості учнів (як використовує школа у навчально-виховній роботі такі традиційні види природокористування, як лісонасадження та лісокористування; заготівля лікарських рослин, ягід, грибів; традиційне розведення тварин і використання продуктів тваринництва, сінозаготівля тощо. Залучення дітей до згаданих видів діяльності. Усвідомлення учнями життєвої необхідності раціонального й охоронного використання природних ресурсів);

– формування в учнів гірських шкіл навичок виконавчості і відповідальності в процесі трудової діяльності;

– аналіз причин спільного і відмінного в трудовій діяльності та господарюванні (варіанти – у вихованні дітей, звичаях, традиціях, творчості тощо) різних гірських районів та населених пунктів. Пояснення учням причин цих подібностей і відмінностей;

– робота сім'ї і школи з формування в учнів знань, умінь і навичок життєзабезпечення в гірському середовищі (варіанти: використання досвіду минулих поколінь та досягнення сучасної науки для покращення життя за рахунок ресурсів гірського середовища; формування в учнів понять про виробничу діяльність у горах, трудову кооперацію, традиції розподілу та споживання; просторова взаємодія, розселення та розміщення продуктивних сил тощо).

7. Фізичне виховання та безпека життєдіяльності дітей у горах:

– гірські санаторні школи як інтеграційна форма оздоровлення і навчання дітей (варіант – порівняльна характеристика українських та європейських шкіл такого ж напрямку діяльності);

– робота гірської школи з безпеки життєдіяльності дітей у горах та профілактика травматизму серед учнів;

– оздоровчі можливості Карпатських гір і їх використання для зміцнення здоров'я і розвитку дітей (варіанти – оздоровчо-випереджувальне навчання; оздоровчо-сезонна робота школи; оздоровчо-профільне навчання тощо);

– санітарно-гігієнічні умови навчання дітей у гірській школі Українських Карпат і їх вплив на розвиток та стан здоров'я дітей;

– типові захворювання учнів гірських шкіл та їх профілактика.

8. Особливості роботи вчителів у гірських школах:

– проблеми психічної адаптації вчителів – вихідців з низинних районів – до гірського середовища проживання і праці;

– підготовка вчителів у вищих навчальних закладах до використання особливостей гірського середовища та життєдіяльності горян у навчально-виховному процесі (зв'язок змісту, форм і методів навчання і виховання з географічним та соціально-економічним середовищем, в якому навчаються діти);

– дистанційне навчання як перспективна форма впровадження інновацій в навчальний процес гірських шкіл;

– використання сучасних засобів комунікації для подолання природних бар'єрів гір у спілкуванні, доступі до інформації та розвитку особистості учнів;

– урахування вчителями і вихователями особливостей виховання дітей в сім'ях горян у виховній роботі;

– проблеми взаємовідносин у малочисленному (невеликому, "замкненому") колективі гірської малокомплектної школи (психолого-педагогічний аспект взаємовідносин у педагогічному, учнівському колективах та між цими колективами);

– використання на уроках близької дітям гірської тематики для підвищення ефективності розвитку учнів;

– гори і їх місце в змісті шкільного навчання і виховання учнів (варіанти – на уроках, у позакласній та позашкільній роботі; у профільності навчання тощо);

– врахування особливостей гірського середовища в процесі (варіанти – розумового, трудового, морального, естетичного, фізичного, екологічного, правового тощо) виховання;

– порівняльне вивчення досвіду роботи гірських шкіл Українських Карпат з досвідом роботи таких же шкіл в інших європейських країнах (варіанти – організація роботи школи, процеси навчання і виховання тощо).

9. Школотознавчі проблеми гірських шкіл:

– вплив гірського середовища на організацію навчально-виховного процесу (варіанти: в ЗОШ – I – III ст. малокомплектних школах з 1-2 вчителями тощо);

– особливості впливу гірського середовища на навчання і виховання учнів спеціальних шкіл-інтернатів;

– порівняльне вивчення досвіду з природоохоронної роботи гірських шкіл I ст. та навчально-виховних комплексів;

– особливості методичної роботи в гірських школах та її спрямування на запобігання передчасного фахового та морально-психологічного "старіння" вчителів;

– психологічна підтримка і супровід дітей з багатодітних і малозабезпечених гірських сімей;

– організація навчального процесу в гірських школах в екстремальних умовах: в період зatoryжних дощів; снігових заметів та сходження снігових лавин; вітровіїв та вітровалів тощо.

Перелік тем, що входять до єдиного комплексу "Вплив гірського (природного і соціального) середовища на розвиток дітей через навчання і виховання" можна було би продовжити.

Варто окремо виділити тематику порівняльного вивчення досвіду роботи гірських шкіл у країнах Європи: Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, Чехії, Сербії, Чорногорії, Австрії, Швейцарії, Італії, Іспанії, Балканських країн та ін.) і шкіл України.

Де б не були гори – в Австрії чи Україні, Румунії чи Словаччині, Польщі чи Іспанії, вони однаково впливають на людину. В усіх країнах гори – це регіони помірного чи уповільненого розвитку, приблизно однакового способу ведення господарства, подібних звичаїв, що неминуче відбивається на розвитку і становленні особистості учня.

Вивчити і пізнати, навчатись використовувати і керувати цими впливами, поставити їх на службу розвитку учнів – таке завдання дослідників, батьків, учителів. Низку тем чи їх варіантів можна рекомендувати студентам для дипломних і магістерських досліджень.

З орієнтовною тематикою ознайомлені вчителі та організатори освіти гірських районів Карпат – Верховинського, Косівського, Рожнятівського (Івано-Франківська область), Рахівського, Міжгірського (Закарпатська область), Путивльського (Чернівецька область).

Практичні працівники системи освіти поточили і доповнили тематику, за що автори висловлюють щирю вдячність.

Пропонована для досліджень тематика не претендує на вичерпність і всеохопність. Вона є орієнтовною і може бути конкретизована в залежності від регіональних умов та особливостей, в яких живуть і навчаються учні і працюють вчителі, типу школи, складу педагогічних кадрів, конкретних освітньо-виховних завдань, які розв'язує школа, тощо.

APPROXIMATE SUBJECTS OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF PROBLEMS OF WORK ORGANIZATION AND TEACHING IN HIGHLAND SCHOOLS, PUPILS' EDUCATION AND DEVELOPMENT IN THEM.

Group of researchers of the complex problem "Highland school. Its condition. Problems. Prospects of development."

• basing on:

– The decree of the President of Ukraine "On urgent actions concerning maintenance and development of education in Ukraine";

– Realization of the project of the World bank «Equal access to qualitative education»;

– The decision of Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from August, 17th, 2006 «On results of development of the general secondary and preschool education in 2005-2006 school year and tasks for 2006-2007».

• proceeding from:

– the demands of Minister of Education and Science of Ukraine, put by him in the report

«Education in the innovative progress of society « on concluding board of Ministry of Education and Science of Ukraine on August, 17th, 2006 in regard to taking into account conditions of the region in development of school, study and education of pupils;

– the decision of the general meeting of Academy of Pedagogical sciences of Ukraine and conceptual theses of the report of V. Kremen, the President of Academy of Pedagogical sciences of Ukraine «Education and educational system should be reoriented on building up people's « innovative type of culture « and in particular about « psychological accompaniment and support of the person in all his or her course of life «.

• carrying out:

– the basic requirements of the law of Ukraine «On the status of settlements in Ukraine « regarding social duties and rights (article 5, 6);

– obligations of Ukraine concerning performance of the «Frame convention on protection and constant development of the Carpathians «, ratified by the Law Nr 1672 - IV from 4/7/2004 regarding article 5, items 1, 2 on special ecological and social-economic conditions in the Carpathians and their ranges, that is favourable to local population; article 11 - on cultural heritage and traditional knowledge; article 13 - on increase of ecological knowledge and education.

has developed «Approximate subjects of scientific researches of teaching problems, pupils' education and development in highland schools».

"Approximate subjects" includes the following basic directions of researches of the highland school's work:

– ecological and nature protection;

– intellectual education and development of pupils of highland schools and formation their scientific outlook;

– ethical and spiritual education of pupils of highland schools;

– use of landscape and aesthetic potential of the Carpathian Mountains;

– psychological aspects of development of the pupils' personality in highland schools;

– educational and developing opportunities of pupils' labour activity in highland schools;

– physical training and safety of children's vital activity in the mountains;

– features of teachers' work in highland schools;

– school science problems.

1. Ecological and nature protection direction:

– Ecological education of pupils in highland schools according to theses of Alpine and Carpathian Convention concerning protection and constant development of mountains;

– Work of highland schools on nature protection education of pupils;

– Transition from agrarian to industrial production and indulgence of influence of the habitat on development of the personality and its consequence;

– Formation at pupils of correct concepts about interrelation and interdependence between the person and the nature;

– Traditions of the highlanders' rational wildlife management and their use in school teaching and educational work;

– Nature protection ideas in works of outstanding (well-known) scientists (variants - Ukrainian, foreign scientists; teachers, psychologists, geographers, ethnologists, naturalists, etc.) and their introduction in activity of highland schools;

- Use of educational and developing opportunities of recreational use of forest in the Carpathians by school.

2. Intellectual education and development of pupils of highland schools and formation of their scientific outlook.

- Consciousness and environmental outlook (perception of environment) of the pupils of highland schools;
- Stereotypes of pupils' behaviour in mountain conditions of residing and taking them into account during study, education and developments of pupils;
- Developing opportunities of the mountain environment;
- Rational adaptation to the habitat and its influence on the development of children-highlanders (rationality of habitation, housing for livestock; dependence of folk handicrafts on living conditions; features of cultivation of small plots of fertile soil, etc.);
- Influence of school training on change of children-highlanders' traditional ideas about the mountain environment, its value and potential opportunities;
- Orientation of teaching and educational process on a deepening of pupils' understanding of value of natural and social and cultural mountain environment for people's life and activity;
- Influence of education and study on overcoming of children-highlanders' conservative phenomena;
- Negative habits and forms of children-highlanders' behaviour and their overcoming in teaching and educational process;
- Formation of pupils' comprehension of their unity with mountain territory and formation at them correct concepts concerning interrelations and interdependence between the personality and nature (To show by what the kinds of highlanders' activity are caused, conditions and means of life; reasonable use by inhabitants of mountains of the habitat and nature protection activity of the man);
- Role and place of family and school during formation at pupils of correct concepts about life-support system in mountains;
- Work of highland schools on revealing and development of the gifted pupils (variants - younger, average, senior school age; scientific circles, associations on interests, competitions, Olympiads, Small academy of sciences, etc.);
- Use of influence of mountain landscape and natural environment for development of pupils (intellectual, moral, labour, aesthetic, physical - of your choice) at school;
- Formation at pupils of highland schools of concepts about variety, richness and value of flora and fauna of the Carpathians in human life;
- Work of teachers of highland schools on development of speech of pupils in dialect conditions of different ethnic groups;
- Developing training pupils of initial classes of the highland school (variants – full compliment, small set comprehensive schools of the 1st grade; classes-complete sets, classes with small set, etc.);
- Spatial mobility of highland schools.

3. Ethical and spiritual education

- Highlanders' spirituality and its influence on the moral education of pupils of highland schools. Sources and features of beliefs, moralities, religiousness. Their use in educational work at school;
- Features of influence of the mountain environment on the contents, forms and methods of schoolchildren's education (variants - of younger, average, senior school age - of your choice);
- Influence of the landscape-geographical environment on moral and spiritual education of pupils and formation of their personality;
- Values of highlanders and their formation at pupils (variants - spiritual, civil, universal, patriotic, aesthetic, etc.);
- Outstanding and well-known people of the Ukrainian Carpathians. Influence of residing conditions and activity on the process of their development and formation (variants – collection of characterlogic data about outstanding and well-known people in each mountain district separately – Putyla, Verkhovyna, Rakhiv, Mizhhirya, Rozhniativ, Dolyna, Nadvirna, Kosiv, the town of Yaremche, Bolekhiv and other mountain districts of your choice).

4. Aesthetic education based on landscape potential of the Carpathian Mountains

- Use of landscape-aesthetic potential of the Carpathian Mountains for the pupils' aesthetic education;
- Natural and cultivated landscapes and their use for spiritual and cultural and aesthetic development of pupils of highland schools;
- Educational opportunities of the traditional folk handicrafts and arts of highlanders for aesthetic education of schoolchildren;
- Involving pupils of highland schools into traditional arts and crafts of folk creativity is one of the main ways of their aesthetic and labour development;

- Art, arts and crafts, national-poetic creativity of teachers and pupils of highland schools and its use in children's study and education.

5 Psychological aspects of the personality's development under the influence of the mountain environment

- spatial mobility of pupils of highland schools and its development (perception of environment, getting their bearings on the ground, marches and games connected with development of spatial imagination, knowledge and skills). Forming spatial mobility in educational work of school (extracurricular and, out-of-school activities etc.);
 - Prominent features of children's rest, games and entertainments in the highlanders' families and taking them into account in the organization of pupils' leisure time at school;
 - Stereotypes of pupils' behaviour in mountain conditions of residing and taking them into account in the process of studies, education and development of schoolchildren (traditional information connections between generations; typical habits which are passed from one generation to another; change of stereotypes under the influence of educational and social and natural factors);
 - weakening of pupils' connections with the nature and its consequences for the development of the child. Negative consequences for development (labour, moral and cultural, aesthetic and emotional, physical etc. – variants of your choice) of the child's personality;
 - peculiarities of the territorial communication in the mountains (remote distances, thin density of population, rivers, abrupt descents and precipices, ridges and impassability) and their influence on the people's mentality and preservation of the local traditional culture;
 - Thin density of population and its influence on the development of schoolchildren's personalities. (children's staying outside the children group, among adults; feature of mentality inhabitants of the remote areas; settling apart as spatial display of specificity of natural conditions, housekeeping and upbringing of children etc.);
 - Work of school on formation of pupils' correct understanding of the influence of natural and welfare factors on forming of the life-support system of the highland population.
- Vigorous activity of children and young people in the process of the life-support system.

6. Labour and economic education in highland schools.

- Educational and developing opportunities of pupils' activity in mountain district. (variants of your choice - educational, labour, sports, art and aesthetic, etc.);
- Influence of highlanders' traditional wildlife management on the development of the personality of pupils. (the way the school uses such traditional kinds of wildlife management as forestation and use of forest in the teaching and educational work; laying in of herbs, berries, mushrooms; traditional breeding of animals and use of livestock products, laying in of hay etc.). Involving children in the above mentioned activities. Pupils' comprehension of vital necessity of rational and secure use of natural resources);
- Formation at pupils of highland schools of sense of duty and responsibility in the process of labour activity;
- The analysis of the reasons of the concerted and the distinctive in labour activity and housekeeping (variants - in education of children, customs, traditions, creativity etc.) different mountain districts settlements. Giving explanations to the pupils of the reasons of these similarities and differences;
- work of the family and school on formation of pupils' knowledge, skills and skills of life-support in the mountain environment (variants: usage of the experience of former generations and achievements of modern science for improvement of life due to resources of the mountain environment; formation of pupils' understanding of concepts about industrial activity in the mountains, labour cooperation, traditions of distribution and consumption; spatial interaction, settling and distribution of productive forces etc.).

7. Physical training and safety of children's vital activity in the mountains

- Mountain sanatorium schools as an integration form of improving children's health and study (variant - comparative characteristic of the Ukrainian and European schools of the same type of activity);
- Work of highland school on safety of children's ability to live in the mountains and preventive maintenance of traumatism among pupils;
- Health improving opportunities of the Carpathian Mountains and their use for strengthening of the health and development of children (variants – health improvingly and study carried out ahead of the curriculum; health improving-season work of school; health improving and profile study etc.);
- Sanitary-and-hygienic conditions of children's study at highland schools of the Ukrainian Carpathians and their influence on the children's development and state of health;
- Typical diseases of pupils of highland schools and their preventive maintenance.

8. Features of teachers' work in highland schools

- Problems of mental adaptation of teachers - natives from the lowland areas - to a mountain living environment and robots.
- Preparation of teachers in higher educational institutions for use of features of the mountain environment and ability to live of highlanders in teaching and educational process (connection of the content, forms and methods of training and education with the geographical and social and economic environment in which the children study);
- Remote training as a perspective form of introduction of innovations in educational process of highland schools;
- Use of modern means of communication for overcoming natural mountain barriers in a dialogue, access to the information and development of the pupil's personality;
- Taking into account of peculiarities of children's education in highlanders' families by teachers and tutors in their educational work;
- Problems of mutual relations in small (not large, «closed») collective highland small complete set schools. (psychological and pedagogical aspect of mutual relations in pedagogical, pupils' collectives and between these collectives);
- Use of close to children mountain subjects at the lessons for increase of development efficiency of pupils;
- Mountains and their place in the contents of school training and education of pupils. (variants - at lessons, out-of-class and out-of-school work; in the type of studies, etc.);
- Taking into account of features of the mountain environment during (variants-intellectual, labour, moral, aesthetic, physical, ecological, legal etc.) education;
- Comparative studying of the work experience of the highland schools of the Ukrainian Carpathians with the work experience of the same schools in other European countries (variants - organization of work of school, processes of training and education etc.).

9. School science problems of the highland schools.

- Influence of the mountain environment on the organization of the educational process (variants: in comprehensive schools - I-III grade, schools with the small complete set and with 1-2 teachers etc.);
- Features of influence of the mountain environment on study and education of pupils of special boarding schools;
- Comparative studying of experience on nature protection work of the highland schools of I. grade and teaching and educational complexes;
- Features of methodical work in the highland schools and its orientation on the prevention of premature professional and moral-and-psychological «ageing» of teachers;
- Psychological support and accompaniment of children from large and of moderate scanty means highland families;
- Organization of the educational process at highland schools in extreme conditions: during incessant rains; snow drifts and snow avalanches; strong winds and windbreaks etc.

The list of themes included into the common complex - «influence of the mountain (natural and social) environment on the children's development by means of study and education», it would be possible to continue.

It is necessary to allocate separately subjects of comparative studying of the operational experience of the highland schools in the countries of the Europe - Poland, Slovakia, Romania, Hungary, Czechia, Serbia, Montenegro, Austria, Switzerland, Italy, Spain, the Balkan countries etc.), and schools of Ukraine.

Wherever there were mountains - in Austria or Ukraine, Romania or Slovakia, Poland or Spain - they equally influence the person. In all countries, mountains are regions of moderate or slowed down development, approximately identical way of housekeeping, similar customs that are inevitably reflected on development and formation of the pupil's personality.

To study and to get to know, to learn how to use and to control these influences, to place them in the service of pupils' progress – that is the task of the researchers, parents and teachers. A number of themes or their variants can be recommended to students for their degree and master's degree researches.

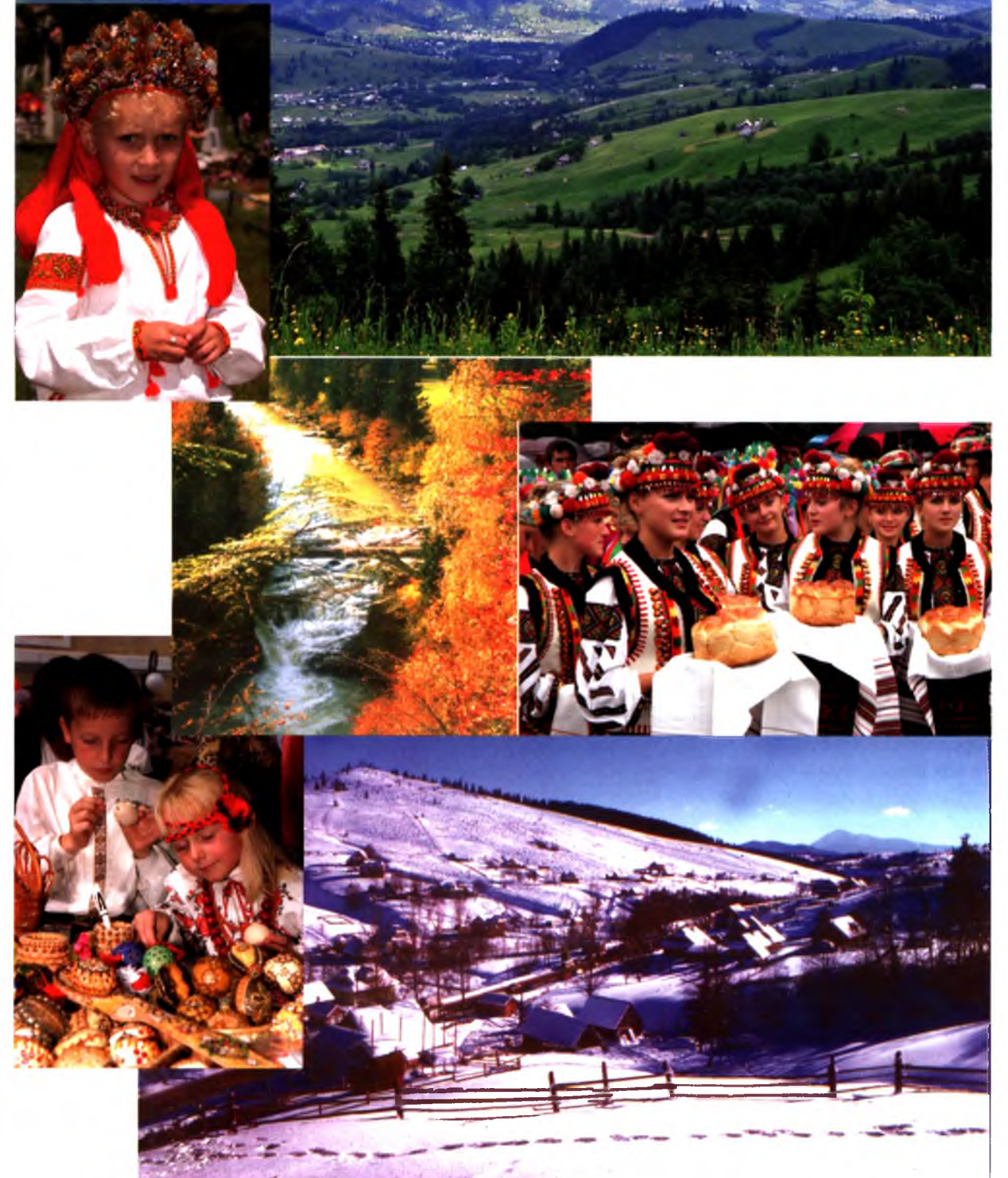
Teachers and organizers of education of the Carpathian mountain districts such as: Verkhovyna, Kosiv, Rozhnativ (Ivano-Frankivsk region), Rakhiv, Mizhysrya (Transcarpathian region), Putyvl (Chernivtsi region), are acquainted with approximate subjects.

The subjects are specified and supplemented by practical workers of the educational system, what for the authors express their sincere gratitude.

The themes suggested for research does not pretend to be exhaustive and comprehensive. It is approximate and can be concretized depending on the regional conditions and peculiarities in which pupils live and study and teachers work, on the type of school, the pedagogical staff, concrete educational tasks which are solved by the school etc.

ГІРСЬКА ШКОЛА. СТАН. ПРОБЛЕМИ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Дослідження науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вчених інших вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн

Василь Хрущ,
кандидат педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Vasyl Khrushch,
Candidate of Pedagogics, professor
Head of the Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk
УДК 373.31

Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів

Mountain region as the peculiar macroenvironment of study, education and development of pupils

The influence of the mountain environment, climate conditions, the way of management, traditions on the development, learning and education of pupils is observed in the article.

The way of using natural aspects in the learning-educational work by teachers is represented. Approximate themes of investigation of the problem of connecting of the nature and ethnic, progress and innovation under the conditions of the Ukrainian mountains are proposed to the scientists.

Key words: geographical environment, the nature influence, specific learning, education, development, under the condition of mountains, ecology, prophile schools.

Проблема впливу довкілля на розвиток особистості дитини, її навчання і виховання не є новою в педагогіці і психології.

Дослідники найчастіше приділяли увагу вивченню впливів соціального середовища, сім'ї, школи, дорослих, однолітків, засобів інформації тощо на становлення і розвиток особистості учнів. Формуючому впливові сил природи, ландшафтно-географічним умовам, від яких, як правило, залежать спосіб господарювання людей, особливості їх життєдіяльності, звички, традиції тощо, залишались поза увагою вчених.

В роки тоталітаризму це можна було пояснити ідеологією "великої історичної спільності", де всі етноси, народності і нації були "населенням", де завдання державно-політичної системи полягало в тім, щоб зробити всіх однаковими у світосприйнятті, поведінці, де всі "гвинтики" мали бути подібними.

Сьогодні, в умовах пошанування людини як найвищої цінності держави і суспільства, людини як особистості, в світлі нових психолого-педагогічних підходів "дитиноцентризму", цінностей "людинолюбства", старі ідеологічні міфи про всесильний виховний вплив колективу, про надуману "єдину історичну спільність", про однакову рівність інтелектуальних, морально-вольових та інших можливостей, що, насправді є знеособленням особистості, відходять у небуття. Перед сучасними дослідниками відкривається можливість вивчати широку гамму різноманітних за спрямуванням і силою впливів на становлення людини, серед яких далеко не останнє місце займають природні впливи. Людина не лише витвір і частинка природи, але й її поціновач, творець і охоронник.

Знана українська етнопсихолог М.Пірен пише: "Не викликає сумнівів і те, що кожен етнотип визнає неабиякого впливу ландшафтно-кліматичного простору. За визначенням М.Гоголя географія зливається і становить одне ціле з історією народу. Звідси унікальний досвід самоорганізації буття різних народів, їх неповторного бачення і витлумачення світу. Незворотньої втрати зазнає ментальність нації, її духовність у результаті будь-яких проявів спотворення і руйнації природного середовища як осереддя національного життя" [1, 74].

Про незаперечний вплив природи на формування і розвиток особистості стверджує відомий вчений Г.Гачев: "Первинне, очевидно, що визначає обличчя народу – це природа, серед якої він виростає і творить свою

історію. Вона – фактор постійно діючий. Тіло землі: ліс, пустеля, тундра, вічна мерзлота чи джунгли, клімат помірний чи з катастрофічними зламами, тваринний світ, рослинність – визначає і подальший вид праці (полювання, бортництво, скотарство – кочівництво, землеробство, торгівлю-мореплавання та ін.) і образ світу. ...Людина насичує собою оточуючу природу, своїми цілями освоює її і одночасно насичує себе, своє життя, побут, все своє тіло і, опосередковано, душу і думки – нею" [2, 47-48].

Природовідповідність, про яку говорили видатні філософи і вчені Г.С.Сковорода, В.А.Дістервег, К.Д.Ушинський, О. Кульчицький, І.Рибчин, Д.Чижевський, В.О.Сухомлинський тощо, стала одним із головних принципів національного виховання [3, 18].

Дослідники українського національного характеру часто пояснювали його особливості впливом природних факторів. Так на думку Д.Чижевського, на формуванні характеру української нації позначились степовий ландшафт, що породжував, як море, ліс і гори, величність, а заодно і неспокій [4, 15-16].

Вроджену емоційність, ще більше пристрасність українського характеру як внутрішню (ендогенну) рису О.Кульчицький виводить із впливу прекрасної української землі – доброго, ласкавого, щедрого, плодючого чорнозему. На думку О.Кульчицького, така земля не може не впливати на підсвідомі структури психіки тих, хто на ній працює. "Завдяки вчуттю в красвид людина зливається з ним внутрішньо", "піднімається уявним внутрішнім зусиллям разом з узг'ям вгору"[5, 48-65].

І.Рибчин, консолідуючись з О.Кульчицьким щодо впливу природних умов на розвиток емоційності українського характеру, показує залежність психіки людей від конкретних природно-кліматичних умов, та більше того, окремі відмінності в характерах жителів різних кліматичних зон він пояснює не особливостями їхньої життєдіяльності, як робить це більшість дослідників, а буквально впливом природно-кліматичних умов та особливостями пори року. Низинно-степове довкілля стимулює, на його думку, почуття піднесення і розширення власного "Я" до безмежності. Літня спека та морозна зима позбавляють степ чарівності і розвивають тугу, сум, пригніченість, самотність, тривожність. Звідтіля – апатія, індивідуалізм, непідпорядкованість.

Як і О.Кульчицький, І.Рибчин вважає, що м'якість і лагідність характеру мешканців українського лісостепу обумовлена м'якими формами залитих сонцем лугов. Звідтіля – інтимне ставлення до природи, доброзичливість стосовно інших.

Децо інший характер, на думку І.Рибчина, формується під впливом лісів. У жителів лісової зони розвинуті романтичність, гармонійне співжиття з природою, що знаходить свій вияв у народній творчості, орнаментах художніх виробів, близьких до природи фарбах і звуках, ...характеризується сумовитістю та релігійним настроєм з уваги на понурий, темний вигляд тих лісів і гущавин [6, 21-22].

Урок у 1-Б класі Верховинської ЗОШ I-III ст. проводить вчителька Стеф'юк О. Я.

Ряд особливостей характеру жителів Карпатських гір І.Рибчин пояснює різноманітністю гірських краєвидів, буянням трав та світлотіней. Для таких умов не характерні апатія, туга, затьяжна меланхолія. Тут швидкий танок, барвіста вишивка.

Емоційна імпульсивність і динамізм, життєрадісність і пристрасність мешканців гір, особливо гуцулів, на думку І.Рибчина, безпосередньо впливають з "жахливо-величного, динамічного вигадування стихій гірської природи"[7, 27-28].

Вчена-психолог О.Хрущ, досліджуючи психологію цінностей українського національного характеру, на підставі власних спостережень та висновків цитованих вище авторів (Д.Чижевський, О.Кульчицький, І.Мірчук) робить висновок, що виходячи з таких теорій "...можна говорити про певні" особливості характерів "сина степу", "людини лісу", "верховинця" тощо[8, 127-129].

На врахування активного впливу середовища у процесі моделювання розвитку сучасної школи звертає увагу віце-президент АПН України Олександра Савченко. В доповіді "Досвід моделювання шкільних систем: аналіз теорії і практики" зазначається, що необхідно переходити до "побудови системи мікро- і макро навчально-виховних і навчальних середовищ"[9,5].

Яким же є макросередовище, в якому працює школа населеного пункту зі статусом гірського? Дане середовище має ряд особливостей. Це і рідкорозселеність, і значне віддалення окремих участків та осель від школи, і специфічні особливості ведення господарства, до якого залучаються діти. Окрім цього це певні ризики, що викликаються такими катаклізмами як повені, зсуви, снігові замети, вітровії, бездоріжжя тощо. Все це не може не впливати на психіку, світосприймання і світорозуміння дітей, учнів, дорослих.

Вплив гірського ландшафту відчувають у своїй діяльності і вчителі. Робота в невеликому, часто замкнутому колективі, відірваність від щоденного спілкування з багатьма колегами-освітянами, часто недостатня професійна, соціально-економічна і політична поінформованість, проживання у складних природних умовах – все це та інше призводить до швидкого "старіння вчителя", поступового зниження його професійної і соціальної активності.

Життя і діяльність вчителів та інших спеціалістів потребує особливої уваги з боку керівництва як країни так і органів місцевого самоврядування. Про це йшлося на науково-практичній конференції "Специфічні проблеми соціально-економічного та культурно-духовного розвитку в гірських умовах Карпат і шляхи та засоби їх розв'язання", яка відбулась у Верховині.

Тут говорилося, що виділення бюджетних коштів за принципом "на одного учня", "на одного жителя" не враховує географічних, природно-ландшафтних, кліматичних, демографічних та інших специфічних умов, які докорінно впливають на результативність праці людей і матеріально-культурний рівень їхнього життя [10].

До негативних чинників, що ускладнюють життя людей, діяльність вчителів та учнів відносяться такі, як: "віддаленість... від залізничних станцій; відсутність у більшості населених пунктів газового опалення, мало-земелля та брак достатньої кількості орної землі, відчуження від жителів Карпатського краю основних прибутків від лісокористування, занепад полонинського господарства, особливо традиційної галузі тваринництва горян – вівчарства, а також серйозні хиби та недоліки у веденні лісового господарства і лісокористування тощо" [11].

Здавалося б, що все це немає прямого відношення до школи, навчання і виховання дітей. Має! Тому що це стосується кожної гірської сім'ї – і лісоруба, і вчителя. Не залежати від природного і соціального середовища неможливо. Тому у зверненні учасників конференції до Президента України, Верховної Ради і Кабінету Міністрів пропонується реально забезпечити виконання ст. 3 Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" щодо гарантії соціально-економічного розвитку (розширення і удосконалення телефонного зв'язку, теле-і радіомовлення у віддалених селах Карпатського регіону; запобігання і ліквідація наслідків стихійних лих, спорудження і реконструкція берегозахисних дамб та укріплення гірських річок; створення відповідної матеріальної бази соціально-культурних установ і закладів, збереження і вдосконалення їх системи в умовах Карпатського регіону.

Голова Асоціації органів місцевого самоврядування регіону «Гуцульщина» Дмитро Стеф'юк від імені учасників конференції звернувся з проханням провести наукові дослідження щодо екології та розвитку Карпатського регіону.

Дослідження проблем навчання, виховання і розвитку дітей гірських шкіл – одна із складових поглибленого вивчення впливу гірського оточення на розвиток особистості.

Об'єктом дослідження групи вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника обрано гірську школу, яка працює в особливих ландшафтно-кліматичних умовах. В 27 районах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей в населених пунктах зі статусом гірських є 648 загальноосвітніх шкіл, де навчається 126341 учень. З них в Івано-Франківській області працює 225 шкіл, де навчається 55821 учень, в Закарпатській області – 214 шкіл з контингентом 42588 учнів, у Львівській області 172 школи – 22217 учнів, у Чернівецькій в 37 школах навчається 5715 дітей.

Директор Кривопільської ЗОШ І-ІІІ ст. Стефурак Л. І. та заступник директора Гутич О. М. обговорюють питання професійної орієнтації випускників школи

Окрім них в гірській місцевості цих областей працює ще 7 гімназій, 3 ліцеї з контингентом 1298 учнів та 209 дошкільних навчальних закладів із 7597 вихованцями.

Таким чином в українських Карпатах навчанням і вихованням охоплено 135236 дітей. (Зведені дані оперативної інформації Управління освіти і науки Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей – 2005 – 2006 н. р.).

Вивчення особливостей життя, навчання, виховання і розвитку дітей гір, специфіки роботи гірської школи є вельми потрібним завданням. З цією метою розроблено науково-дослідний проект: "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку". Його головними завданнями є – на основі вивчення соціально-економічних, геоетнологічних, ландшафтно-природничих і кліматичних умов та організаційно-педагогічних особливостей діяльності гірських шкіл:

- виявити специфіку навчання, виховання і розвитку учнів в умовах гір;
- науково обґрунтувати принципи, зміст, форми і методи роботи гірської школи;
- розробити систему рекомендацій і заходів щодо підвищення ефективності її роботи.

Першочерговими завданнями науковців і вчителів загальноосвітніх гірських шкіл ми вважаємо:

- використання вчителями нових інформаційних технологій, дистанційного навчання, системи Інтернет для покращення роботи з дітьми;
- вивчення вихователями геопсихічних та геоетнологічних особливостей гірських жителів, традицій, звичаїв та обрядів і їх впливу на навчання, виховання та розвиток учнів в умовах гір;
- орієнтація учнів на вивчення природничих наук, іноземних мов, залучення їх до традиційних видів діяльності з народно-прикладних видів мистецтва і праці;
- вивчення особливостей змісту, форм і методів підготовки вчителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів в університеті для роботи у гірських школах;
- підготовка пропозицій для державних органів управління освітою, органів місцевого самоврядування, керівників освітніх закладів щодо підвищення ефективності роботи гірських шкіл, особливо з проблем виявлення обдарованих дітей, орієнтації учнів на поглиблене вивчення природничих наук, іноземних мов, мистецько-прикладних видів навчання і діяльності;

– проведення порівняльного аналізу наукових концепцій, підходів, розробок та практичного досвіду з проблем роботи гірських шкіл України з іншими країнами Європи і світу. Об'єднання зусиль науковців університету з ученими Європи і світу з метою дослідження проблем гірської школи.

На нашу думку Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника міг би стати таким об'єднуючим науковим центром.

Для розв'язання вищезгаданих завдань дослідниками розроблена "Орієнтовна тематика наукових досліджень проблем організації роботи гірських шкіл та навчання, виховання і розвитку учнів в них", що включає дев'ять основних напрямків науково-дослідної роботи:

- екологічний та природоохоронний;
- розумове виховання та розвиток учнів гірських шкіл і формування у них наукового світогляду;
- морально-духовне виховання учнів гірських шкіл;
- використання ландшафтно-естетичного потенціалу Карпатських гір;
- психологічні аспекти розвитку особистості учнів гірських шкіл;
- виховні та розвивальні можливості трудової діяльності учнів гірських шкіл;
- фізичне виховання та безпека життєдіяльності дітей у горах;
- особливості роботи учителів у гірських школах;
- школознавчі проблеми.

Розкривати зміст кожного напрямку не має потреби, так як у цьому виданні поміщено українською та англійською мовами повний текст орієнтовної тематики.

Досліджуючи проблему впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів-горян, ми звертаємо увагу на те, що життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю, а не розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Дослідники намагаються вникнути в реальний процес збалансування технологічної раціональності і ще не втраченої духовності, сьогодишнього прагматизму і романтизму гірських спільнот, наступальної підприємливості і природолюбності мешканців гір. [12, 9].

Робота гірської школи, природний розвиток дітей, їх навчання і виховання відбуваються в особливому духовно-екологічному середовищі, яке уже втратили в результаті швидкого технічного прогресу жителі міст і промислових районів з їх відчуженням від природи, постійними стресами, хронічною втомою і штучним довкіллям.

Життєві цінності горян, їх душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – усе це не може не відбитись на світосприйнятті і світорозумінні дітей-горян, на роботі вчителів і школи.

Ми гіпотетично допускаємо, що дослідження означеної проблеми допоможе зрозуміти, що втрачають підрастаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності губляться на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учні гірських шкіл, – це той шлях, на якому природне безболісно поєднується із науково-технічним і суспільним прогресом. Відбувається гармонійне взаємозбагачення освіти, науки, культури завдяки здоровому життєвому потенціалу вихідців з гір і водночас їх розвиток, успішна діяльність і процвітання завдяки науковому суспільному прогресові.

Розвивати Карпатський регіон необхідно через школу, освіту і науку. В гори має прийти висока сучасна наука, наукомісткі технології, а не потужна промисловість, яка неминуче порушить суспільний і природно-екологічний баланс. Про це застерігає нас "Програма української національної асамблеї "Сонячна революція, третій гетьманат" – "Цивілізація вичерпала існуючу екологічну нішу й увійшла у глобальну кризу. Для виходу з неї потрібен стрибок у чистий простір. У грядущій боротьбі вистоять ті народи, які спроможуться здійснити світоглядну революцію, організаційний, екологічний і технологічний прогрес" [13].

Дослідження даної проблеми сприяє реалізації "Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат", яку Верховна Рада України ратифікувала 7 квітня 2004 р. (Конвенцію ратифіковано Законом № 1672 – IV від 7.04.2004 р.).

Сторони, що підписали конвенцію, а це 7 країн Карпатського регіону – Польща, Румунія, Сербія та Чорногорія (сьогодні це дві окремі республіки), Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія – визнають, що "Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів

рослин і тварин... , важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн" [14, 383].

Виникає запитання: "Від кого і чого охороняти Карпати?" Відповідь одна – від руйнівного, безгосподарського втручання людини в цю Богом створену красу.

Не можна не погодитись із емоційним висловом Ігоря Лазоришина "Гірські села настільки красиві своєю неповторністю, що інколи хочеться зупинити час і не пустити в цю природну справжність дикий шквал цивілізованої руйнації" [15].

Вміння жити в гармонії з природою формується з дитинства впливом цього ж таки природного довкілля, сім'ї, школи. Має рацію природослідник Євстахій Гунько з гірської Вижниччини, який стверджує, що "...відсутність чистоти взаємин між людиною і природою призвела до виникнення таких негативних явищ, як наркоманія, поширення правопорушень серед підлітків та ін. Забруднення навколишнього середовища, байдужість та бездуховність – все це наслідки розірваного контакту людини з природою" [16, 160].

Щоб людина "вела діалог із природою", йшла стежиною "від екології природи до екології душі", на думку автора вищезитованих слів, необхідно через школу, екологічне виховання показати взаємну залежність людини і природи.

Народившись і виріши біля бурхливого Прута, проживаючи поруч із гірським Черемошем Є.Гунько попереджує, що часті повені забрали сотні життів, зливи, зсуви тривожать людей, а вони, в погоні за наживою, за підвищенням добробуту, порушують закони природи і скоро опиняться над безоднею свого існування.

Школи, інші навчальні заклади, що працюють в гірській місцевості, мають змогу не на словах, а на доступних дітям живих прикладах показати наслідки спустошливого "господарювання", нераціонального використання природних ресурсів Карпат. Саме в гірській школі є реальна змога ознайомити учнів з природними ландшафтами передгірської і гірської частини краю, показати ті зміни в природі, які відбуваються під впливом часто нерозумної діяльності людей.

Охорона і сталий розвиток Карпат необхідні для "поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини" [17]. Така мета Карпатської конвенції. Цей документ мають знати вчені і учні гірських шкіл. Ми подаємо повний його текст у даному виданні.

Проблемі взаємовідносин людини і гірського середовища, особливо впливу останнього на розвиток і виховання дітей, приділяється багато уваги в нашому регіоні.

В 2002 р. в м. Косові вперше було проведено Міжнародний Рік Гір (МРГ – 2002), на якому головою його комітету було обрано професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктора біологічних наук, директора Карпатського біосферного заповідника Гамора Федора Дмитровича.

В 2004 р. у гірському регіоні Чернівецької області місті Путила комітет Міжнародного Року Гір було перетворено на Український національний Комітет Гір. Головою Комітету обрано голову Верховинської районної Ради – п. Дмитра Стефлюка (нині – заступник голови райради).

Серед 78 країн світу, де працюють комітети гір, Україна посідає чільне місце.

На жаль серед п'яти завдань Українського Національного Комітету Гір немає жодного, що стосувався би школи, освіти, дітей, особливо вивчення впливу гірського ландшафту та інших природних чинників на виховання і розвиток учнів.

Колектив дослідників Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника вирішив заповнити цю прогалину. Розроблено науково-дослідний проект "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку", підготовлено "Орієнтовну тематику наукових досліджень проблем гірської школи", укладено міжнародні угоди про співробітництво в дослідженні даної проблеми (Австрія, США).

Спільно з відділами освіти Верховинської, Рахівської, Путилівської РДА обстежено ряд гірських шкіл, укладено "Соціальні паспорти шкіл" тощо.

З ініціативи координатора проекту «Гірська школа» кандидат філософських наук, професора Москаленка Ю.М. та директора Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професора Реги О.С. у Верховині організована і працює очно-заочна "Школа майбутнього педагога".

Провівши первинні обстеження та вивчення стану роботи гірських шкіл і впливу гірського середовища на виховання, навчання і розвиток учнів, ми прийшли до таких висновків:

– в роботі значної частини вчителів не склалась система використання природних чинників для кращого розвитку дітей і підвищення ефективності навчально-виховної роботи (залучення дітей до традиційних в горах видів діяльності; глибшого розуміння взаємозалежностей діяльності людей від умов природи; обумовленість звичаїв, традицій, народної творчості гірськими ландшафтами і способом господарювання тощо).

– уповільнений суспільний розвиток гірських територій, збіднений ринок праці в гірських селах, недостатня зацікавленість державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл справляють негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи.

– монофункціональний спосіб господарювання в горах на лише ускладнює організацію профільного навчання, але й утруднює вибір професій та працевлаштування випускників шкіл.

– процеси навчання і виховання дітей ускладнюються тим, що багато дітей залишаються без опіки батька і матері. Трудова міграція, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків виховувати своїх дітей.

– недооцінка впливу природних факторів на розвиток дітей, нехтування особливостями умов гірського середовища – великі віддалі окремих осель від школи, суворий і нестабільний клімат, висока потреба в теплі, що пов'язано з низьким вмістом кисню в повітрі тощо, негативно відбивається на стані здоров'я окремих дітей, вимагає гнучкості навчальних програм.

Дослідники проекту «Гірська школа» розробляють рекомендації державним органам управління освітою, органам місцевого самоврядування щодо подальшого розвитку гірських шкіл та покращення навчання, виховання і розвитку особистості школярів. Серед них:

- впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій;
- створення в горах профільних шкіл нового типу (природничо-наукових та шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов; навчально-оздоровчих; розвивально-мистецьких; оздоровлюючо-спортивних, туристсько-краєзнавчий тощо);
- організація роботи з виявлення і подальшого розвитку здібних і обдарованих дітей-горян.

1. Пірен М. Етнопсихологія. – К.– 1996.– С.74.
2. Гачев Г. Национальные образы мира. – М. – 1988. – С.47 – 48.
3. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18.
4. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні. – Нью-Йорк. – 1991. – С.15 – 16.
5. Кульчицький О. Світовідчуження українця // Українська душа. – К. – 1992. – С.48 – 65.
6. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен. – 1996. – С.21 – 22.
7. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен. – 1996. – С.27 – 28.
8. Хрущ О. Український характер: історико-культурні та геополітичні умови його формування // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Ч.1. – Івано-Франківськ. – 1996. – С.127 – 129.
9. Савченко О. Моделі розвитку української школи // Освіта України. – № 81 від 27 жовтня 2006. – С.5.
10. Верховина – регіон особливої уваги. – Галичина. – № 159 – 160 від 19 жовтня 2006.
11. Верховина – регіон особливої уваги. – Там таки.
12. Лаврук Марія. Гуцули українських Карпат (етногеографічне дослідження). – Львів. – 2005. – С.9.
13. "Галичина" від 18 березня 2006.
14. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат // Відомості Верховної Ради. –№ 32. – 2004. – С.383.
15. Лазоришин Ігор. Сукільську браму у Бескиди може відчинити тільки державна увага до гірських сіл // Галичина. – № 179 – 180. – 23-29 листопада 2006 р.
16. Гунько Євстахій. На маршруті екологічної стежки // Німчич. Науково-освітнє видання. – Вишніця. – 2006. – С.160.
17. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. Ст. 2 // Відомості Верховної Ради. – № 32. – 2004.

Юрій Москаленко,
кандидат філософських наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yuriy Moskalenko,
Candidate of Philosophy, professor
pro-rector of studies of the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

УДК 371.48

Зона особливої уваги

Zone of particular care

In the article the author analyzes prospects of development of highland school and draws the conclusions, that it should become a zone of special care and united resource information centre of a settlement.

Key words: education, inner culture, education system, united resource information centre, territory, depressive characteristic.

Саме освіта виступає сьогодні могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, запорукою побудови сучасного суспільства. Свідченням цього є рейтинг високої, (42,2%), довіри громадян до системи вітчизняної освіти (більше довіряють лише Збройним силам і церкві). Цей кредит довіри людей до такого суспільного інституту, яким є освіта, свідчить про надії і сподівання на краще майбутнє нашої держави.

З усіх ланок середньої освіти особливої уваги сьогодні потребує сільська школа, а в нашому Карпатському регіоні – гірська школа. Власне, тут найбільш гостро постає проблема якості й ефективності освіти. Що можливо й необхідно здійснити у справі посилення інтересу держави до сільської (гірської) школи саме сьогодні?

Насамперед, слід відмовитися як на центральному, так і на місцевому владному рівнях від помилкового ставлення до цієї школи на основі залишкового принципу. Сільська (гірська) школа нині має вмотивовані потреби, аж ніяк не менші, ніж у місті. Врешті-решт, процес зближення села і міста, започаткований у 70-х роках минулого століття, є досить актуальними.

У зв'язку з цим варто погодитися з думкою, що сучасна сільська (гірська) школа є **єдиним ресурсним інформаційним центром** населеного пункту, який працює з дев'ятої до третьої години впродовж п'яти днів на тиждень і двохсот днів на рік. Саме тут повинна формуватися співпраця між школою і громадою села, адже сучасний підхід має базуватися на потребі вчитися впродовж життя і залучати до цього родину.

Цікавим може бути передовий досвід розвинутих країн, насамперед США, Нової Зеландії, Норвегії та інших, де сміливо запроваджують новітні технології навчання у віддалених малокомплектних гірських школах. Наприклад, у США, у штатах Джорджія, Теннесі та Кентуккі (в регіоні гірської масиву Аппалачі) застосовується чотирикомпонентне навчання (проект Джаннети Вос). Суть її полягає в тому, що школа працює у традиційній ролі, реалізуючи базові навчальні програми. Однак акценти при цьому розподіляються за принципами:

- розвитку особистості, що передбачає формування впевненості у власних силах, відчуття гідності й високої самооцінки;
- формування життєвих навичок, зокрема творчого розв'язання проблем, планування власного життя й кар'єри;
- формування вмінь навчатися і критично мислити, щоб навчання приносило радість упродовж усього життя;
- впровадження предметного навчання, яке б інтегрувало різні курси і дисципліни.

Цінність цієї моделі в тому, що вона формує змалечку вміння керувати власним життям, а також прищеплює такі необхідні в гірському середовищі навички опірності до життєвих труднощів.

Також, на нашу думку, варто взагалі змінити статус гірської школи, надати їй особливого, пріоритетного значення, зважаючи на те, що, як правило, гірські регіони Українських Карпат мають ознаки територій з депресивними характеристиками. Йдеться про недорозвиненість соціальної та інформаційної інфраструктури гірського села, низькі матеріальні й фінансові доходи, часто відсутню належну лікарську допомогу, невисокий рівень зайнятості населення тощо.

Саме тому гірська школа повинна отримувати додаткові фінансові надходження, які б частково компенсували депресивні процеси.

В гірських школах певних труднощів зазнають не лише учні, але й учителі. Багато з них працюють не на повну ставку (від 6 до 10 – 15 уроків тижневого навантаження), є велика кількість малокомплектних шкіл, де один учитель одночасно працює з двома, а нерідко із трьома класами. Це означає, що до кожного уроку йому необхідно здійснювати дві-три підготовки. Та й працювати за схемою “робота з учителем” – “самостійна робота” на одному і тому ж уроці нелегко.

Якщо до цього ж додати, що навчальне обладнання, технічний супровід віддалених сіл дещо відрізняється від великих «центральної» шкіл, то для повного виконання того ж Державного стандарту освіти вчителю віддаленої гірської школи доводиться працювати на порядок складніше.

Окрім початкової роботи, вчителі гірських шкіл мають певні труднощі в організації виховної роботи, в роботі з батьками учнів. Пересічена річками, ярами, горами місцевість, рідкорозселеність і розкиданість ділянок, з яких діти добираються до школи, певна «замкнутість» середовища спілкування особливо в період снігових наметів та осінньо-весняних дощів, а часом і повеней значно ускладнюють роботу із сім'єю. Якщо до цього додати, що дуже часто через відсутність постійної роботи за місцем проживання батьки виїжджають на заробітки в інші регіони України, а нерідко і за кордон, залишаючи дітей на перестарілих батьків, а в багатьох випадках молодших на старших, то потреба роботи вчителя з сім'ями учнів класу уже має не декларативний характер – періодичного відвідання сім'ї, а постійної роботи з нею.

Гірську школу ми вважаємо зоною особливої уваги ще й тому, що вона має певні складнощі в організації профільного навчання у старших класах. Збіднений ринок праці у гірських селах, часто монофункціональний спосіб господарювання, слабка матеріальна база ускладнюють процес вибору належного профілю навчання і його організацію.

На нашу думку, в гірських регіонах необхідно вводити специфічні профілі науково-природничого, туристичного, мистецького, спортивного характеру. Це дало би змогу, як стверджується в Преамбулі Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат, робити «внесок місцевого населення у сталий соціальний, культурний розвиток та у збереження традиційних знань у Карпатах» [1,2].

Статтю 9 Конвенції “Сталий туризм” прямо вказується, що необхідно вжити заходів “для сприяння сталого туризму в Карпатах, який приносить користь для місцевого населення та базується на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат” [2, 4].

Сім європейських країн Карпатського регіону, що підписали і ратифікували Рамкову конвенцію, вважали за потрібне виділити окремою одинадцятю статтею проблему культурної спадщини і традиційних знань. Вони, як вказується в Конвенції, “...проводять політику, спрямовану на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості” [3,5]. Тут же йдеться про збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і сталого використання диких рослин у Карпатах.

Як на мене, гірська школа не може стояти осторонь проблем, зазначених у Конвенції. Більше того, через майбутнє, що формується в школі, можуть реалізуватися завдання, передбачені цим відповідальним міжнародним документом і статтею третьою Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні” [4,2].

У зв'язку з цим слід визначити одну проблему, на яку сьогодні ще не звертають увагу ні державно-політичні структури, ні вчені, ні засоби масової інформації. Але яка може мати непередбачувані далекосяжні наслідки як для сталого розвитку Карпат, так і для гірської школи.

Сьогодні виникає проблема постійного проживання і збереження корінних жителів гір в рідних і звичних для них умовах. Відбувається заміна місцевого населення вихідцями з регіонів, далеких від Карпат. Йде масовий продаж землі в передгірських і гірських районах регіону Карпат. Все більше і більше в гори приходять люди з психологією сезонного відпочиваючого, які часто не розуміють і розуміти не хочуть звичаїв і традицій місцевого населення. Багато з нових тимчасових “прибульців” мають лише бізнесові інтереси та наміри. Земля переходить з рук в руки, а про збереження природи, архітектурних форм забудов тощо і мова не йде.

Масштабні нові сезонні поселенці часто дивляться на місцевих жителів як на дешеву обслуговуючу робочу силу. Більше того, трударів гір вони поволі перетворюють на учасників етнічно-розважального, фольклорно-сценічного дійства. Якість, самобутність, гордість, працелюбність гірського населення знижується. Національно-етнічні традиції і звичаї розмиваються, набувають все більше штучних, театралізованих форм. До цього залучаються і діти.

В гірських школах різко зменшується кількість дітей-горян. Діти приїжджих, сезонно проживаючих школи не відвідують. Вони навчаються у великих містах.

Помітним є “відплив” гірського населення. Продавши землю, місцеві жителі переселяються в міста.

Тенденції заміни гірського населення людьми з іншою культурою, іншим укладом життя мають стати предметом глибокого соціального і психолого-педагогічного вивчення. Це стосується і школи, і розвитку Карпатського регіону – цієї прекрасної зони, яка потребує особливої уваги.

1. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат // Відомості Верховної Ради (ВВР). – № 32. – 2004. – С.2.
2. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. – Там же. – С.4.
3. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. – Там же. – С.5.
4. Закон України “Про статус гірських населених пунктів в Україні” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – № 9. – 1995. – С.58. – С. 2.

Відкриття пам'ятника І. Я. Франкові на честь 150-річчя від дня народження в гірському м. Рахові Закарпатської області

Іван Калуцький,
доктор сільськогосподарських наук,
професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Ivan Kalutsky,
Doctor of Agricultural Sciences,
professor the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 630*627. 3

Спільна робота гірських шкіл та лісгосподарств з оптимізації рекреаційного лісокористування

Collaboration of highland schools and forestry on optimization of recreation use of woods

When the analysis of modern condition of forest landscapes recreational usage is done, we can affirm most of forestry companies economically prefer wood resources to recreational usage of forest. And if we take effective measures, the situation will change. In that way we will preserve great forest areas from felling and ensure principles of stable forestry running.

Key words: recreational usage of forests, forest landscapes, good arrangement of forests, recreational load.

Проблеми екологічного виховання, формування в учнів почуття господаря, умінь творити красу і насолоджуватися прекрасним і корисним, що дає природа українських Карпат, є дуже важливими.

Розв'язують ці проблеми і сім'я, і школа, і лісгосподарські підприємства. В останні два-три роки відбувається ряд загальнодержавних акцій, таких, як "Майбутнє лісу у твоїх руках", "Посади дерево", "Зелений паросток заради майбутнього" тощо.

Комітет лісового господарства України, Міністерство освіти і науки України, а на місцях управління лісового господарства та управління освіти і науки обласних державних адміністрацій спільними зусиллями реалізують господарсько-виховні завдання в рамках вищезгаданих акцій.

В Івано-Франківській області активно включилися в цю роботу всі 17 лісгосподарських підприємств. Керівники підприємств, директори шкіл, залучаючи учнів до посадки лісів, покращення рекреаційного лісокористування, дотримуються народно-педагогічної мудрості, що зроблене своїми руками більше шанується, доглядається, зберігається, ніж отримане від когось у готовому вигляді. Якщо це стосується посаджених дерев, розчищених річок і потічків, виготовлених своїми руками лавок, столиків, огорож, то це не лише формування в дітей бережливості і відповідальності, але й виховання господарності, розуміння громадянського обов'язку зберігати природу і примножувати її рекреаційні можливості.

На території Делятинського державного лісгосподарського підприємства функціонує 15 гірських шкіл. Лише за один день акції "Майбутнє лісу у твоїх руках" (15.04.2006 р.) учнями і вчителями за участю працівників лісового господарства посаджено 13473 дерева на площі 8,5 га. Серед них такі цінні породи, як бук, модрина, дуб, ясен, ялиця, смерека тощо. Після закінчення посадки дерев учні школи писали твори про збереження лісу, природи, екологію довкілля, рекреаційні можливості рідного краю та його красу. Дитяча творчість і природоохоронна діяльність високо оцінена дорослими. Учениця сьомого класу Яремчанської ЗОШ I – III ст. Ярина Слючук нагороджена цінним подарунком (мобільний телефон) за твір про збереження краси Карпат.

Спільна діяльність дітей і дорослих з організації сталого ведення лісового господарства у Карпатському регіоні – не лише важливий виховний чинник, але й запорука оптимізації рекреаційного лісокористування як сьогодні, так і в далекому майбутньому. Зелений паросток проростає не лише на гірському схилі, але й у душі кожної дитини, і чим швидше він посаджений і доглянутий, тим досконалішим буде громадянин України.

Ліси Делятинського держлісгоспу межують з природозаповідними територіями Карпатського національного парку, курортною зоною Яремчанської міської ради, тому тут, на перше місце виходить в природокористуванні рекреаційна складова. Крім цього, в лісах держлісгоспу збережено велику кількість цінних насаджень, про що свідчить багато природо-заповідних об'єктів, є також і зарезервовані для заповідання території на перспективу. Все це сприяє використанню лісів для відпочинку і оздоровлення. В держлісгоспі надбано вже певний досвід з покращення (благоустрою) лісів для рекреації, влаштовано велику кількість лісових стежок, які придатні і використовуються для туристичних цілей. Побудовано інших об'єктів рекреаційного призначення.

Делятинський держлісгосп вже зробив досить вагомі кроки для використання рекреаційних лісових ресурсів, використавши прагнення більшості рекреантів до оздоровлення та мандрівок, разом з тим організував цю роботу через лісництва. Такий стан рекреаційного лісокористування, на наш погляд, є дуже позитивним, оскільки дія рекреантів на ліс є екологічно негативною, якщо вона не організована, а при певній організації з боку лісівників негативний вплив зводиться до мінімуму.

Науковці та практикуючі лісівники нагромадили значний досвід ведення лісового господарства, спрямованого на підвищення санітарно-гігієнічних і естетичних властивостей лісів. Покращуючи їх, лісівники враховують кліматичні і природно-історичні особливості свого регіону. Уявлення про красу лісових ландшафтів, як і про самий відпочинок, не залишається постійним. Воно трансформується в залежності від звичаїв суспільства і розвитку його продуктивних сил.

У міру росту продуктивних сил суспільства і окультурення навколишнього середовища люди все частіше повертаються в своїх духовних устремліннях до натуральної природної обстановки. Людина в своїх бажаннях все частіше прямує до природи, але, разом з тим, вона не хоче позбуватися зручностей, які дає їй цивілізація. Будівництво кемпінгів, мотелів, туристичних стоянок та інших засобів побутового обслуговування в сучасному рекреаційному лісі тісно пов'язане з традиційними лісгосподарськими заходами, з підвищенням естетичних і санітарно-гігієнічних властивостей деревостанів [1].

Працівники лісового господарства, вчителі розповідають учням, що догляд за рекреаційним лісом – це цілий комплекс лісгосподарських робіт, який включає лісову меліорацію, очистку від засміченості, посадку, проведення рубок лісгосподарського призначення, благоустрій та ряд інших робіт. Благоустрій включає створення доріжково-стежкової мережі, обладнання місць для відпочинку та ночівлі, підготовку майданчиків і дров для вогнищ, притулків на випадок негоди, нагромадження різного обладнання (кілочки для наметів, інвентар для прибирання місця ночівлі), благоустрій джерел і джерелець, екологічних стежок, влаштування оглядових майданчиків, ігрових галявин, дитячих лісових майданчиків, автостоянок, місць складування сміття. Непогано, якщо будуть лісові меблі – столи і лави, на яких можна розташуватися з обідом, а також місця особистої гігієни. Все це, звичайно, має бути зроблено так, щоб не був порушений ландшафт, не внесена дисгармонія в природу [2].

В ситуації, яка склалася, метою лісового господарства має бути задоволення зростаючих потреб населення в лісовому відпочинку при безумовному забезпеченні не виснажливості лісокористування взагалі, а рекреаційного лісокористування зокрема. Вимогою часу є також залучення все нових лісових площ до використання з рекреаційною метою, а це вимагає проведення в них відповідних заходів, про які йшла мова вище [3].

Розглядаючи рекреаційне лісокористування, необхідно усвідомити, що це складне, багатостороннє, суперечливе явище, що включає позитивну дію лісу на рекреантів і негативну – рекреантів на ліс, інтереси майбутні і сьогоднішні, прибутки і витрати, соціальну користь і екологічну шкоду [4].

Рекреаційне лісокористування РЛК – це сукупність явищ, що виникають в зв'язку з використанням лісу для туризму і відпочинку. Суть його полягає в двохсторонньому зв'язку: впливу лісу на відпочиваючих і відпочиваючих на ліс.

Вплив лісу – пасивний, вплив відпочиваючих – активний. У першому випадку мають місце переважно позитивні соціальні, а в другому – негативні екологічні результати відпочинку в лісі.

Суб'єктами РЛК є:

- 1) рекреанти (туристи і відпочиваючі);
- 2) підприємства, що обслуговують їх безпосередньо в лісі;
- 3) організації – постачальники рекреантів;
- 4) лісове і лісопаркове господарства.

Таким чином, потрібно розрізняти рекреаційне лісокористування, по-перше, як різновидність замського відпочинку населення і, по-друге, як сферу обслуговування, що функціонує в лісі і тому на нього впливає [5].

Значно більше рекреаційне навантаження несуть ліси, які межують з різними підприємствами торгівлі (ресторанами, кафе), кемпінгами та іншими закладами, що надають послуги рекреантам та населенню.

Величина рекреаційного навантаження на лісові екосистеми залежить від кількості рекреантів, які користуються послугами цих закладів [6]. Підприємства, що обслуговують рекреантів, мусять компенсувати лісогосподарським підприємствам витрати на підтримання рекреаційних лісів в стані, при якому вони не втрачають здатності до самовідновлення, а також на покращення їх рекреаційних властивостей. Величина такої плати може бути встановлена в залежності від площі та стадій деградації насаджень.

Цілий комплекс лісогосподарських робіт, який необхідно здійснити в рекреаційних лісах для виконання ними відповідних функцій, а також будівництво та утримання в належному стані рекреаційних зон, потребує значних фінансових та матеріальних витрат, тому назріло питання про узаконення плати за рекреаційне лісокористування. Необхідно затвердити в уряді нормативи такої плати, а для цього необхідно працювати з депутатами Верховної Ради та вносити проекти відповідних законів.

Дослідження, проведені нами в лісогосподарських підприємствах Івано-Франківського обласного управління лісового господарства, дають підставу стверджувати, що краще поставлена робота щодо рекреаційного лісокористування в Делятинському держлісгоспі. На його базі нами запропоновано відпрацювати модель лісогосподарського підприємства з пріоритетом використання не деревних, а рекреаційних ресурсів.

У лісах Делятинського держлісгоспу побудовані і підтримуються в належному стані 202 км стежок, які використовуються працівниками лісового господарства (лісовою охороною), туристами та мисливцями. В більшості рекреаційне навантаження вони несуть невелике і тут є резерв в їх використанні, з іншого боку, вони потребують відповідного догляду і при збільшенні рекреаційного навантаження їх необхідно буде підтримувати в належному стані. Найбільше стежок побудовано в Майданському і Любіжнському лісництвах – по 50 км, в Дорівському – 42 км. Недостатня кількість їх є в Зарічанському (15 км) і Микуличанському (29 км).

Як видно з результатів анкетування, найбільше сезонне рекреаційне навантаження в лісництвах держлісгоспу припадає на літо і осінь, менше на зиму і весну, але в Майданському і Зарічанському лісництвах рекреаційне навантаження більш рівномірно розподілене по сезонах, ніж у Дорівському, де рекреаційне навантаження зосереджене тільки на літніх місяцях (Табл. 1).

Таблиця 1

Сезонні види рекреації в лісництвах Делятинського держлісгоспу

№ п/п	Відпочинок	Лісництва																																			
		Майданське				Зарічанське				Дорівське				Поляницьке				Микуличинське				Любіжнське															
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4												
1	Відпочинок пасивний	+	+	+	+	+	+	+	+									+	+	+	+																
2	Туризм пішохідний	+	+	+	+					+								+	+			+	+			+	+										
3	Екскурсії	+	+	+	+					+								+	+									+	+								
4	Туризм лижний	+				+								+								+															
5	Збір ягід			+	+					+	+											+															
6	Збір грибів			+	+					+	+											+	+														
7	Ловля риби			+	+																	+															
8	Збір лікар. рослин			+	+							+										+	+														
9	Інші види																															+	+	+			

1 – зима; 2 – весна; 3 – літо; 4 – осінь.

Аналізуючи склад лісів, які використовуються для рекреації, можна зробити висновок, що це насадження в основному віком від 45 до 80 років, повнотою в середньому 0.7, в більшості Іа бонітету.

Як наслідок залучення учнів до природоохоронної діяльності, учіння їх правильному лісокористуванню та бережливому ставленню до насаджень, місця відпочинку є те, що в Делятинській зоні ліси добре зберігаються.

У процесі вивчення впливу рекреаційного лісокористування на лісові екосистеми в лісництвах держлісгоспу встановлено, що рекреаційне навантаження ще дуже незначне, не виявлено ділянок із зниженим або

пошкодженим підліском і підростом більше 50% та вигоптуванням по площі більше 20%. Не виявлено навіть слабого зниження або пошкодження до 10 % підросту та вигоптування до 3 %, крім Любіжнського лісництва, де є таке пошкодження на площі 120 га інтенсивністю 2 - 3 %, але не в результаті рекреаційного навантаження, а в результаті випасання сільських тварин.

Наведений аналіз свідчить, що в держлісгоспі є значні резерви рекреаційного лісокористування та всі необхідні умови для його інтенсифікації.

На основі досліджень рівня рекреаційного використання лісових ландшафтів держлісгоспу запропоновано рекомендації, які спрямовані на покращення ефективності використання їх рекреаційних властивостей та на рівномірне рекреаційне навантаження регіону.

Рекомендації щодо покращення використання рекреаційних ресурсів

1. Покращити рекламне забезпечення рекреаційної інфраструктури держлісгоспу (проспекти розіслати всім школам, турагентствам, турагентам та в пресу давати відповідно сезону рекламні повідомлення).

2. Організувати приватну структуру, яка могла б орендувати майно, мисливські угіддя, ділянки лісу для промислової заготівлі чорниці, малини, грибів та інших продуктів побічного користування лісом. До цих видів робіт залучати учнів.

3. Допрацювати склад туристичних маршрутів, розширивши їх за рахунок як лісових угідь, так і цікавих для туристів об'єктів, які знаходяться в населених пунктах, включивши їх до цих маршрутів.

4. Вивчити та запропонувати туристам послуги щодо придбання ними продуктів харчування місцевого виробництва та виробів місцевих умільців.

5. Взяти на облік всі джерела води на туристичних маршрутах, облагородити їх, провести дослідження їх складу та скласти на них відповідні паспорти, які встановити на аншлагах біля цих джерел.

6. Розчистити туристичні стежки, зняти завислі дерева, підправити переходи через потічки і річки, поновити маркування маршрутів.

7. На місцях привалів організованих туристів відремонтувати навіси, де вони є, та встановити на тих туристичних маршрутах, де їх немає.

8. Закріпити за відповідними працівниками лісової охорони та за учнями шкіл притулки (лісові будиночки) для підтримання в них належного порядку. До цього залучати і самих туристів.

9. На туристичних маршрутах збільшити кількість інформативного матеріалу про особливості лісових насаджень, природо-заповідні об'єкти та історичні події, що мали місце на цих теренах і зв'язані з національно-визвольною боротьбою місцевого населення та воєнними діями.

10. Інформацію поповнити матеріалами про те, в яких умовах створювалися ліси, та про людей, які їх створювали, спеціалістів лісового господарства, лісничих, лісників та робітників. Учні мають знати цих людей.

11. Визначити на схемах туристичних маршрутів ягідники, що знаходяться в користуванні держлісгоспу (чорничники, малинники, брусничники, ожинники та грибні місця) для внесення цих місць в договори оренди та позначити на туристичних маршрутах.

12. Виділити місця із значним рекреаційним навантаженням і обумовити в договорах, що рух групи туристів у таких місцях здійснюється тільки строго по влаштованих стежках і відхилення від маршруту не дозволяється.

13. Вивчити можливості залучення садиб місцевих жителів (сіл, що знаходяться в зоні дії держлісгоспу) та вільних кімнат в лісництвах і на лісових кордонах для проживання туристів (особливо на маршрутах вихідного дня).

14. Організувати платні стоянки особистого транспорту туристів в місцях початку маршрутів та, якщо маршрут закінчується в іншому місці, ніж починається, організувати перевезення туристів до місць стоянки автотранспорту.

15. Залучати кооперовані кошти працівників лісового господарства для створення нових рекреаційних закладів.

16. Розширити співробітництво з місцевими школами, музеями для включення їх в маршрути туристів (місцевих письменників, поетів, художників та відомих людей).

17. Використати особливості святкування місцевим населенням релігійних та громадських свят для залучення нового виду рекреантів, які цікавляться обрядами та звичаями жителів гір.

18. На туристичних маршрутах визначити місця з певними особливостями безпеки пересування (для прикладу, каменепади, перехід через стиглі насадження у мокру погоду, де мають місце падіння відмерлих гілок та інші). Встановити в таких місцях попереджувальні знаки.

19. Провести обстеження лісових ландшафтів з метою організації нових туристичних маршрутів та продовження вже існуючих.

20. Вивчити вплив рекреаційного лісокористування на лісові екосистеми та запропонувати заходи щодо зменшення такого впливу.

21. З метою залучення шкільної та студентської молоді до вивчення природи рідного краю та виховання екологічної культури обладнати в кожному лісництві екологічні стежки, забезпечивши їх відповідною інформацією.

Висновок

“Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат”, підписанням якої Україна задекларувала дотримання європейських підходів в управлінні територіями, передбачено здійснити в найближчий період перехід на принципи екологічно збалансованого управління лісами та оптимізацію лісокористування на засадах сталого ведення лісового господарства. Слід зазначити, що такий перехід неможливий без постійного наукового супроводу всього комплексу як лісогосподарських робіт, так і різних форм користування лісовими ресурсами, в тому числі і рекреаційними.

Беручи до уваги те, що ліси України, тим більше гірські ліси Карпат, виконують переважно екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), естетичні, виховні та інші функції і мають обмежене експлуатаційне значення, стає зрозумілим, що необхідно швидшими темпами залучати до користування рекреаційний потенціал. У цій справі роль учнів гірської школи є виключно важливою, тому що це саме те покоління, яке використовуватиме даний матеріал у майбутньому.

1. Бобров Р.В. Благоустройство лесов. – Москва: Лесная промышленность, 1977. – 192 с.
2. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі. – Львів, 1994. – 232 с.
3. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. – Киев: Урожай. – 1987. – 247 с.
4. Голубчак О.І., Калущий І.Ф. Екологічні проблеми лісів Івано-Франківщини. // Науковий вісник. Укр. ДЛТУ. – Львів. – 2004. – Вип. 14.3 – С. 247 – 252.
5. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование. – М.: Агропромиздат. – 1986. – 177 с.
6. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс – база відпочинку. – Ужгород, 1988. – 110 с.

Учні Делятинської ЗОШ І-ІІІ ст. Івано-Франківської області беруть участь в акції “Майбутнє лісу у твоїх руках”

Дональд Едвард Девіс*,
професор соціології
Дальтонський державний коледж
(штат Джорджія, США)

Donald Edward Davis,
Professor of Sociology at
Dalton State College
(Georgia, USA)

Царство природи: історія навколишнього середовища Східних Карпат (проект сприяння розвитку та захисту Карпат)

Сьогодні простори українських і румунських Карпат залишаються одними з найбільш ізольованих у всій Європі. На Європейському континенті вони славляться своїми прекрасними і мальовничими пейзажами та широкими просторами недоторканих лісів. Східні Карпати є також батьківщиною багатьох національностей та етнічних груп; усіх цих людей об'єднує єдиний гірський спосіб життя та древні культурні традиції. Доктор Федір Гамор, директор Карпатського біосферного заповідника в Рахові, пише, що більшість гірських пасовищ українських Карпат використовувалися місцевими жителями для випасу великої рогатої худоби ще з ХІХ-го століття, що започаткувало весняний фестиваль під назвою “Проводи на полонину”.

Східні Карпати займають площу, яка складає більше 40000 км² і простягаються від Південно-Східної Польщі до Брашова у Румунії. Екологічне значення Карпат є безцінним: у даному гірському регіоні існують деякі єдині у світі види тварин і рослин; цей регіон є останньою фортецею для таких великих ссавців, як бурий ведмідь, вовк, рись. Українські Східні Карпати є також батьківщиною кількох важливих етнічних груп, зокрема бойків і гуцулів, кожна з яких має свої унікальні традиції.

У віддалених гірських районах Західної України і Північної Румунії селяни дотримуються традицій, які майже не змінилися протягом минулого століття.

У гірській місцевості все ще домінують дерев'яні хати, а повністю механізоване сільське господарство – ще в далекому майбутньому. Цікавим є те, що чимало районів Східних Карпат мають дуже багато спільного з Американським екорегіоном, котрий називається Аппалачі. Справді, культурні та екологічні паралелі між Аппалачами і Східними Карпатами є очевидними, свідченням цього є зйомки американського фільму “Холодна гора” в одному з гірських сіл поблизу Брашова в Румунії. Насправді, знання і досвід з вирішення багатьох проблем в Аппалачах можна легко застосовувати при розв'язанні проблем розвитку і захисту навколишнього середовища в Карпатському регіоні, включаючи створення значно більшої системи заповідників, котра б обмежувала використання природних ресурсів для промислового призначення.

Мій науково-дослідний проект “Царство природи” буде присвячений історії навколишнього середовища Східних Карпат і включатиме етнографічний аналіз використання природних ресурсів у гірських районах, ураховуючи використання лісу для будівельних цілей, пасовиськ для випасу овець і великої рогатої худоби, земель, відведених під городи. Використовуючи розповіді жителів, архівні фотографії, історичні карти і старовинні книги, моєю кінцевою метою є видати велику книгу, яка надасть більш повну картину про минуле гірських жителів та їх теперішнє ставлення до природи. Збір статистичних даних для моєї наукової праці

* Доктор Дональд Едвард Девіс – професор соціології Дальтонського державного коледжу (штат Джорджія, США). Визнаний фахівець у галузі соціальної екології. Автор низки книг і статей з питань впливу довкілля на формування соціальних інститутів. Досліджує проблеми розвитку екосистем гірського регіону Аппалачів і Східних Карпат. Володіє порівняльним аналізом соціального розвитку Аппалачів і Східних Карпат.

Видав 2001 року “Історію навколишнього середовища Південних Аппалачів”, 2006 року – “Нариси Аппалачів”.

Співавтор “Енциклопедії Аппалачів” та інших видань.

Є консультантом численних громадських організацій США, які займаються проблемами прогнозування соціально-економічного розвитку.

відбуватиметься в районі Марамураш у Румунії, а також у кількох віддалених селах України поблизу Закарпатського містечка Мукачеве. Необхідним для дослідження буде проживання в гуцульських сім'ях у селах біля Рахова, а також опитування місцевих жителів у більш розвинутих гірських курортних районах.

У гірських селах жителі похилого віку розкажуть про зміни в навколишньому середовищі та культурі Східних Карпат, які відбувалися за час їхнього тут перебування. Їхні відповіді будуть записані на аудіо-чи відеоносії для подальшого копіювання та перекладу. На цьому етапі дослідження буде опитано не менше 50-ти мешканців гірських районів.

Дослідження має декілька завдань. Перше – це повністю відновити історію заселення даного регіону з метою визначення найзагрозливіших інновацій, які вплинули на зміну довкілля в Східних Карпатах. Особливе значення буде відведене схемам переселень, які були спричинені інтенсивним розвитком скотарства та вівчарства впродовж більшої частини XIX – го століття. Буде доведено, що розвиток вівчарства в період пізнього Середньовіччя і подальші міграції до даного регіону сприяли економічному і стратегічному розвитку гірських районів, у той час як промисловий вплив 20-го століття приніс значно більше спустошення цьому регіону.

По-друге, вивчення означеного питання повинно створити важливі передумови для визначення економічної цінності гір. Ці передумови допоможуть усвідомити значення Східних Карпат для економічного росту і певної економічної незалежності. В час, коли розширення ЄС загрожує можливим знищенням біологічної різноманітності Карпат, існує можливість досягнення балансу з метою збільшення екологічного значення гірського регіону через проекти сприяння розвитку, і зокрема мережу зон, які перебувають під захистом.

Очевидно, що для завершення цих досліджень мені доведеться ще кілька разів приїхати в Україну. Однак моя кінцева робота буде першим дослідженням навколишнього середовища Східних Карпат, виданим англійською мовою. Вона стане документом, котрий зможуть використовувати як в Європі, так і в Сполучених Штатах Америки урядові та неурядові організації з охорони довкілля.

The Kingdom of Nature: An Environmental History of the Eastern Carpathians

The Carpathians of Ukraine and Romania remain one of the most isolated regions in all of Europe, possessing some of the most beautiful and picturesque landscapes on the continent, including some of the most extensive areas of virgin forests. The eastern Carpathians are also home to many different nationalities and ethnic groups, a people bound together by a highland way of life and ancient cultural traditions. According to Dr. Fedir Hamor of the Carpathian Biosphere Reserve in Rakhiv, Ukraine, many of the mountain pastures of the Ukrainian Carpathians have been used by local residents for cattle grazing since the ninth-century, giving rise to an annual spring festival known as the "pasture procession."

The eastern Carpathians cover an area of more than 40,000 square kilometers, stretching from southeastern Poland to Brasov, Romania. The ecological value of the Carpathians cannot be overestimated: the mountain region supports species not found anywhere else in the world, and is the last stronghold of large mammals such as brown bear, wolf, and lynx. The eastern Carpathians of Ukraine are also home to several important ethnic groups, including Hutsuls and Boiki, each with their own unique traditions.

In the remote mountainous areas of western Ukraine and northern Romania, peasants have maintained subsistence traditions that have gone relatively unchanged for more than a century. Wooden homes still dominate the mountain landscape and mechanized agriculture has yet to fully invade the rural countryside. Interestingly, many parts of the eastern Carpathians share much with the American ecoregion known as the Appalachians. Indeed, the cultural and ecological parallels between Appalachia and the eastern Carpathians are quite remarkable, as evidenced by the filming of the movie *Cold Mountain* in a mountain village near Brasov, Romania. In fact, lessons learned from the Appalachian case could easily be applied to the problem of development and environmental sustainability in the Carpathian region, including the creation of a much larger forest reserve system that would restrict the use of natural resources by commercial interests.

My research project, *Kingdom of Nature*, will address the environmental history of the eastern Carpathians, and will include an ethnographic analysis of natural resources-use practices in the highlands, including log-home construction, sheep and cattle herding, timbering, and home gardening. With the aid of oral histories, archival photographs, historic maps, and antiquarian books, my ultimate goal is to document, in a large published volume, a more fuller portrait of the mountain inhabitants' past and present relationship to the natural world. My field work will concentrate in the Maramures region of Romania and Ukraine as well as several remote villages near the Transcar-

pathian town of Mucachevo. Several village home stays in the Hutsul region near Rakhiv will also be necessary as well as surveys of inhabitants in the more developed ski resort areas.

In mountain villages, older residents will be asked about their knowledge of environmental and cultural change in the eastern Carpathians during their lifetime. Their first-person responses will be audio or video-taped for later transcription and translation. No fewer than fifty mountain residents will be surveyed during the research phase of the project.

The research has several goals. The first is to fully reconstruct the settlement history of the region in order to identify the most critical innovations that were responsible for environment change in the eastern Carpathians. Particular importance will be given to shifting settlement patterns that resulted from intensive pastoralism during much of the 19th century. It will be argued that while the late Medieval sheep economy and later migrations to the area enhanced the economic and strategic value of the high ground, industrial pressures of the 20th century were much more devastating to the region.

Secondly, the study should provide important background to current economic evaluations of the mountains which see the eastern Carpathians as poised for growth and relative economic independence. While European Union enlargement threatens to potentially undermine the biodiversity of the Carpathians, there is possibility of striking a balance in order to enhance the ecological values of the mountain region through sustainable development projects in general and a network of protected areas in particular.

Although it is very likely that I will return to Ukraine several times to complete the research, the final product, when finished, will be the first published environmental history of the Carpathians in English, a document that could be used by both government agencies and environmental NGOs in both Europe and in the United States.

Donald Edward Davis, Ph.D.
Dalton State College, U.S.A.

Професор соціології Дональд Едвард Девіс (США) під час роботи над проектом "Гірська школа" у Східних Карпатах

Володимир Кузь,
доктор педагогічних наук, дійсний член АПН України,
професор Уманського національного
педагогічного університету імені Павла Тичини

Volodymyr Kuz,
Doctor of Pedagogics, Academician of the Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine,
professor of Uman' State Teachers'
Training University named after Pavlo Tychyna

УДК 371.4

Хата як виховний простір

Khata (Cottage) as educational space

The article of V. Kuz "Khata (cottage) as educational space" is devoted to the Ukrainian khata (cottage) as the educational environment. The author reveals influence of the cottage as the educational space, describes its structural elements, architectonics, and implements; he lists various characteristics of the Ukrainian dwelling. The cottage is the protection of the native land, the home educational space.

Key words: educational environment, educational space, Ukrainian khata (cottage), Mother-Earth, oven, prydba (bench at the cottage's wall), utensils, embroidered rushnyk (towel), the keeper of the family, master of the land, yard, spiritual values.

Українська хата, як і писанка, є візитною карткою України. Вона – хоромина часу, традицій, таланту, виплекала таких геніїв як Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Грушевський, Юрій Кондратюк, Памфіл Юркевич, Іван Драч, – цвіт нашого роду-народу. Хата для українця – джерело істини, духовного споріднення, пірнувши до якого, відновлюєшся, воскресаєш, відроджуєшся і очищаєшся, мов на сповіді, мабуть, тому Пантелеймон Куліш свій громадсько-політичний альманах назвав "Хата", а Сидір Воробкевич у Чернівцях видавав журнал "Руська хата"; у 1909-1914 роках виходив часопис "Українська хата".

Хата – це природне виховне середовище, яке має на людину вплив упродовж усього її життя. Щоб з'ясувати глибинний вплив хати як виховного простору на людину, необхідно розглянути її як архітектурну праматір пристанища людського, джерело нашої історичної пам'яті. У світоглядних уявленнях наших пращурів хата за світовою вертикаллю подібна до дерева життя: підмурок, призьба – корені, стіни – стовбур, дах – верхів'я. Призьба підводилася чорним кольором, оскільки символізувала межу між «тим» світом, де спочивають пращури, і "білим світом", який презентувався білими стінами. Сволок символізував небо, це основний серединний брус, на якому тримається стеля; виготовляли його з дуба або з липи. На ньому вирізьблювали дату побудови хати, іноді рік народження господаря, священні знаки на зразок кола з шестигранною розеткою всередині, так зване "колесо Юпітера", яке з часом замінив восьми кінцевий православний хрест, а в чистий четвер на сволоку накопчували свічкою хрести.

Найсвятішим місцем у традиційній селянській хаті є покуть, що розташовується по діагоналі від печі на перетині східної і південної стін. У давнину тут вивішували вишиті рушники і писанки. Після впровадження християнства тут розмістили ікони Ісуса Христа і Божої Матері, до яких рушники вже були просто прикрасою, ознакою особливої поваги. Всі важливі події в родині відбувалися, біля покуті: весільний посад молодих, перша купіль немовляти, прощання з покійним. За іконами на покуті клали священні реліквії: свячену вербу, шматочок свяченої паски, громничу свічку, свячену воду. Тут ставили Дідуха на Різдво, молилися у щасливий час і лиху годину, присягалися, давали обітницю, просили благословення. Коли заходили до хати, то, знявши шапки, до покуті хрестилися. Треба сказати, що божниці зберегли і понині системи давніх оберегів – солярні знаки, зигзагоподібні лінії води, правильні квадрати зораного поля, християнська божниця з іконами і рушниками-божниками з язичницькими богинями впритул до кінця ХХ століття залишається прикладом двовір'я.

Хата для української дитини – центр всесвіту, його осердя. Вона – аналог людини з "Богом у серці" – вівтарем. Саме тут, у хаті, відбувається перша інтимна розмова з Богом, перша зустріч з вічними питаннями: "Що є життя?", "Хто є людина?", «Що таке страх перед Богом?», "Які вони, Божі заповіді?", тут звучать полум'яні монологи юного серця, звернені до Господа, бо "без Бога ні до порога". Релігійному вихованню надавалося великої уваги в українській родині, і хата з покуттям були тим простором, міні-храмом, де відбувалася перша зустріч дитини з Богом. Тут, ще над колискою, звучала мамина чи бабусина колискова:

*Спи з Богом, спи з Христом,
Спи з Христом, з ангелом!
Сонце зійде – розбудим тебе.*

Хату порівнюють з матір'ю. З рідної домівки починається Україна, від її порогу людина виходить у широкий світ. Від того, які цінності шанувалися в рідному домі, залежить і рівень патріотизму, національної свідомості, рівень громадянськості людини. У багатьох українських хатах на стінах, поряд з іконами, знаходилася народні картини, серед них найпопулярнішою і найбільш шанованою була "Козак Мамай" – "душа праведная", історично зумовлене втілення Могутнього Першопредка, Пращура, який готовий голову покласти за свободу України; саме він справіку служив дітям незаперечним зразком справжнього патріота, героя-праведника.

Патріотизм української родини плекався також через світ речей, реліквій.

Сама хата є такою реліквією, затишком, який створив багато років тому дід чи прадід, ім'я його разом із датою будівництва старанно вирізьблено майстром на сволоку. Листом у вічність можна назвати рушники, вишиті руками наших бабусь, прабабусь, семантику яких нині старанно вивчає учений світ. Тут і заповіді предків, і розповіді про щасливі та гіркі хвилини життя родини, імена вишивальниць, їх соціальний статус, мрії і сподівання на щасливе життя нащадків.

Центром хати, навколо якого проходять події з життя родини, є стіл, що несе в собі ідею об'єднання роду, злагоди між членами сім'ї, порядку, дотримання закону. До нього українці ставляться як до престолу Божого, тому й місце його біля покуті. Коли родина перебиралася в новий дім, то старий стіл обов'язково брали з собою до нової оселі, накривши скатертиною (аби був достаток). Зі столом пов'язано багато народних прикмет, наприклад: не годилося, щоб стіл не був застелений скатертиною, без неї не можна було виносити його з однієї хати в іншу, оскільки можна занести до нової оселі злидні – "голитьбу". Не годилося сідати за стіл у головних уборах, сваритися, стукати ложкою по ньому, витирати руки обрусом. Хворобу на весь рід накликав той, хто сідав на стіл верхи, ставав на нього ногами. Нікому не можна було сідати на кутку, оскільки статечним людям це могло накликати тяжку хворобу, а молодим – дожити віку одинаком. В українському пареміографічному фонді є багато прислів'їв, де згадується стіл, наприклад:

*"Добру людину за стіл саджають, а злу і з-під столу виганяють".
"За чужим столом не махай постолом".
"До столу добре сісти, коли є що попоїсти".*

Виготовлення столу – серйозна справа, яку виконували знані майстри. Вони знали, яку породу дерева треба вибирати, яким різьбленням з обереговим змістом варто прикрашати стіл. За столом проходили найважливіші церемонії в житті людини – сватання, одруження, договір-угода, купівля-продаж. Тут чітко було визначено місце кожному члену родини: на найпочеснішому місці сидів батько, ліворуч від нього – мати, праворуч – представники старшого покоління, а вже потім – молодшого. Навіть перебування дитини за хатнім столом мало непересічне виховне значення: вона привчалася до порядку, дотримання субординації, пошани до старших, проймалася гордістю за те, що також належить до родини і з часом (за умови порядного життя і дотримання заповітів предків) посяде за ним теж чільне місце.

Важливим місцем у хаті завжди була піч, яка зазвичай розташовувалася в хаті по діагоналі напроти покуті. Господиня повинна була часто підбілювати піч, а в деяких регіонах України її ще й розмальовували орнаментом, підмітали спеціальним віничком припічок. За тим, настільки є чистою та прибраною піч, визначали охайність господині. Коло печі не годиться сваритися, говорити про щось лихе, бо "не при печі згадувати". Таке поважне ставлення до печі вмотивовується тим, що вона колись була жертвником, священним місцем, біля якого проходили певні ритуальні дійства. Дівчатка вже у підлітковому віці вчилися доглядати піч: підмашувати, білити, розмальовувати орнаментом, а значить прилучалися до праці, формували смак, набували умінь вносити елемент свята та краси у буденність.

Тут, у хаті, продукується час; як людський вимір існування, вилучає з минулого і прокладає в майбутнє той часовий шлях – простір, що є взагалі засадничо-онтологічною передумовою дальшого просування-руху. Власне в хаті знаходимо втілення буттєвого механізму часу, за яким у "сувій" згортають попереднє, а відібрану з нього актуальну буттєвість розгортають наперед, покладають, прокладають у наступне"[2, 177] з минулого. Саме тут, у хаті, дитина довідується про те, яким було життя її предків, якими моделями поведінки послуговувалися вони, які ідеали сповідували, і малює віртуальну модель свого майбутнього.

Архітектоніка хати, як і Світове Дерево, – царина порядку. Призбу закорінюють у землю, тим самим підсилюючи зв'язок з предками, яких у прадавні часи ховали під порогом; її колись підводили червоною вохрою, яка символізувала ведичний образ смерті у червоних шатах, або чорною фарбою з тим же значенням. Призба означала межу між “тим” і “білим світом”, який презентували білі стіни – хоромина для сучасників, з очима-вікнами, “задивленими” на схід. Двері – це вхід у нутро хати, вони зачинаються, утворюючи замкнутий простір, відчуття обмеженості, захищеності від агресивності довкілля, і відчиняються – йди на всі чотири сторони світу, відчуй свободу буття, волю, зустрінь свою долю. Двері – це теж межа, через яку входить людина дитям “на поки”, а виходить у вічність. Стріха – волосся, крона, звернена в небо до зірок, пов'язана з небом, моделює три фази руху сонця – схід, zenit і захід.

Окремо необхідно говорити про матеріали, з яких виготовляється українська хата: глина, солома, дерево. Глина – аналог землі. Тому через архетип Матері-землі (через глину ми можемо простежити зв'язок таких понять, як хата-мазанка, “могила-курган”, “жінка”, кров – рудра, рід, родина).

За біблійною легендою, саме з неї, глини, Бог створив першу людину. У стародавніх курганах, які нагадують червоно вагітної жінки, небіжчики лежать у скорченій позі, посипані рудою глиною. Як у материнському лоні. Мабуть, червона глина є символом вогню та крові, яка колись мала назву рудри, а отже, і глина руда. Тут виразно простежується зв'язок: глина – людина – кров.

Українці з глини виготовляли не лише стіни та підлогу, а й піч, призбу, посуд. Глина як будівельний матеріал має свої особливості і використовується не лише людьми, але й комахами, птахами. Це – надзвичайно складна сполука, яка за своїм хімічним складом містить: кремнію – 45,1 % , алюмінію – 14,61 % , окису заліза – 5,65 % , кальцію – 4,4 % , магнію – 4,21 % , основного окису – 3,08 % , ангідриду титану – 0,74 % , води – 7,4 % .

Як бачимо, найбільше глина містить у собі кремнію, який є основою життя. Недарма, мабуть, лікарі дають ослабленим та літнім людям пити “Довголіт” – ліки на кремнієвій основі. Взагалі глина здавна використовувалася з лікувальною метою. Коли дитина ходить босоніж по землі, долівці, то контактує з природними біострумами, набирається снаги, стає, як кажуть у народі, “міцною, як кремій”. Білий колір мащених глиною стін позитивно впливає на самопочуття і має біополе, подібне до людського; недарма великий мислитель ХХ століття Раджив Ганді вважав, що у білій глині сконцентровано магнетизм світових першоелементів – сонця, води, землі, повітря [4, 8]. Українська хата створювала для людини той екологічно чистий простір, прекрасні умови для здорового способу життя, фізичного розвитку дитини, про які тільки можуть мріяти у ХХІ столітті. Сучасні бетонні, а ще гірше шлакобетонні будинки згубно впливають на організм людини, є патогенними. Людина, піднесена “благами цивілізації” на висоту 12 – 20 поверхів, у повному розумінні слова “не чує ніг під собою”, живе без благодатного впливу енергії Матері-Землі, як без материнського благословення. Вона посіла не своє місце, живе, як птах, у гнізді, хоча літати не вмє, і в цьому, мабуть, один з парадоксів нашого життя в урбанізованому світі. Зрозуміло, як незатишно почувається у такому довкіллі молода людина і підсвідомо шукає „затишного материнського лона”, такого, яким була і є традиційна українська хата, протестує. Можливо, наркоманія, пияцтво, проституція і є наслідком такого підсвідомого протесту.

Весь рухомий інвентар хати – миски, глечики, горнятка, цебер, діжа, ночви, золійник – все виготовлялося з природних матеріалів, дерева, глини. Начиння було саме стільки, скільки потрібно було для щоденного вжитку окремої родини: сім'я з семи чоловік мала спільну миску для обіду і сім ложок, восьма ложка вистругувалася з груші тоді, коли родина поповнювалася дитиною. Купувалося чи виготовлялося тільки те, у чому вбачалася необхідність, ніяких зайвих речей. Така сувора майнова обмеженість була ознакою хазяйновитості, порядку, гармонії. Дитина в такому домі вчилася задовольнятися лише необхідним, знала ціну копійці, кожній речі, не розбещувалася надлишком, цінувала кожну дрібничку.

В українській хаті, як у Всесвіті, все мало своє постійне місце: ікони – на покуті, рушники – на іконах та вікнах, піч – по діагоналі до покуті, стіл – посеред кімнати, лава – під вікнами, розташованими на схід, ліжко – напроти лави. Такий порядок дисциплінував дитину, стимулював довічне прагнення людини до досконалості і гармонії.

І час, і простір в українській хаті були суворо регламентовані. Дитина бачила, що право на життєві блага (одяг, їжа, відпочинок) здобуваються тяжкою працею. Треба було топити піч, щоб зігрітися і зварити їжу, прясти, ткати полотно, щоб одягнутися, місити діжу, щоб спекти хліб. До досягнення дорослого віку дівчата, наприклад, повинні були навчитися прибирати в хаті, мастити долівку, білити стіни, шити, прясти, прати, варити їжу, пекти хліб, окрім того, знати основи народної медицини, метеорології, агрономії, уміти робити заготовку продуктів на зиму, квасити, солити овочі, сушити фрукти, в'ялити рибу. Молодше покоління успішно переймало досвід старших, і таким чином здійснювалося природне виховання в родині.

Необхідно сказати, що українські жінки старанно прикрашали хату вишитими рушниками, тканими килимами, настінними розписами, створювали світ краси, за допомогою якого формували естетичні смаки нації, вони ж були режисерами домашніх свят, вихователями, духівниками родини, берегинями нашої мови, звичаєвості, фольклору.

Українська хата як вимоглива мати вимагала дотримання порядку, фізичної сили, удосконалення у всьому і в той же час дарувала благо здорового життєвого простору на противагу сучасній квартирі, що, ніби лагідна мачуха, „не б'є, не лає, але й не дбає”.

Українці ставляться до рідної хати з релігійною святістю, вона для нас є джерелом істини, пірнувши до якого, відновлюєшся, воскресєш, очищаєшся, мов на сповіді.

Село, сільські осередки освіти – довкілля, школа – надійний захисник і охоронець природної краси, якої так не вистачає сьогодні багатьом людям. Сільське дошкілля, школа – це не гірший варіант урбанізованої, заполітехнізованої міської освітньої установи, це своєрідна освітня установа, яка тим і відрізняється, що органічно входить, вплітається в природу, її ландшафт, клімат, екологічне середовище. І наздоганяти міську школу немає потреби. Кожна зі шкіл – і сільська, і міська – є свій, окреслений природою вектор розвитку. І в перспективі взірцем для нової школи, школи ХХІ століття, буде не міська, а сільська школа, бо сільське середовище так само потрібне і місту. В години дозвілля, у спілкуванні з безмежними природними багатствами з безкраїми пейзажами, в тиші полів і сіл відбувається оновлення міського жителя. Сільське життя – це постійний контакт людини з природою, невгасаючий процес фізичного оздоровлення, духовного збагачення.

Тож життєво важливо повернути людям чистоту повітря і води, зберегти для всіх дива світу, народжені колосальною роботою самовідновлення природи. Шлях вирішення цієї проблеми пролягає насамперед через село, селянство, через сільську школу і школярів. Отже, всім нам – і державі, і громадянам – треба дбати про селян, про їх добробут, про село, сільську школу, сільське дошкілля, про сільських дітей. Ця мета благородна і, як ніяка інша, зближує місто і село, веде нас до ідеалу братерства, добра і гуманізму.

Дякуючи долі, ми вже припинили ту нікому не потрібну сизифову працю – стирати грані різниці між містом і селом. Окреслена між ними історією різниця є і нехай вона залишається. Кожному населеному пункту належить мати своє неповторне і екологічне, і природне, і демографічне, і географічне лице. А вдосконалення життя на селі, його комфортність – процес вічний і вартий схвалення.

“По-сучасному облаштоване, механізоване, електрифіковане, газифіковане, на сучасному рівні обжито село і мешканець такого села, справжній господар землі, професійно підготовлений, який майстерно оволодів технологією інтенсифікації виробництва, підтримки родючості земель і збереження природи, – саме це забезпечить населення Росії й України якісними продуктами споживання. І для цього суспільство, держава не повинні нічого шкодувати” [3, 13].

Тверда державна лінія на благоустрій і розквіт села, щоб життя там стало по-справжньому хорошим, повинна стати знаменням нашої епохи. Це реально допоможе повернути Землі справжнього Господаря, а Господарю – Землю, а найперше – поверне до життя на селі талановиту, обдаровану молодь. Адже найлегше адаптуються до життя і праці в умовах села саме вчорашні сільські школярі, нинішні студенти різних навчальних закладів – аграрних, зооветеринарних, медичних, економічних, а найперше – педагогічних, тому що село міцне своєю школою, своїми талановитими учнями та вчителями, своїм гарно облаштованим дошкіллям.

Такий підхід до села, сільськогосподарського виробництва сприятиме тому, що сільське господарство посяде визначальне місце не тільки у зміцненні економіки кожної артілі, але й у покращенні економічної ситуації в країні.

Визначальним у цій ситуації має, на наш погляд, бути те, що земля повинна стати власністю селян, а не товаром купівлі-продажу. Земля, яка не буде переходити у спадок від діда до батька, а від батька до сина, неодмінно знову буде приречена на сирітське животіння, бо орендар візьме її на два-три роки, вичавить з неї для себе всі її соки і, поживившись, кине. Тож володіти землею мають родинами від діда-прадіда господарі, що зводять до мінімуму міграцію сільського населення, що є важливим і в аграрних справах, та й у справах стабільності населення регіону. Бо відомо, що люди, які живуть там, де народились, – найбільш послідовні патріоти. Вони в себе дома знають і пам'ятають, що тут відбувалося, вони – хранителі історії свого краю і ставляться до землі і праці на ній набагато старанніше, ніж ті, хто приходить сюди зі сторони.

Та повернемося до хати як оберегу рідного краю. Хата як оберег нині помітно втратила у вихованні дітей. Це пояснюється тим, що родина, як міцний осередок держави, зараз більше опікується про заробітки, ніж про свій правічний обов'язок збереження сім'ї, передачі з покоління в покоління звичаїв, традицій, духовності, моральності, виховання в душі цих цінностей своїх дітей.

“Сім'я з трьох поколінь, яка живе під одним дахом! Де вона? Чи багато таких сімей залишилось? І чи легко їх створювати знову? Селянський добротний, по-сучасному упорядкований будинок – це надійний оплот, корінь, що зв'язує людину з землею. Необхідно зробити все, щоб ті, хто народився і виріс на селі, залишилися там назавжди, необхідно створювати свого роду культ сільської будівлі. Щоб вона була фортецею для сім'ї, заставою спокійного, забезпеченого життя. Така сім'я виростить хороших працівників на користь всього суспільства, забезпечить зв'язок молоді з батьками і дідами, котрі навчають доброму і вічному своїх дітей, онуків” [3, 13].

Освіта нашої країни, тоді ще в складі могутньої імперії – Радянського Союзу, пережила важку, а може й трагічну реформацію, коли державні мужі від ЦК КПРС висунули чергову утопічну ідею зміцнення села, зміцнення школи. Суть ідеї полягала в тім, що невеликі села, а відповідно і невеликі школи в них оголошувалися “неперспективними” і вирішувалося з’єднувати малі школи у велику, опорну школу, що обґрунтовувалось економічними викладками: мовляв, опорна школа буде краще фінансуватися (гроші на її утримання не будуть розпорозуватися на ряд шкіл-малюток, у такій опорній школі будуть зосереджені найновіші технічні засоби навчання, тут будуть обладнані потужні кабінети для кабінетної системи навчання; така школа буде мати змогу утримувати в своєму штаті учителів з усіх навчальних циклів, що малим школам не під силу). Ця освітня реформація супроводжувалася не менш привабливою, та, на жаль, не менш утопічною ідеєю – турботи про селян: передбачалося будувати на площі центрального в цій окрузі села двох-п’ятиповерхових будинків, виділяти в них селянам квартири. Колгоспним трударям у цих умовах не потрібно було брати землю під городи, не потрібно було тримати корови, вигодувати свиней, курей, качок чи індиків. Всі продукти селяни будуть купувати за дуже помірну ціну в колгоспі. Отже, колгоспникам залишиться ходити на роботу, як робітникам на фабрику, решту часу тратити не на підсобне господарство, як це водиться споконвічно, а відвідувати бібліотеку, займатися спортом, працювати в літоб’єднаннях, гуртках за інтересами, грати в більярд чи в сільському симфонічному оркестрі. Та не так сталося, як гадалося. Не зазвучали переможно сільські симфонічні оркестри, пропав навіть звук гармоніки, бо пропали неперспективні села, в яких найперше закривалися малі школи. “Раціональне розміщення шкіл” призвело до значного збільшення радіусу пішохідної доступності шкіл. У цій ситуації виникла дилема: або розміщати дітей у пришкольньому інтернаті, або організувати щоденний підвіз дітей у школу, а після уроків – додому. Така операція (підвіз дітей до школи і додому) в 60-70-ті роки ХХ століття була проблемою, яку в більшості випадків не можна було вирішити. Життя дітей у пришкольньому інтернаті – теж немалі витрати. Та найтривожнішими були втрати виховні. Спостереження показали, що в умовах інтернатного навчання і виховання протягом усього навчального року в дітей, як правило, формується споживацька психологія. Турботи та інтереси сільського жителя стають дитині просто чужими.

Як би змістовно не були організовані робота та дозвілля школяра в пришкольньому інтернаті, нічого не може зрівнятися зі щоденною його участю в сільськогосподарській праці, яка з початку постає перед ним як праця домашня. Формування потреби в праці здійснюється тут в умовах звичних, природних, під час спільної праці всіх членів сім’ї при чіткому розподілі обов’язків: бабуся робить одне, батько – друге, мама – третє, а ще щось своє виконують дочка, син. Перебуваючи в інтернаті, починаючи з першого класу, дитина вилучається з щоденної участі в домашній роботі.

Вивільнений час, що з’являється в інтернатного вихованця, створює проблему організації дозвілля, котра тут вирішується не завжди правильно. В психології дитини з’являються якості, котрі викликають тривогу: споживацтво, інфантілізм, небажання та й нездатність працювати, звичка до бездумного проведення вільного часу. Ще К.Д.Ушинський бив на сполох про це в своїй популярній і понині роботі “Праця в її психічному й виховному значенні”: “Найбільш потрібно, щоб для вихованця стало неможливим те лакейське проведення часу, коли людина залишається без праці в руках, без думки в голові; бо саме в ці хвилини псується голова, серце й моральність” [7, 100-101].

Цікаві висновки зробив свого часу добре знаний дослідник Л.Ф.Колесников: “Життя впродовж десяти літ поза отчим домом підриває інтимно-особистісні зв’язки з батьками, що, в свою чергу, негативно відбивається на формуванні особистості. Діти, що приїжджають додому в суботу ввечері, відчують себе гостями, якими повинні тішитися. Якщо раніше вони, наприклад, самі виконували певні обов’язки по двору, то тепер батьки вже, як правило, оберігають їх від “брудної” роботи... Ось і появляются молоді люди, котрі зразу після закінчення школи приїжджають тільки для того, аби нагрузити сумки продуктами” [1, 31-32].

Проти виховання дітей у школі-інтернаті виступав і В.О.Сухомлинський: “Життя рішуче відкинуло твердження, що майбутнє належить відірваній від сім’ї школі-інтернаті. Усе, що послаблює повсякденну участь сім’ї у вихованні дітей, послаблює і школу...”

Досвід переконує, що найбільш сприятливі умови для роботи школи створюються тоді, коли вона розташована на лоні природи, де багато зелені й води, і водночас недалеко від місця проживання сім’ї, щоб дитина не витратила багато часу на дорогу і батьки у вільний від роботи час могли часто бувати в школі” [6, 14].

Ідея закриття шкіл-малюток виявилася дуже небезпечною: із закриттям школи вмирало і село. Маленьким школярам у маленькому селі дуже, виявляється, потрібна саме така маленька школа. Вона потрібна і дорослим. Бо в маленькому селі – ні клубу, ні бібліотеки, лише ця школа-малютка. Вона тут і освітній, і культурний центр. Вона об’єднує селян і як центр духовності, і як селозміцнюючий фактор. Не забуваймо

і про особливу роль у такому селі учителя: він – і взірць освіченості, і культури, й інтелігентності. Та й способу життя, бо жити в селі анонімно не можна. Тут кожний житель – як в акваріумі, на виду односельців...

Все це село, сільська школа переживає знову: правда, нині вся руйнація розпочалася з дошкілля – на селі майже всі дитячі дошкільні установи відмерли, далі – ідея укрупнення шкіл знову зазвучала, але на новому підґрунті: в школі має відбуватися профільне навчання, а в малих класах для цього дуже обмежені можливості. Та й цю проблему можна розв’язати, уникнувши руйнації шкільної системи. На наш погляд, у старших класах можна звозити учнів на навчання в опорну, базову школу. А учні початкової та основної шкіл хай би навчались у своїх школах. Можна і дошкілля врятувати: при кожній школі, навіть найменшій, відкрити дошкільне відділення, і політ пташки – школи-малютки – буде впевненішим: є два крила! Та й дошкільнята будуть при ділі: вже не в садочку, що ще дуже дитяче, а в дорослій установі – в школі! Ефект таких комплексів “школа – дитяча дошкільна установа” і організаційний, і економічний, і освітній, і селозміцнюючий – очевидний.

То чому знову переживаємо період руйнації, реформуючи школу, освіту на селі?

Ми ж усе це вже проходили, і невже нічому нас не навчив трагізм Нечорнозем’я, вмерлі села? А хто визначить духовні, виховні від цього втрати?

Може, час зупинитись?

Отже, хата, подвір’я, город, мала школа, комплекс “школа – дошкільна установа” – це і є домашній виховний простір, тобто простір, на якому здійснює свої виховні функції родина, її спосіб життя, її звичаї та традиції. Введення в категоріальний апарат педагогіки поняття “виховний простір” розширює розмаїття педагогічно керованого виховного процесу, який протікає за межами школи, чим дає змогу навести професійний порядок у зоні “педагогічного хаосу”.

Біда нинішньої ситуації – відсутність стратегічних, фундаментальних цілей та соціальних установок. Не чітко окресленим є вектор напрямку руху суспільства. Яке ж місце має посісти в цьому русі викладач, студент університету, школяр?

Загальнолюдські цінності, ясна річ, важливий орієнтир в облаштуванні виховного процесу в родині, дошкіллі, школі, університеті, в цілому в державі, та без чітко окресленої національної ідеології, загальнодержавних програмних виховних установок їх недостатньо для цілеспрямованої виховної діяльності.

Тому наголошуємо:

а) небезпечним є наслідування феномена масової культури, моделей моральності західного світу;

б) велику небезпеку таїть у собі втрата власних духовних традицій, бо “насаджени ззовні, при нестабільності наших власних духовних орієнтирів і незрозумілості пошуків, цінності сучасного технологізованого Заходу відкидають духовні засади нашого суспільства далеко назад” [5, 139].

На наш погляд, шлях відродження нашої національної традиції як у метавеликому, так і в його маленькій деталі, як у нашій статті – в думці про виховний простір, що виражається у вигляді архаїчної селянської хати, селянського обійстя, – не є ознакою повернення до примітивних “шароварних” цінностей старовини. Це – складник тієї сили, яка могла б протистояти глобалізаційним процесам в Україні. Тому пошук духовних цінностей етнології рідного краю, етнопедогогіки, окреслення за їх орієнтирами високого ідеалу духовності нашого народу дасть змогу окреслити стратегію розвитку власної культури як на теоретичному рівні, так і на рівні практичного застосування.

1. Колесников Л.Ф. Заботы школьные – заботы общие. – М., 1986. – 207 с.

2. Мойсеїв І. Храм української культури (Філософія семіосфери): Посібник-дослідження. – К., 1999.

3. Моргун Ф.Т. Селяни – Світова Душа. – Полтава: Полтавський літератор, 2001. – 312 с.

4. Пошивайло Ігор. Біла глина: від Аристотеля до сьогодні // Урядовий кур’єр. – 1994. – №75.

5. Рогожа М.М. Моральні засади сучасності // Людина в лабіринті перспектив / А.В.Толстоухов, О.Є.Перова, О.М.Рубанець та ін. – К.: Вид-во ПОРАПАН, 2004. – С.119 – 139.

6. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибрані тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С.7 – 390.

7. Ушинський К.Д. Праця в її психічному й виховному значенні // Вибрані пед. твори. – К.: Рад. школа, 1949. – С.87-102.

Степан Москалюк,
Президент Австро-Українського інституту
у справах науки і технологій (Австрія)
aui@quark.itp.tuwien.ac.at

Stepan Moskalyuk,
President of Austrian-Ukrainian Institute on affairs
of science and technologies. Austria.

УДК 33+351.746.1

Від політичної економіки національної безпеки до європейської академічної безпеки

From political economy of national security to the European academic security

The article is devoted to pressing problems of economic safety of Ukraine. The author analyzes system of national security, considers one of its aspects – educational process, integration of Ukraine into the European space.

Key words: national security, the European economic safety, curriculums.

Унаслідок відсутності світової централізованої влади система міжнародних відносин є хаотичною. Тому держави світу в контексті цієї анархії повинні мати дві мети: безпека та добробут країни. Незважаючи на зростаючу лібералізацію економіки держав та міжнародний поділ праці, офіційна політика національних держав продовжує базуватися на принципах самостійності в міжнародних справах та військовому стримуванні потенційних противників. Як наслідок, виникає суперечність між концепцією національної безпеки та глобалізацією економічної діяльності.

Обрана нами тема є спробою показати необхідність поступового переходу від класичної схеми політичної економіки національної безпеки до нової концепції європейської академічної безпеки.

Незважаючи на те, що поняття європейської академічної безпеки включає концепції європейської енергетичної безпеки, тощо, ми розглянемо лише деякі складові європейської академічної безпеки, що стосуються науково-технічного прогресу, з одного боку, та системи освіти, з іншого.

Традиційно уряд нашої країни вважав, що, підтримуючи фінансово вітчизняні науково-технічні програми, утвориться надійна і міцна основа інновацій та реінженерингу вітчизняної економіки. Іншими словами, на території національної держави залишатимуться її наукові та інші досягнення, які сприятимуть зростанню добробуту нації.

У цьому контексті формулювалися також основні завдання в системі національної безпеки. Проте сьогодні, в період глобалізації, ця концепція вже неправомірна.

У наш час технологічні досягнення країни А в процесі "дифузії" швидко проявляються як нові технології країн В, С і Д. Тобто уряд країни А, фінансуючи вітчизняні науково-технічні дослідження, сприяє конкурентоздатності країн В, С і Д. Цю суперечність намагаються зняти п'ятдесятипроцентною компенсацією підтримки фундаментальних та прикладних наук і досліджень у галузі систем безпеки, котрі проводяться країною А в науково-технологічному просторі Європейського союзу в межах 7-ї Рамкової програми науково-технічної кооперації (2007 – 2011) (див. www.cordis.lu/fp7).

Під системами безпеки, насамперед, розуміється проведення наукових досліджень та аналіз превентивних дій у контексті:

- 1) ризику тероризму або війни;
- 2) ризику людського фактору та розбудови довіри в суспільстві;
- 3) досліджень безпеки соціального розвитку та розробки заходів для зменшення відчуття невизначеності в суспільстві;
- 4) академічної безпеки заради науково-технічного прогресу;
- 5) попередження природних катаклізмів, катастроф та розробка систем управління в кризових ситуаціях тощо.

Для успішної співпраці країни в 7-й Рамковій програмі необхідною умовою є наявність певної "критичної маси" науково-технічного потенціалу.

Інший аспект академічної безпеки, пов'язаний з навчальним процесом, є достатньою умовою успішного співробітництва. При наявності "критичної маси" науково-технічного потенціалу країни для успіху її інноваційної політики достатньою умовою є європейський рівень освіти випускників середніх та вищих навчальних закладів.

Європейський рівень освіти, зокрема, можна досягти, або направляючи 50 % студентів вітчизняних вузів на навчання до передових європейських країн, або надаючи їм можливість з перших курсів співпрацювати в науково-технічних проектах Рамкової програми.

Звичайно, вітчизняні навчальні програми повинні бути уніфіковані з навчальними програмами передових країн ЄС, наприклад Австрії, Великобританії, Німеччини, Франції, Італії тощо.

Таким чином, вітчизняне Міністерство освіти та науки дозволяє існувати лише тим вузам, матеріально-технічна і науково-педагогічна база яких може забезпечити виконання, наприклад, австрійських навчальних програм.

Такий підхід дозволяє країні з обмеженими ресурсами готувати вітчизняних експертів та брати участь у розробці всіх критичних технологій XXI століття:

- напівпровідникові матеріали та мікроелектроніка;
- нанотехнології;
- програмне забезпечення та паралельні комп'ютерні архітектури;
- робототехніка;
- моделювання;
- фотоніка;
- надчутливі радари;
- пасивні сенсори;
- обробка сигналів;
- аеро-космічні технології;
- ядерна енергетика та термоядерний синтез;
- обчислювальна гідродинаміка;
- неядерна енергетика;
- надшвидкісні транспортні засоби;
- матеріали з високою густиною енергії;
- композитні матеріали;
- надпровідність;
- матеріали та процеси біохімічної фізики тощо.

Проте у випадку, коли високотехнологічні розробки подвійного призначення знаходяться за кордоном, виникає проблема їх своєчасного використання окремою державою в кризовій ситуації, адже в тому ж "ставку" можуть ловити рибу і противники цієї країни. Тобто існує необхідність розробляти критичну масу високих технологій на вітчизняних державних підприємствах військово-промислового комплексу.

Одним із розв'язків може бути створення міждержавних регіональних консорціумів з асиметричною системою національних інтересів, який може, з одного боку, структурувати трансфер технологій та інтелектуальних ресурсів, а з іншого боку, забезпечити необхідний рівень обороноздатності та добробуту в кожній окремій державі.

1. A. Vogel et al. "Sicherheitsforschung". – Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: Wien, 2005.

Богдан Грицуляк,
доктор медичних наук, професор
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Bohdan Hrytsuliak,
Doctor of Medicine, professor the
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

Володимир Грицуляк,
кандидат медичних наук, доцент
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Volodymyr Hrytsuliak,
Candidate of Medicine, senior lecturer of
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

УДК 371.71

Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Верховинського району Івано-Франківської області

Peculiarities of the demographic situation and condition of the endemic goiter among pupils of the mountain schools in Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk region

The analysis of the data and archive materials led by us has shown that in the area of Verkhovyna the tendency to stable reduction in birth rate takes place. Among children of school age the number of cases of diffuse goiter of the first degree is high demanding constant carrying out of complex preventive actions.

Key words: preventive actions, birth rate, death rate, reproductive age, group, geopathology, endemic goiter.

Проблеми гірської школи Українських Карпат, і зокрема найбільш віддаленого і слабо економічно розвинутого Верховинського району, тісно пов'язані з таким глобальним процесом, як репродукція населення. Остання залежить від характеру статеві-вікової структури населення, його природного руху, міграції, соціально-економічних умов та здоров'я людей [3, 4, 5, 6, 7, 8]. Разом з тим в останні роки цьому проблемному питанню Верховинського регіону не надавалось достатньої уваги, хоча в переписах 1959, 1970, 1979 та 2001 років подана динаміка чисельності населення Українських Карпат.

Враховуючи сказане та в контексті науково-дослідного проекту "Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку", дана робота присвячена вивченню демографічної ситуації та стану зобної ендемії серед дітей і підлітків Верховинського району, для чого використано матеріали державної статистики управління охорони здоров'я Івано-Франківської державної адміністрації та інші документи.

Так, за даними обласного статистичного управління, дитяче населення Верховинського району віком до 17 років станом на 01.01.2004 року становило 18293 особи, за статевим поділом з них – 9480 хлопців та 8803 дівчат.

З наведених статистичних даних у статевій структурі чітко виявляється значна перевага хлопців над дівчатами (різниця становить 678 осіб). Ця тенденція [9] зберігається і в наступній віковій групі (15-29 років), яка включає найбільш репродуктивний вік. За спостереженнями автора, у Верховинському районі в середині 90 років жінок у віці 20-29 років стало менше, порівнюючи з 1959 роком, на 15 %, що негативно впливає на рівень народжуваності. Залишається високою різниця між чоловічим і жіночим населенням і в старшому віці, особливо це помітно серед гуцулів сіл Верхній Ясенів, Рівня, Голови, Гринява, Біла Річка, Устеріки. Наведена статевіа структура працездатного населення частково пояснюється високою міграцією жінок, які виїжджають на заробітки в країні Західної Європи.

У природному русі населення регіону основними складовими є народжуваність і смертність. Для Верховинського району, як і для Гуцульщини в цілому, характерною була висока народжуваність. Так, за даними статистики загальний коефіцієнт народжуваності сільського населення Гуцульщини в цілому (включаючи

Верховинський район в 1970 – 1978 роках становив 21,1 %, тобто народжуваність була високою, але мала постійну тенденцію до зниження і в 1996 – 2000 роках вже дорівнювала 14,6%. У названий часовий період коефіцієнт природного приросту сільського населення Гуцульщини знизився з 11,3 % до 3,1 % [10, 15]. В 2004 році загальна кількість дітей шкільного віку у Верховинському районі (7-17 років) становила 5001, тобто показник природного приросту населення у 90 роках був найнижчий саме у Верховинських гуцулів. За висловлюванням М.Лаврук (9), показник природного приросту гуцульського населення падав лавиноподібно. За п'ять років (1996 – 2001) зниження темпів природного приросту гуцульського населення дуже високе (11 % на рік), і збереження такої тенденції приведе до значного зменшення кількості населення. Основною причиною значного зниження коефіцієнта природного приросту населення стало скорочення народжуваності (14 новонароджених на 1000 населення). Разом з тим, в окремих селах Верховинського району (Бистрець, Топільче, Вигода, Хороцеве, Сеньківське) збереглася відносно висока народжуваність (18-22 %).

Значне скорочення народжуваності гуцульського населення зумовлене такими чинниками, як перевага у репродуктивній групі чоловічого населення (чисельність жінок через міграцію зменшилась в середньому на 10 – 15 %).

Серед гуцулів змінилася репродуктивна стратегія, яка полягає у малодітності сімей. Така поведінка є реакцією на погіршення соціально-економічних умов життя. Молоді гуцули, плануючи сім'ю, думають насамперед про матеріальне забезпечення своїх дітей, а це спонукає до регулювання дітонородження.

Одним із важливих механізмів природного відтворення населення є смертність. Причинами екзогенної смертності найчастіше можуть бути: хронічне недоїдання, неповноцінне харчування, незадовільні санітарно-гігієнічні умови у побуті, шкідливі звички та інфекції. На жаль, в останні роки смертність гуцулів зростає через недоступність профілактичних заходів у віддалених населених пунктах і відсутність спеціалізованих медичних послуг.

Привертає увагу той факт, що за останні роки (2004) у Верховинському районі смертність дітей до одного року була високою – 11,8 %. Особливо високий коефіцієнт смертності (18 – 22 %), в тому числі і серед дорослого населення, у селах Грамотне та Сеньківське. Сприятливими для довголіття в регіоні є такі екологічні показники, як чисте повітря та вода, наявність великих лісових масивів.

Тенденція до стабільного зниження народжуваності (5 – 6 %) за останніх 30 років при невисокій смертності (1-2 %) сповільнює у Верховинському районі зростання кількості дітей шкільного віку.

Численність гуцульського населення даного району, його статевіа та вікова структура залежить в значній мірі від міграційних процесів, що тут відбуваються через малоземельність, надлишок трудових ресурсів, низькі доходи. У свій час (60-і роки) виїзд Верховинських гуцулів, як і інших, стримувався відсутністю у них паспортів, але у 70 роки, коли ця перепона перестала існувати, відтік населення став переважати народжуваність. Серед тих, хто покинув район, – 90 % людей працездатного віку (18 – 26 років), переважно чоловіки, але поступово тенденція набирала зворотного характеру, почало покидати край більше жінок. Темпи міграції стали загрозливими. Так на початку 21 століття, вона досягла 20 %, що стало причиною значного скорочення населення. Найвищими показниками міграції відзначились села Зелене і Грамотне, які були найгірше забезпечені робочими місцями, соціальною та транспортною інфраструктурою. В XXI столітті трудова міграція гуцулів стала основним способом отримати доходи для більш як третини населення, а на сезонні роботи виїжджало більше половини працездатного люду.

Для Верховинського району серед різних захворювань проблема йододефіциту є актуальною геопатологією, бо визначає не тільки стан здоров'я дітей та підлітків, але й інтелектуальний рівень населення. Йододефіцитні захворювання зумовлені зниженням функціональної активності щитовидної залози у відповідь на дефіцит йоду в довкіллі. Найбільш несприятливими наслідками хвороби можуть бути викидні, мертвонароджуваність, вроджені вади, кретинізм, ендемічний зоб, гіпотериоз. Основним етіологічним чинником ендемічного зобу є недостатність йоду в довкіллі, тому профілактика йододефіцитних захворювань (ЙДЗ) і контроль за йодною забезпеченістю населення в гірських регіонах є постійною медико-соціальною проблемою [1, 2, 8, 11, 12, 13, 14]. В Карпатському регіоні проблема ЙДЗ за останні роки загострилася, що зумовлено недосконалістю профілактики і значним зменшенням в раціоні частини продуктів, багатих йодом. Найфатальнішим наслідком дефіциту йоду є народження розумово неповноцінних дітей. Науковцями доведено, якщо у 10 – 15 % населення збільшена щитоподібна залоза, відповідно знижуються індекси, що характеризують інтелект особи, а це веде до втрати інтелектуального, освітнього і професійного потенціалу населення краю.

Адаптивним проявом дефіциту йоду є зоб (збільшення розмірів щитовидної залози), який вважають основною ознакою йодної недостатності. На початкових стадіях зобу спостерігається дифузне розростання паренхіми щитовидної залози (дифузний зоб) з утворенням у ній ділянок посиленої проліферації епітелію, котрі формують поодинокі чи множинні вузли. Гіперплазія паренхіми щитовидної залози на початкових стадіях певною мірою забезпечує підвищену потребу в тиреоїдних гормонах. За міжнародною класифікацією

виділяють три ступені зобу: I-й – щитовидна залоза візуально не збільшена; II-й щитовидну залозу видно при звичайному положенні голови; III-й – щитовидна залоза візуалізується на відстані (“товста шия”). Одним із сучасних і об'єктивних методів діагностування зобу є УЗД (ультразвукова діагностика).

За даними ВОЗ, на сьогодні у регіонах традиційно ендемічних щодо зобу, і насамперед гірських, збільшується кількість дітей і підлітків з патологією щитовидної залози. Зокрема, частота збільшення щитовидної залози серед школярів Українських Карпат досягає 85 %. У зв'язку із збільшенням в розмірах щитовидної залози та зниженням кількості гормону тироксину у дітей підвищується втома, сповільнюються психічні реакції, з'являється дисменорея, порушується репродуктивна здатність у жінок. Провідною ознакою зобу у дітей є сповільнення росту. Серед інших ознак спостерігаються фізична та розумова млявість, сонливість, мерзлякуватість, зростання маси тіла. Хворі на зоб діти гірше навчаються у школі, частіше хворіють, є анемічними.

Але найчастішим проявом важкого ступеня зобу є ендемічний кретинізм, розвиток якого зумовлений порушеннями у формуванні і діяльності центральної нервової системи через нестачу йоду та гіпотериоз матері. Останній вже в першому триместрі вагітності сповільнює розвиток мозку плода та закладку синапсів, а відомо, що формування головного мозку завершується впродовж перших 3 років життя дитини. Якщо в даний період життя є нестача йоду та тиреоїдних гормонів, то в мозку розвиваються незворотні структурно-функціональні порушення, які не можна буде усунути призначенням вищеназваних гормонів.

Неврологічний варіант ендемічного кретинізму проявляється в наявності зобу глухонімоти, косоокості, спастичних паралічах, атаксії, розумовій неповноцінності. Для мікседематозного варіанту ендемічного кретинізму притаманний низький зріст, значне відставання у фізичному, розумовому і статевому розвитку.

За даними обласного інформаційно-аналітичного центру медичної статистики, станом на 01.01.2004 рік у Верховинському районі нараховувалось 8494 дітей і підлітків віком до 14 років [10, 15]. У 268 з них виявлено дифузний зоб I ступеня. У дітей віком 7 -14 років дифузний зоб I ступеня виявлено у 443 випадках.

У 2004 році дифузний зоб II – III ступеня зареєстровано у 11,2 % дітей. При цьому розлади психіки відмічено у 18,8 % дітей, а вроджені вади – у 13,7 %.

Про те, що Карпати є регіоном зобної ендемії, було відомо давно, але перша наукова експедиція, яка глибоко вивчила цю проблему, здійснена медиками тільки у 1974 році [13].

У гірських районах нашої області було обстежено понад 8000 людей, у тому числі дітей, у більшості з яких виявлено збільшення щитовидної залози. Науковцями експедиції встановлена причина зобної ендемії – нестача йоду в навколишньому середовищі. Тому було запропоновано негайне йодування кухонної солі.

За наполяганнями медиків у 1951 році в області було відкрито протизобний диспансер. Після цього облздороввідділом та Івано-Франківським медичним інститутом у Верховинський і Косівський райони споряджено ще кілька експедицій (1956, 1970, 1979 роки), завданням яких було встановити ефективність йодної профілактики та більш глибоко обстежити гуцульське населення. Завдяки комплексним заходам профілактики зобна ендемія на Прикарпатті відступила, але гіперплазія щитовидної залози I-II ступеня зустрічається ще досить часто і в наші дні, за несприятливих умов вона може перерости в ендемію зобу.

Одним із шляхів боротьби із зобною ендемією є пропганда і здійснення вчителями гірських шкіл як протизобної пропаганди, так і відповідних заходів. Серед останніх покращення йодного забезпечення дітей, пропаганда продуктів, багатих на йод тощо. Спільно з медичними працівниками вчителі мають виявляти дітей, у яких є прояви перших ознак захворювання на зоб.

Висновки

1. На основі аналізу архівних матеріалів і відповідно до критеріїв оцінки йодного дефіциту ВОЗ зобну ендемію у Верховинському районі можна розцінити як ендемію середньої важкості.

2. У Верховинському районі в 2004 році загальна захворюваність на дифузний зоб I ступеня у дітей віком 7 – 14 років становила 443,0 на 1 тисячу населення, а на дифузний зоб II – III ступеня – 11,2 на 1 тисячу населення.

3. Необхідно постійно здійснювати комплексні заходи для усунення йодної недостатності в даному регіоні.

1. Боднар П.М., Щербак О.В., Комісаренко Ю.Г. Йододефіцитні стани та ендемічний зоб // Ендокринологія. – К.: Здоров'я. – 2002. – С. 91 – 101.

2. Буканова С.В., Самсонова Л.Н. Тиреоїдний статус дітей і підлітків з дифузним ендемічним зобом // Педіатрія. – 2004. – № 3. – С. 15 – 18.

3. Гамор Ф.Д. До концепції сталого розвитку гірських територій України // Гори і люди: Мат.міжнар.конф. – Рахів, 2002. – Т. 1. – С. 26 – 29.

4. Грабовецький В.В. Нариси історії Прикарпаття. Гуцульщина в другій половині XIX – поч. XX століть. – Івано-Франківськ, 1995. – Т. 8. – 220 с.

5. Грицуляк Б.В. Мій рідний край Прикарпаття. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 319 – 324.

6. Гуцуляк В.М. Медична географія. – Чернівці: Руга, 1997. – 72 с.

7. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область. – К.: Голов. ред. УКР.рад.енцикл. АНУРСР, 1971. – 640 с.

8. Копчак В.П., Копчак С.І. Про особливості відтворення населення Українських Карпат // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI ст.: Матер.міжн.наук.конф. – Чернівці: Київ, 1996. – С. 248.

9. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат. – Львів: Видив. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 270 с.

10. Населення України, 2002 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2003. – 317 с.

11. Паньків В.І. Стан зобної ендемії в Українських Карпатах. Профілактика та лікування ендемічного зобу // Перинатологія та педіатрія. – 2002. – № 1. – С. 72 – 73.

12. Паньків В.І., Тронько М.Д., Боцюрко В.І., Марков В.В. Йододефіцитні захворювання: діагностика, профілактика та лікування // Методичні рекомендації. – Київ, 2003. – 73 с.

13. Парашак Г.П., Боцюрко І.Г., Бабенко І.Г. До історії вивчення проблеми ендемічного зобу на Прикарпатті // Галицький лікарський вісник. – 2000. – Т. 7. – № 2. – С. 136 – 137.

14. Показники стану здоров'я жіночого та дитячого населення та надання їм медичної допомоги за 2003 – 2004 роки / Статистичні матеріали. – Івано-Франківськ., 2005. – 248 с.

15. Хомра А. У. Воспроизводство населения Украинских Карпат: территориально-демографический аспект // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI ст.: Матер.міжн.наук.конф. – Чернівці, Київ, 1996. – С. 176.

Олена Біда,
доктор педагогічних наук, професор
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Olena Bida,
Doctor of Pedagogics, professor the head of the
"Problems of the village primary school" laboratory, the head of the chair
of primary education methods of Uman' State Teachers'
Training University named after Pavlo Tychnyna

Людмила Прокопенко,
кандидат педагогічних наук, професор
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Lyudmyla Prokopenko,
Candidate of Pedagogics, professor the of Pedagogics
of Cherkassy National University named after Bohdan Khmelnytskyi
УДК 373.3

Сільська малокомплектна та малонаповнена школа: соціальний статус, проблеми роботи та існування

Village schools of small filling and with under the specified number of pupils: their social status, problems of functioning and existence

The article is devoted to the problems of rural school of small filling and school with under the specified number of pupils. The author analyzes the social status of these schools, problems of their work and existence, offers the certain ways of their decision.

Key words: village school of small filling, school with under the specified number of pupils, social status, the list of staff, demographic conditions, course retraining, school-complex.

Гірська школа в абсолютній більшості – це сільська школа.

Різні регіони – гірські школи Карпат і степові школи Черкащини, але як в горах, так і на долах приблизно однакові проблеми сьогоднішньої малокомплектної і малонаповненої школи. В горах дещо відчутніше проявляється вплив специфічного гірського середовища, та й в степовій зоні спосіб господарювання, умови проживання, демографічні процеси, вплив географічного середовища, народно-педагогічні традиції і звичаї, що склались віками, неминуче відбиваються на світосприйнятті, світорозумінні, розвиткові дітей, школярів, а, відповідно, на роботі вчителів школи.

Сільські школи займають важливе місце в системі освіти, вони складають в Черкаській області 78 відсотків від загальної кількості шкіл. У них працює 57 відсотків учителів, навчається більше половини учнів шкіл усіх типів. Сільська школа не лише реалізує освітньо-виховні завдання, вона відіграє велику роль у вирішенні завдань підвищення ефективності сільського господарства, у здійсненні соціально-економічного і культурного розвитку села.

Серед сільських шкіл особливу увагу привертають так звані малокомплектні школи. Як відомо, Черкащина в основному сільськогосподарська область. 11,2 відсотка сільської людності проживає в населених пунктах, в яких мешкає до 100 осіб, ще 7,2 відсотка населення - в селах з чисельністю до 200 осіб, причому кількість таких населених пунктів має тенденцію до збільшення. В області досить значна кількість малокомплектних шкіл. Станом на 1 січня 2004 року їх налічувалося 186, а це становить до 45 відсотків від загальної кількості сільських шкіл, і в них здобувало освіту понад 50 відсотків дітей. Характерно, що з кожним роком в області збільшується число малокомплектних (малонаповнених) шкіл за рахунок зменшення повнокомплектних. Це пояснюється перш за все складною демографічною обстановкою, яка склалася в селі. Крім того, 286 сільських населених пунктів (34,8 відсотка) не мають шкіл I-III ступенів, але 143 села мають до

20 дітей шкільного віку, 83 села – до 50 дітей, 24 села – більше 50 дітей шкільного віку. 54 села не мають шкіл I-II ступенів, 235 сіл – школи III ступеня, причому найближча школа знаходиться на відстані до 10 км. У десяти районах картина ще більш вражаюча. Наприклад, у Канівському районі 33 села, що складає 55 відсотків, не мають шкіл. Існує потреба у відкритті ще 72 шкіл, з них лише в Уманському районі – 12 шкіл, Катеринопільському – 9 шкіл.

Сьогодні в сільських населених пунктах діє 45 шкіл I ступеня, з них 29 комплексів „Дитячий садок – школа”, 178 шкіл II ступеня і 325 шкіл III ступеня (три роки тому їх кількість відповідно становила 54, 211, 281 школа). Всього в області працює 552 сільські школи, з яких більше 60% малокомплектні.

Незважаючи на різноманітність малокомплектних шкіл, для них притаманні типові труднощі:

– штатний розклад цих шкіл не передбачає посад заступника директора школи з виховної роботи, помічника з господарської справи, педагога-організатора, бібліотекаря. Всі ці функції виконують учителі, що значно збільшує їхнє навантаження;

– у більшості шкіл немає спортивних залів, нерідко не вистачає навчальних класів; 51,7 відсотка шкіл I ступеня, 17,5 відсотка шкіл другого ступеня і 5,6 відсотка шкіл III ступеня не мають телефонів, користуються водою з місцевих джерел (не мають водопроводу і каналізації) 51,6 відсотка шкіл, а в Жашківському районі таких шкіл 94,9 відсотка;

– потребують капітального ремонту понад 32 відсотки шкіл (в Лисянському районі – 54,2 відсотка, в Уманському – 52,4 відсотка шкіл), а 22,7 відсотка шкіл Катеринопільського району працюють в аварійних приміщеннях;

– учителі-предметники цих шкіл часто перебувають в методичній ізоляції, неможливо в школі організувати роботу навіть циклових методичних об'єднань (у зв'язку з малочисельністю педагогічних кадрів), а віддаленість шкіл від культурно-методичних центрів утруднює надання методичної допомоги вчителю, збільшує інформаційний голод, погіршує можливості зустрітися із працівниками закладів освіти і культури. До речі, малокомплектні школи майже в п'ять разів менше забезпечені методичною літературою, ніж інші школи. Не можна не звернути увагу і на таку обставину: у 88 селах, в яких функціонують малокомплектні школи, зовсім відсутні заклади культури;

– основні труднощі в тому, що достатнім тижневим навантаженням в цих школах забезпечуються, як правило, лише вчителі математики і української мови. Більше 31 відсотка вчителів таких шкіл викладають по 2-3 і більше предметів (в сільських школах іншого типу таких учителів лише 16 відсотків).

У той же час серед учителів малокомплектних шкіл працює більше 3000 педагогів (майже 40 відсотків) у віці від 30 років з невеликим досвідом роботи (до 30 відсотків учителів мають стаж роботи до 5 років). В окремих районах тенденція виражена більш чітко. Так, у Канівському районі у таких школах працює 59 відсотків учителів, які мають стаж роботи до 5 років, і 60 відсотків – віком до 30 років. У цьому ж районі серед учителів повнокомплектних шкіл лише 38 відсотків учителів мають вік до 30 років, а педстаж до 5 років – лише 27 відсотків учителів. Склалася парадоксальна ситуація: від учителя, який має порівняно невеликий стаж роботи, вимагається значно більший обсяг знань і педагогічної майстерності, ніж від учителів, які мають більш значний досвід роботи в школі;

– малокомплектні школи мають майже втричі більше вакансій, ніж повнокомплектні школи, і ця тенденція, на жаль, не зменшується.

У зв'язку із ускладненням демографічної обстановки в сільській місцевості потрібно особливу увагу звернути саме на малокомплектні школи, на організацію навчально-виховного процесу в них. Звертаємо увагу ще на одну, на наш погляд, не менш важливу обставину. В селах області працює 29 шкіл I ступеня, і в кожній з них навчаються до 19 учнів, 129 шкіл II ступеня, в кожній з яких навчаються до 100 учнів, і 120 шкіл III ступеня, в кожній з яких – менше 150 учнів. Частина цих шкіл не відповідає статусу „малокомплектна школа”, тобто в них є всі комплекти класів, але наповнюваність їх учнями значно менша від нормативної. Це школи малокомплектні за кількістю учнів у кожному класі. Особливості роботи в подібних сільських школах нічим не відрізняються від особливостей, так би мовити, класичних малокомплектних шкіл. Мабуть, варто вважати малокомплектною не лише ту школу, в якій відсутній якийсь комплект класів, але й таку, в якій функціонують усі класи, але наповнюваність їх становить 4 – 7 – 12 учнів тощо. До речі, подібні школи при певній зміні обставин (наприклад міграції населення) можуть в будь-який момент одержати статус класичної малокомплектної школи і навпаки. Тому термін „малокомплектна” можна замінити на „малонаповнювану”.

У малокомплектних школах організація навчально-виховного процесу має деякі особливості. Курсова перепідготовка, яка здійснюється тільки в навчальний період, хвороба, відсутність за будь-яких обставин учителя може призвести до зриву уроків з різних предметів. Багатопредметність викладання призводить до перенавантаження вчителя при підготовці до уроку, погіршує рівень викладання тих предметів, з яких учи-

тель не є спеціалістом, тому що на засвоєння нових предметів і методик їх викладання потрібен тривалий час. Педагогічні навчальні заклади мають урахувати ці обставини і готувати цілеспрямовано вчителів для роботи в малокомплектній (однокомплектній) школі. Адже максимальна кількість годин хімії в таких школах III ступеня - 8 годин на тиждень, фізики -12-14 годин, біології -11 годин тощо. Добре, що це в певній мірі враховує Уманський педагогічний інститут. Вважаємо, що створення на базі Черкаського педінституту класичного університету погіршить вирішення питання підготовки вчителів для сільських шкіл.

Дослідження, проведені проблемною групою „Сільська малокомплектна школа” серед директорів шкіл, виявили певні тенденції системі роботи малокомплектних шкіл. Серед основних причин, які гальмують ефективну роботу школи, 25 відсотків респондентів назвали незадовільну навчально-матеріальну базу, 13 відсотків – „залишковий” принцип фінансування закладів освіти, 20 відсотків – відсутність у молоді потреби в знаннях, 11 відсотків – неухвагу з боку органів влади, 22 відсотки – низьку заробітну плату працівників освіти, тобто ті причини, які в сучасних умовах невідповідні школі і викликані зовнішніми обставинами.

Але аналіз експерта, проведений в цих школах серед педагогічних працівників, свідчить про те, що на аналогічні запитання більшість опитаних відповіли: „Некомпетентність органів управління системи освіти”. Ця обставина викликає потребу приділити більше уваги формуванню, навчанню, підготовці і ретельному відбору директорського корпусу цих шкіл, організаційно-методичному забезпеченню їх.

Дефіцит зовнішнього спілкування почасти призводить до збіднення духовного розвитку школярів, але все залежить від певних умов, конкретних вихователів. У Золотоніському районі функціонує 36 загальноосвітніх шкіл, з них 16 малокомплектних (44,4 відсотка від загальної кількості). В малокомплектних школах району працює 136 класів, 123 класи - комплекти, в яких навчається 1285 школярів (18,3 відсотка від загальної кількості учнів району). 13 названих шкіл розміщені в типових приміщеннях, в більшості міцне матеріальне забезпечення.

Обладнано також 58 навчальних кабінетів, 17 майстерень, 8 спортзалів, 16 спортивних майданчиків, у 6 школах працюють кабінети інформатики; на кожну малокомплектну школу припадає 15 одиниць різних технічних засобів, 7,51 га зайнято навчально-дослідними ділянками.

Для тих дітей, які живуть у селах, де відсутні школи, організовано підвіз до шкіл (всього 44 учні з чотирьох населених пунктів).

Соціальну необхідність і визнання в області мають комплекси „Дитячий садок – школа”, кількість яких зростає.

В умовах сільської малокомплектної школи домінуючим має стати принцип диференційованого та індивідуального підходу до навчання і виховання. З двох можливих форм диференціації навчально-виховного процесу – профільної та рівневої – в умовах малокомплектності перевагу варто надати рівневій, тобто внутрішній диференціації. Звичайно, учні, навчаючись за однаковими програмами і підручниками, одержують різний рівень знань. Можна проводити і поділ на групи. Склад кожної з них – динамічний, багато питань розглядаються колективно, крім того, можливий перехід учнів з однієї групи в іншу. Диференціація навчання передбачає, що на певних етапах уроку кожна з груп по черзі працює самостійно, таким чином зменшується психологічний тиск учителя на учнів.

Для успішного вирішення творчих завдань, поставлених перед школою, необхідно мати не лише міцний запас наукових знань, але й вміння застосовувати їх в нестандартних ситуаціях. Вирішувати різні проблеми допомагає вміння використання вчителями багатьох малокомплектних шкіл міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі. Успішно реалізовувати ці завдання допомагають такі фактори:

- учитель, викладаючи по 2-3 предмети, має враховувати змістові можливості кожного з них;
- мала наповнюваність класів допомагає індивідуалізувати процес навчання.

Сучасна школа активно впроваджує інтеграцію навчальних предметів, тобто йдеться про створення інтегрованих освітніх комплексів (словесність, природознавство, техніка і т.д.). Тому перспективним, особливо в умовах малокомплектної школи, є, на наш погляд, введення в 1-6 класах інтегрованого курсу „Довкілля”, модульно-розвиваючої системи навчання.

Це допоможе зменшити перевантаження вчителів малокомплектних шкіл, покращить розвиток розумових здібностей учнів.

Сьогодні життя вимагає нового бачення проблем саме соціального виховання підростаючого покоління. Педагогічна наука стоїть перед необхідністю розробки такого багатогранного поняття, як соціальний досвід школяра.

Специфіка малокомплектної школи вимагає особливої уваги до організації позакласної роботи з навчальних предметів. Це різноманітні форми занять: предметні гуртки, клуби за інтересами, предметні олімпіади, конкурси, читацькі конференції, спортивно-масові змагання, виставки творчих робіт учнів тощо.

Доцільно створювати клуби природничо-математичного циклу, краєзнавчі товариства, де на заняттях учні вчитимуться застосовувати здобуті знання з окремих предметів на практиці в умовах ринкової економіки. Це можуть бути клуби „Ерудит”, „Фермер”, „Менеджер сільського господарства” тощо. Наприклад, до складу останнього клубу входять секції маркетингу, інформатики та електронно-обчислювальної техніки, перекладачів, хіміків, біологів, краєзнавців. Основне завдання клубу – навчити учнів раціонально керувати сільськогосподарським виробництвом в умовах ринкової економіки. Звідси виникають основні завдання секцій: біологів – вирощування продуктивних для даної місцевості сортів сільськогосподарських рослин, виявлення найкращих сівозмін; хіміків – збільшення врожайності завдяки науковому застосуванню органічних і неорганічних добрив; краєзнавців – вивчення багатовікового народного досвіду праці землеробів даної місцевості; перекладачів – переклад іноземної фахової літератури для успішної роботи кожної секції; маркетингу – вивчення кон'юнктури та динаміки платоспроможного попиту на вирощувану продукцію, аналіз зміни цін на неї, стимулювання збуту, залучення покупців завдяки організації виставки-продажу; інформатики та електронно-обчислюваної техніки – застосування статистично-математичних методів та ЕОМ у сільському господарстві.

Однією з форм навчальних занять у школі є факультативи, причому в умовах сільської малокомплектної школи варто створювати так звані „короткі” факультативи, розраховані на одне навчальне півріччя, тобто протягом навчального року кожен учень зможе відвідувати по 2 факультативи. Кількість учнів в умовах малокомплектної школи не обмежена. Програми для факультативних занять, крім використання типових, може створювати сам учитель з наступним затвердженням педагогічною радою школи. Найбільш перспективними, виходячи з малої наповнюваності учнів у кожному класі, є різновікові факультативи типу „Культура мовлення” (8-11 класи), „Ділове українське мовлення” (9-11 класи), „Земля у Всесвіті” (7-8 класи); „Еволюція природничо-наукової картини світу” (10-11 класи); „Фізичні величини та методи їх вимірювання” (7-8 класи); „Шевченкознавство”, „Літературна Черкащина” (9-11 класи); „Ґрунт і врожай” (7-9 класи) тощо. Наприклад, зміст останнього факультативу базується на шкільних курсах ботаніки, хімії, географії, фізики, на знаннях основ сільськогосподарського виробництва та трудового навчання.

Учні сільської школи краще ознайомлені з усною народною творчістю, зі старовинними обрядами, піснями, думами, що народилися в глибині століть, мають можливість збирати фольклорно-етнологічний матеріал. Таким чином, школа може і повинна стати культурним центром, пропагандистом знань, звичаїв, обрядів і на неї покладаються великі завдання. В першу чергу школа повинна очолити культурно-просвітницьку роботу в селі. Ця робота набуває особливого значення в зв'язку з ліквідацією в багатьох селах інших закладів культури – клубів, бібліотек тощо. Таку можливість учителі малокомплектних шкіл нашої області реалізують шляхом проведення різних видів позакласної діяльності, готують для односельців літературні вечори, концерти, збирають фольклорний матеріал. Останнім часом у багатьох школах практикується система козацького виховання, яка значною мірою відображає сутність народного досвіду роботи з підростаючим поколінням, в основі якої лежить національна ідея українського етносу про непересічність особистості.

У школах організовуються також товариства козачат, які сприяють відродженню традицій української козащини взагалі і Запорізького козацтва зокрема, виховують козачат у душі самовідданої любові до незалежної України, готовність захищати рідну землю від будь-яких ворогів.

Набули поширення в області дівчачі товариства „Берегиня”, де школярки оволодівають секретами народних ремесел: кулінарії, вишивки, в'язання, народної медицини. Вони вчать, як виховати в сім'ї гідну зміну старших поколінь, багато в цьому допомагає колискова пісня, яка сприяє формуванню національної самосвідомості, виховує душу дитини.

В системі роботи малокомплектних шкіл і в нас, і в горах є чимало набутків, багато невирішених проблем. Та увагу зосереджуємо на найважливіших, життєво необхідних питаннях, зокрема потрібно:

1. Працювати над удосконаленням стилю керівництва малокомплектними школами.
2. Здійснювати заходи щодо підвищення компетентності керівників шкіл.
3. Удосконалювати організацію навчально-виховного процесу і активніше впроваджувати співпрацю учнівського та педагогічного колективів.
4. Підвищувати педагогічну майстерність учителів (особливо тих, яким доводиться викладати по 2-3 навчальні предмети).
5. Збагачувати навчально-матеріальну базу.
6. Виявляти, вивчати, впроваджувати і поширювати кращий педагогічний досвід і вдосконалювати керівництво малокомплектними школами та методичне забезпечення життєдіяльності з боку відділів освіти.
7. Розробити концепцію „Малокомплектна (малонаповнювана) школа”, яка б передбачала повну реалізацію визначених завдань.
8. У навчально-виховному процесі враховувати вплив географічного середовища, способу господарювання, звичаїв і традицій на розвиток дітей.

Мирослав Миколайський,
доктор медичних наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Myroslav Mykolayskiy,
Doctor of Medicine, professor
Chair of General and Experimental Psychology
of the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.72

Особливості фізичного розвитку сільських учнів гірської школи Українських Карпат

Peculiarities of physical development of village pupils of the highland school in the Ukrainian Carpathians

In the article the author reveals the features of pupils' physical development of the highland school of the Ukrainian Carpathians and points out specific character of the region and its influence on the children of school age.

In the article, factors, such as socio-economic and biological ones, influencing on physical development of the child are analyzed.

The author has compared physical development of rural schoolchildren – inhabitants of Ivano-Frankivsk region, living in different natural and climatic conditions, has discovered peculiarities of physical development in rural pupils of highland school.

Key words: physical development, pupils of the village schools, socio-economic factors, climate, environment, iodine deficiency, physiologic data.

Фізичний розвиток дітей і підлітків – інтегральна характеристика ростучого організму, про що свідчить його досить високий кореляційний зв'язок з багатьма функціональними системами, які визначають стан фізичного і психічного здоров'я людини.

За останні роки в різних регіонах України спостерігається тенденція до зменшення кількості фізично здорових як сільських, так і міських школярів. Так, результати епідеміологічного дослідження, проведеного співробітниками Українського НДІ охорони здоров'я дітей і підлітків, свідчать про те, що повністю здоровими можна вважати не більше 10–15 % дітей і підлітків у віці 7–18 років. Аналіз стану фізичного розвитку дітей і підлітків, які проживають на території України, також показав, що школярі міста і села мають як спільні закономірності, так і відмінності залежно від місця проживання [1].

На формування фізичного розвитку і здоров'я людини впливають як соціально-економічні, так і біологічні чинники, зокрема особливості довкілля, внесок яких, за даними ВООЗ, складає 20 %. Наявні дані літератури щодо фізичного розвитку міських і сільських школярів в різних регіонах України з урахуванням особливостей довкілля мають несистемний характер [2].

Метою нашої роботи було порівняльне вивчення фізичного розвитку сільських школярів – мешканців Івано-Франківської області, які проживають в різних природно-кліматичних умовах гірської (Карпатської) і рівнинної (Наддністрянської) територіях Західної України.

Всього було обстежено 378 сільських школярів у віці від 7 до 14 років, в тому числі основна група – 102 хлопчики і 123 дівчинки, які народились і проживають в гірській місцевості (село Красноілля Верховинського району), та контрольна група – 71 хлопчик і 72 дівчинки з рівнинної території (село Кутище Тлумецького району).

За даними санітарно-гігієнічної оцінки і динамічного лабораторного контролю дані території відносяться до екологічно "чистих", на яких не виявлено забрудненого атмосферного повітря, ґрунту, води, харчових продуктів (овочів, молока) токсичними хімічними сполуками, солями важких металів, пестицидами і нітратами.

Специфічність природних умов гірської місцевості проявляється у контрастних параметрах клімату, висоті місцевості (800–1200 м над рівнем моря), атмосферному тиску, у зменшенні кисню, інтенсивності сонячного випромінювання, дефіциті йоду в навколишньому середовищі.

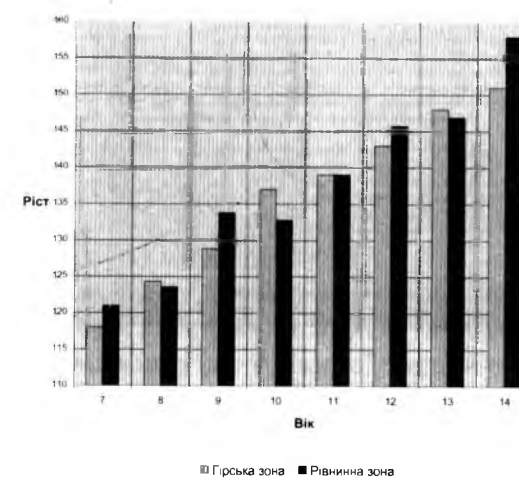
Оцінка фізичного розвитку школярів проводилась за комплексною методикою, яка включала аналіз соматометричних (ріст, маса тіла, обсяг грудної клітки – ОГК), фізіометричних (динамометрія, показник якості реакції (ПЯР) даних, стану серцево-судинної системи при фізичному навантаженні та визначення гармонійності фізичного розвитку [3]. Отримані соматометричні та фізіометричні дані зі ставляли з регіональними оцінювальними таблицями з використанням шкал регресії, а також методом стандартно-сигмальних відхилень [4]. Вірогідність різниці між показниками в порівняльних групах досліджуваних оцінювали за t-критеріями Стьюдента.

Порівняння середніх показників росту обстежених груп сільських школярів з віковими регіональними стандартами показало, що як на гірській, так і рівнинній територіях проживання ріст хлопчиків і дівчат різних вікових груп був достовірно нижчим від нормативних параметрів, характерних для міських школярів Західного регіону України ($P < 0,05$).

При порівнянні показників росту сільських школярів в основній і контрольній групах встановлено, що середній ріст школярів різних вікових груп з гірської території проживання був також нижчим у порівнянні з ростом сільських школярів з рівнинної місцевості. Так, якщо середній ріст мали 50 % хлопців і 45,7 % дівчат з гірської території проживання, то в рівнинній ці параметри виявлені відповідно у 63,4 % і 68,1 % обстежених. В той же час ріст нижче середнього і низький виявлено частіше серед мешканців гірської місцевості в порівнянні з рівниною. Ріст нижчий від середнього, мали 31,7 % хлопчиків і 41,4 дівчаток з гірської місцевості і відповідно 29,6 % і 27,3 % – з рівнинної місцевості. Низький ріст як у хлопчиків (14,8 %), так і в дівчаток (9,5 %) з гірської місцевості виявлено в два рази частіше, ніж у рівнинній місцевості (відповідно у 7,0 % хлопчиків і 5,6 % дівчаток).

Аналіз так званих "поперечних зрізів" дозволив також з'ясувати, що якщо у хлопчиків і дівчаток 7–10-річного віку розподіл за ростом був майже таким, як і в контрольній групі, то з віком темпи річного приросту у школярів гірської зони відставали від контрольних показників, в результаті чого зменшувався відсоток тих, які мали середній ріст і, відповідно, збільшувався відсоток тих, які мали ріст, нижчий від середнього, і низький. Ці дані можуть свідчити про те, що у сільських школярів із гірської місцевості прискорений ріст (витягіння) настає пізніше, ніж у мешканців рівнинної місцевості, і тому для значної кількості сільських школярів обох статей з гірської місцевості характерний дефіцит росту різного ступеня (Рис.1 і Рис.2).

Хлопчики

Дівчатка

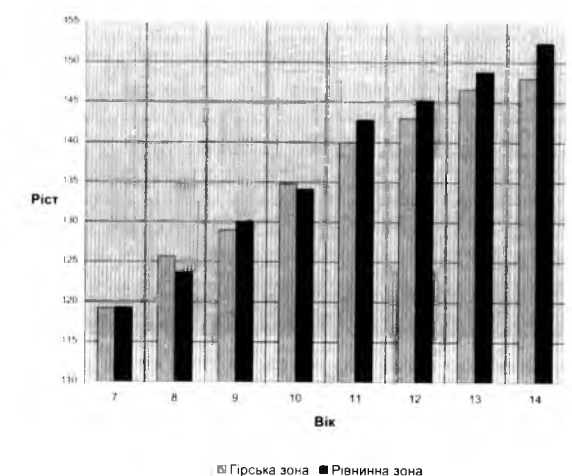

Рис. 1. Порівняльні показники динаміки росту сільських учнів (хлопчики, дівчатка) – мешканців гірської і рівнинної території Івано-Франківської області.

Хлопчики

Дівчатка

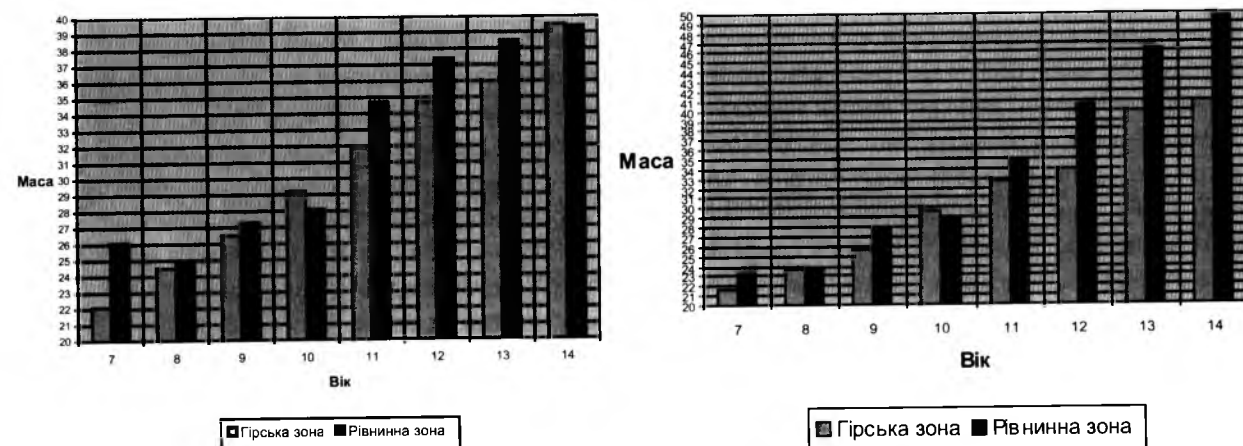

Рис.2. Порівняльні показники динаміки маси тіла сільських учнів (хлопчики, дівчатка) – мешканців гірської і рівнинної території Івано-Франківської області.

Маса тіла сільських школярів як гірської, так і рівнинної місцевості також була нижчою в порівнянні з віковими стандартами (Рис. 2). Винятком були тільки дівчатка 11–14 років з рівнинної місцевості, маса яких відповідала регіональним показникам. У хлопчиків з гірської місцевості у віці від 7 до 12 років дефіцит маси збільшувався з 13 % до 18 %, а в 13-річному віці вже зріс до 26 %. У однієї третини 14-річних хлопчиків цієї популяції маса тіла була низькою. Аналогічна закономірність динаміки маси тіла спостерігалась у дівчаток: так, до 12-річного віку дефіцит маси становить 15,5–16,3 %, тоді як в старших вікових групах досягав 21,2 %. При порівнянні середніх показників маси школярів дослідної і контрольної груп встановлено, що у дівчаток 12–14 років, які мешкають на гірській території, маса тіла була на 6–8 кг меншою в порівнянні з їх однолітками з рівнинної території проживання, тоді як в інших вікових групах хлопчиків і дівчаток така тенденція була менш вираженою.

Обсяг грудної клітки (ОГК) у школярів, які проживають в сільській місцевості, переважно відповідав середнім регіональним показникам (Рис. 3). Тільки у 12,13 і 14-річних хлопчиків та 7,9 і 14-річних дівчаток показники ОГК були нижчими в порівнянні з міськими школярами. При порівнянні ОГК у сільських школярів основної і контрольної групи встановлено, що менші ОГК у 13 і 14-річних дівчаток з гірської місцевості корелювали з дефіцитом маси тіла. (Рис.3)

Хлопчики

Дівчатка

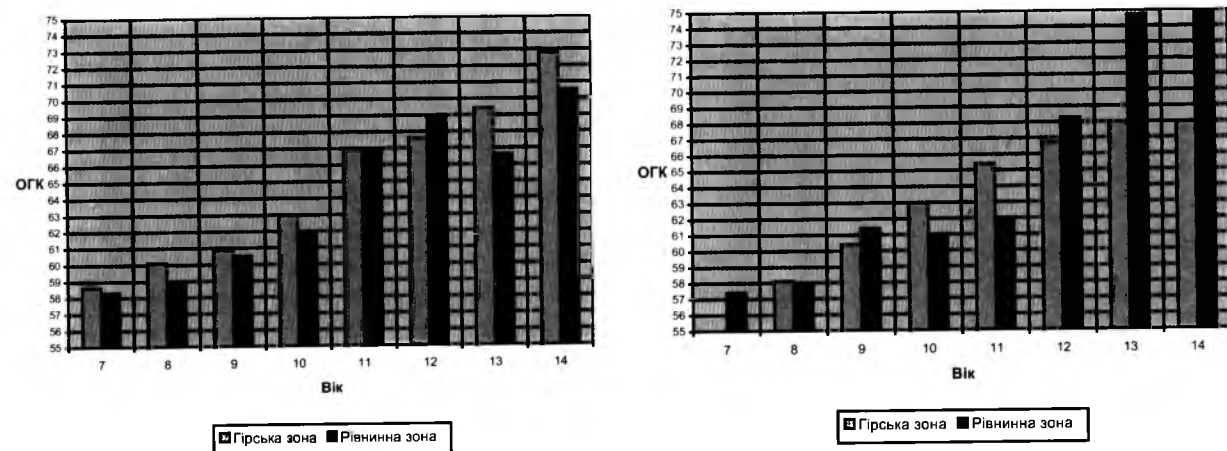
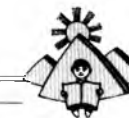

Рис. 3. Динаміка показників ОГК у сільських учнів – мешканців гірської і рівнинної території.

Оцінка гармонійності фізичного розвитку проводилась з використанням шкал регресії за співвідношенням показників росту, маси тіла і обсягу грудної клітки.

Серед сільських школярів гірської місцевості гармонійний розвиток мали 76,5 % хлопців і 82,75 % дівчаток. Всі 12-річні хлопчики та 11 і 13-річні дівчатка були гармонійно розвинені. Найбільша кількість школярів з дисгармонійним фізичним розвитком спостерігалась серед 7-річних хлопчиків (41,2 %), а також серед 10 та 12-річних дівчаток (відповідно – 27,3 % та 33,3 %).

Порівняльний аналіз гармонійності фізичного розвитку в залежності від клімато-географічних умов проживання показав, що серед школярів сільської місцевості дисгармонійний розвиток суттєво не відрізнявся (у 23,5% хлопчиків і 18,3 % дівчаток) від показників мешканців рівнинної території Прикарпаття (у 18 % хлопчиків та 14,1 % дівчаток). В той же час встановлено, що причини дисгармонійності розвитку в порівнюваних популяціях школярів мали суттєві відмінності. Так, якщо найчастішою причиною дисгармонійності фізичного розвитку як хлопчиків, так і дівчаток у гірській місцевості проживання був дефіцит маси тіла (у 41,2 % хлопчиків та 49,9 % дівчат), то як серед мешканців рівнинної місцевості такою причиною, в першу чергу, був зменшений або збільшений обсяг грудної клітки (50,0 % хлопчиків і 44,4 % дівчаток). Різко дисгармонійний фізичний розвиток спостерігався серед сільських школярів в поодиноких випадках як в гірській (у 2,9 % хлопчиків і 1,7 % дівчаток), так і в рівнинній місцевості (у 1,4 % хлопчиків та 1,4 % дівчаток). Проте якщо дисгармонійний і різко дисгармонійний розвиток школярів в гірській місцевості переважно корелював з вираженим дефіцитом маси тіла, то в рівнинній – з її надлишком.

Враховуючи літературні дані про наявність кореляційних зв'язків між соматометричними і фізіометричними показниками, нами проведена також оцінка фізичного розвитку сільських школярів за даними дослідження сили м'язів рук, а також функціонального стану серцево-судинної системи. За даними динамометрії, сила м'язів ведучої руки у всіх обстежених вікових групах хлопців і дівчаток як гірської, так і рівнинної місцевості відповідала середнім стандартним величинам (Рис.4).

Хлопчики

Дівчатка

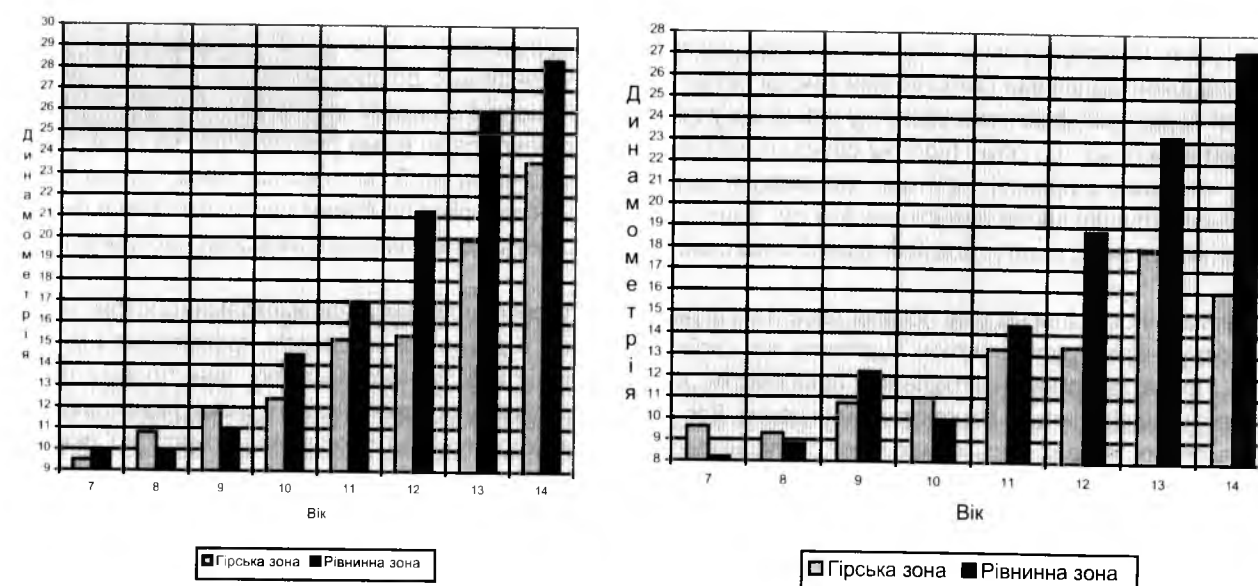

Рис. 4. Порівняльні показники динаміки динамометрії у сільських учнів – мешканців гірської і рівнинної території.

Як видно з Рис.4, темпи зростання сили рук у сільських школярів в гірській місцевості були повільнішими в порівнянні з контрольною групою школярів з рівнинної місцевості. В результаті цих особливостей динаміки функціонального стану м'язової системи в залежності від природно-кліматичних умов проживання у хлопчиків і дівчат гірської місцевості (у віці від 11 до 14 років) сила м'язів виявилась слабшою в порівнянні з їх ровесниками з рівнинної місцевості.

Порівняльна оцінка показників якості реакції (ПЯР) серцево-судинної системи при фізичному навантаженні показала, що вікова динаміка функціонального стану системи кровообігу більш сприятлива серед школярів гірської місцевості в порівнянні з контрольною групою (Рис. 5).

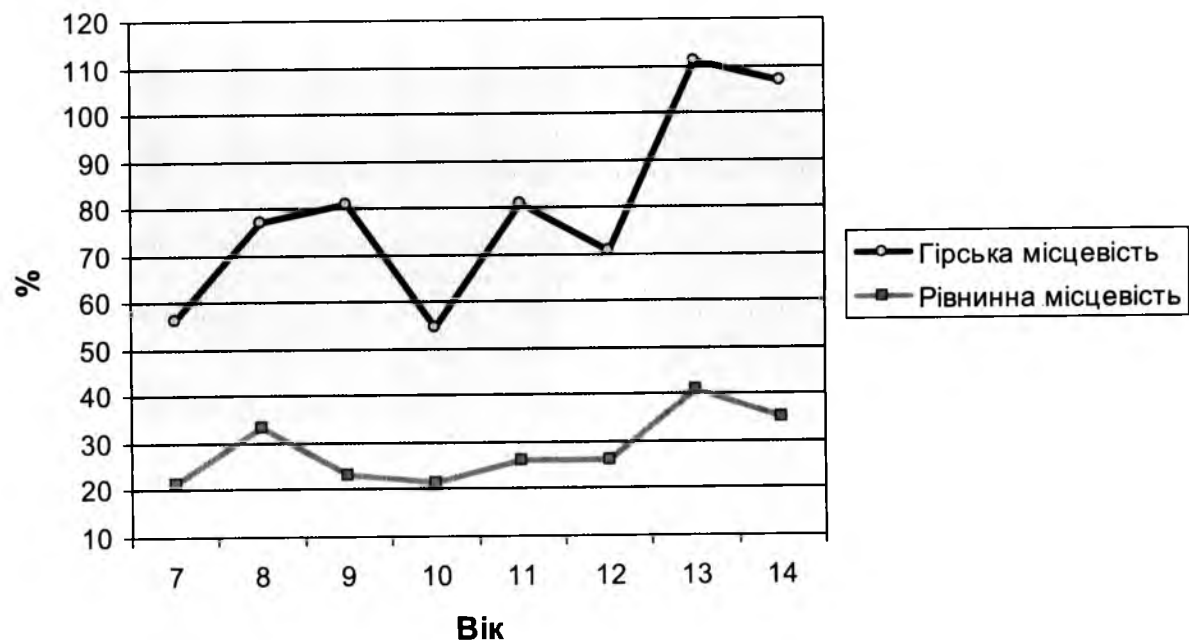

Рис. 5. Динаміка показників якості реакції серцево-судинної системи (ПЯР) у сільських школярів гірської і рівнинної місцевості Івано-Франківської області

Як видно з Рис. 5, адаптаційні можливості серцево-судинної системи при фізичному навантаженні у сільських школярів різних вікових груп гірської місцевості проживання були в 1,5–2 рази вищими в порівнянні з контрольними показниками і мали більш виражену тенденцію до зростання.

При порівнянні фізичного розвитку сільських учнів гірської школи з міськими школярами Західного регіону України виявлено, що діти і підлітки сільської місцевості поступаються за всіма показниками міським учням. Так, у хлопчиків з гірської території проживання ріст був у середньому на 5 см меншим, маса тіла на 5–8 кг, окружність грудної клітки вужчою на 4–5 см. Якщо у міських учнів щорічні прибавки росту становили 4–6 см, то в дітей гірського села – тільки 2–4 см. Більш повільно сільські учні в порівнянні з міськими набирали і масу тіла.

Таким чином, сільські учні гірської школи за окремими антропометричними параметрами (ростом, масою тіла, окружністю грудної клітки) відстають від своїх ровесників з рівнинної місцевості проживання і міських учнів. Проте за таким інтегральним показником, як гармонійність фізичного розвитку, учні гірської школи суттєво не відрізняються від контрольних даних. Все це дає можливість припустити, що в специфічних клімато-географічних умовах гірської місцевості українських Карпат сформувався своєрідний соматотип людей з оптимальним рівнем адаптації функціональних систем організму, зокрема серцево-судинної. В той же час виявлені особливості фізичного розвитку у сільських учнів гірської школи вказують на необхідність проведення на цій території проживання поселення відповідних санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин сповільненої динаміки росту та дефіциту маси тіла з метою оптимізації фізичного розвитку та збереження здоров'я підростаючого покоління в гірській місцевості Карпат.

1. Физическое развитие городских и сельских школьников различных экономико-географических районов /Г.И.Яковенко, В.Я. Борисова, Е.М.Вайнруб и др. – К.: Здоровье, 1976.
2. Дорожнова К.П. Роль социальных и биологических факторов в развитии ребенка. – М.: Медицина, 1983.– 160 с.
3. Майданик В.Г., Дадакіна. Фізичний та психічний розвиток дітей. – К.: УДМУ, 1993. –104 с.
4. Голотюк А.И. Оценочные таблицы физического развития школьников Западного региона Украины (методические рекомендации).– Ивано-Франковск, 1987.– 21 с.

Марія Чепіль,
доктор педагогічних наук, професор
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Mariya Chepil',
Doctor of Pedagogics, professor of
Drohobych State Teachers'
Training University named after Ivan Franko

Любов Прокопів,
кандидат педагогічних наук
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Lyubov Prokopiv,
Candidate of Pedagogics, lecturer, Chair
of Pedagogics named
after V. Stuparyk of the Precarpathian
National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 373.3

Проблеми і перспективи сучасної сільської школи

Problems and prospects of the modern village school

The authors of the article tell about problems and prospects of modern rural school. Actual are questions of rural primary education. In the article a large role is taken a teacher. An author examines the active methods of teaching at primary school. The important problems of rural school today is quantity of children diminishes, the filled of classes changes.

Key words: village school, problems and prospects, Precarpathian region, primary education, innovation technologies.

Важливим стратегічним завданням розвитку освіти України в XXI ст. є створення системи безперервного навчання і виховання підростаючого покоління, формування цілісної, всебічно розвиненої особистості. Державна національна програма "Освіта" закликає до створення в державі умов для задоволення освітніх і виховних потреб. Це стосується не лише міських, а й сільських шкіл.

Як стверджувалося на підсумковому засіданні колегії МОН України, „актуальними сьогодні є проблеми доступності, якості, ефективності освіти для села” [3, 6]. Головне завдання освітньої галузі – зберегти цю націю, не загубити її самобутність. Надзвичайно вагомим в українському суспільстві є досвід загальноосвітньої сільської школи, зокрема початкової.

В теорії та практиці педагогічної освіти нагромаджено певний досвід, який охоплює організацію навчання і виховання у початковій школі (М. Богданович, М. Бурда, О. Савченко, Б. Друзі, М. Левшин та ін.). Особлива увага приділяється пошукам шляхів удосконалення навчального процесу в сільській школі (І. Бех, В. Мелешко, Р. Охрімчук, В. Хрущ та ін.).

Утім, ці дослідження не вичерпують усіх аспектів діяльності шкіл сільської місцевості, оскільки актуальність проблеми зумовлюється насамперед основною суперечністю існуючої системи освіти – дедалі зростаючою потребою в багатоваріантному спектрі освітніх послуг і відсутністю можливостей здійснювати їх на рівні школи [3, 6], наголос у якій робиться на професіоналізм учителя та індивідуальність школяра.

З огляду на це метою даної статті є висвітлення проблем і перспектив розвитку сучасної сільської школи.

Сучасна сільська школа характеризується:

- урізноманітненням мережі закладів нового типу (освітні округи, школи-садки, школи-родини, школи для дітей з особливими потребами, ліцеї для обдарованих тощо);
- зменшенням питомої ваги сільської школи у системі безперервної освіти. Щороку знижується кількість першокласників. Статистичні дані показують, що у 2005–2006 н. р. їх зменшилось більше ніж на 39,5% порівняно з 2000–2001 н.р.;
- реальною можливістю для одержання дитиною повноцінних знань у зв'язку з комп'ютеризацією всього навчально-виховного комплексу;

· збереженням і відродженням духовного єднання поколінь, неповторністю і культурною самобутністю.

У контексті проблеми сучасної школи актуальним нам бачиться питання збереження мережі сільських шкіл. Сучасна сільська школа – це не лише географічне, а й соціальне утворення. Сьогодні зрозуміло стає всім: де є школа, там функціонує і розвивається село. Її головною метою є формування людини, всебічний розвиток особистості. Причому, як наголошував міністр освіти і науки України С. Ніколаєнко, „треба відходити від традиційних форм навчання, в основі яких – елементи насилля над дітьми. Для вчителя має стати прописною істиною: щоб учень прагнув учитися, вмів володіти знаннями, його необхідно зацікавити. Втрата частиною дітей мотивації до навчання, зацікавленості у результатах – камінь спотикання на шляху до якісної освіти”[3, 7].

Нестандартні умови функціонування сільської школи вимагають пошуку відповідних форм, методів і прийомів роботи із школярами та засобів, які дадуть можливість гнучко організувати навчально-виховний процес для позитивного використання цих умов.

Ще однією важливою проблемою сільської школи є неможливість отримати якісну освіту без достатньої підготовки дітей до вступу в школу. Тому доцільно торкнутись і створення дошкільних закладів на селі. Нині у сільських школах здійснюється підготовка учнів до першого класу, існують школи-садки. Крім цього, повинна отримати підтримку ініціатива МОН України з організації „школи-родини” – загальноосвітнього закладу першого ступеня, створеного з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації за місцем проживання дітей [3, 7]. Саме на Прикарпатті така школа набуває неабиякого авторитету. Адже тут максимально використовується потенціал етнопедагогіки, родинної педагогіки, народознавства тощо.

Цікавою, здатною забезпечити високу якість освіти є ідея створення освітніх округів. Це інтегроване об'єднання, куди входять дошкільні, загальноосвітні, дитячі, музичні школи [3].

Власне, в цих умовах доцільним є вивчення перспектив сільської школи. Зупинимось на їх аналізі більш детально. Початкова ланка в цьому плані відіграє недрогорядну роль. Вона є тим фундаментом подальшого навчання, який закладає в дітей глибокі і міцні знання, певний рівень вихованості.

Досвід учителів-початківців свідчить про те, що діти краще розвиваються, якщо для них ретельно спланувати учнівське оточення, підтримувати партнерське навчання. Широке впровадження комп'ютерів, деперсоналізація особистості вимагає використання у сільській школі педагогічної технології навчання і виховання, здатної в інформативному просторі вирізнити необхідні та значущі знання і використати їх у певній ситуації. Серед найбільш важливих ознак такої технології, яку застосовують у сучасній сільській школі, є :

- орієнтація на усвідомлене сприймання та розуміння інформації, готовність до її використання;
- формування потреби вчитися;
- гармонія духовних і матеріальних цінностей особистості.

З огляду на окреслену специфіку сільської школи тут потрібні інші підходи до побудови навчально-виховної роботи з учнями. Вирішення потребують проблеми індивідуалізації, інтегрованого змісту навчання, уміння вести діалог з конкретним школярем. Урок у класі повинен створювати всі умови для різнорівневої диференціації.

Сучасний учитель сільської початкової школи має володіти методикою співпраці з малими групами. Необхідними є розробки і впровадження в практику взірців різних форм навчання – індивідуально-групового, різнорівневих класів тощо.

Серед позитивних зрушень сільської школи визначимо роботу шкіл альтернативного типу, впровадження новітніх інноваційних технологій навчання, інтерактивних та інтегрованих методів навчання, розвиток здібностей та обдарувань учнів. Виникає необхідність в оновленні методів та прийомів навчання, у формуванні в учнів предметних і життєвих компетентностей. Сільська школа змінює свої функції, варіює навчальні завдання, розширює свою роль в одержанні альтернативних та варіативних способів освіти.

Метою учителя сільської школи на нинішньому етапі розвитку України є забезпечення виходу кожного учня на рівень базової освіти та розвиток його пізнавальної і творчої активності, формування не тільки предметних компетентностей, а й самоосвітніх. Тому всі аспекти навчання повинні бути спрямовані на розвиток творчої особистості, розкриття обдарованості кожної дитини.

Щоб зацікавити учнів, треба дбати про гармонійне поєднання мотиваційного, змістового, процесуального та розвивально-виховного компонентів уроку. Як показують сучасні дослідження, необхідно, *по-перше*, змінити ставлення до навчання як до непосильної, ненависної праці. Воно має приносити радість і задоволення дітям. *По-друге*, вирішення потребує проблема перевантаження учнів навчальними дисциплінами. Для цього варто інтегрувати предмети, наприклад, природничого і філологічного спрямування. *По-третьє*, пасивні методи і форми навчання і виховання доцільно видозмінити на активні форми співпраці вчителя і учня. *По-четверте*, інноваційних перетворень і особливого ставлення до себе вимагає урок як основна форма організації навчання у початковій школі.

Сьогодні в освіті відчутний пріоритет загальнолюдських цінностей. Згідно з особистісно-діяльнісним підходом до організації навчального процесу в центрі його перебуває той, хто вчиться. Формування особистості та її становлення відбуваються у процесі навчання, при цьому слід дотримуватися певних умов:

- створення позитивного ставлення до навчання;
- забезпечення атмосфери співпраці в колективі для досягнення спільних цілей;
- можливість вільно висловлювати свої думки;
- корінна зміна функції вчителя, який є не засобом „похвали і покарання”, а порадиником, старшим колегою.

Усім цим умовам відповідають новітні інноваційні педагогічні технології, які прагнуть упроваджувати в практику впродовж останніх десяти років учителі початкових класів Дзвиняцької ЗОШ І-ІІІ ст., що на Івано-Франківщині. Тут використовують інтерактивні методики, прогресивні методи навчання. Колектив початківців цієї школи працює над проблемою „Удосконалення уроку шляхом особистісно орієнтованого навчання і виховання”.

Девізом педагогічної діяльності вчителі-початківці вважають слова А. Ейнштейна: „*Уміє вчити той, хто вчить цікаво*”. Тому намагаються творчо, по-новому розв'язувати актуальні завдання сучасної освіти, спрямовані на гуманізацію та демократизацію навчально-виховного процесу в школі.

Немає нездібних чи бездарних дітей, бо у кожній маленькій людині є задатки до певного виду діяльності. Але ці нахили у кожного різні.

Як вчити і виховувати дітей з високими розумовими здібностями і тих, у кого знижена здібність до навчання, стало найактуальнішим питанням у професійній діяльності вчителя-методиста із 26-річним стажем педагогічної діяльності О.Д. Дмитришин, яка найбільш вдало використовує інтерактивні методи на уроках української мови та читання. Під час навчання за інтерактивною моделлю вчителька застосовує ділові та рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, фронтальне опитування, круглий стіл, дебати тощо.

Позитивні сторони цієї моделі полягають в тому, що:

- розширюються пізнавальні можливості учня (аналіз, застосування інформації з різних джерел);
- учні досягають високого рівня засвоєння знань;
- здійснюється контроль і корекція знань учнів;
- проявляється роль учителя як організатора, консультанта;
- у колективі досягається співпартнерство між учителем та учнями.

Дослідження показують, що навчання в сільській школі можна організувати таким чином, що джерелом знань виступатиме не тільки вчитель, а й комп'ютер, телевізор, відео. Учні відповідно повинні вміти осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; водночас думати, розуміти суть речей, уміти висловити власну думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології навчання.

Процес навчання у цій школі вчителі планують у формі групової, парної співпраці, роботи трійками (сусід ліворуч, сусід праворуч). Тут здійснюють пошук, присутнє розмаїття думок, які колективно обговорюються, організовується робота за інтересами, розвивається критичне мислення тощо. Усі ці дії мають вихід на самостійний рівень „Ось як я вмію”.

Особлива увага приділяється груповій співпраці, бо вона має переваги над іншими прийомами роботи, а саме:

- діти вчать співробітництва (слухати, підтримувати розмову, досягати згоди, домовлятися);
- однокласники стають друзями (підключаються один про одного, допомагають, довіряють);
- учні аналізують взаємозв'язки між явищами, шукають альтернативне вирішення проблемної ситуації: „Спробую переконати тебе (Вас)”, „Це має бути інакше, оскільки...”

Дуже корисними стали картки-опори, що допомагають у висловленні думки дитини щодо проблеми, яка обговорюється: „На мою думку,...”, „Спробую запропонувати...”.

Одне з важливих завдань педагогічної діяльності всього педагогічного колективу Дзвиняцької ЗОШ I–II ст., її початкової ланки є контроль за роботою дітей, запобігання конфліктів, суперечок. Для залучення учнів до діалогу звичними стали такі методичні прийоми:

- формула „Подумай – обговори з партнером - поділися з класом”;
- відповіді на запитання, які спонукають до дії;
- урахування колективної думки дітей;
- реакція вчителя на неправильні відповіді (він не оцінює їх, натомість зауважує): „А що думають інші?”.

„Інколи досить покласти руку на плече дитині, і очі малюка засвітяться довірливими іскорками, вірою у свої сили. Часто роль „оцінювачів” відводжу учням. Це допомагає виховувати у них почуття радості за успіхи товаришів, доброзичливий тон спілкування. Учню дітей аналізувати відповіді, оцінювати їх („Чи була моя відповідь повна?”, „А що можна було сказати ще?”, „Чи правильно я відповів?”, „Де припустився помилки?”)”, – ділиться досвідом О.Д. Дмитришин.

У сучасній школі вдалим є впровадження елементів інтерактивного навчання на уроках читання. Доцільно тут використовувати дидактичні та рольові ігри, моделювати життєві та створювати проблемні ситуації. Вирішення певних проблем відбувається переважно в груповій формі. Кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, оскільки зусилля кожного потрібні для успіху всієї групи. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливість співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини для спілкування, сприяє досягненню учнями кращих результатів засвоєння знань і формування вмінь.

Саме технологія організації групової діяльності школярів формує пізнавальну активність, мотивацію. Утворюючи групи, слід враховувати не тільки поділ за інтересами, інтелектуальними можливостями, а й типом темпераменту, характеру, стилем навчання тощо. Так, з-поміж прийомів поділу на групи у цій школі використовують поділ за інтересами, за кольорами на картках, за геометричними фігурами, за прізвищами чи іменами дітей, жанрами літератури тощо [2, 128].

Під час роботи в парах часто учні виконують такі вправи: обговорити завдання, короткий текст; взяти інтерв'ю (гра „Мікрофон”), визначити ставлення (думку) партнера до того чи іншого питання, твердження і т. ін.; зробити критичний аналіз виконаного завдання; сформулювати підсумок теми, що вивчається, тощо.

Проводячи гру „Мікрофон”, учитель надає можливість кожному сказати щось швидко, висловити свою думку та позицію, що формує у дітей пізнавальні інтереси, розвиває кмітливість, творчість, збагачує лексичний запас.

На уроках української мови в початкових класах доречно використовувати «Метод ПРЕСу» під час словникових та пояснювальних диктантів. Учні чітко повинні дотримуватись умов усіх чотирьох етапів:

- 1) висловити свою думку, пояснити, у чому полягає їхня точка зору (починати зі слів: я вважаю, що...);
- 2) пояснити причину виникнення цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починати зі слів: оскільки...);
- 3) навести приклади, додаткові аргументи на підтримку власної позиції, а також факти, що демонструють докази (наприклад,);
- 4) узагальнити свою думку (зробити висновок, починати зі слів: отже, таким чином...).

Чітке засвоєння учнями всіх цих етапів привчає їх до чіткого й логічного висловлювання думки.

Цій меті підпорядковуються такі творчі завдання:

- зі словами „весна”, „дівчинка”, „лелеки”, „співають” скласти якомога більше речень. Можна змінювати форму слова та доповнювати речення новими словами;
- скласти тлумачний словник до вивченого тексту;
- уявити собі, що було б, якби зустрілися персонажі різних казок або творів. Чи зав'язалась би між ними дружба?

Приклади використання різноманітних інтерактивних прийомів перевірки навчальних досягнень молодших школярів під час вивчення теми „Тарас Шевченко” у третьому класі подано в *табл. 1*.

Використання інтерактивних прийомів навчання під час вивчення теми „Т.Г. Шевченко”

Приєм	Приклад
Гра "Мікрофон" Що я знаю про Т. Шевченка?	1.Хто є Т. Шевченко для України? 2. Як його називають у народі, чому? 3.Де і в якій сім'ї народився Тарас? 4.Хто допоміг поетові визволитися з кріпацтва? 5.Чому Тараса Шевченка царський уряд заарештував і заслав на солдатську муштру в казахські степи? 6. Де поховано Т Шевченка? 7. Як Україна вшановує Т. Шевченка?
Конкурс розумників "Чи знаю я твори Т. Шевченка?"	У якому творі ? „... соловейко в темнім гаї сонце зустрічає” „...пташечка зраділа і защебетала” „...у Дніпра веселочка воду позичає...” „Сам Бог витає над селом” „Хлюпочуться качаточка поміж осокою” „Сім'я вечерея коло хати, вечірня зіронька встає” „Ще треті півні не співали, ніхто ніде не гомонів...”
Конкурс малюнків за віршами Т. Шевченка	Дібрати влучну назву малюнка за словами поета
Конкурс на найкращого читця віршів Т. Шевченка	Робота творчих груп
Конкурс юних дослідників	Підготувати усне повідомлення „Т. Шевченко - художник.”

Як показує таблиця, вчитель віддає перевагу активним прийомам навчання, активізує мислення, мовлення молодших школярів.

Особливу увагу в цій школі відводять розвитку творчих здібностей та естетичних смаків. Під час розмови з директором школи, вчителем початкових класів вищої категорії Б.П. Гладіш нам відкрилася ще одна істина: „Навчання і виховання тут здійснюється на взаєминах любові і поваги один до одного, а не влади і підкорення”.

У навчальному процесі використовують творчі завдання художньо-естетичного спрямування, які, по-перше, є інтегрованими, тобто охоплюють музику, літературу, образотворче мистецтво; по-друге, багатфункціональними, бо забезпечують не лише досягнення дидактичної мети, а й сприяють формуванню та розвитку якостей і властивостей творчої особистості; по-третє, „портативними”, тобто такими, що не потребують для свого виконання великих часових затрат, не є прив'язаними до певного програмового матеріалу.

Ще чимало цікавого можна запозичити з досвіду діяльності вчителів Дзвиняцької ЗОШ, однак найбільшим результатом зробленої справи є те, що, закінчивши початкову школу, учні не розгублюються у середніх класах, адже мають сформовані навички читання, розуміння, сприймання навчального матеріалу, орієнтуються у різноманітні навчальних предметів, не бояться труднощів, легко долають перешкоди, а що найголовніше, допомагають один одному, співпрацюють і співпереживають. Не можна не відчувати і те, що діти люблять і поважають своїх наставників.

Учителі цієї прикарпатської сільської школи вірять, що кожна особистість обдарована. Ця віра є базисом у педагогічній діяльності колективу початківців. Без віри в дитину, без співпраці з нею вся педагогічна премудрість, уся новітня технологія навчання руйнується. Ця віра допомагає вчителю не тільки навчати, а й розуміти внутрішній світ дитини, бачити зростання ерудити, творчої уяви.

Сьогодні вчителі сільської школи зазнають чимало труднощів. Незважаючи на падіння престижу освіти, переоцінку цінностей, відчуження, духовне зубожіння, вони продовжують сіяти „розумне, добре, вічне” і намагаються зробити це якнайкраще. Адже ніякими розмірами заробітної платні не можна виміряти дитячу любов, відданість, повагу. Учитель, котрий розуміє школяра, переймається його проблемами, поважає гідність дитини, виховує повагу до старших, і є тим взірцем, до якого прагнуть учні.

Отже, організація життєдіяльності сільської початкової школи вимагає активного втручання і допомоги наукової громадськості у вирішенні її проблем, взаємодії і співпраці з міською загальноосвітньою школою, школами-лицеями, гімназіями тощо. Застосування вже апробованих учителем технологій навчання і виховання уможливить активізацію школярів, а навчальний процес стане невимушеним. Для кожного педагога не таємниця, що молодший школяр відрізняється від дорослої людини не обсягом знань і вмінь. Ця відмінність – якісна: він про все міркує по-своєму, бачить і оцінює по-своєму. Тому сучасний розвиток учня сільської школи потребує рішучого переведення його з позицій виконавця в позицію співавтора, співвиконавця всього навчального процесу. Проте спеціального вивчення та подальшої розробки вимагають концептуальні засади організації сільської школи, конструювання певного змісту та технологій навчання.

1. Бех І. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого навчання // Початкова школа. – 2003. – № 3. – С. 16 – 17.

2. Карабінювич Л. Формування пізнавальної активності молодших школярів через систему технологічних прийомів навчання // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2004. – №2. – С. 125–128.

3. Підсумкова колегія МОН. Освіта в інноваційному поступі суспільства. Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. // Освіта України – 2006. – № 60–61.

“В сім’ї вольній, новій”... Позакласний захід, присвячений Тарасові Шевченку, у Краснянській ЗОШ I-III ст. Верховинського району. Класний керівник Дідушко Н. В.

Іван Руснак,
доктор педагогічних наук, професор
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Ivan Rusnak,
Doctor of Pedagogics, professor Chair of
Pedagogics of Chernivtsi National
University named after Yuri Fedkovych

УДК 371.1

Учитель – патріот, що жив життям дітей-горян

Teacher-patriot who lived the life of the children-highlanders

The article is devoted to the pedagogical activity of the well-known teacher and public figure, the fellow-champion of the Ukrainian education and culture, the hot patriot of his native land – Mykhailo Lomatskyi.

Key words: harmonious world, popular Pedagogics, environment, professional growth, teacher-patriot, Ukrainian teachers, Union of the Ukrainian youth.

„Школа вчителем стоїть...” Ці пророчі, вистраждані серцем і розумом слова Івана Франка, що давно вже увійшли в скарбницю народної мудрості українців, як ніякі інші, характеризують стан освіти і подвижницьку працю її творців на Гуцульщині початку двадцятого століття. Вони ж можуть бути своєрідним епіграфом до життя і діяльності Михайла Ломацького та його книги „Українське вчительство на Гуцульщині” – надзвичайно цінного художньо-документального свідчення про отих „безіменних плугаторів”, отих „чорноробів учителів, що були, жили трудилися і зійшли зі сцени життя-буття, ніким не оплакувані й не оцінені”. А було їх близько сотні – „отих учителів-українців на Гуцульщині, тих, що взяли за важку працю нести світло правди й знання в темні закутини гір. Це вони будили Гуцульщину з вікового сну. Вони не жаліли себе й свого труду, щоб вивести гуцулів із духової темряви, несвідомості до світла, до знання, з темних закудених колиб вивести їх на сонце” [1, 9].

Написати так широко й схвильовано, документально точно й художньо переконливо могла тільки людина, до глибини душі зачарована працею вчителя і життям-буттям господарів Карпатських гір, людина, добре обізнана з працею „безіменних плугаторів”, що міцно тримали в руках плуги і, як завзяті, вперті й натруджені каменярі, й на хвилинку не випускали молотів із рук та безперервно лупали ними скелю темряви... Власне, таким плугатарем, що засівав душі юних гуцулів зерном знань, мудрості, любові до людей і рідної землі, якраз і був Михайло Ломацький – учитель, громадський діяч, подвижник української освіти і культури, палкий патріот, що приніс „на вівтар батьківщини все, включно з своїми найближчими”...

Народився Михайло Ломацький 23 листопада 1886 р. у Гусятині, над Збручем. Спершу вчився в учительській семінарії в Тернополі, а потім – в Заліщиках, де й здобув педагогічну освіту. Уже в студентські роки сформувався як національно свідомий українець, невтомний борець проти чужинського гніту й іноземного поневолення.

У 1906 р., склавши випускні іспити в семінарії, енергійний, повний патріотичного запалу (саме так характеризує М. Ломацького відомий українсько-канадський педагог і його побратим Семен Фодчук) дістав посаду вчителя на Снятинщині. Шкільна влада перекидала його із села до села, і все це за його працю серед і для народу. Зрештою, опинився він під Чорногорою у забутому людьми і богом селі Голови (сьогоднішній Верховинський район Івано-Франківської області). Та гуцули полюбили вчителя, а він полюбив їх і віддав їм своє серце і душу. Був М.Ломацький людиною неспокойного духу. Не гнувся ніколи перед „сильними світу сього” і завше ставив їм чоло. Одним словом, як стверджують однодумці й сучасники, був непокірний, упертий і завзятий. Думки, слова і вчинки завжди гармоніювали в нього. А все тому, що ще в юності визначив такий девіз свого життя: „Для тебе, Україно, для тебе, народе, все: перший і останній віддих мій для вас”. Тож

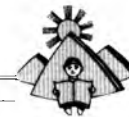
і старався, щоб слово чином віддалось. Особливо тут, у горах, де потреби "письма" гуцул не відчував, а „учителем“ для дитини були дедя й неня. Як писав М. Ломацький, „що самі знали, те передавали дітям, а насамперед учили їх і наказували шанувати старі, прадідні звичаї і добре їх „сокотити“берегти. Їх наука була для дитини святою, їх заповіді – святощі, яких нарушити не було вільно. Життєвий досвід і традиція, передавані батьками дітям, це були великі цінності, а обов'язком дітей було не лише їх зберігати в собі, але й передавати їх далі, наступним поколінням” [1, 13].

Волею долі (і не тільки!) пірнувши у цей дивовижний, напрочуд гармонійно вибудований світ народної педагогіки, пізнавши його неписані, але від того не менш тверді й непорушні закони (правічні як самі Карпати), М.Ломацький добре усвідомив, що „школою для „гуцулет“ був родинний дім, його атмосфера і дух, що в ньому проживали”, й іншої школи вони не бажали, особливо тієї, де вчителями були наставлені владою „зайди” і всякі чужинці. Водночас зрозумів він й інше (швидше сприйняв душею, аніж розумом): так довго гуцули своїм питомим життям, своїми первісними звичаями-обичаями і побутом не втримаються, не проживуть. Тому прагнув прилучити їх до цивілізованого життя, до джерела знань і науки. і мав для цього не тільки завзяте бажання, а й відповідну освіту, досвід, уміння. Виробляв їх у щоденній праці над собою, у постійному самовдосконаленні, бо мав ще один девіз у житті (сформований уже в роки вчительської праці) – „Не зважай на врожай, сій жито, хліб буде!” – і користав з нього повсякчас.

Джерелом його знань, його професійного зростання було насамперед доквілля – світ, у якому жив і творив, який безперестанку відкривав і осмислював, світ природи і людського життя. А ще... книги. За спогадами С. Фодчука, „читав він дуже багато. Мав бібліотеку, якої ніхто інший з українців, мабуть не мав на Гуцульщині. Вся українська література, від найдавніших до найновіших часів, була в нього. А надто вся світова література в різних перекладах. Був близько знайомий із В. Стефаніком, М. Черемшиною і Л. Мартовичем. М. Коцюбинському і Г. Хоткевичеві помагав збирати на Гуцульщині матеріали для їхніх прегарних повістей. Знайомий був теж із М.Могилянським, І.Франком, В.Гнатюком і М.Крушельницьким. Листувався з М. Сріблянським (Шаповалом) і П. Богацьким, які видавали журнал „Українська Хата”. Дочка його Лідія, колишня студентка університету, позувала мистцеві-малюреві М. Новаківському до „Дзвінки”. З українських письменників найбільше цинив Т. Шевченка, І. Франка і В. Стефаніка, і любив також світову, особливо скандинавську літературу” [2, 4].

Як досвідчений педагог розумів, що знати багато самому ще не досить, щоб бути справжнім учителем, наставником і порадиником юних гуцулят. Тому-то й намагався по-різному дійти до їх розуму, до їхніх сердець. То ж досить часто йшов з ними в гори пізнавати навколишню природу чи на берег річки або приводив їх на дарабу, що, прив'язана до берега, чекала дощу. Читав уголос Шевченка й Франка. Майже кожний урок починав українською піснею. За власні кошти придбав мікроскоп. Ходив із школярами на весілля і похорон, влаштовував дитячі розваги й забави, тобто жив життям своїх учнів і їх батьків, світом їхніх радощів і тривоги, успіхів і невдач. Навчав не тільки дітей, а й дорослих, бо хотів бачити їх, гордих, мужніх, сміливих гуцулів, ще й національно свідомими, непокірними перед чужинцями, ляхами-панками.

Спілкуючись із відомими в Галичині педагогами, культурно-просвітницькими діячами, про яких уже згадувалось вище, М.Ломацький дійшов усвідомлення, що „школи по далеких закутинах гір, у присілках більших сіл закладено щойно за часів Польщі. Поляки ж страшно були завзялися на гуцулів. Задумали були при допомозі шкіл і польських учителів патріотів – шовіністів сполонізувати, а як що ні, так зовсім здеморалізувати й позбавити національної свідомості й гідності мешканців гір, гуцулів” [1, 16]. І ще він добре розумів, що австрійський уряд „хотів мати вчителів сервілістів і безхарактерних, які сліпо виконували б накази влади і до жодної „політики” не брались – за винятком виборів до сойму чи парламенту, коли то мали виконувати функції старостинських „наганячів-агітаторів”, чи, вульгарно кажучи, мали бути „виборчими піснями” й „учителями хрунівства” (зради). За його переконаннями, „позасновувано там школи не з дбайливості про просвіту гуцулів і не з бажання дати гуцульським дітям можливість здобути освіту, – ні, ті школи засновано, щоб було куди запроторювати молодих учителів-українців, отих неспокійних і непокірних „духів”, які зганяли з очей сон косівсько-кутській „польоні” – старості, маршалкові повіту, уродовцям лісництва і всім іншим польським „панам”, що досі всю Гуцульщину безконкурентно тримали в своїх руках” [1, 23]. А позаяк така політика, такий підхід до освіти його, свідомого патріота, що в національних справах не визнавав жодних компромісів, зовсім не влаштовував, ішов іншим шляхом до простого люду, до правди, до волі. І шлях той був насправді дуже тернистий. За просвітницьку діяльність, за пропаганду національної ідеї тричі заарештовували його поляки, а влітку 1920 р. сидів у коломийській тюрмі разом із гуцульськими повстанцями.

Після звільнення із в'язниці шкільна влада намагалася вислати М.Ломацького за межі Гуцульщини. Староста з Косова писав до Шкільної Кураторії у Львові буквально так: „Як длуго Ломацкі бендзе у тутешних гурах, так длуго не моген одповядаць за спокуй на Гуцульщизне”. Чимало зусиль і здоров'я довелося затратити патріотично налаштованому вчителю, щоб хоч ще на якийсь час залишитися в улюблених горах, серед людей, до яких прикипів душею і серцем, задля яких невтомно лупав скелю темряви, гніту й зневаги. Та й не хотілося йому залишати таких же, як він самий, учителів-подвижників, колег, однодумців, яких на Гуцульщині ставало з кожним роком, незважаючи на реакційні, антиукраїнські заходи польського уряду, все більше і більше.

Уже згодом, перебуваючи в еміграції, М.Ломацький добрим словом згадував про них, описував їх нелегку працю, їх многотрудне життя.

Так, розповідаючи про вчителя Савкевича з Яворова, він з пієтетом писав: „Ще й сьогодні Савкевич перед моїми очима як живий стоїть. Стрункий, високий, чорнявий, з буйною чуприною на голові, із стрічкою „Січ у Яворові” через плечі, з топірцем у руці. Не було в ньому ні крихітки панщизняно-рабської крові, якої немало ще пліло в жилах деяких наших людей, – був він повний почуття людської і національної гідності. В ньому ні сліду покори, завжди неподатний і не вгнутий. На саму думку, що станеться, коли таких Савкевичів наплодиться більше, дрижала косівсько-кутська „польонія” [1, 25]. Педагог наголошував, що Савкевич – дивна людина. Ніжний і ввічливий у розмові та поведінці з людьми своєї нації, ставав гострим і різким у поведінці з поляками, ворогами українського народу. Усією душею і серцем любив свій нарід, але й з глибини душі ненавидів його ворогів. „Савкевич, – зазначає М.Ломацький, – вільним орлом із барткою в руках і січовою стрічкою на плечах по горах ходить, гуцулів на віча скликає, гаряче – палкими словами до них промовляє, до непослуху й непокори супроти панів закликає. Він засновує читальні і Січі та каже гуцулам отак, як у пісні, що її склав колись о. Іван Плешкан: „будитися зо сну, лучитися в громаду і гнати з гір біду”” [1, 25]. За твердженням автора нариса „Українське вчителство на Гуцульщині”, Савкевич був справжнім патріотом, щиро й повністю відданим своєму народові і праці для нього, був безстрашним борцем за його права.

І таких учителів-патріотів, наголошує М. Ломацький, на Гуцульщині було чимало. До них належав і Михайло Вихнюк – найбільший діяч радикальної партії в Косовському повіті. Уродженець села Русова, батьківщина В.Стефаніка, дуже легко й швидко перейняв гуцульську говірку, а з нею дух і спосіб життя горян. Як зазначає М.Ломацький, „шість годин денно був він учителем, а поза ними був політиком. Незвичайно енергійний і працьовитий, находив завжди час для політичної роботи. Був людиною твердого, неподатного характеру та залізної волі й витривалості”.

Власне, такими, як і сам автор наведених вище рядків, була більшість українських учителів у Карпатах. І навіть тоді, коли вони з різних причин покидали ці краї, десь там, у Гуцульських горах, по селах, верхах і грунях, десь так у місячні ночі, снуються їх тіні, блукають їх душі. Та ще й десь „там у душах їх колишніх учнів, на самому дні, ворушиться та щира любов до свого рідного, що її там ті, яких сьогодні вже нема, засіяли і в серцях прищепили. Кільчиться і зеленіє те здорове зерно, ними вкинене в тверду, гуцульську землю. Не в'яне і не всихає” [1, 9].

Саме так невдовзі склалася й доля Михайла Ломацького. Через постійні переслідування жандармерії, утиски шкільного начальства змушений був він залишити чарівний карпатський край і мандрувати долішніми селами Галичини і Покуття, розбудовуючи там українські школи, засіваючи добірним зерном добра й любові спрагли душі юних українців. Його, щирого українського патріота, в 1940 р. більшовики запроторили до львівської тюрми, з якої вирвався з початком воєнних дій на території України. Під час Другої світової війни виїхав до Австрії, а згодом прибув до Німеччини і поселився у ній назавжди.

Невтомний, енергійний, повний сил і бажанням допомогти українцям, які волею злої долі опинились на чужій землі, М.Ломацький веде широку просвітницьку роботу в таборах біженців, організовує тут школи для навчання дітей, створює осередки Спілки української молоді (СУМ). Здібний оратор виголосив у країнах, де поселилися українці, 1700 доповідей і, як згадує в листі до С.Фодчука, „гавкав, щоб Україна не спала”. Жодного дня не мав відпочинку. „Тисячі молоді перейшло через мої руки, тисячі „приятелів” мав, – писав він в одному з листів до свого приятеля і однодумця з Канади. – Залі, в яких я виголосював доповіді, були переповнені”.

В еміграції М.Ломацький, збагачений життєвим досвідом і знаннями, зайнявся журналістикою. Протягом двох з половиною років був постійним кореспондентом щоденника „Америка”, багато дописував до паризького тижневика „Українець – Час”. Орган УРДП „Українські Вісті” писав про нього, що це „український Ганді”, який може раз на день їсти й жити, ще й працювати. А він від себе додає: „Правда, але Ганді мав козу, а я її не маю, та й, мабуть, не буду мати”.

Життя М.Ломацького на чужині складалося гірко. В одному листі до С.Фодчука ось як скаржить він на свою долю: „Я ж не маю тут нікого близького – кругом чужі люди. А дістану листа від Тебе, так здається, що

повертаються молоді літа. Повертають... „Машерують за тамбором, цісарсков дорогов”, – як писав О.Ю.Федькович. – А нас... мало... Ще рік, два й не буде тих, що нею марширували. Ба й тої дороги не буде вже. Та Бог із нею, з тією дорогою. Були молоді, дорога здавалася така коротенька, що ось–ось їй кінець” [2, 6].

І все ж, не зважаючи на тяжкі життєві умови, він пише і видає друком монографії „Українська еміграція”, „Українська культура”, „Національна свідомість”, „Любов до батьківщини” і „На чисті води”. Крім того, видав дві великі книжки нарисів „Верховино, світку ти наш” і „З Гуцульщини”. Над ними працював три роки в холоді й голоді. У ті нариси вложив свій щирий патріотизм і тепло серця. Написані вони, як то кажуть, кров'ю серця.

Знаний мистець–маляр і публіцист Іван Кейван, прочитавши ті нариси, зазначав: „Автор чудово подає картини з Гуцульщини і навіть з певним літературним хистом. Це дуже цінна річ, і кожний українець повинен її мати в хаті. Поза „Тіннями забутих предків” М.Коцюбинського, „Кам'яною душею” Г.Хоткевича в нас подібних речей не було досі. Це поважна й монументальна праця” [2, 7].

Останні роки свого життя М.Ломацький прожив у будинку для старих, де, як писав, „має запевнений не лише харч, але й смерть і домовину. Більше нічого не треба”. Там, у Німеччині, відійшов він у вічність, залишивши добру пам'ять у серцях тисяч дітей і молоді, подарувавши читачам сотні публіцистичних статей, десятки наукових праць, а, найголовніше, передав їм любов до України, яку любив усім серцем і задля частя якої віддавав свій талант, свою працю, власне, й своє життя.

1. Ломацький М. Українське вчительство на Гуцульщині. – Торонто, Онтаріо, 1958. – 72 с.

2. Фодчук С. Слово про автора // Українське вчительство на Гуцульщині. – Тор., 1958. – С. 3 – 8.

Урок краєзнавства на тему „Наші Карпати” у 2-А класі Верховинської ЗОШ І-ІІІ ст. проводить відмінник освіти України Абрам'юк Г. М.

Інна Червінська,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Inna Chervinska,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

УДК 371.13

Інновації у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи в школах гірського регіону

New approaches to the professional training of the future teacher of the initial stage of education to work at schools of the highland region

In the article prominent features of children's study and education at schools of the mountain district and peculiarities of professional training of the teacher of elementary school for work at a village school of the mountain region are revealed. The author emphasizes the necessity of application of innovative forms, methods and technologies in training future teachers.

Key words: innovative approaches, professional training, village school, highland school of the Ukrainian Carpathians, mountain region.

Школа в селі має стати «кузнею освіти», школою моральності, центром культурного життя населення, а отже, джерелом світлого майбутнього всього народу.

О. Духнович

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні за останні десятиріччя, суттєво загострили освітні проблеми села, зумовили значні зміни в діяльності сільської школи. «У комплексі заходів модернізації освіти в Україні велике значення надається розв'язанню проблеми загальноосвітньої школи сільської місцевості, що завжди залишається важливою складовою освітньої системи та покликана сприяти збереженню й розвитку національних традицій, моральних цінностей, зростанню унікального потенціалу вітчизняної культури» [7, 153].

Для сільської школи в нинішніх умовах потрібна спеціальна програма державної підтримки, суть якої в тому, щоб спрямувати потік бюджетного фінансування в освіті на підтримку насамперед сільської школи.

На пріоритетності цього напрямку реформування загальної середньої освіти наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, де розбудова сільської школи визначається як важлива умова соціально-культурного розвитку села та збереження традицій українського народу.

В Україні сільська школа посідає особливе місце перш за все завдяки тій ролі, яка традиційно відводиться їй у житті села, у вихованні людини-трудівника. Стан та рівень роботи сільської школи сьогодні визначаються тим, що вона є головним фактором життєдіяльності, збереження і розвитку селища, села чи присілка. Адже якщо у селі працює школа – буде жити село. Так, зокрема, міністр освіти і науки України С. Ніколаєнко стверджує, що в кожному селі має бути дев'ятирічка. Там, де шкіль немає взагалі, їх будуватимуть. Життя кожного сільського мешканця і його родини пов'язане зі школою і педагогами, які працюють у ній. Тому, визначаючи статус сільської школи, варто називати її родинною школою.

Нестандартні умови роботи, своєрідність структури й режимів навчання, певна віддаленість педагогічних колективів сільської школи від новітніх здобутків психолого-педагогічних наук неоднозначно відбиваються на діяльності сільського педагога, потребують від нього гнучкої організації навчально-виховного процесу – завдання, яке вчителі не завжди можуть вирішити самостійно.

Мета статті: на основі аналізу існуючих публікацій, законодавчої бази, власних спостережень за діяльністю сільських шкіл розкрити характерні особливості навчання і виховання дітей у школах гірської місцевості, окреслити напрями педагогічного пошуку інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в сільській школі гірського регіону.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Останнім часом з'явилось чимало наукових праць, присвячених аспектам підготовки вчителів нового покоління. Серед них на найбільшу увагу, з нашого погляду, заслуговують дослідження В.П.Андрушенка, В.І.Бондаря, Б.С.Гершунського, О.Я.Савченко, Н.М.Шиян та інших, що розкривають основні тенденції, соціально-педагогічні механізми та специфічні особливості підготовки фахівців педагогічної сфери діяльності. Однак проблема підготовки педагогів до професійної діяльності в умовах гірської місцевості потребує окремої уваги. Інноваційним тенденціям формування професійних якостей майбутніх учителів та їх підготовка до роботи у сільській школі гірської місцевості присвячено нашу статтю.

Основний зміст статті. Актуальність проблеми зумовлена кількома причинами. Передусім це значення сільської школи у системі неперервної освіти, її роль у вирішенні багатьох питань духовного життя нації, освоєнні нових форм господарювання на селі, відродженні духовного єднання поколінь, культурної самобутності села.

Головним завданням системи освіти є створення в селі реальних можливостей для одержання кожною дитиною повноцінних знань. Його вирішення, окрім освітніх, вбирає низку інших проблем, пов'язаних із діяльністю місцевої влади, зі станом економіки й медицини, розвитком агропромислового сектору. Так, на Колегії Міністерства науки і освіти України були зазначені основні кількісні параметри, які характеризують сільську школу. «Приблизно 90% населених пунктів України — сільські. За оперативними даними, в сільській місцевості працює 14916 шкіл. Загалом у сільських школах навчається 2 млн. 225 тис. учнів, або 32 відсотки всього учнівського контингенту. Протягом останніх 5 років мережа загальноосвітніх шкіл на селі зменшилася на 325 одиниць. Водночас зростає тенденція до урізноманітнення типів сільських шкіл. Так, на сьогодні у сільській місцевості працює 654 навчально-виховні комплекси, 600 закладів «школа – дитячий садок», 130 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів»[5, 167].

Слід ураховувати і такий факт: щороку кількість першокласників зменшується. Як свідчить статистика, на кінець 2000 року в 2,7 тис. населених пунктів не народилося жодної дитини. Водночас, за даними Мінстату, на початок 2001 року більш ніж у 3,5 тис. сіл, де проживають діти віком 6-15 років, немає шкіл.

Отже, на часі нагальна проблема збереження такої мережі навчальних закладів, яка б забезпечувала близькість школи до дітей, економила їх фізичні сили і час, упереджувала відчуженість від рідної домівки у ранньому віці.

Комплексний аналіз економічних, соціальних, етнічних, демографічних, географічних факторів дає змогу визначити специфіку гірських та сільських шкіл щодо реалізації освітніх потреб населення. Як відзначалося на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сільська школа: стан, проблеми та перспективи розвитку”, «характерними для сільської школи є такі соціально-педагогічні проблеми:

- неповна кадрова забезпеченість викладачами ряду предметів у зв'язку з тим, що вчителі мають тижневе навантаження до 30 годин;
- велика зайнятість учителів, батьків та дітей домашнім господарством;
- відсутність позашкільних закладів, центрів культури на селі;
- як правило, незадовільна підготовка дітей до навчання;
- неможливість реалізувати оздоровчі функції школи;
- обмежені можливості самоосвіти вчителя;
- недостатнє методичне та наукове забезпечення навчально-виховного процесу;
- посилений ризик захворювань дітей, які навчаються не за місцем проживання і змушені користуватися транспортом;
- істотне зниження культуротворчої виховної функції, що зводить нанівець участь дитини у позакласній та позашкільній роботі, ускладнює роботу з батьками» [7].

Цей перелік, звичайно, не охоплює всіх проблем, які потребують невідкладного вирішення.

Гірські школи – особливий феномен як у педагогічній теорії, так і в реальній практиці. Географічне положення й соціально-економічний статус – ось аспекти, що відіграють значну роль у функціонуванні цих навчальних закладів. І якщо перший із них характеризується виключно місцем розташування школи, то другий залежить від значної кількості чинників: стану соціально-економічного розвитку конкретного регіону, загального духовно-морального рівня населення села чи селища, природного й предметного середовища, особли-

вих умов функціонування навчально-виховного закладу. Усі ці чинники активно впливають на розвиток гірської школи та на процес розв'язання психолого-педагогічних проблем, що стоять перед нею.

Сільська школа в горах — це не тільки педагогічне, економічне, географічне, чи соціальне поняття. Майже завжди її головною функцією було формування людини, яка залишається працювати у селі, у сільському господарстві. Проте в нинішніх умовах ця функція не реалізується з багатьох причин. Постає гостра проблема, як узгодити інтереси суспільства, що повільно перебудовується, з інтересами молоді особистості, яка змалечку бачить невлаштованість сільського життя і на відміну від попередніх поколінь хоче задовольнити потреби свого розвитку з найбільшими перспективами.

Сільські школи гірського регіону працюють у специфічних умовах. Вони мають самобутні традиції, особливий характер навчальної і трудової діяльності. Є тут свої труднощі, однак наявні й переваги. В умовах віддаленого гірського села школа стає головним осередком культури, духовності. Безумовно, це пов'язано із загальною соціально-економічною ситуацією на селі, з повільним розвитком багатокладності господарства, його технічним оснащенням. Тому насамперед треба позбутися вузькопрагматичного призначення сільської школи, допомогти їй у всебічному розвитку особистості, забезпечити доступність якісної освіти для дітей, що проживають у гірській місцевості. Адже йдеться не просто про навчання, а фактично про закладення підвалин життєвого успіху.

Учені зауважують, що у сільських школярів на недостатньому рівні відбувається засвоєння навчального матеріалу, передбаченого шкільними програмами. Це вимагає розробки та використання нових технологій навчання в сільській школі гірського регіону та відповідної підготовки кадрів для роботи в ній.

Незабезпеченість багатьох шкіл кваліфікованими педагогами, психологами, медиками, соціальна незахищеність сільських учителів, які багато працюють і поза школою у господарствах, низька зарплата, культурно-методична ізоляція — ось основні причини плінності і невлаштованості педагогічних кадрів.

Спробу вирішити окреслену проблему зробив Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, який уклав угоду про співробітництво та про підготовку педагогічних кадрів з Верховинською районною державною адміністрацією. З метою вдосконалення системи професійної орієнтації та профвідбору випускників шкіл Верховинського району до навчання у ВНЗ України, в тому числі у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, створено очно-заочну школу “Молодого педагога” для майбутніх абітурієнтів.

Брак ефективної методичної допомоги сільському вчителю позначився і на рівні підготовки школярів, їхньому кругозорі, загальному розвитку. Тому перед педагогічною громадськістю постає непросте завдання – зберегти сільську школу як головний чинник існування села. Тож насамперед треба підняти рейтинг сільського учня, престиж учителя.

За таких умов професійні якості педагога слід розглядати через його особисті якості: уміння адаптуватися в соціальне середовище (соціум села), ефективно використовувати набуті знання у практичній діяльності, здатність генерувати нові перспективні та реальні ідеї, володіти педагогічним тактом, бути комунікабельним у різних соціальних групах, толерантним у спілкуванні з дітьми, батьками, громадськістю, цілеспрямовано використовувати свій теоретичний і практичний потенціал для педагогічної діяльності, визначати основні шляхи та способи самовдосконалення.

Певних змін потребує система підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних кадрів. Перед вищими навчальними закладами педагогічного профілю по-новому постає проблема підготовки вчителів до роботи в сільських школах гірського регіону. Навчання вчителів, які будуть скеровані на роботу в малокомплектні та малонаповнювані школи, досі є невирішеною проблемою для вищих навчальних закладів. Різноманітність структури сільських шкіл, різна наповнюваність класів, неможливість набрати години з одного предмета на ставку — усе це зумовлює необхідність пошуків різних шляхів удосконалення підготовки сільського вчителя. Тому потрібні інші підходи як до організації навчально-виховного процесу з різновіковими групами школярів, так і до розв'язання педагогічних проблем сільської школи. Вирішити їх можна застосувавши індивідуальний підхід, інтегрований зміст, колективне творче виховання, створивши необхідні умови для різномірневої диференціації та особистісно орієнтованого навчання.

Ще складнішою постає ситуація у школах гірської зони Українських Карпат. Гірська школа – майже на межі вимирання. Багато з нас чули цю фразу, але не всі уявляють, що значить учитися або працювати там. Школа, куди за будь-якої погоди треба добиратися невідомо якими способами, де панує нестача підручників, немає вчителів, класи, в яких вчиться по декілька учнів, – для жителів гірського села це не страшний сон, а повсякденна реальність. Учителі до віддаленого села їхати не хочуть. Навіть той, хто вчора поїхав звідти на навчання, намагається працевлаштуватися знайти роботу в місті чи у великому перспективному селі. А про бажання міських жителів попрацювати в гірському селі бодай три роки після закінчення навчання не варто й казати.

Чимало проблем є у школах гірської місцевості Чернівецької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської областей. Так, зокрема, лише у Чернівецькій області є 37 таких шкіл (десять – I ступеня, вісім ЗОШ

I-II ступенів, дев'ятнадцять – ЗОШ I-III ступенів, де навчається 6259 учнів: 1392 – школах Вижницького району, 4227 – у школах Путильського району, 640 – у школах Сторожинецького району).

Через складні рельєфні та погодні умови, малу кількість дітей не у кожному селі є загальноосвітня школа I-III ступеня. Школярі з маленьких гірських сіл змушені доїжджати до цих навчальних закладів. Держава виділила для цього шкільні автобуси, однак утримувати їх має місцева влада. На ремонт машин, пальне та зарплату водіям грошей не завжди вистачає, інколи вони відмовляються працювати за низьку платню. Тому трапляється, що діти з віддалених сіл вчаться лише половину навчального року, тоді, коли можуть дібратися до школи.

У гірському віддаленому селі демографічна криза помітна відчутно більше, ніж у місті, бо в деяких класах – лише по три-п'ять учнів, у наслідок чого доводиться часто об'єднувати перший клас із другим і третім, і тоді один вчитель веде урок для всіх молодших класів одночасно.

Сільський учитель мусить викладати по три-чотири, іноді – п'ять різних предметів для того, щоб отримати повне навантаження. Проте буває, що й цього недостатньо. Тому після роботи він ще багато працює вдома по господарству, щоб звести кінці з кінцями. Яка якість викладання в таких умовах – зрозуміло. Низька заробітна плата, високі ціни на фахову періодичну пресу, спеціальну літературу спричинили зниження рівня самоосвіти педагогів.

Дирекція багатьох шкіл прагне вплинути на підвищення професійного рівня педагогів школи: вишукує кошти для забезпечення шкільної бібліотеки педагогічною літературою, організовує діяльність психолого-педагогічного семінару, практикуму, методоб'єднань, проводить позакласну роботу. Найпоширенішими є предметні тижні, вечори, КВК, родинні свята. Це не тільки стимулює учнів до поглибленого вивчення предметів, а й змушує педагога працювати з додатковою літературою, ознайомлюватися з новими досягненнями науки, передового педагогічного досвіду.

Ще одна проблема – забезпечення підручниками, наочними посібниками і комп'ютерами. Якщо один комп'ютер і дійшов до сільської школи – це вже добре. Буває й так, що комп'ютери є, а фахівців, які б навчали дітей, у селі немає. Для подолання цих проблем необхідно розвивати мережу дистанційної освіти, підключати гірські школи до мережі Інтернет, створити відповідне програмне забезпечення, що дасть можливість педагогам, учням самостійно здобувати необхідну інформацію та підтримувати зв'язки зі своїми колегами, однолітками з інших регіонів.

Наступною серйозною проблемою сільської школи гірського регіону, на яку б хотілося звернути увагу, є брак учителів іноземної мови, хореографії, фізики, інформатики, а також практичних психологів. Її вирішення сприятиме, на наш погляд, підготовка фахівців зі спареною спеціалізацією, наприклад, початкове навчання і англійська мова та література, початкове навчання і хореографія та музика, початкове навчання і практична психологія, початкове навчання та інформатика, математика та інформатика, трудове навчання та креслення.

Сільський учитель, образно кажучи, перебуває серед чотирьох вогнів: від нього вимагають результату держава, батьки, діти, вимагає власна душа. Як слушно зауважує Урс Відмер, швейцарський журналіст, усі ці вимоги вчитель зобов'язаний примирити між собою: держава наполягає на пунктуальному дотриманні навчальних програм, честолюбні батьки прагнуть бачити своїх чад геніями і вважають, що саме школа гальмує їхній розвиток, діти хотіли б усього-на-всього вчити те, що їм до вподоби, вчительська ж мрія – щороку випускати в життя прекрасно вихованих, освічених молодих людей [2].

Нині спостерігається тенденція до збільшення кількості малокомплектних шкіл та шкіл-садочків у селах гірського регіону, а для їх успішної діяльності потрібні нові навчальні програми, адаптовані підручники та посібники.

Успішне розв'язання проблеми потребує якісно нових підходів до підготовки педагогів. Це дозволить забезпечити такий рівень професійної кваліфікації вчителя, який відповідав би потребам сільської школи. Все зростаючі вимоги до педагогічних кадрів визначають необхідність створення сучасної моделі професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів, готових здійснювати педагогічну діяльність в умовах школи гірського регіону.

Прийняття освітніх стандартів конкретизує завдання щодо підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах створення єдиного педагогічного простору. Це дасть можливість забезпечити єдині вимоги до рівня загальної освіти, яку отримують випускники різних типів загальноосвітніх навчальних закладів, різної місцевості.

Основним пріоритетом сучасної системи освіти є доступність якісної освіти для всіх дітей, незважаючи на їх місце проживання: велике місто чи село в горах. Проте аналіз досвіду роботи шкіл наочно показав значне відставання сільської школи від міської у розв'язанні найважливіших завдань навчання і виховання школярів. Відповідно ускладнюється процес підготовки спеціаліста, спроможного працювати в умовах сільської школи. Аналіз педагогічної діяльності випускників університетів свідчить про недостатній рівень застосування теоретичних знань на практиці, слабкі навички та вміння налагоджувати стосунки з учнями.

Такий стан справ спонукає до радикальних змін, вимагаючи інноваційних підходів до професійного становлення майбутнього педагога. Один з них полягає в тому, щоб навчити студента передбачати, тобто орієнтувати майбутнього вчителя не лише на набутий раніше досвід (на вже досягнуте, зрозуміле, розкрите), а й на далеке майбутнє. Це дозволить належним чином підготувати молодого спеціаліста до застосування методів прогнозування, моделювання і проектування як у повсякденному житті, так і в професійній сфері.

Іншою специфічною особливістю інноваційності є залучення студента до співпраці та безпосередньої участі в процесі прийняття важливих рішень на різних рівнях – від найнижчого до найвищого, тому що в умовах гірського регіону він буде виступати в одній особі і вчителем, і директором, і педагогом-організатором, і шкільним психологом, і завгоспом, і громадським діячем.

Однією з умов професійного становлення, як зазначається в Концепції педагогічної освіти, є „підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства” [6, 3]. Адаже діяльність педагога не визнає стереотипів та шаблонів. Вона передбачає ініціативність, творчість, допитливість і невпинний пошук нових шляхів розв'язання проблем та новітніх технологій навчання, які відповідали б усе зростаючим вимогам сьогодення. „Той, хто на все життя обирає педагогічну професію, має володіти бодай трьома особливостями: умінням шанувати і любити людей більше ніж себе; умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний; умінням передавати різновиди досвіду учням” [3, 117].

Професійне становлення спеціалістів – складний і тривалий процес, який здійснюється впродовж усього періоду навчання студентів у вузі. Як свідчить практика, рівень підготовки педагогічних кадрів не повністю задовольняє вимоги сучасної школи, особливо – сільської. Причин тут багато. Чи не найважливіша серед них – недостатня професійна спрямованість навчального процесу. Адаже не секрет, що чимало абітурієнтів вступають до педагогічних вузів не тому, що мріють працювати з дітьми, а тому лише, що їм подобається той чи інший предмет.

Перед освітніми закладами стоїть завдання розвивати в студентів позитивне ставлення до майбутньої професії, потребу й готовність займатися педагогічною діяльністю, прагнення оволодіти секретами педагогічної майстерності. Необхідно готувати не тільки вчителя – фахівця з певного предмета, а формувати особистість вчителя, здатного сприймати основні морально-етичні цінності нашого суспільства і відповідно їх реалізовувати.

Педагогічна діяльність характеризується творчим підходом до будь-якого явища навчально-виховного процесу. Ось чому в роботі вчителя такою важливою є педагогічна майстерність, основу якої складають не лише засвоєні на належному рівні психолого-педагогічні знання, а й отримані практичні навички та вміння.

Нові підходи до організації і здійснення навчального процесу в школі гірського регіону вимагають якісної перебудови системи підготовки вчителя. Спрямованість на особистісно орієнтовану модель навчання, впровадження сучасних технологій потребують від фахівця цілісного бачення навчання як процесу, який усебічно впливає на дитину.

Система навчально-виховної роботи повинна бути спрямована на формування високого професіоналізму майбутніх фахівців, готовність творчо працювати та самовдосконалюватись, уміння виробляти індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Виходячи з цих завдань, можна визначити основні напрями підготовки студентів у вузі, серед яких чільне місце посідають такі:

– впровадження інноваційних підходів до організації практичної підготовки майбутнього педагога у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін та під час проходження студентами педагогічної практики; необхідно організувати навчальну й виховну роботу таким чином, щоб формувати у студентів установку на майбутню педагогічну діяльність;

– оптимізація процесу викладання спеціальних і загальнонаукових дисциплін, тобто поєднання навчання з формуванням у студентської молоді професійно-педагогічних якостей.

Аналіз роботи вчителів-початківців показує, що їм іноді бракує вміння застосовувати одержані у вузі теоретичні знання у практичних ситуаціях. Це підтвердило і наше дослідження, проведене серед випускників, яке свідчить, що значна частина не досить ґрунтовно ознайомлена із сучасними освітніми технологіями, передовим педагогічним досвідом роботи в малокомплектних школах, школах-комплексах «дитячий садок-школа», «школах-родинах».

Ми вважаємо, що усунення цих недоліків у підготовці вчительських кадрів неможливе без переорієнтації інформативного навчання на таке, яке б сприяло розвитку в студентів пізнавальних, творчих і професійних здібностей. А це, передусім, передбачає використання на заняттях активних методів навчання, тобто зміни методики проведення лекцій, семінарських та практичних занять. У навчальному процесі слід надавати пріоритет самостійній та практичній роботі студентів. Це, зокрема, можуть бути індивідуальні заняття з дисциплін, дослідна та наукова робота гуртків, проблемно-пошукових груп, вивчення досвіду роботи вчителів гірських шкіл, написання рефератів та доповідей.

Для підвищення ефективності професійної підготовки студентів необхідно здійснювати її за спеціально розробленими інноваційними програмами, до яких варто включити комплекс професійно-зорієнтованих завдань зі спеціальною ігровою методикою, роботу з опорними схемами-конспектами, активно використовувати педагогічні замальовки та ситуації, які розкривають специфіку вчительської праці. А для покращення засвоєння та перевірки рівня знань треба застосовувати модульно-рейтингову систему.

Важливим чинником професійного становлення майбутнього педагога є практична підготовка. Адже саме вона дає можливість переконатися в правильності вибору майбутньої професії, побачити себе у ролі вчителя, краще зрозуміти психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку.

Активна участь студентів у спецсеминарах дає можливість розв'язати такі дидактичні завдання: показати на практиці всі типи уроків та їх особливості, навчити готувати конспекти уроків, організувати демонстраційний експеримент із застосуванням ТЗН на уроці; розкривати суть колективних та індивідуальних форм роботи з учнями. Початкова освіта, як відомо, є багатопредметною. Майбутньому вчителю молодших класів необхідно забезпечити повноцінний навчальний процес із шести освітніх галузей, які відповідають певним навчальним предметам школи I ступеня.

Чітка організація професійно-практичної підготовки студентів створює реальні можливості для формування їх готовності до організації та здійснення навчально-виховної роботи з учнями. Це зумовлює необхідність здобувати нові як теоретичні, так і методичні знання, вивчати передовий педагогічний досвід учителів краю, що дозволить ще раз переконатися у правильності власного вибору.

В умовах ринку праці та зростаючих вимог до педагогічних працівників назріла нагальна потреба переходу від кількісних показників до якісних. Адже розвиток загальноосвітньої школи в умовах гірського регіону значною мірою залежатиме від того, який учитель прийде до сучасного навчального закладу. Якщо раніше вчитель виступав просто носієм знань і головна його роль полягала у передачі цих знань учням, то із значним розвитком науки та розширенням інформаційного простору змінилось і розуміння навчальної функції вчителя. Тепер на часі не просто передача знань, а формування в учнів умінь здобувати їх самостійно. Це і зумовлює головне призначення вчительської праці.

Відповідно до вимог сучасного суспільства вчитель повинен володіти творчим потенціалом і бути здатним до розвитку власної особистості. Тому стає очевидним, що самоосвіта вчителя загальноосвітньої школи має передбачати насамперед його вдосконалення як на професійному, так і на загальнокультурному рівні. Особливо важливим процес самоосвіти є для початкуючих учителів. Молоді педагоги визнають велику роль самоосвіти у професійній діяльності вчителя і активно займаються нею, але ставляться до самоосвіти по-різному, залежно від мети. Саме самоосвіта є обов'язковим елементом виробничої діяльності кожного вчителя, який вільний у виборі передових технологій навчання, прийомів і засобів роботи над собою.

Процес формування самодостатньої особистості вчителя, якого чекає сільська школа гірського регіону, передбачає докорінні зміни технологій навчання й виховання, які полягають не лише в модернізації навчального процесу (глобальна комп'ютеризація, вивчення іноземних мов, застосування прогресивних інноваційних технологій), а й перебудови міжособистісних стосунків на рівні викладач-студент, учитель-учень.

Джерелом знань для сучасного педагога повинні бути не лише стандартні підручники (погане забезпечення якими відоме широкому загалу), а й електронні носії інформації та Інтернет, користуватися якими в майбутньому повинні навчатися всі вчителі.

Висновки. Отже, весь процес підготовки майбутнього педагога до роботи в сільській загальноосвітній школі гірського регіону повинен бути спрямованим на формування вільної і відповідальної особистості, «яка володіє «синергетизмом» мислення і практичної діяльності, яка має здатність виявляти й створювати нове, бути одночасно патріотом своєї держави і здатним брати участь у діалозі культур, оволодівши планетарним мисленням» [1, 42].

Подальшого дослідження потребують проблеми розвитку та становлення особистості вчителя початкових класів у системі неперервної педагогічної освіти.

1. Бірюк Л. Нові підходи до професійної підготовки майбутнього учителя // Теорія та практика навчання та виховання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. – Серія 17. – С.34-42.
2. Дзєга В. «Синдром відчаю» сільського вчителя // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С.12-16.
3. Зязюн І., Сагач Г. Краса педагогічної дії. – К., 1997. – 242 с.
4. Кочетов В. З досвіду організації навчально-виховного процесу в сільській школі// Початкова школа. – 1999. – № 3. – С.24.
5. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації. – К.: Грамота, 2005. – 215 с.
6. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів // Початкова школа. – 2001. – №7. – С.1-4.
7. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К:К.І.С.,2003. – 296 с.
8. Шиян Н. Профільна сільська школа: проблеми та перспективи //Освітній дайджест. –2004. – №3. – С.153-157.

Тетяна Завгородня,
доктор педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Tetiana Zavgorodnia,
Doctor of Pedagogics, professor the
Precarpathian National University named
after Vasyl Stefanyk.

УДК 37.017.92

Освіта як стратегічний механізм відродження ментальності, інтелектуально-духовний ресурс держави

Education as the strategic mechanism of the mentality revival, the Intellectual spiritable resource of the country

The problems of outer examination, education of pupil responsibility in combination with choice freedom widening, activity of youth and child unities, ways of the effectiveness increasing of out-of-class educational work, realization of competent approach to the educational process organization of the Ukrainian modern general educational school are considered here.

Key words: education, responsibility, general educational school.

Як відомо, в соціальній структурі суспільства особливе місце посідають діти. Саме цей прошарок населення важливий не тільки тому, що він є джерелом поповнення трудових ресурсів, а тим, що притаманне дітям прагнення до самореалізації, їх відкритість для оволодіння новими знаннями і новим досвідом відкриває перед ними соціальну і професійну перспективу, що і дозволяє розглядати підрастаюче покоління як стратегічно значущу надію нації і держави у всіх, без винятку, сферах їх існування.

Наші попередники, зокрема, педагоги, що працювали в галузі освіти на західноукраїнських землях за міжвоєнного періоду, завжди виходили з переконання, що успіх держави залежить від виховання. Вони підкреслювали, що народ, який перший проголосив постулат національної держави (Виговський), народ, що «видав десятками такі великі індивідуальності на своїх полях,... не дасть з'асимілювати себе... і має перед собою будучність, бо лінія його життя іде вгору, і прийде час його слова серед людства – а від виховання (виділено нами) залежить, чи се буде скоріше чи пізніше...» [2, 16].

Отже, за їх переконаннями, саме освіта, без якої не може бути вихованою людина, є чи не найважливішим стратегічним механізмом, який створює умови для відродження ментальності нації, економічного й інтелектуально-духовного ресурсу держави. Але, усвідомлюючи винятково важливу роль освіти в цьому процесі, ми маємо враховувати ті складні, навіть суперечливі процеси, які не можуть не турбувати сьогодні не тільки освітян, але й значно ширший загал суспільства.

Всі ми звикли до словосполучення *навчально-виховний процес*. З історії української школи Галичини відомо, що за міжвоєнної доби відбулося перенесення акценту в меті школи, коли на перше місце постало виховання, а навчання стало розглядатися як його засіб. Цей постулат по суті залишається незмінним і в наші дні. Однак треба зауважити, що розробити єдину національну систему виховання не можна без пізнання духовності свого народу і його національного характеру. Тому, враховуючи наукові напрацювання попередників із проблем національного характеру, нами виокремлено такі характеристики українця, як релігійність; висока духовність, в основі якої є християнська мораль; повага до старших; високий рівень духовних почуттів з одночасним проявом індивідуалізму, почуттєвість з елементами безконтрольності, недовіри в почуттях власного внутрішнього життя; елементи селянського світовідчуття; недооцінювання ролі соціальних почуттів, що нерідко заважає розв'язанню суспільних проблем; розвиненість почуття гріхоти, кривди, що при нагоді «вибухають» і створюють можливість конфлікту; заздрість; комплекс меншовартості; відсутність «одно цілої національної ідеї» у різних регіонах; традиціоналізм й естетизм тощо. Як бачимо, науковці виділяють як

позитивні, так і негативні якості, притаманні українцям. Результати такого вивчення дають можливість визначити український виховний ідеал, а також посилити роботу над розвитком у людини позитивних рис і викориненням у неї негативних проявів. При цьому, зазначає В. Янів, важливо "уміти мужньо правді глянути у вічі, а не намагатися применшувати зауважені хиби чи прибільшувати прикмети. Бо за стану "забронзовування" неможливий ніякий поступ" [4, №5, 36]. Саме цими характеристиками не повинні нехтувати педагоги при організації навчально-виховного процесу, в роботі із сім'єю.

Утім, аж ніяк не може бути принижене значення навчання, самого процесу засвоєння нових знань, вироблення умінь і навичок. І коли ми говоримо про інтелектуально-духовний ресурс держави, то повинні зосереджуватися як на духовній складовій, так і на інтелектуальній. Зрозуміло, що в часи відтворення незалежної і самостійної України увага була передовсім приділена проблемам національної самоідентифікації, державницьким ідеям, коли треба було з'ясувати, що саме національні інтереси є основою становлення національної суверенної демократичної держави. Сьогодні ми маємо уточнити цінності та пріоритети національно-патріотичного виховання. Ми розглядаємо патріотизм як комплексну якість, яка поєднує високий інтелектуальний рівень особистості, відповідальність, відданість справі, а також активну творчу діяльність у конкретній галузі, яка спрямована на задоволення не лише власних потреб, але й на благо народу і держави. Іншими словами, патріотом є той, хто не на словах, а на ділі намагається свідомо принести користь своїй вітчизні. Гасло: "Не словом, а ділом" було, є і назавжди залишиться актуальним. Отже, розв'язання проблем навчання має пряме відношення до інтелектуальних, духовних, економічних, культурних, наукових ресурсів держави. А закладається все це системою освіти. Що ж ми маємо сьогодні?

У 2006 році був проведений масовий експеримент: незалежне тестове оцінювання знань випускників середніх шкіл України. З цього приводу було багато виступів керівників освітньої галузі. Наголос робився переважно на те, що незалежне, об'єктивне оцінювання знань унеможливить хабарництво при вступі абітурієнтів до вищих навчальних закладів. Дійсно, це само по собі дуже важливо й актуально. Але дещо в тіні залишилася інша проблема: а що ж показали наслідки експерименту?

Як відомо, брати участь у незалежному оцінюванні можна було тільки за бажанням. Природно, що зголосилися на це найкращі учні, ті, які відчували себе більш-менш впевнено. І що ж? За результатами тестових випробувань з української мови 50 % випускників одержали оцінки "3" чи навіть "2" (за п'ятибальною системою). Не дуже втішні результати й з історії України, а особливо з математики. Ми зумисно акцентуємо на результатах тестової перевірки з української мови, бо саме вона є своєрідною візитною картою нашого народу, культури, освіти. За словами знаного українського поета, громадського діяча, педагога Василя Пачовського, хто зрікається своєї мови, той "робить злочин проти розвитку своєї нації, а тим самим проти розвитку цілої культури..." [2, 13]. Факти свідчать, що різні засоби масової інформації поступово витісняють читання навіть як засіб відпочинку. Катастрофічно поширюється залежність школярів від комп'ютерних забав, що набуває загрозливого стану як певна хвороба. Разом із тим комплектація шкільних бібліотек бажає бути кращою. Досить згадати, що ще зовсім недавно поширеною була реклама: "Книга – найкращий подарунок". Чи хтось дарує сьогодні один одному книгу?! Але ж книга та й взагалі освіта – це і є інтелектуально-духовний ресурс держави. Втратимо цей ресурс – втратимо й державу.

Відомо, що освіта сьогодні відіграє все більшу і більшу роль у світовій економіці. Без неї неможливий розвиток усіх без винятку галузей економіки. Між тим, за показниками PISA і TIMSS (авторитетні міжнародні співставлення якості компетенцій випускників шкіл), українські школярі не посідають сьогодні провідних позицій. Можна передбачити, що одне це може негативно вплинути на подальше економічне становище країни.

У чому ж ми вбачаємо причини такого стану? Їх багато, але в першу чергу – це існування кризового стану в стосунках учасників навчально-виховного процесу, що нерідко виявляється в імітації освіти з боку вчителя і – як результат – імітація з боку учня (готові відповіді, перепис прикладів розв'язання завдань тощо). Це є результатом (можливо, й банальна причина) недостатньої мотивації діяльності вчителя, що впливає на якість підготовки майбутніх педагогів.

У цьому контексті постає ще й питання про відповідальність за такий стан справ як учителів, батьків, так і самих учнів. Постулат про освіту як стратегічний механізм відродження національної ментальності має бути свідомо сприйнятий найширшими колами суспільства.

А що ми маємо насправді?

У сучасних умовах глобалізації українського суспільства, розширення свободи вибору, створення можливостей людині конституювати себе "як суб'єкта моральної відповідальності, обов'язку і любові" [3, 571], повинна постійно посилюватися увага до виховання відповідальності особистості. Однак сьогодні серед людей, насамперед молоді, спостерігається прояв безвідповідальності у сфері своєї діяльності, що призводять до таких негативних явищ, як катастрофи, нещасні випадки, вбивства, насилування, наркоманія, алкоголізм, моральне приниження людини іншою людиною, соціальна безпритульність тощо.

Однією з причин такого стану в загальноосвітніх школах є неточне трактування значною частиною молоді і педагогів такої морально-етичної риси, як відповідальність, та її співвідношення з розширенням у сучасних

умовах свободи вибору. Підтвердженням цієї думки є результати проведеного дослідження серед старшокласників шкіл міста Івано-Франківська (280 учнів). Кожний другий з них не розуміє, що таке відповідальність, або не дав відповіді на прохання продовжити речення: "Відповідальність – це...". Типовими були такі відповіді: "риса характеру, яка повинна бути в кожній людині", "це відповідальність за все, що робиш", "риса характеру, яка допоможе людині мати відповідальність" та ін. Невтішними є пояснення цієї категорією молоді і поняття "свобода вибору". Тільки 34 % респондентів у тій або іншій мірі відповіли на поставлене запитання, 30 % не розуміють цієї філософської категорії, а 36 % – відповіді не дали. Одночасно проведене опитування засвідчило відсутність у значної частини учнів знань про свої права (38 % узагалі не назвали, а 7 % – неправильно). Серед названих – в основному право на освіту (50 %), на медичне обслуговування (36 %), на відпочинок (14 %) тощо. При цьому кожний третій респондент зазначив, що його права порушувалися батьками ("вони не завжди відпускають гуляти ввечері", "карають, не дозволяють робити те, що хочу", "вирішують мою долю, заставляють вчитися там, де вони хочуть" і т. д.) або вчителями ("не завжди йду на олімпіади за власним бажанням", "вимагають робити те, що не дуже хочу в цей час" тощо). Наведені емпіричні дані засвідчують, що більшість старшокласників не має чіткого уявлення про такі категорії, як "свобода вибору" і "відповідальність" та їх співвідношення, не знає всіх прав і документів, які їх регламентують. І, як результат, вони не вважають себе ініціативними людьми (53 %), беруть участь загалом у справах, "які відповідають тільки їх інтересам" (42 %), або тому, що "від цього змінюється думка про мене у оточуючих", контролюють свої вчинки тому, що "цього вимагають оточуючі" (37 %), "за їх некоректність можуть покарати" (5 %). Крім того, деякі учні (16 %) не виконують дану іншій людині обіцянку або виконують "залежно від настрою", "від людини", половина опитаних не завжди приходять на допомогу людям, які особисто не зверталися до них.

Такий стан поведінки старшокласників, мотиви якими вони керуються у своїх діях насторожує, бо вони вступають у суперечність з основами демократичного суспільства. Залежить це від багатьох факторів, насамперед, як нам видається, від недостатньої підготовки педагогів до виховання в учнів такої комплексної моральної риси, як відповідальність в умовах розширення свободи вибору. Так, бесіди з учителями, було охоплено 160 осіб з різним стажем педагогічної роботи (85 % з яких – зі стажем понад 10 років), засвідчили, що половина з них практично не дала відповіді, що таке "свобода вибору" і "відповідальність", яка залежність між цими поняттями. І тільки 12,5 % учителів достатньо повно розкрили ці категорії і зауважили, що свобода вибору завжди передбачає відповідальність. Особливо насторожує той факт, що 85 % педагогів не бачать умов для інтенсифікації цього процесу в реаліях зростання свободи вибору.

Отже, все це вимагає посилення уваги педагогів, батьків, передусім громадських організацій, до виховання відповідальності учнів в умовах розширення свободи вибору.

Стратегія модернізації освіти передбачає поліпшення її якості. Одним зі шляхів оновлення змісту освіти є впровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Сьогодні в педагогічній практиці різних зарубіжних країн впроваджується компетентнісно орієнтована освіта, яка сприяє набуттю учнями життєво важливих (ключових) компетентностей. Українськими педагогами визначені такі компетенції: уміння вчитися, соціальна, загальнокультурна, здоров'язберігаюча, компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій, громадянська, підприємницька.

Немає сумніву, що компетентнісний підхід мабуть, це не лише один із чинників, які сприяють модернізації змісту освіти. Слід зазначити, що він лише доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей.

Проте сучасна освіта України спрямована на надання учневі значної кількості знань, зокрема фактичних, і вироблення в нього предметних умінь та навичок. Школа сьогодні ще недостатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, критично мислити, розв'язувати конфлікти, орієнтуватись на ринку праці тощо. Не закладено ще компетентності і в систему оцінювання навчальних досягнень школярів. Тут важливим стає не наявність в індивіда внутрішньої організації знань, особистих якостей та здібностей, а здатність застосовувати компетентності в житті та навчанні. Зрушення, які відбулися в освіті нашої країни за 10 років, поглибили переобтяження навчальних програм і підручників фактичним матеріалом, продовжуючи тенденцію до енциклопедичного змісту освіти, що домінувала за радянських часів. А, як зауважував ще 1937 р. відомий галицький педагог, учений і громадський діяч Яким Ярема, "новочасний напрям в педагогії змагає саме до плекання і розвитку психічних здібностей на основі облегшеного і доволі вкороченого наукового матеріалу" (виділено нами) [5, 114-115]. Ця думка в переодягнутому вигляді і сьогодні є серцевиною новаторських поглядів на зміст освіти, а для декого й повним "відкриттям". Хотілося, щоб її підтримало і МОН України.

Особливої уваги потребує науково-методична робота щодо залучення вчителів до вивчення проблематики та практики компетентно орієнтованої педагогіки. Як свідчить історична практика, перехід до нової педагогічної парадигми вимагає від фахівців (теоретиків, методистів, учителів) напружених зусиль і навіть певної перебудови професійної свідомості.

На нашу думку, саме тут доцільно активізувати спільну роботу управлінь освіти і науки міських, районних виконавчих комітетів, педагогічних колективів і кафедр вищих навчальних педагогічних закладів щодо розробки наукових програм, створення експериментальних майданчиків для розв'язання означеної проблеми, й не тільки з даного питання, але й для пошуку шляхів удосконалення всього навчально-виховного процесу, особливо побудови його на основі компетентнісного підходу, для апробації результатів і впровадження їх у практику роботи шкіл. Досвід засвідчує, що тандем науковців і вчителів-експериментаторів досягає позитивного результату, коли тема дослідно-експериментальної роботи одночасно сприймається як загальношкільна науково-методична проблема, тоді опанування кожним вчителем методологією і методикою науково-дослідного пошуку сприяє підвищенню їх професійної компетенції. Зрозуміло, що це вимагає від учасників експерименту значної затрати часу, відповідальності, а також і відповідного фінансування.

Сьогодні у науковців, учителів-практиків викликає занепокоєння духовно-моральний стан суспільства, що вимагає посилення роботи педагогічних колективів шкіл спільно з батьками з формування громадянської спрямованості особистості учня як у навчальній, так і позаурочній діяльності.

Як засвідчують теоретичні напрацювання з даної проблеми, досвід роботи навчальних закладів, спільні дослідження науковців України і країн Європейської спільноти, для посилення громадянського виховання учнів створюються найкращі умови саме у позаурочній роботі, основними тематичними напрямками якої можуть бути: "Молодь пам'ятає" (охорона історичної спадщини); "Молодь допомагає" (волонтерство, соціальна робота); "Молодь захищає" (права дитини, головні свободи людини); "Молодь дбає" (охорона довкілля); "Молодь самоврядує" (шкільне самоврядування); "Молодь обирає" (вибори учнівського самоврядування); "Молодь інформує" (шкільні засоби масової інформації); "Молодь і здоровий спосіб життя" (запобігання курінню, вживанню алкоголю, наркотиків); "Молодь пізнає світ" (вивчення Європи та світу, країнознавчі проекти) [1,22].

У цьому сенсі значно більше, аніж це відбувається сьогодні, слід приділити увагу дитячим формуванням. Дослідники підрахували, що в Україні наразі нараховується більш як 4 тис. дитячих і молодіжних громадських організацій і об'єднань.

Дитячі організації за змістом їх діяльності і за чисельністю учасників дуже різні. Вони є відмінним від колишніх формувань. На зміну ідеологічній, політичній меті прийшли моральні орієнтири. Масовість перестала бути обов'язковою. Навпаки, основна увага в них приділяється соціалізації і персоналізації особистості. Але необхідно пам'ятати, що дитина як член суспільства повинна навчатися підпорядковуватися не тільки статутам окремих об'єднань, але й вимогам усього соціального середовища. Саме тому педагогічні працівники повинні співпрацювати і спрямовувати виховну діяльність у дитячих об'єднаннях таким чином, щоб допомогти їх членам адаптуватися до інтенсивних соціальних змін, ствердити відчуття власної причетності до розвитку суспільства, держави, навчитися самостійно розв'язувати проблеми особистих взаємин, брати відповідальність на себе, конструювати самого себе і навколишній світ за різних життєвих обставин тощо.

Для цього необхідно використовувати в діяльності об'єднань такі різноманітні методи і форми, щоб досягти балансу інтересів взаємодіючих сторін – дітей та їх керівників, який потрібен, щоб дитячі об'єднання як ресурс, стратегічно значущий для держави, не було використано на шкоду дитини.

Саме тут виникають значні труднощі, бо нині в Україні приватні особи опікуються фінансуванням дитячого руху більше, ніж державні установи. А як відомо, "той, хто платить, той замовляє музику". Це означає, що певні дитячі чи частіше юнацькі об'єднання можуть функціонувати (і функціонують насправді) при різних партійних структурах, релігійних осередках, закладаючи у свідомість молоді те, на що є замовлення. Виникає занепокоєння, що так може бути порушена як мета, так і цілісність виховного процесу взагалі. Тому, за нашим переконанням, до проблеми ролі педагогічних кадрів у діяльності дитячих об'єднань держава, а значить і всі органи державного керівництва освітою повинні повернутися обличчям.

Сьогодні ми змушені також констатувати, що майже відсутні теоретичні засади діяльності сучасних дитячих об'єднань, недостатньо розроблено методичне забезпечення їх діяльності, чітко не визначено шляхи співпраці педагогічних колективів із дитячими громадськими об'єднаннями.

Отже, проблем, як свідчить досвід, багато. Численні публікації, спостереження, спілкування з молоддю показують, що в кінцевому рахунку доля нації, держави, доля наших дітей і онуків залежить від того, до якої міри ми здатні усвідомити, що саме освіта є стратегічний механізм відродження ментальності, інтелектуально-духовний ресурс держави.

1. Організація громадянського виховання у позакласній роботі // Євробюлетень. – 2006. – №2. – С.22.
2. Пачовський В. Українці як нація. – Нью – Йорк, 1918.– 16 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
4. Янів В. Соціальні інстинкти українців // Визвольний шлях. – 1954. – №5.– С. 35–42; №6. – С.36–42.
5. Ярема Я. На педагогічні теми // Яким Ярема. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С.109 – 117.

Науково-методичні матеріали на допомогу вчителям, учням гірських шкіл та слухачам "Школи майбутнього педагога"

Олена Хрущ,
кандидат психологічних наук, доцент
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Olena Khrushch,
Candidate of Psychology, senior lecturer,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

УДК 159.922.73

Учням гірських шкіл про етнопсихологічні особливості характеру горян

To pupils of highland schools - about ethno-psychological features of the highlanders' character

In O.Hrushch's article separate ethno-psychological features of the highlanders' character are revealed, the reasons of their formation are analyzed. The author emphasizes that the main psychological feature of character of the huzuls' ethnic community is self-respect which was exterminated and humiliated for many years. Landscape and climatic conditions impose their print on mentality of mountain inhabitants, and the good knowledge of these forces of nature enables to carry out corrections in pupils' development.

Key words: ethno-psychological features, mentality, ethnic group, ethnic consciousness, inner world, the huzul, self-respect, the Hutsulshchyna.

Постановка проблеми. Пізнання і осмислення учнями навколишньої природи і людей, усвідомлення ними їх взаємозалежностей і взаємовпливів – складне завдання не лише для школярів, але й не проста проблема для дорослих.

Правильне розуміння впливів довкілля на формування і становлення людини, сприяє як більш ефективному використанню сил природи для розвитку людини, так і дає змогу корекції негативних чинників, що впливають на людину, а інколи загрожують її життю і здоров'ю.

Природні фактори мають неабиякий вплив на формування психіки людини. Практична діяльність жителів гір, яка обумовлена особливостями ландшафтно-кліматичного гірського простору, звичаї і традиції, що склались у горян також внаслідок своєрідного сприймання ними образу світу, не можуть не відобразитись на етнопсихологічних рисах їх характеру.

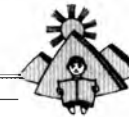
Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано проблему формування психологічної сутності людей під впливом природних факторів (геопсихологія) свідчить, що психіка народу – це, в значній мірі, наслідок впливу природи, серед якої він проживає.

До робіт, що розкривають певною мірою вплив довкілля на формування етнопсихологічних особливостей народу, належать праці В.М.Павленко, С.О.Тагліна [1], Л.Е.Орбан, В.Д.Хруща [2], М.І Пірен [3], Г.Гачева [4], І.А.Пилипейка, П.В.Лосюка [5] та інших.

Автори одностайні в тому, що людина – дитя природи, суспільних відносин і власної активної діяльності та розвитку. Саме тому в її психіці і відображаються ці головні чинники.

Метою даної статті є розкрити окремі етнопсихологічні особливості характеру горян, а саме, найбільш чітко вираженої етнічної групи – гуцулів. Показати, що діти із сімей горян, які з молоком матері, а пізніше під впливом природно-соціальних умов засвоюють не лише традиції і звичаї своїх батьків, але й самі набувають відповідних психічних особливостей характеру.

Вивчення психіки українців-горян, які населяють найбільш високогірні райони Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей, в тоталітарний період переживало стан якщо не прямої заборони, то відкритої зневаги.

Ворожі українському народові ідеологічні догми про злиття націй “в нову історичну спільність – радянський народ”, свідоме руйнування української нації, посилена російська колонізація України привели до припинення наукових досліджень з етнопсихології, які успішно проводились в 20 – 30 роках. Тривалий час не вивчались особливості формування етнічної самосвідомості, багатих та своєрідних почуттів такої специфічної і значної етнічної спільності, як гуцули. Замовчувались найбільш важливі ознаки психології характеру гірських жителів: сміливість і волелюбність, почуття власної гідності і повага до інших людей, працелюбність і витривалість та ін.

Під натиском антиукраїнської державно-бюрократичної системи навіть у фундаментальному історико-етнографічному дослідженні “Гуцульщина” [6], не знайшлося місця для розділу, який би висвітлював своєрідність психології гуцулів, багатство духовного світу, незрівнянні вірування, почуття, переживання. Більше того, в одній із статей даної праці стверджується, що “буржуазні автори в непоодиноких випадках намагались трактувати гуцулів як якесь специфічне плем'я, що начебто усвідомлювало себе окремим від інших частин українського народу” [7]. А далі зневажливо оцінюється діяльність творчих осередків української діаспори, які досліджували проблеми української ментальності, в тому числі й гуцулів. “І в наш час, – говориться в даній праці, – у закордонних емігрантських осередках, різних земляцтва мають місце гіпертрофовані трактування етнічних рис традиційно-побутової культури гуцулів і намагання показати їх абстраговано, відірвано від усього українського етносу” [8].

Тут же стверджується, що горяни старшого віку в окремих місцевостях вважають образливою етнографічну назву “гуцул”.

Сьогодні не треба доводити, що саме організовані раніше гуцульські товариства, такі, як “Товариство приятелів Гуцульщини”, що було засноване ще у 30-х роках у Варшаві, і багато інших, намагались розкрити своєрідність цього гордого і працюючого, вольового і доброго, сміливого і чуйного народу.

Особливою рисою психології характеру даної етнічної спільності є почуття власної гідності. Це почуття на протязі багатьох років винищувалось, витруювалось “вниз” за шматочок землі, за сінокіс, за довідку у сільській раді. Зусилля державної політичної машини зверху були спрямовані на формування рабської психології у цих вільних і гордих людях.

Почуття власної гідності принижувались і тоді, коли на державному рівні приймалися постанови і рішення, які не дозволяли людині бути вільною в господарській діяльності. Спеціально створювались перешкоди, щоб горяни не могли чесною працею забезпечити добробут собі і своїй сім'ї. Не може бути людина вільною в тому суспільстві, де вона не вільна економічно. Залежність від “шматка хліба” негативно впливає на повноцінний розвиток в особистості кращих задатків, в тому числі і власної гідності.

Від почуття неповноцінності, меншовартості у порівнянні із “старшим братом”, яке дітям гуцулів намагались прищепити з дитинства, вся система виховних впливів спрямовувалась на приниження власної гідності, породження рабської психології.

Порівнюючи різні етнічні групи, які проживають на території Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, ми доходимо до висновку, що уникнути втрати власної гідності, більше того, навіть зміцнити це почуття за умов тоталітарного режиму вдалося найкраще саме гуцульській етнічній спільності. Це зумовлено рядом причин.

З давніх-давен по високогір'ю розселялись люди сміливі, сильні і незалежні. Боротьба із силами природи, специфічна система виховання, що ґрунтувалась на засадах етнопедагогіки, трудових традицій і народних звичаїв – все це формувало почуття незалежності і власної гідності.

На формування почуття власної гідності значною мірою впливали і специфічні для гуцулів сімейно-побутові умови. У гуцулів традиційно після одруження діти отримували певну економічну незалежність – рано починали самостійно вести господарство. Почуття господаря породжувало самоповагу і власну гідність.

З дитячого віку як хлопчики, так і дівчатка відчували свою потрібність. Вони мали чіткі обов'язки, добровільне їх виконання схвалювалось дорослими. Це формувало відповідальність, почуття господаря, а разом з цим і почуття власної гідності.

Як людська повага, так і особиста самоповага приходить саме до того, перемиг певні труднощі, виявив настирливість, працелюбність, а в окремих випадках сміливість і мужність. Саме такі випробування мав пройти “хлопець”, “хлопчіще”, “парубок”, щоб стати “легінем”.

Додавали власної гідності і різні форми посвячення у легені / зустріч на полонині з диким звіром і перемога над ним, участь у “грушці” – грі при померлому та ін./, що описані етнографом О.Кольбертом у праці “Русь Карпатська”.

Легенди про опришків, а це були найхоробріші легіні, стверджують, що вони не знали, що таке страх, не боялися ні холоду, ні ворогів. Їх душі не сприймали чужих порядків. Вони дотримувались віками усталених законів гір. Місцеві люди завжди шукали в них порятунку і захисту.

Етнопсихологічні експедиції, проведені нами в гірських селах Косівського і Верховинського районів, дозволили встановити ряд цікавих закономірностей щодо підвищеної самоповаги, "гоніру" гуцулів, як кажуть у с.Яворові Косівського району. Однією з них є те, що почуття власної гідності більше розвинуте у жителів, які мешкають далі від центру села, на присілках, в рідконаселених місцевостях. Не так часто відвідуючи центр села, люди, йдучи туди, одягають кращий одяг і взуття, переживають позитивне емоційне піднесення, свого роду ейфорію. Як показують спостереження, вони більш стримано, з явною самоповагою поводять себе у громадських місцях, без метушні і поспіху, що властиве міським жителям, з підкресленою гідністю підтримують розмови на господарські, морально-етичні та суспільно-політичні теми.

Нами встановлена і така закономірність, як майже повна відсутність вуличних прізвиськ, які принижують гідність людини, що часто-густо можна чути у низинних селах. Звертання до іншої людини у гуцулів носить шанобливий характер на ім'я, а до старших людей часто і на прізвище з додаванням "пане", "пані". Ця традиція поважання власної і чужої гідності зберігалась в усі часи, навіть і тоді, коли звертання "пан", "пані" було офіційно вилучене з ужитку.

На формування почуття власної гідності впливає не лише проживання в рідконаселеній місцевості, але й спосіб ведення господарства, обмеженість спілкування. Наприклад, надомництвом, зайнята значна частина жінок за (окремими даними до 50 %).

Власна гідність тісно пов'язана з особистою працею, трудовим набуттям матеріальних благ. Як пише дослідник Б.С.Мордаревич у статті "Звичаєве право", "цей важливий правовий принцип, що закономірно впливав із способу життя та ідеології трудового люду, зумовлював, з одного боку, повагу і освячення власності, здобутої чесною працею, а з другого – негативне ставлення, а то й невизнання всякого нетрудового або злочинного збагачення".

Саме з почуттям власної гідності пов'язані обґрунтування гуцулами своїх невід'ємних прав на окультурені ними колись ліси, полонини і сіножаті, які були у свій час забрані в них під час поміщицьких та інших експансій. При будь-якій владі гуцул завжди намагався бути незалежним господарем. До чужої влади – панської, польської, австрійської, московської – ставився з недовірою.

В результаті високорозвинутого почуття власної гідності, заснованого на працьовитості, господарності, дбайливості як єдино правомірних джерелх достатку і заможності, різко негативним є ставлення гуцулів до гендлярства, спекуляції, лихварства, не кажучи вже про шахрайство, крадіжки та інші злочинні спроби набуття власності.

Сьогодні проходять складні зміни, різке майнове розшарування жителів Гуцульщини. На власну гідність і людське визнання в першу чергу претендують ті, хто на сувенірному бумі встиг здобути чималі кошти. Конкретні соціологічні дослідження показують, що абсолютна більшість трудівників невисокої думки про тих організаторів сувенірного виробництва, хто вважає себе "роботодавцем", "діловою людиною". Тут справа не лише у суттєвій різниці доходів "організатора" виробництва і оплаті виробників, не у людській заздрості, а в порушенні традиційних поглядів гуцулів на господарювання, власну працьовитість як джерело достатку, незалежності і людської гідності.

З почуттям власної гідності гуцулів пов'язане різке засудження на Гуцульщині марнотратства, пияцтва, господарської недбайливості. Саме ці чинники вважаються причинами сімейних розладів, злигоднів і бідувань. З власною гідністю господаря, ґазди, чоловіка пов'язано високорозвинуте у гуцулів почуття обов'язку чоловіка щодо охорони і захисту сім'ї.

Значний вплив на формування почуття власної гідності гуцулів мають такі фактори, як науково-фантастичні сюжети про генетичну спорідненість горян з велетами, які, нібито колись жили у Чорногорі, легендарні оповіді про опришків Головача і Довбуша, що повстали за волю, справедливість. Опришок в уяві гуцулів – це людина вільна, горда.

У с. Кривопілля Верховинського району від старих людей ми записали оповідь, що колись, давним-давно гуцули жили орлиним життям. Високо. Вільно. Тому їх душа прагне свободи.

Михайло Ломацький у нарисі "Верховино, світку ти наш" пише, що за часів Довбуша не було в горах бідних. Сам Довбуш вважав бідність пороком лінивства. Гуцули, з їх високорозвинутим почуттям власної гідності, вважають, що здорова, працездатна людина бідною не повинна бути. Це участь калік, немічних, одиноких перестарілих.

Для етнопсихології цікавим джерелом є духовний світ гуцулів, їх уявлення про дух і душу. Цікаві роздуми з даного питання етнографа Христини Стебельської, висловлені нею у статті "Йой, а де я буду?".

Говорячи про те, що душа для гуцулів – це дух і що зі смертю людини душа не зникає, а довго затримується над ліжком померлого, перевтілюється в квітку чи дерево, дослідниця це вірування пояснює тим, що "життя гуцула проходить серед природи, а в природі все кудись і в щось переселяється"[9].

Можна не погодитись з автором вищенаведеної цитати, що "гуцули – люди настрою та емоцій, які переважають розум", але справедливим є її твердження про те, що в природі гуцула більше індивідуального, ніж соборного, він полюбає розмовляти з власною душею. Це тому, що нема з ким «ляси точити». На думку Х.Стебельської, у гуцулів "є потяг до відокремленого сімейного та господарського життя, і це визначає коло друзів і душевні симпатії. Споріднені гуцульські душі у великому гурті розчиняються".

Тут автор наслідок видає за причину. Насправді сам спосіб відокремленого сімейного та господарського життя гуцулів в рідконаселеній місцевості, дефіцит щоденного спілкування формує такі риси характеру, як стриманість і обережність у спілкуванні з чужими людьми, більше того, навіть здається, що гуцули замкнуті. До чужака тут традиційна недовіра. "Викликати гуцула на відвертість, – пише Х.Стебельська, – справа не легка, бо треба здолати недовіру і втрапити під настрій". Можна повністю погодитись з дослідницею, що "потреба зачинятися у внутрішньому "я" складалась історично – навколишній світ зазіхав на його волю. Його душа, як і його града і родина ставали для посторонніх неприступною твердиною. Це був його власний світ – світ віри в себе й віри в Бога та його добрі сили й духи" [10].

Разом з тим, як показують наші спостереження, з тими, кому гуцули довіряють, вони відкриті, сердечні і щедри.

Часом гуцулам, як і іншим народам гір, приписують почуття помсти. Навіть назву "гуцул" помилково пов'язують з румунським "гоц" – розбишака. Не можна зовсім заперечити це твердження, але бажання помсти можна пояснити як боротьбу за свою честь. "Кожна пташка боронить своє гніздо". Такі внутрішні переконання багатьох поколінь гуцулів. Про це свідчить і факт, приведений доктором історичних наук, професором В. Грабовецьким у статті "Гуцули. Хто вони і звідки?" [11].

Досліджуючи походження терміну "гуцул", В.Грабовецький в деталях подає Язловецький акт 1754 року, в якому зафіксовано страту "гуцулки" Ганки, яка підпалювала панські будинки і фільварки. Згідно даного акту понад 200 років тому, в листопаді 1754 року, в Ялівці /тепер село Яблунівка Буцацького району Тернопільської області / кат привселюдно відтяв голову жінці із Гуцульщини. Ця дика страта зафіксована в згаданому вище акті який знаходиться у відділі рукописів бібліотеки ім. В.Стефаніка АН України / м. Львів /, де записано: "1754. Гуцулка бешкетниця підпалювала панські доми і двори, неспокійна була, за що уряд навіть засудив її на стяття мечем. Вона сказала, що вагітна. Через це рада комісарів видала такий декрет: "Тому, що всі баби-повитухи, яких вислано на ревізію, визнали, що та зла Ганка не є в тяжі і тільки для зволікання удавала, а через те, що не тільки раз, а декілька разів палила, заслуговує смерті". Далі йде запис, скільки заплачено Буцацькому міському урядові за ката, горілку для нього, змазання меча, труну та інші деталі.

Професор В.Грабовецький, аналізуючи цей історичний факт, говорить, що документ написаний можновладцями, проти яких виступала гуцулка Ганка, тому в офіційному акті її зневажливо називають "бешкетниця", "зла".

Нас цікавить у цьому трагічному факті психологія мужньої жінки з Гуцульщини, можливо учасниці опришківського руху проти панської сваволі. Участь в антифеодальній боротьбі брали не лише чоловіки, але й жінки. Багато характерологічних рис гуцулів, таких, як мужність, хоробрість, завзяття та ін., про які йшлося вище, стосуються не лише чоловіків, але й жінок.

Різні лихоліття пролетіли над Гуцульщиною. Це повною мірою позначилось і на характері окремих представників цієї етнічної групи. Тут і відданість українській ідеї незалежності, коли під бойові прапори Б.Хмельницького зголосилися шість тисяч гуцулів, і гуцульські сотні Української Галицької Армії, і вояки УПА.

Поряд з цим були і прислужники польських панів та німецьких фашистів. Була зрада людської порядності і духовної честі. Однак це явище не стало масовим.

В часи, коли на Гуцульщині "правили" різного роду окупанти, в окремих гуцулів наступали розчарування, втрачались надії, однак ніколи не зникав потяг до волі.

Не можна погодитись з тими, хто стверджує, що "в душу й розум гуцула входили смиренність і терпимість". Це були зовнішні ознаки, подвійність поведінки, а не переконань.

Сьогодні, в умовах незалежної України, відроджується національна самовідданість українців. Воскресують незаслужено забуті почуття самоповаги, власної гідності і самовартості кожної етнічної групи населення Карпат і Прикарпаття.

У “Зверненні Першого Світового конгресу гуцулів до всіх побратимів в Україні і за її межами”, прийнятому 18 серпня 1993 р., говориться: “Ми, делегати Першого Світового конгресу гуцулів, уперше зібрались разом на Прикарпатті, ще раз засвідчуємо спільність національних ідей і прагнень Українського об’єднання “Гуцульщина” й об’єднання гуцулів Західної діаспори...”

Дорогі братове! Пам’ятаймо, що гуцули – єдиного українського кореня, а земля гуцульська виростила багатьох славних людей: письменників, артистів, цілі династії майстрів народного мистецтва, мужніх борців за незалежну Україну. Пам’ятаймо, що нікому із багатьох окупантів гуцульської землі не вдалося упокорити наш опришківський дух, бо з діда-прадіда, від роду до роду ми берегли і примножували свій лад життя, традиції, обряди, свою ношу, співанки й танці. Тож докладімо старань, аби гуцульська душа і серце з новою силою прославляли рідний край і Україну. Нині, коли маємо незалежну державу, працюймо для неї, для своїх дітей і онуків, з Божою поміччю зійдімо разом на Говерлу нашого єднання”.

У Зверненні до Президента України від 17 серпня 1993 р. Перший Світовий конгрес гуцулів поряд з низкою економічних пропозицій вніс пропозицію “передбачити в Новій Конституції України економічний та соціально-культурний розвиток етнографічних територій та збереження самобутності етнічних груп. Вирішити питання про створення на Гуцульщині науково-дослідницьких центрів, що координували б розробки науковців і практиків та забезпечували втілення їх у життя”.

Справою обов’язку і честі науковців-психологів, етнографів, соціологів, педагогів є поглиблене вивчення етнопсихологічних особливостей гуцулів і різнобічне сприяння подальшому розвитку даної етнографічної спільноти. Ця робота уже розпочалась. Втілюється в життя ідея гуцульської школи у Косівському районі, яку багато років роки виношував і розвивав сьогодні кандидат педагогічних наук, директор Яворівської середньої школи П.В.Лосюк. Інститутом Українознавства при Київському університеті імені Тараса Шевченка у Верховині організовано філіал на правах окремого наукового підрозділу. Ми надіємось, що Науково-дослідний центр народознавства і етнопедагогіки у складі Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (на правах науково-дослідного інституту) також приділятиме увагу вивченню етнопсихологічних особливостей гуцулів, лемків, бойків, покутян, подолян, опілян та інших етносів, якими так багате Прикарпаття.

Таким чином, вивчення впливу гірського середовища, способів господарювання і укладу життя горян дозволяє зробити висновки про те, що, по-перше, ландшафтно-кліматичні умови накладають свій відбиток на психіку жителів гір.

По-друге, вчителям, вихователям для кращого розвитку учнів необхідно знати особливості впливів довкілля на становлення особистості учнів.

По-третє, знання впливу сил природи, особливо таких специфічних, як гірські ландшафти дозволяє здійснювати корекцію розвитку учнів, формуючи у них такі риси характеру, як витривалість, сила волі, винахідливість, уміння жити в екстремальних ситуаціях тощо.

І, нарешті, психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів повинна включати формування в них умінь спостерігати і розуміти природу не лише дитини, але й її довкілля, вчитись використовувати ландшафтно-кліматичні умови для більш ефективного виховання і навчання учнів гірських шкіл.

1. Павленко В.Н., Тагліна С.А. Введение в этническую психологию. – Харьков, 1992. – 106 с.
2. Етнічна психологія. За ред. Л.Е.Орбан, В.Д.Хруща. – Івано-Франківськ, 1994. – 83с.
3. Пірен М.І. Основи етнопсихології. – Київ, 1996. – 385с.
4. Гачев Г. Национальные образы мира. – М; 1988.
5. Пилипейко І.А., Лосюк П.В. Журнал “Гуцульська школа”.
6. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – Київ, Наукова думка, 1987. – С.258.
7. Гуцульщина. Там же. – С. 258.
8. Гуцульщина. Там же. – С. 258.
9. Христина Стебельська. “Йой, а де я буду?”. //Україна. – 1993. – № 11. – С. 14 – 16.
10. Христина Стебельська. Там же. – С. 14 – 16.
11. Грабовецький В. Гуцули. Хто вони і звідки? // Україна. – 1993. – № 11. – С. 12 – 13.

Борис Савчук,
доктор історичних наук, професор
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Borys Savchuk,
Doctor of History, professor the
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

Галина Білавич,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Halyna Bilavych,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Theory and Methods
of Elementary Education, the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

УДК 371.31

Учням гірських шкіл про антиалкогольний рух на Прикарпатті

To pupils of highland schools – about anti-alcohol movement in the Precarpathia

Questions of anti-alcohol movement at the end of the XIX – at the beginning of the XX century in Galychyna are raised in the article. The forms of movement of sobriety such as setting up of brotherhoods of sobriety, anti-alcohol circles in the Ukrainian educational institutions, and also activity of «Revival» society are analyzed. Anti-alcohol struggle in the Precarpathian region is shown.

Key words: anti-alcohol policy, “Revival” society, Brotherhood of sobriety, anti-nicotine campaign, educational process, educational institutions of «Native school».

Проблема боротьби проти зростання споживання алкоголю серед населення Галичини впродовж XVI – XIX ст до недавнього часу майже не була предметом спеціальних науково-історичних досліджень. Між тим рух тверезості став важливою складовою національного пробудження українства, що перебувало у складі Австрійської імперії, а його виникнення і розвиток зумовлювалися цілим комплексом пануючих у краї суспільно-політичних та соціально-економічних відносин.

У сучасних умовах розбудови Української держави дана тема викликає не лише науково-пізнавальний інтерес, але й має величезну практичну значущість. На різних рівнях дискутується питання про необхідність обмеження споживання міцних трюнків серед населення, гостро ця проблема стоїть і в молодіжному середовищі. Зважаючи на це, матеріли статті можуть бути корисними не тільки при викладанні різних дисциплін гуманітарного циклу, але й при розробці комплексних програм із морально-етичного виховання підростаючого покоління.

Провідником антиалкогольної боротьби виступило греко-католицьке духовенство, яке, долаючи спротив державних та різних соціальних чинників, усіма силами прагнуло до морального та фізичного оздоровлення українського народу. Пошук організаційно-ідеологічних засад руху тверезості розгортався під впливом і в контексті відповідних загальносвітових процесів. Український антиалкогольний рух мав важливу підтримку (хоч не пряму, але реальну) у вигляді пануючих серед монархічної верхівки настроїв. У середовищі підданих народів австрійської імперії активно плекався культ цісаря Вільгельма II, який гостро засуджував поширені серед студентства традиції пияцтва, офіцерські звичаї, за якими вважалося достоїнством уміння багато випити й триматися “міцно”, і т.ін. Монарх подав особистий приклад переходу від “поміркованого вживання”

алкоголю до "суворої утриманості" [1, 112], а це реально впливало на галицьке селянство, серед якого ще з часів ліквідації панщини залишалися міцними промонархічні настрої.

У XIX ст. на західноукраїнських землях, як, до речі, в Америці та Європі, боротьба за тверезість перетворюється на важливу складову масштабних суспільних рухів за обмеження споживання міцних напоїв. Їх основним ідеологічним постулатом стає поміркованість – одна із чотирьох головних християнських чеснот (поряд зі справедливістю, мудрістю, стійкістю). З огляду на характер соціальних відносин у краї антиалкогольні інституції тут могли виникнути лише на церковному ґрунті, а живі традиції однієї з найвизначніших національних інституцій – братств – обумовили запозичення не лише їхньої назви, але й значною мірою змісту та форм діяльності.

Початок цьому рухові поклав заклик галицького намісника архієпископа Фердинанда розгорнути створення антиалкогольних інституцій, які б функціонували під проводом греко-католицького духовенства [2]. Розвиток українських греко-католицьких братств тверезості в Галичині у багатьох рисах повторював загальноєвропейські тенденції, що проявлялося у зменшенні фактів приречень на "повне утримання" та збільшенні кількості осіб, які брали на себе обов'язки помірковано вживати спиртне. Разом з тим маємо підстави стверджувати, що, крім опишківства та інших форм соціального протесту проти кріпосництва, боротьба за тверезість стала першим масовим цілеспрямованим і легальним рухом селянства краю. Хоча він також носив антишляхетський характер, але поряд із цим мав не руйнівну, а творчу, суспільно корисну спрямованість.

Бурхливе поширення братств тверезості у Східній Галичині відомий німецький історик М. Фрейгерт оцінював як "вражаюче" суспільне досягнення". Цю авторитетну думку підтверджує аналіз архівних матеріалів, зокрема звітів парафіяльних священників до своєї влади. З них випливає унікальне в історії українських суспільних рухів явище, коли в першій половині 1845 р. галицьке село ніби прокинулося після тривалого "алкогольно-летаргічного" сну. Без перебільшення, історичну вагу має факт, коли, наприклад, з 855 тис. віруючих греко-католиків перемишльської єпархії 272 тис., тобто майже половина дорослого населення, склавши присягу, вступили до братств тверезості [3]. Отже, ці інституції насамперед ставали формою масового соціального протесту проти панування та визиску орендарів і лихварів. Морально-етичні мотиви як у цей час, так і надалі відігравали менш значущу роль у прийнятті присяг тверезості, хоча залишалися їх важливим чинником. Згідно з даними церковної влади, три чверті греко-католицьких парафій мали братства тверезості, де пересічно гуртувалося по 150 осіб [4]. З наших узагальнень випливає, що в 1910-1913 рр. тут їх діяло близько 465 братств тверезості, де гуртувалося 33-35 тис. осіб. Цілеспрямоване сполучення українського народу ставало джерелом його національного й соціального визиску. Потужному "алкогольному монстрові" не могли протистояти окремі заклики про необхідність дотримуватися тверезості. Можливо, у жодній іншій суспільній сфері не знайшов такого виразного прояву один із парадоксів людської вдачі, коли елементарне прагматичне розуміння матеріальної шкоди, яку завдає алкоголь, не спонукало особу, окремі сільські чи міські громади, врешті, цілий народ відмовитися від його споживання.

Сучасники описують типові явища, коли діти приходили в школу п'яні, коли дівчина, яка не пила "етеру" (зі 100 кг. картоплі та жита виробляли близько 16 л. цього "моцного пойла", яке також споживали жінки і діти, навіть давали нюхати немовлятам), не подобалася хлопцям, тому їй було важче вийти заміж і т. ін. Учителі та лікарі відзначали, що вживання "етеру" відчутно позначалося на фізіологічному стані місцевого населення. Цілі села були просякнуті специфічним "кисло-солодкуватим" запахом, за яким легко виявляли місця фабрикування трунку. До регіонів, які вирізнялися високим рівнем споживання алкоголю, належала Гуцульщина, Покуття, Лемківщина, Волинь, де загальний життєвий рівень населення був нижчим від середнього. "Доїздячи до Косова, – писав сучасник, – щораз то густіше натрапляли ми п'яних гуцулів, що, позасідавши на фірах, а то й одинцем – верхом співали та кричали п'яними голосами. Це торговий день. У місті продав свій дорожок, тому й мусить веселитися... От при дорозі одна корчма, друга, третя, а всюди повно гамору й крику... В корчмі господарі веселяться, помахуючи кулаками та топірцями. От і веселий наш наряд..." (Костюк І. "Верховино, світку ти наш...").

Враховуючи результати різних досліджень, можемо визначити середні показники споживання алкоголю серед західноукраїнського населення, яке перебувало в межах Польщі. Якщо не брати до уваги дітей (принаймні до 14 – 15 років), осіб похилого віку та різні "тверезі" категорії населення (монахів, ін.), то пересічна "соціально активна особа" щороку випивала близько 12 – 14 літрів "абсолютного" алкоголю, тобто приблизно 30-35 л. горілки. При цьому слід враховувати і суттєві відмінності в його споживанні на окремих теренах. Існувало чимало місцевостей, де, наприклад, сільські весілля обходилися трьома-п'ятьма пляшками горілки, а в інших випадках її споживали вкрай рідко, переважно під час великих свят (села Березови на Косівщині та ін.). З іншого боку, преса фіксувала безліч фактів, коли звичайним явищем були переповнені в будні дні шинки, коли навіть господарі середнього достатку купували на весілля лише горілки на 500-700 зл.

Високі показники вживання алкоголю особливо вражають на тлі низького рівня життя та злиденності українського населення. Існувала парадоксальна, на перший погляд, але тривка тенденція: чим біднішими були села, тим більше там пили, і навпаки. Згідно з деякими підрахунками, середня галицька громада щороку пропивала горілки на 6 тис. зл., а з іншими напоями це становило щонайменше 10 тис. зл.

До речі, не менше вражають розміри витрат на споживання тютюнових виробів. Якщо 1919 року в державі було продано 24 тис. сигар, 143 тис. цигарок і 351 тис. кг. тютюну, то на 1929 р. ці показники збільшилися відповідно в три, 56 і 38 разів. Причому українці, за деякими даними, щороку "прокурювали" щонайменше 20 млн. зл. Маємо чимало інших даних, які свідчать, що українське населення щороку витрачало на тютюн та горілку від 122 до 350-400 млн. зл. Такі розбіжності відображають різні підходи до з'ясування даної проблеми. Проте, якщо навіть взяти мінімальну суму – 122 млн. зл., то, для порівняння, на ці пропиті у 1936 р. гроші можна було б відкрити підприємства зі 100 тис. робочих місць. Цієї суми вистачило б для придбання 20 тис. крамниць або 2 тис. двоповерхових будинків, для купівлі 250 тис. моргів землі чи оплати за навчання 130 тис. студентів. 1936 р. "Просвіта" видала книжок на 116 тис. зл. – таку суму населення пропило за вісім годин. В українські ощадні установи того ж року надійшло 655,3 тис. зл., а стільки пропили за два дні.

Вивчаючи проблему соціального розвитку європейських країн за міжвоєнних років, відомий учений, професор Сорбонни Мортель Рене у книзі "Violation du Frai" (1930 р.) дійшов висновку, що порівняно з іншими країнами пияцтво в Польщі посилювалося найбільше і найгостріше позначалося на зростанні злиднів, розпусти, а також спричинило погіршення загального морального клімату серед населення [цит. за: 5]. Згідно з даними одного соціологічного дослідження, наприкінці 1920-х років алкоголь зовсім не вживало лише п'ять зі ста осіб. Через пияцтво в сільських громадах відбувалася третина бійок та інших конфліктних ситуацій [6]. Воно також зумовлювало зростання злочинності побутового характеру. Світська хроніка в українській пресі фіксувала непоодинокі випадки самогубств, особливо серед жінок, численні факти хуліганства, розпусти та інших антисоціальних явищ. Непомірне вживання спиртного реально загрожувало збереженню національного генофонду. Про це свідчить той факт, що 75 % пияків походило з родин, де батьки були алкоголіками, діти від таких шлюбів найчастіше мали вроджені вади. У сім'ях, де хоча б один із батьків зловживав горілкою, народжувалося 21% мертвих дітей, 33 % – із серйозним відхиленням здоров'я. Вживання алкоголю у підлітковому віці часто ставало причиною визнання нездатності до військової служби; кожен третій український юнак отримував моральні й фізичні вади на ґрунті пияцтва [уз.: 7].

З огляду на це рух тверезості став невід'ємною складовою розгортання соціально-визвольного руху галичан, відігравши важливу роль у моральному й фізичному оздоровленні галицького українства.

Про масштаби піднесення руху тверезості свідчить той факт, що вже до липня 1875 р. "грамоти тверезості" отримали 45 тис. осіб. Хроніка у часописі "Слово" також засвідчує непоодинокі факти, коли цілі села, як Карлів Снятинського повіту [8], присягали не пити горілки.

Завдяки організації антиалкогольних місій та братств на різних теренах Галичини, передусім на Покутті, Гуцульщині, славу "апостолів тверезості" здобули священники Дмитро Загайкевич, Йосиф Кобринський, Ілля Мардирович, Йосиф Могильницький, Филімон Огоновський, Володимир Паук, ін. За свідченнями очевидця-дослідника, вони "зрушили цілий край сильніше, ніж будь-які політичні віча" [3]. Так, передаючи атмосферу, що панувала під час проведеної о. Р. Мохом місії в Жаб'ї, часопис "Діло" писав: "...промовляв, дуже переконуючи..., люди кивали головами..., витирали мимоволі пливучі сльози. На присутніх приголомшуюче діяло твердження, що якби хліб, який іде на виробництво горілки, розділити між людей, то "не було б нужди на світі" [4].

У той час відбувалося закладення тривких основ формування традицій антиалкогольної боротьби. Ще в середині 70-х років XIX ст. набули поширення й чимало інших нових форм боротьби з пияцтвом, окремі з яких отримали подальший розвиток у 20 – 30-х роках XX ст. Однією з них стали бойкоти шинків сільськими громадами, які виявилися найефективнішими акціями протесту в місцевостях, де концентрація алкогольних закладів була найбільшою. Так, сільська громада Пасічної (поблизу Станіславова), де на 700 мешканців припадало сім корчем, ухвалила карати на 15 рин. осіб, що відвідували ці заклади в недільні та святкові дні, а також в будні, після десятої години вечора. Громадська рада с. Побережжя взагалі заборонила мешканцям села ходити до корчми [8]. Таким шляхом тверезість опановувала десятки місцевостей.

Як твердить учений-етнограф Ганна Горинь, у селі Ясень Рожнятівського району ще й до сьогодні збереглися згадки, як 1874 року жінки спалили корчму і змусили своїх чоловіків записатися у церкві, що не питимуть горілки [9]. Маємо чимало подібних фактів, які викликали широкий суспільний резонанс. Загалом у той час три чверті греко-католицьких парафій Прикарпаття мали братства тверезості, у кожному з них пересічно гуртувалося по 150 членів.

Велику роль у зміцненні авторитету Греко-католицької церкви відіграв Андрей Шептицький, який спричинився і до розвитку ідеології та організації руху тверезості. Вже у своєму першому зверненні до народу – “Пастирському листі до вірних Станіславівської єпархії, даному у дні св. Пророка Ілії” (1899 р.) – він закликав “працею, ощадністю і тверезістю” усунути “вбогість” з нашого життя [10,10]

У написаному гуцульською говіркою пастирському листі “До моїх любих гуцулів” (1900 р.), єпископ виступив із критикою “блудодійства” як найтяжчого гріха. Кинутий клич: “Тікайте від коршми та й від горівки” підсилювався вражаючою антитезою: у селах “корчем більше, ніж хрестів”; “Спаситель умер на хресті, розпнений за грішників, а з корчми розходиться по селі усіяке беззаконня”. Шептицький значно глибше і навіть “прагматичніше”, ніж його попередники, підійшов до з’ясування причин і наслідків пияцтва. Він один із перших серед церковних діячів підняв проблему пияцтва серед жінок, відзначаючи, що алкоголь є важливою причиною розпусти та інших аморальних явищ. Проте релігійно-етичний аспект, як і раніше, посідав центральне місце у його поглядах на дане питання: горілка не лише позбавляє християнина здоров’я та маєтку, а й “відбирає честь, приглушує сумління, затемнює розум”, а також і ласку Божу [10, 78-91]. У листі “Про покаяння” від 3 березня 1901 р. проводиться та ж думка: “За п’янством ідуть усякі наші гріхи – обжирство, лінивість, бійка, крадежі, сварня, всяка нечистота”; пияцтво – найстрашніший гріх перед Богом [10, 226].

Реальним здобутком стало поширення руху тверезості серед української середньошкільної та студентської молоді. У 1913 – 1914 н.р. за дозволом шкільної влади “кружки тверезості” (іноді їх називали гуртками “Відродження”) розгорнули активну працю при Рогатинській, Станіславській, Коломийській, інших гімназіях, учительських семінаріях та фахових школах. Вони мали від 200 до 450 членів, гуртуючи, таким чином, більшість учнів цих навчальних закладів. Окрім товариства “Відродження”, “Союзу антиалкогольних гуртків”, важливою складовою руху тверезості виступили молодіжні товариства (“Сокіл”, “Січ”, “Пласт”). Покладена в основу їх діяльності засада “утриманості” членів від споживання міцних трюнків мала забезпечити формування морально та фізично здорової генерації борців за краще майбутнє української нації. Так, на Гуцульщині та Покутті найбільшу популярність здобула “Січ”. Хрестини, похорони, навіть весілля “січовики” часто влаштовували без алкоголю, спонукаючи до цього й інших. Вони виступали також організаторами бойкоту корчем. Одним із таких типових прикладів стало покутське село Волчківці, де з восьми корчем залишилося дві, та й ті спорожніли, у громаді припинилися пиятики, бійки, сварки, а люди стали заможнішими [1, 123]

Найбільшим репрезентантом руху тверезості стало антиалкогольне товариство “Відродження” (у вересні 1929 р. львівське воеводство затвердило його статут), основна мета якого полягала в боротьбі проти вживання будь-яких міцних напоїв серед українців, для чого мали використовуватися пропагандистські, просвітницькі, інші форми роботи.

Роль важливих “форпостів ширення тверезості” відігравали філії “Відродження”, найдієвіші з яких існували у Городенці, Калуші, Коломії, Косові, Надвірній, Отинії, Рогатині, Снятині, Станіславові та інших містах. Рівень активності низових осередків був різним, а частина з них існувала формально. Вступ до “Відродження” для кожної особи був дуже відповідальним кроком. Цей акт, як раніше у братствах тверезості, супроводжувався складанням “обітниць”, яка переважно виголошувалася публічно, а іноді подавалася за особистим підписом у формі “заяви”. Ось її типовий текст, який серед архівних та інших матеріалів зустрічається в різних варіантах: “Вважаючи протиалкогольну ідею необхідною для піднесення духовного, фізичного, економічного і культурного розвитку, прирікаю і слово честі даю, що не тільки сам не буду вживати алкогольних напоїв (горілки, пива, рому, вина й інших) і по можливості буду здержуватися від куріння тютюну, але словом і ділом буду ширити між своїм оточенням протиалкогольну і протинікотинову ідею” [11].

З кінця двадцятих років ХХ сторіччя протягом десятиліття сформувалася доволі струнка система антиалкогольної роботи. Її своєрідною відправною точкою став “місяць боротьби з пияцтвом”, який, починаючи з 1930 р., регулярно проводився в лютому. Його влаштування було наслідком відповідних акцій європейських країн.

Головним організатором місячників тверезості виступило товариство “Відродження”. Їх початок знаменувало видання відозв до українського народу, в яких роз’яснювалася шкідливість дії алкоголю і тютюну на людину, а також пропонувалися відповідні форми боротьби з цим соціальним лихом. Характерно, що такі акції з кожним роком публічно підтримувало все більше національних інституцій. Під відозвою 1937 р. вже стояло 120 підписів, першим серед них – митрополита А. Шептицького як глави греко-католицької церкви, далі – підписи керівників усіх провідних політичних, економічних і культурно-освітніх інституцій. Напевно, в жодній іншій сфері суспільного життя, крім освітньої, західне українство не декларувало такої одноставності. Ці відозви друкувалися в усіх часописах, виголошувалися по церквах і відігравали роль своєрідних програмних маніфестів боротьби за загальну тверезість, за піднесення освіти та матеріального добробуту.

Це справляло сильне враження на громадськість, стверджуючи в її очах значущість викорінення алкоголізму як гострої соціальної проблеми.

Місяць лютий давав поштовх розгортанню всієї антиалкогольної просвітницько-пропагандистської роботи, яка чимдалі виходила за його межі, набираючи систематичного стабільного характеру. Її важливою формою стали влаштовувані “Відродженням” кількадевні або тижневі “протиалкогольні та протинікотинові курси”, де викладалися такі предмети, як “алкогольна етика”, “суспільна шкода алкоголю”, “методика боротьби з пияцтвом” та ін. Курси відігравали важливу роль у підготовці кадрів пропагандистів та організаторів антиалкогольної справи, які своєю чергою розгорнули широку роботу серед українського населення, що реально впливало на зменшення споживання алкоголю.

Серед студентських організацій найактивнішу участь в антиалкогольній просвітницькій роботі брали “Союз українських студентів абстинентів” і “Медична громада”. Пропаганду здорового способу життя також проводили “Українське лікарське товариство”, “Українське гігієнічне товариство”, “Учительська громада” та інші об’єднання інтелігенції. Їх члени щороку виступали перед селянством із десятками лекцій відповідної тематики.

Наслідуючи популярні в Галичині у 1880-х роках студентські мандрівки, через півстоліття студентські організації виступили ініціаторами “антиалкогольних мандрівок”. Почин таким акціям дали студенти-пластуни — учасники водного табору, що відбувся в липні 1932 р. у Петриліві над Дністром. Згідно з розробленим маршрутом вони відвідали 33 села, де виступали з рефератами та засновували “кружки абстинентів” [12]. У наступні роки за підтримкою “Відродження” по три-п’ять таких “мандрівок” спрямовувалися переважно на Гуцульщину та Покуття, де їхні учасники у багатьох селах закладали “перші цеглини” антиалкогольної роботи.

Постійно вдосконалювався зміст антиалкогольного виховання в народних школах, гімназіях, семінаріях та інших навчальних закладах “Рідної школи” (національного освітнього товариства, яке займалося створенням приватних україномовних навчально-виховних закладів). Згідно з виробленими рідношкільними діячами концептуальними засадами [див.: 13] воно мало здійснюватися під час навчального процесу, але “головний тягар” формування “антиалкогольної свідомості” покладався на самодіяльні учнівські об’єднання. Великого значення також надавали особистому прикладу педагога, тому в системі українського приватного шкільництва панував “залізний закон”: “молодь не повинна ніколи бачити свого вчителя з чаркою в руках”.

Організаційно-методичне керівництво антиалкогольним вихованням забезпечували “Рідна школа” і “Відродження”. За їх домаганнями польська шкільна влада дозволила проведення в українських приватних закладах систематичної протиалкогольної та протинікотинової акції, чого не було в державних школах. Вдосконаленню її форм та змісту сприяли видані 1932 р. читанки для народних і середніх шкіл Юліана Каменецького “Одна чарка”, “Пити чи не пити”, книга М.Чайковського “Алкоголізм і школа”, а також “відродженецькі” вірші “На новий шлях” (1934 р.; 10 тис. примірників) та інша література. Цікавою і свого роду унікальною стала практика написання шкільних творів на антиалкогольну тематику.

Здобутки і характер багатогранної діяльності діючих при середньошкільних закладах осередків Союзу протиалкогольних гуртків впливають з матеріалів журналу “Ми молоді” та рубрики “Вісті з протиалкогольного і протинікотинового руху” в часописі “Відродження”. Вони розпоряджались бюджетами, що складали по 120-350 зл., а також володіли бібліотеками, які пересічно мали 100-300 книжок. Одним із пріоритетних напрямів діяльності гуртків СПГ був розвиток різних видів спорту, які часто посідали призові місця навіть у крайових змаганнях. Активну роботу проводили їх “відчитові”, “театральні”, “забавові” та інші спеціалізовані секції. Влаштовувалися туристичні мандрівки (“прогульки”) та різноманітні за тематикою культурно-освітні заходи. Отже, Союз протиалкогольних гуртків пропагував здоровий спосіб життя і давав власний приклад того, як слід “розважатися тверезо”. З фондів “самопомогових кас”, що існували при гуртках СПГ, надавалися кредити всім, хто дотримувався “абстинентських” засад.

Таким чином, антиалкогольна пропаганда і виховання стали важливою складовою всієї системи масового просвітництва, яке всупереч асиміляторській політиці Польщі проводили українські громадські та політичні інституції. Діяльність у цьому напрямі мала виразну національну мобілізуючу спрямованість, а також відзначалася високою результативністю. Вона сприяла формуванню у молодого покоління розуміння масштабів моральних і матеріальних витрат, яких завдавало пияцтво. Величезний потенціал для боротьби за тверезість було нагромаджено завдяки моральному та фізичному вихованню молоді української генерації.

Отже, в останній третині ХІХ – першій половині ХХ ст. антиалкогольний рух на Прикарпатті розгортався спорадично, непослідовно, але загалом під проводом духовенства й інших національних інституцій ішов по висхідній лінії. Рух тверезості реально спричинився до покращення морального клімату в прикарпатському селі. Була розгорнута масштабна національна за змістом робота з формування “антиалкогольної свідомості” у широких верств народі. Досягнення суцільної тверезості визначалось однією з важливих передумов здобуття кращої долі та майбуття української нації.

1. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 248 с.
2. Щурат В. Про "Братства тверезості" // Діло. – 1934. – 19 груд., 1 лют.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф.146, оп. 7, спр. 2813, арк. 30.
4. Уз.: Лежогубський Т. Про братства тверезості // Перший Український просвітньо-економічний конгрес – Львів, 1910. – С. 327–329; Раковський І. За тверезість. Короткий історичний огляд Українського протиалкогольного й проти-нікотинного руху. В 25-ліття Т-ва "Відродження". – Львів: Українське протиалкогольне товариство "Відродження", 1934. – С. 10.
5. Ilustrowany kurjier codzienny. – Krakow, 1931. – 3. 04.
6. Відродження. – Львів. – 1930. – Ч.3. – С. 50–51.
7. Олійник М. Як шкодить алкоголь людям // Загальний календар на 1934 р. – Львів, 1933. – С. 69–74; Парфанович С. Шкідливий вплив алкоголю на здоровля дитини // Життя і знання. – 1929. – Ч. 9. – С. 273–274; Чепига І. Просвіта і п'янство // Ілюстрований Господарський Календар на 1930 рік. – В-во "Русалка", 1929. – С. 35–47.
8. Слово. – 1876. – 3 жовтня.
9. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.). – К., Наукова думка, 1993. – 238 с.
10. Пастирські листи слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. – Торонто, 1965. – 334 с.
11. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 68 сч, оп. 2 с, спр. 127, арк. 40.
12. Відродження. – Львів. – 1933. – Ч. 1. – С. 14.
13. Білавич Г., Савчук Б. Товариство "Рідна школа" (1881 – 1939 рр.). — Івано-Франківськ, 1999. – 204 с.

Під скелями "Писаного каменя"

Радість учнів
Краснянської СШ
Верховинського району
з приводу підкорення
ГоверлиЛідія Плетеницька,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя СтефаникаLidia Pletenytska,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.Зоя Файчак,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя СтефаникаZoya Faichak,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

УДК 373.31

**Використання елементів народної математики
в навчальному процесі гірської початкової школи****Use of the elements of popular mathematics
in educational process of the highland elementary school.**

The present article is devoted to an actual problem - use of popular mathematics in the elementary school. In the basis of systematization of the ethnologic material on mathematics we have put the idea of gradual transition of younger schoolchildren from direct operations with subject plurals to actions with numbers, and from them - to the conclusions.

Key words: popular mathematics, teaching and educational process, contents of study, methods of teaching mathematics.

Модернізація системи педагогічної освіти зумовлена концептуальними положеннями Національної доктрини розвитку освіти України в XXI ст., де зазначено, що освіта відтворює та нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал суспільства.

Теоретичними засадами цієї проблеми є праці про педагогічну діяльність і специфіку професійної роботи вчителя (Гоноболін Ф.Н., Карпова Е.Е., Кічук Н.В., Нагорна Г.О., Савченко О.Я., Цокур О.С.), про активізацію навчально-пізнавальної діяльності (Вєргасов В.М., Лозова В.І., Підласистий П.І.), підготовку педагогів (Абдуліна О.О., Вербицький А.Р., Зязюн І.А., Євтух М.Б., Киричук О.В., Маркова А.К., Кондратова Л.В., Сластьонін В.О., Хмелюк Р.І. та ін.), активізацію інтелектуальної діяльності у процесі навчання (Богоявленська Г.В., Славина Л.С.), мотивацію інтелектуальної діяльності (Маркова А.К., Ільїн Е.П., Матюшкіна О.М.), доповнення змісту освіти засобами народознавства (Стецьмахович М.Г., Ступарик Б.М., Скульський Р.П.).

Істотною ознакою сучасного освітнього життя є спрямування загальної уваги вчительства до народної педагогіки, яка відображена в рідній мові, фольклорі, в народних звичаях, у знаннях і досвіді родинного виховання дітей, у сімейно-побутовій культурі, народній грі, іграшках тощо. Дитина повинна перебувати під постійним виховуючим впливом матеріальної та духовної культури свого народу. Це необхідно для найповнішого розвитку її природних нахилів, розвитку здібностей, виявлення етнопсихологічних особливостей. Тому поділяємо думку про необхідність широкого впровадження в навчальний процес школи першого ступеня народознавчого матеріалу в умовах конкретного навчального предмета.

Проведене анкетування серед учителів та учнів, аналіз понад 350 уроків учителів показали, що тільки 5-7 відсотків освітян використовують повною мірою елементи народної математики і то, як правило, лише в процесі усних обчислень. Тільки 0,5 відсотка вчителів широко поєднують народознавчий матеріал та ігрову діяльність молодших школярів у навчанні й вихованні.

Узагальнення педагогічного досвіду (Ямницька, Переріслянська, Уторопська загальноосвітні школи Івано-Франківської області) переконливо засвідчило перевагу використання народної математики як галузі народознавства у навчально-виховному процесі. Якщо вчитель зміг викликати інтерес, пробудити думку дитини за допомогою народознавчого матеріалу, то активізується пізнавальна діяльність учня, потреба дізнатися про нове, з'являється захоплення, допитливість, що є надійним чинником у формуванні пізнавальних інтересів.

Вивчення інтересу до навчальної діяльності молодших школярів на базі гірських шкіл Надвірнянського, Коломийського районів Івано-Франківської області свідчить, що вже в початкових класах деякі учні втрачають інтерес до навчальної діяльності, помітно зменшується з класу в клас кількість відмінників, зростає кількість невстигаючих і тих, що навчаються здебільшого на "трійки".

У запропонованій учням початкових класів анкеті запитання розподілилися на три взаємозв'язані частини: одні виявляли загальний "пізнавальний ґрунт" дитини, на якому формуються спеціальні інтереси, зокрема, до математики, інші – розраховані на отримання інформації про питому вагу інтересу до математики в процесі навчання, треті інформують про знання народної математики. Більшість учнів (67,3%) віддавала перевагу урокам народознавства, малювання, фізвиховання, трудовому навчанню. Мотиви їх різні: а) продовження ігрової діяльності на уроках ("уроки проходять весело", "думати не треба", "немає домашнього завдання"); б) відчуття практичної значущості своєї роботи ("іграшки на ялинку зробили", "я сам собі закладку до книжки зробив"); в) сімейні традиції ("бабуся добре вишиває", "батько добре малює", "у нас в домі всі добре співають") та ін. Багато учнів своїм улюбленим предметом назвали українську мову, природознавство, і лише 8,6 % першою серед інших улюблених предметів назвали математику. Утім, цікавляться математикою всього 40,9 % школярів.

Дослідження показало, що значна частина школярів (66,1 відсотків) задає вчителям і батькам різні запитання з математики, але більшість їх зумовлена обов'язком, а не інтересом до предмета. Серед учнів, які нічого не запитують, є різні категорії щодо їх інтересу до математики. Це учні, яким "усе зрозуміло"; які соромляться запитувати яких "математика зовсім не цікавить".

Позитивна відповідь більшості учнів (82,4 відсотка) на запитання про практичне застосування набутих знань із математики свідчить про те, що вчителі молодших класів пов'язують навчання з життям, активізуючи пізнавальну діяльність своїх вихованців. Тільки 4,5 % опитаних учнів змогли назвати потішки, прислів'я, загадки математичного змісту. Відповіді учнів, які не знають народної математики, свідчать про недостатнє використання у школах знань народознавчого матеріалу.

Визначаючи "питому вагу" інтересу до народознавчого матеріалу у структурі загальних інтересів дітей певного класу і, зокрема, роль народної математики у розвитку інтересів дітей, ми отримали такі результати. Уже в початкових класах є тенденція до зниження інтересу стосовно навчальної діяльності взагалі й до математики зокрема. Зауважимо, що інтерес до навчання у дівчаток дещо вищий, аніж у хлопчиків, а поступовий спад інтересу як у дівчаток, так і у хлопчиків – хвилеподібний. Дослідження показало значне коливання навчальних інтересів у навчальних класах. Так, у перших класах інтереси до навчальної діяльності проявляються у межах від 21 до 51 відсотка школярів, у других класах – від 26 до 45 відсотків, у третіх – 9 – 28 відсотків, у четвертих класах – 11 – 27 відсотків.

Це становище визначається насамперед тим, що підручники з математики для II-IV класів не дають, на наш погляд, учням нових математичних понять, не збуджують думку школяра, оскільки не спонукають дітей до словникової роботи. Тут майже відсутні диференційовані завдання, зовсім немає інформації з народної математики. Утім, як показало дослідження, інтерес до народознавчого матеріалу в дітей досить високий. Так, у 1 класі він становить 85 відсотків, у 2 класі – 90 відсотків, в 3 – 4 класах – 96 відсотків. Це і дає підставу ввести елементи народознавства у навчальний процес школи першого ступеня.

Аналіз програм, підручників та навчальних посібників, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду дозволяють стверджувати, що об'єктивні можливості підручників з математики для шкіл першого ступеня можна збагатити елементами народної математики на різних етапах уроку.

Розглянемо специфіку народного математичного письма та обчислення в Україні.

За сивої давнини в наших предків засобом „запису” чисел були бирки, тобто дерев'яні палички, на яких ножем, сокирою або шилом робилися риски, хрестики, інші позначки, якими відмічали число голів худоби, кількість здобичі на полюванні тощо. Сама назва „бирка” вказує на її східне походження, це лексика з пасту-

шого побуту (біри, бирки – означає вівці). Записи на паличках називалися „черти”, „рези”, „мітки”. Нарізки, зарубки, що використовувалися в господарстві, робилися на будь-якому предметі: на стінах, одвірках, стелі, на зрубках криниць, на ціпках пастухів, на дощечках, паличках та інших предметах. Часто зустрічалися числові знаки, написані крейдою або вуглиною на одвірках млинів і вітряків.

На бирках результати лічби записувалися майже скрізь однаково:

I – один	III – три	O – сотні
II – два	X – десять	- тисячі

Цією нумерацією широко користувалися збирачі податків, які зобов'язані були вести записи в „податних зошитах”. Оскільки вони мали справу з грошима, то використовували такі знаки:

? – десять карбованців	? – чверть
O – карбованець	O – сто карбованців
X – десять копійок	- тисяча карбованців
I – копійка	

Щоб унеможливити ніякі додаткові позначення, усі знаки окреслювали навколо прямими лініями. Записувати потрібно було не тільки кількість грошей, а й інші предмети. У гуцулів у ХУІІІ – ХІХ ст. кількість овець, наприклад, передавали так:

I – 1	- 15
II – 2	XX – 20
III – 3	- 50
IIII – 4	• - 100
У – 5	- 150
X – 10	•• - 200

Натрапляємо в Україні і на місцеві записи. За давніх часів неписьменні люди не користувалися записами, але, щоб не тримати в пам'яті потрібні числа і не витратити час на перелік удруге, фіксували лічбу здебільшого квасолинами, картоплинами, паличками або колосками. Цим користувалися при лічбі порівняно невеликої кількості предметів, а коли числили копи на полях, дерева в лісі, мішки із зерном, тоді користувалися бирками.

Бирки використовували також і в різних позиках, при цьому на них зазначали величину боргу. Одна половина бирки залишалась у боржника, друга – у позикодавця. Коли борг повертали, то після звірки зарубок обидві частини зарубок знищували. Між іншим, від „запису” на бирці ведеться звичай і в наш час не фіксувати числами кількість проданих предметів або вироблених деталей, а позначати їх рисками чи іншими знаками для економії часу або для зручності. В Україні бирки називали ще „карбижі”, що походить від слова „карбувати”. З цим пов'язана і назва „карбованець”.

Однак ці можливості недостатньо реалізовані як у теоретичному, так і методичному плані. Відсутня певна система використання народознавчого матеріалу, немає методичних рекомендацій щодо їх використання під час уроку тощо.

Проведений нами історичний екскурс, етнографічний опис математичних знань українського народу, а також методичні аспекти використання в навчальному процесі народних математичних знань дали підстави визначити народну математику як ефективний засіб підготовки педагогів до математичного розвитку молодших школярів.

Народна математика – це система народних математичних знань про старовинне математичне письмо, народні одиниці й прийоми вимірювання, народні лічильні й вимірювальні прилади, народні способи лічби, обчислення, а також методика вивчення народної математики.

Визначення народної математики як галузі народознавства подано в схемі №1

У професійно-педагогічній готовності вчителя початкових класів до використання народознавчого матеріалу на уроках математики ми виокремили чотири аспекти: предметно-змістовий, операційно-технологічний, прогностичний, оцінно-регулятивний.

Учитель-початківець гірської школи повинен бути обізнаний з теоретичними засадами математичного розвитку молодшого школяра, зі змістовим аспектом математичного розвитку дитини, з методикою роботи з дітьми з математики, з методикою програмного забезпечення інтелектуального розвитку, з особливостями народної математичної лексики в мовленні учнів, її вживанням та розумінням. Особливості проведення народознавчої роботи в гірській школі обумовлюють вміння педагога планувати народознавчу роботу з дітьми як на уроках математики, так і на уроках з інших розділів програми та в повсякденному житті, складати математичні тлумачні словники ігри й адекватно ними користуватися у процесі навчально-математичної діяль-

ності, використовувати особистісно-педагогічні технології, визначати індивідуальні розходження в інтелектуальному розвитку дитини, володіти діагностичними методиками виявлення математичного розвитку.

Варіанти доповнення змісту вивчення математики в школі I ступеня засобами народної математики відображають міжпредметні зв'язки між змістовими лініями програми з математики, визначеними Державним стандартом початкової загальної освіти, та компонентами народної математики, представленими в *таблиці № 1*.

Таблиця № 1

Варіанти доповнення змісту вивчення математики учнями школи I ступеня елементами народної математики

Змістові лінії програми з математики	Доповнення змісту програми з математики елементами народної математики
Властивості та визначення предметів Лічба	Словесні засоби народної дидактики з математичним змістом. Народні способи лічби (лічба та обчислення на пальцях, лічба за допомогою вузлів, установалення взаємно однозначної відповідності між елементами).
Числа і дії над ними	Старовинне математичне письмо та його носії. Народні позначення цифр, операції над числами. Лічба парами, трійками, п'ятірками, групами. Правила лічби. Способи фіксування чисел.
Величини та одиниці вимірювання величин	Народні одиниці та способи вимірювання. Класифікація та характеристика народних одиниць вимірювання (міри протяжності, поземельні міри, міри рідких тіл, міри сипучих тіл, міри ваги, міри часу, міри скошеного сіна, міри дров зрубаної лози, міри пряжі, міри тютюну, міри висоти предметів). Народні вимірювальні інструменти та прилади зважування. Регіональні особливості народних мір.

На основі проведеного формуючого етапу експерименту встановлено, що важливими педагогічними умовами розвитку творчої активності учнів у навчанні є організація навчальних ігор, розроблених на основі прислів'їв, загадок, потішок тощо. Основними рисами народознавчого матеріалу, які сприяють розвитку пізнавальних інтересів, є поєднання різноманітних ланок навчальної діяльності, організація взаємодії, співтворчості представників різних поколінь, організація дослідницької діяльності школярів (збір, обробка, систематизація матеріалів з народознавства).

В основу систематизації народознавчого матеріалу з математики ми поклали ідею поступового переходу молодших школярів від безпосередніх операцій над предметами множинами до дій над числами, а від них –

до висновків. Цей підхід проходить через вивчення кожного розділу чинної програми з математики для шкіл першого ступеня. При цьому ми врахували, щоб зміст альтернативної програми з математики, доповненої відомостями з народознавства та елементами народної математики, відповідав програмі для I-IV класів, був органічно поєднаний зі змістом конкретного уроку, адекватно відображав математичну суть завдання; забезпечував поступове ускладнення завдань, сприяв розумовому розвитку; деякі завдання могли допускати декілька варіантів розв'язку; сприяв посиленню виховного впливу навчання; формування правил навчальної гри, створеної на основі народної математики, було точним і стислим; дидактичний матеріал був доступним для виготовлення і використання; хід розв'язання завдань та їх результати повинні відповідати об'єктивній оцінці.

Таким чином, розробляючи зміст і методику використання народознавчого матеріалу для розвитку пізнавальних інтересів дітей молодшого шкільного віку в гірських школах, ми виділили такі основні його види: народознавчий матеріал, спрямований на актуалізацію знань, необхідних для засвоєння нового матеріалу; елементи народної математики, що використовується для полегшення процесу засвоєння нової інформації (лічилки, словесні засоби дидактики); народні способи лічби, які застосовували при закріпленні вивчених понять, властивостей.

Результати дослідження свідчать: завдяки засобам народної математики школярі дедалі глибше починають відчувати, що знання про рідний народ – це пізнання себе, свого родоводу, його культури.

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К.: Вища школа. – 2002. – 408 с.
2. Граціанська Л.М. Нариси з народної математики України. – К., 1968. – С. 93.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти зі змінами, затвердженими колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 р. „Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання” // Початкова школа. - №2. – 2006. – 44 с.
4. Плетеницька Л.С. Модульна організація навчального процесу з методики викладання в початкових класах // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. – 2002. - №1. – С. 33 – 41.
5. Плетеницька Л.С. Формування професійно-педагогічної готовності студентів до навчання учнів математики в курсі „Методика викладання математики в початковій школі” // Наука і освіта. – 2001. – № 6 – С. 151 - 157.
6. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка: – К.: Рад. школа. 1985. – 312 с.

Урок у 3-А класі Верховинської ЗОШ I-III ст. проводить учителька Капелюх М. М.

Людмила Степанова,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Ludmila Stepanova,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named
after Vasyl Stefanyk

Навчання молодших школярів елементів проектно-технологічної діяльності на уроках праці в гірській школі

Elements of project-technologic activity in labour training of pupils of the primary school in conditions of the mountain region

The theoretic-methodical approaches for teaching in the primary school the elements of project-technology activity are defined in this article.

Key words: education, theoretic-methodical approaches.

На межі XX та XXI сторіччя у світовому освітньому просторі відбуваються глобальні процеси, які знаходять свій вияв у розвитку ідей технологічної освіти, формуванні концепцій школи життєвої компетентності, створенні засад продуктивної педагогіки, впровадженні інноваційних освітніх технологій тощо. Вони покликані до життя об'єктивними реаліями та потребами сучасного суспільного буття, що зумовлені неперервними, стійкими та стрімкими змінами практично у всіх сферах діяльності людини.

Сучасні освітні парадигми визначають метою не передачу знань, як раніше, а розвиток дитини, досягнення певного рівня компетентностей: соціальних, комунікативних, дослідницьких, професійних, інформаційних, загальнокультурних тощо. Під компетентністю розуміють такий рівень освіченості, який дозволяє людині самостійно і творчо вирішувати завдання теоретичного і практичного характеру в певній сфері життєдіяльності. Вона включає

знання про світ, існуючі в ньому найважливіші зв'язки і залежності; про природу знань, способи їх отримання, передачі в усній і письмовій формі; про методологію дослідницької діяльності, етапи творчої діяльності;

уміння використовувати методи дослідження;
готовність до дослідницької взаємодії з дійсністю.

Вважається, що для успішної побудови кар'єри в умовах ринку праці важливо володіти компетентністю в таких галузях:

використання ресурсів: уміти знаходити, організувати, планувати, розподіляти матеріальні та людські засоби для досягнення поставлених цілей;

співпраця з іншими людьми: уміти налагоджувати ділове співробітництво;

володіння інформацією: уміти знаходити і використовувати дані, мати системний погляд на речі, розуміти їх комплексний взаємозв'язок;

володіння технологіями: уміти використовувати якомога більше різноманітних способів діяльності.

Наприкінці XX століття провідні українські вчені, що займалися проблемами трудової підготовки молоді, очолювані академіком АПН України Д.О.Тхоржевським, розпочали пошуки нових моделей і змісту освіти в цій сфері. У результаті їх досліджень до Базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи була включена освітня галузь "Технології", обґрунтований зміст та розроблений її стандарт [1; 8; 9]. Метою галузі є забезпечення розвитку особистості через ознайомлення учнів із загальними основами сучасного

виробництва у процесі залучення школярів до посиленої творчої трудової діяльності, конструювання, художньої, сільськогосподарської праці тощо, оволодіння загально-трудовами вміннями, початковими навичками користування комп'ютером, вивчення елементів технічного креслення, дизайну. Це рішення знаходиться у руслі провідних тенденцій світового освітнього процесу, адже технології визнані вагомою складовою частиною змісту освіти у багатьох країнах світу, зокрема у Великобританії, Німеччині, США, Росії, Ізраїлі, ПАР тощо. Під егідою ЮНЕСКО реалізується "Проект+" за напрямом "Наукова і технологічна грамотність для всіх", який отримав позитивний резонанс у всьому світі і сприяє виробленню єдиних концептуальних підходів до технологічної освіти назагал [7]. У цьому зв'язку "Технології" слід розглядати як освітню галузь, в основі якої лежить опанування процесом перетворювальної діяльності, спрямованої на вирішення проблем, і використання різних ресурсів для реалізації власних рішень.

Принципова відмінність навчання "Технологіям" від традиційного трудового навчання полягає у новій ціннісно-смысловій спрямованості його освітніх і виховних цілей, в орієнтації на формування технологічної культури особистості. Метою предмета стає розвиток учня як

людини, що вміє приймати обґрунтовані рішення і обирати потрібну стратегію для вирішення проблем, що виникають;

людини, відкритої до змін, що безпосередньо взаємодіє зі світом і відчуває відповідальність за прийняті рішення;

творчої особистості, що володіє і когнітивними навичками, і вміннями практичної роботи з різними матеріалами та інструментами для розробки і виготовлення об'єктів з метою найповнішого задоволення потреб людей.

Всі зазначені якості та вміння найефективніше формуються у процесі здійснення проектно-технологічної діяльності, однак цьому виду активної взаємодії з дійсністю на уроках праці не приділяється належної уваги, особливо у віддалених сільських та гірських школах.

Аналіз уроків та анкетування учителів початкових класів гірських шкіл Карпатського регіону переконують, що у школі продовжує застосовуватися традиційна методика уроку трудового навчання, відома в дидактиці під назвою пояснювально-ілюстративної. Вона характеризується тим, що вчитель детально роз'яснює учням призначення виробів, порядок їх виготовлення, демонструє всі етапи роботи, а учні копіюють його дії, чітко дотримуючись вказівок, інструкцій.

Невідповідність стану справ у трудовому навчанні школярів запитами соціально-економічного розвитку нашої держави нагально вимагає фундаментальних змін у змісті предмета і способах його реалізації, зокрема у початковій школі, де закладається фундамент для розвитку особистості.

Реалізація задекларованої мети та поставлених для її досягнення завдань безпосередньо залежатиме від дослідження, вибору і впровадження найефективніших підходів та методів, технологій та інструментарію, якими буде озброєний вчитель.

Мета даної публікації – розглянути теоретико-методичні засади використання елементів проектно-технологічної діяльності у трудовому навчанні молодших школярів.

Сьогодні усе більше вчених і практиків вважають за необхідне здійснити перехід від предметно-операційної та конструкторсько-технологічної систем трудового навчання у загальноосвітній школі до проектно-технологічної [2; 3; 4; 5; 6]. Під проектно-технологічною діяльністю розуміють цілеспрямовану "творчу навчально-трудова діяльність, яка передбачає обґрунтування, планування, розроблення конструкції, технології, виготовлення й реалізацію об'єктів проектування. Вона спрямована на формування в учнів певної системи творчо-інтелектуальних та предметно-перетворювальних знань і вмінь"[2, 11].

Провідним дидактичним засобом у формуванні технологічної культури особистості вчені вважають метод проектів (Коберник О., Сидоренко В., Симоненко В. та ін.). Метод проектів (від грец. – шлях дослідження) – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості учня, розвиток його інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення (від ідеї до втілення її) нових товарів і послуг, що мають суб'єктивну і об'єктивну новизну та практичну значимість, під керівництвом і контролем учителя. Учні навчаються в процесі планування і виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються.

Дидактичні основи впровадження методу проектів були вперше розроблені в кінці XIX століття американськими вченими (Д.Снезден, Д.Дьюї, У.Кілпатрік, Е.Коллінгс). Їх ідеї знайшли своїх прихильників та впроваджені у багатьох країнах: Великобританії та Росії, Німеччині та ПАР тощо. Нині в умовах реформування шкільної освіти постала потреба у відродженні методу проектів, адже основні його положення, розроблені зарубіжними і вітчизняними вченими, дозволяють реалізувати діяльнісний підхід у трудовому навчанні учнів та інтеграцію знань і вмінь, отримуваних ними під час вивчення різних шкільних дисциплін. Однак теоретичні аспекти застосування методу проектів для початкової ланки освіти спеціально не досліджувались.

Впровадженням свого оригінального бачення методу проектів у практику початкових класів українських шкіл на сучасному етапі займається В.П.Тименко, автор програм, підручників та посібників для вчителів з художньої праці. В художньому проектуванні молодших школярів учений передбачає три взаємопов'язані структурні складові: формування творчого задуму в художній словесній формі; графічне зображення проектного зразка; виготовлення пошукового макета з різних матеріалів. Однак проведений аналіз засвідчує, що ці етапи співвідносяться з етапами прояву творчої уяви у художньому конструюванні і відображають логіку образотворення, а не створення (проекування) матеріального продукту в цілому. Тому даний методичний підхід цілком виправданий в іншій освітній галузі – «Мистецтво».

Метою залучення молодших школярів до проектно-технологічної діяльності є сприяння розвитку творчих рис особистості: допитливості, гнучкості мислення, здібності до оцінки, бачення проблеми, здатності до передбачення, до глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Головним завданням включення учнів початкових класів у проектно-технологічну діяльність є пропедевтична робота з практичного опанування ними алгоритмом перетворювальної діяльності, який включає в себе два основні компоненти – процес проектування і процес виготовлення виробу. Акцент із навчання виконанню конкретних технологічних операцій ручної праці переноситься на опанування способами проектування, прийомами створення потрібних дитині чи найближчому оточенню предметів. На прикладі доступних для вивчення базових технологій і способів праці учні засвоюють узагальнені підходи до її організації у всіх ланках проектно-технологічного ланцюга – від ідеї до її реалізації у моделі, виробі (продукті праці).

Процес пошуку рішення стає більш важливим, ніж сам результат. На передній план виходять комплекси умінь розумової праці: виявляти потреби, висувати ідеї, відстоювати їх, знаходити інформацію, ресурси, планувати роботу, розподіляти доручення у товаристві співробітників тощо. Однак при цьому дуже важливо домагатись якісного виконання задуманого, не ставитись зневажливо до виконання конкретних технологічних операцій, не гребувати трудовими традиціями, секретами майстерності, здобутими попередніми поколіннями.

Інтегративною основою для розробки змісту проектно-технологічної діяльності молодших школярів є інваріантна структура такої діяльності, яка включає наступні етапи:

Виявлення потреби (обслідується конкретна ситуація, з'ясовується певна суперечність, актуалізуються відчуття необхідності у продуктах, послугах, діях).

Коротке формулювання завдання (учні стисло і просто описують ситуацію і мету проекту).

Дослідження і аналіз (метою дослідження є глибоке усвідомлення потреби клієнта, пошук аналогів на ринку, розуміння технологічних процесів у промисловості, пошук можливих способів виробництва у шкільних умовах, виявлення доступних матеріалів та обладнання).

Створення специфікації (учні визначають детальний перелік критеріїв, яким повинен відповідати виріб, щоб бути якісним, які вимоги має задовольняти).

Вироблення ідей (учні висувують найрізноманітніші ідеї щодо різних варіантів реалізації задуму, подають якомога більше ескізів з коментарями, не витрачаючи багато часу на їх критичний аналіз).

Вибір кращої ідеї (представлені ідеї мають бути оцінені з точки зору критеріїв, визначених у специфікації виробу і обрана найбільш відповідна).

Опрацювання обраної ідеї і розробка технологічної документації (шляхом міркувань, досліджень, експериментування приймаються рішення і оформляються креслення, рецепти, ескізи, плани, моделюються результати).

Виготовлення виробу (учні набувають необхідних умінь і навичок для виготовлення того, що розроблено в ідеальній формі).

Перевірка і оцінювання (вироби учнів випробовуються і оцінюються ними у відповідності з дизайн-специфікацією, залучаються експертні оцінки ззовні, виробляються пропозиції з удосконалення виробу; оцінюючи процес проектування і виготовлення виробу, учні мають виявити, наскільки ефективно вони використовували свій час, чому були успішними на конкретних етапах, як вдосконалити свою працю).

Виготовлення виробу є одним з найважливіших етапів технологічної діяльності. На нього відводиться до 50% навчального часу. Але саме в комплексі з усіма іншими етапами він дозволяє формувати творчу особистість, здатну відповідати запитам сучасного суспільства.

За логікою розгортання вказаних етапів розробляються спеціальні вправи і завдання для молодших школярів, а згодом і будується вся навчальна діяльність учнів.

Застосовуючи в навчально-виховному процесі уроків праці елементи проектно-технологічної системи в умовах гірського регіону, треба поступово відмовлятися від того, щоб пропонувати дітям трудові завдання в готовому вигляді, нав'язувати зразки виробів з програм, календарних планів, підручників, які не перебува-

ють у сфері актуальних потреб учнів. Слід домагатись пошуку, усвідомлення і висунення мети майбутньої трудової діяльності самими учнями, а для цього можна запропонувати поспостерігати за навколишнім світом, оточуючими людьми, діями найближчої рідні, традиційними господарськими справами, виявити суперечності, недоліки, які учні могли б власними зусиллями подолати, з'ясувати потреби у певних výroбах чи справах, послугах, які могли б задовольнити.

Будуючи урок трудового навчання на засадах проектно-технологічного підходу, ні в якому разі не можна починати його з обладнання робочих місць учнів, бо необхідні для виготовлення проектного виробу ресурси (матеріали, інструменти, пристрої, кількість працівників, тощо) учні мають усвідомлено обрати в результаті обдумування, пошуку рішення, дослідження властивостей матеріалу, експериментування тощо. Якщо вчитель замість школярів виконує цю аналітичну роботу, втрачається важливий розвивальний потенціал перетворювальної діяльності, її інтелектуальний компонент залишається не освоєний дітьми.

Загалом діяльність молодших школярів при виконанні проектів має відповідати загальній структурі проектування і повинна включати його основні етапи: організаційно-дослідницький, конструкторський, технологічний, презентаційно-оцінний.

На організаційно-дослідницькому етапі формується мотивація і з'ясовується орієнтувальна основа дій:

- визначається потреба,
- формулюється тема завдання,
- усвідомлюються і об'ґрунтовуються можливі способи виробництва,
- виявляються доступні ресурси,
- обслідується ринок послуг, інформаційні джерела,
- формулюються вимоги до майбутнього виробу.

На конструкторському етапі йде

- активний пошук ідей для оптимального вирішення завдання на основі відомих методів і прийомів творчої діяльності,
- проведення експериментів,
- вибір найбільш раціональної ідеї,
- її документальна розробка.

На технологічному етапі відбувається реалізація проекту в матеріальній формі – створюється реальний об'єкт.

На презентаційно-оцінному етапі проходить

- аналіз виконаної роботи,
- самооцінка якості і процесу проектування,
- розрахунок економічних затрат,
- захист-презентація,
- реклама продукту.

Впровадження методу проектів змінює роль учителя. Для нього стають важливими:

- уміння відчувати потреби дітей, вибрати і запропонувати учням найцікавіші і практично значущі теми для проектів;
- володіння достатнім арсеналом дослідницьких, пошукових методів, уміння організувати самостійну роботу учнів;
- орієнтація на пріоритет різноманітних форм організації діяльності учнів (пари, групи, бригади, конвеєр).

Учитель займає позицію лідера, але не домінуючу, грає роль учасника навчального процесу, який будується як діалог, як збагачення особистісного досвіду. Тому важливо володіти мистецтвом комунікації, ведення дискусії, не нав'язувати свою точку зору, уміти встановлювати і підтримувати позитивний емоційний настрій.

Ще дуже важливо орієнтуватися в джерелах інформації, аудіовізуальних засобах, володіти комп'ютерною технологією. В умовах гірського регіону слід сформуванати банк навчально-пізнавальних джерел (довідники, енциклопедії, дидактичні матеріали, технологічні картки, профільні періодичні видання тощо) для самостійної пошукової діяльності учнів.

Особливістю залучення дітей молодшого шкільного віку до проектно-технологічної діяльності є зміна позицій учасників освітнього процесу, можливість інтеграції з іншими навчальними предметами та застосування ігрових форм організації діяльності. І вчителі, і молодші школярі при проектуванні повинні будуть вийти зі звичного дидактичного середовища, в якому були пояснення-інструкції, показ зразка дії, робота за зразком на рівні простого відтворення. Разом з тим вони стикаються з завданнями, в яких відсутнє єдине правильне

рішення, а це ламає стереотипи, заставляє думати, творити, а вчителя – набувати методичної компетентності вищого порядку. Проектна діяльність є тією якісною основою, яка реалізує гуманістичний підхід до навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої вже в цьому віці спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища, виходячи з усвідомлених потреб на основі своїх можливостей.

В опануванні елементами проектно-технологічної діяльності велике значення мають знання і уміння, які формуються в учнів молодшого шкільного віку в процесі виконання ними спеціальних пропедевтичних вправ, тренувальних завдань і їх використання під час виконання творчих проектів.

Залучення молодших школярів до проектно-технологічної діяльності дозволяє реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, формувати креативні, загальнонавчальні, комунікативні компетентності, удосконалювати в цілому підготовку до реалій сучасного життя.

1. Дідух В., Левченко Г., Сидоренко В., Терещук Б., Тхоржевський Д. Тезаурус стандарту "Трудового навчання"// Трудова підготовка в закладах освіти. - 1998. - № 1.- С.2-7.
2. Коберник О. Проектно-технологічна система трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2003. - №4. - С. 8-12.
3. Котелянець Н.В. Проектний метод навчання молодших школярів//Рідна школа.-2001.-№10.-С. 47-48.
4. Павлова М.Б., Питт Д. Образовательная область Технология: Теоретические подходы и методические рекомендации.-Йорк.-1997.-86 с.
5. Сидоренко В. Нові орієнтири реформування трудового навчання в загальноосвітній школі//Трудова підготовка в закладах освіти.-2003.-№1.-С.7-11.
6. Сидоренко В. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів//Трудова підготовка в закладах освіти.-2004.-№1.- С. 2-4.
7. Технологическое образование и XXI век // Контакт: Международный бюллетень ЮНЕСКО по научно-техническому и экологическому образованию.- Том XXIV, №4, 1999.-С.1-11.
8. Тименко В.П. Освітня галузь "Технології": стан і перспективи розвитку// Школа першого ступеня: теорія і практика: Зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Випуск 7. – Переяслав-Хмельницький, 2003.-С. 99-104.
9. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання. 4-е вид., переробл. і доповн. Ч.1. Теорія трудового навчання.- К.:РННЦ "ДІНІТ", 2000.- 248 с.

Йосип Гілецький,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yosyp Hiletskyi,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer,
Chair of Geography, the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Українські Карпати – частина Карпатської гірської країни

The Ukrainian Carpathians – a part of the Carpathian mountainous country

In the article the author acquaints readers with features of the Ukrainian Carpathians as a part of the Carpathian highland, opens characteristic features of all components of the Carpathian Mountains, offers the new tourist routes which were not described earlier.

Key words: the Ukrainian Carpathians, the Carpathian mountainous country, gorge, mountain mass, mountain ridge, top of the mountains, foothills, relief.

Українські Карпати – один з наймальовничіших куточків України. Щорічно він манить тисячі туристів із різних регіонів держави, із сусідніх країн. Вони їдуть сюди, щоб споглядати мальовничі краєвиди, вдихати цілюще гірське повітря, пити мінеральну й звичайну воду із чистих джерел і струмків. Їх вабить сюди також прагнення побути ближче до первозданної природи, перевірити себе на витривалість на крутих підйомах, у хвилини негоди підкорити нові вершини, відчути лікоть справжнього друга у час випробувань – і, звичайно, для багатьох є надзвичайно милою мелодійна українська пісня у дружнім колі біля ватри, що палає під шатром засипаного зорями неба.

Серед мандрівників, які торують шлях карпатськими стежками, є люди різного віку, виду занять, фаху. Часто вони планують свій похід на основі розповідей друзів, описів маршрутів, узятих з Інтернету, книжок, туристських карт. Унаслідок недостатніх знань про особливості природи Карпатського краю вони не завжди оптимально визначають план маршруту, вдало добирають об'єкти, на які варто звернути увагу. В цьому їм можуть допомагати місцеві жителі краю, особливо ті, які не тільки знають навколишні урочища, але й розуміють особливості природи Карпатських гір, уміють компетентно розповісти про основні риси гірської системи.

Підготовку таких знавців Карпат варто розпочинати з шкільної лави. На уроках, факультативних заняттях можна вивчити теоретично особливості природи Українських Карпат. Під час літньої практики варто відвідати конкретні цікаві місця у горах. Це дозволяє формувати в учнів навички роботи з картами, цивілізованої поведінки серед природи, засвоювати правила техніки безпеки в поході.

Цією публікацією ми хочемо започаткувати ознайомлення вчителів та учнів з Українськими Карпатами на основі опрацювання найновіших наукових розвідок учених – географів, геологів, краєзнавців. Основну увагу хочемо приділити розкриттю у доступній для учнів формі характерних рис усіх компонентів природи Українських Карпат. Після завершення такого огляду плануємо запропонувати цікаві маршрути, які не описані у жодному з джерел. Розпочати огляд природи доцільно із з'ясування місця Українських Карпат у всій Карпатській гірській країні.

Карпатські гори становлять окрему ланку у велетенській системі гір, які простяглися через материк Євразію, від Атлантичного до Тихого океану. Величаві гірські хребти Карпат облямовують південно-західний край великої Східно-Європейської рівнини. Окремі райони Карпат розміщені в межах Словаччини, Чехії, Польщі, Угорщини, України та Румунії. Гірські хребти Карпат простяглися велетенською дугою у вигляді підкови на **1500 км**. Загальна площа Карпатської гірської країни – 188 тис. км² – близько третини від усієї площі Української держави. Опуклою стороною дуга обернена на північний схід, до Східно-Європейської рівнини. Основними складовими частинами їх є *Західні Карпати, Східні Карпати, Південні Карпати, Західні Румунські гори, Трансільванське плато*.

Частину Карпатських споруд, які лежать між Дунаєм і верхів'ям річки Попраду – правої притоки Вісли, називають **Західними Карпатами**. Окремі хребти в їх межах підносяться більш як на 2500 м над рівнем моря.

Починаються Західні Карпати на межі з Альпами біля столиці Словаччини м. Братислави, що розкинулось на лівобережній частині долини річки Дунаю. Там, нижче від гирла Морави, на схід і північний схід відходить невисокий кряж – **Малі Карпати** (г. Висока – 754 м). Продовження Малих Карпат на північний схід становлять **Білі Карпати** (найвища точка – 970 м), які простягаються вздовж кордону Чехії і Словаччини. Відтак кількість хребтів збільшується, гори займають великий простір між верхів'ями Одри й лівою притокою Дунаю – річкою Грон. На цих теренах гори простягаються у північно-східному, далі – східному напрямі, який зберігають аж до верхів'їв Попраду. Верхня течія Одри відділяє відроги Карпат на території Чехії від Судетів.

Один з найдовших гірських масивів Західних Карпат, що тягнеться по обидва боки від кордону Словаччини і Польщі, має назву **Бескиди** (г. Баб'я – 1725 м). Найвищий масив усіх Карпат, який також знаходиться у Західних Карпатах, має назву **Татри**. Тут у межах Словаччини, і височить **Герлаховскі-Штіт** або **Герлах** – 2655 м – найвища точка усієї Карпатської гірської країни. Відроги Високих Татр з висотами до 2499 м (г. Риси – найвища точка Польщі) простягаються до знаменитого польського курортного міста Закопане.

За Попрадом хребти Карпат змінюють напрям на південно-східний. Від долини Попраду на північному заході до верхів'їв річки Прагова (ліва притока річки Яломіци, що впадає у Дунай) на південному сході простяглися **Східні Карпати**. Вони не такі високі, як Західні. Переважна більшість гірських хребтів у їх межах не досягає 2000 м над рівнем моря. Східні Карпати складаються із **Східних Бескидів**, **Українських Карпат** і **Молдово-Семиградських Карпат**.

Східні Бескиди в межах Польщі і Словаччини простягаються хребтами Низьких Бескидів та Бецадів (г. Тарниця – 1348 м).

Українські Карпати займають центральну ділянку середньовисотних **Східних Карпат від витоків правих приток Сану** (права притока Вісли) та **лівих приток Дністра** до верхньої течії **Сучави та верхів'їв Бішеу** (ліва притока Тиси). Довжина їх становить до 280 км, ширина – 100-110 км, площа – 24 тис. км² (разом з **Передкарпатською височиною та Закарпатською низовиною 37 тис. км²**).

Найвищий масив **Молдово-Семиградських Карпат** – **Роднянські Альпи**, який розміщений біля витоків Бістриці (Золотої Бістриці – правої притоки Сирету та річки Сомеш (ліва притока Тиси). Його вершини підносяться до висоти 2305 м (г. П'єтрос – найвища точка усіх Східних Карпат).

У південній частині Карпат гірські хребти проходять майже в широтному напрямі. Вони утворюють великий гірський район – **Південні Карпати**, або **Трансільванські Альпи**. У південно-західній частині Трансільванські гори крутими скелястими схилами підходять до Дунаю. Стиснена Карпатами зліва (Румунія) і Балканами (Сербія і Чорногорія) справа ущелиноподібна долина Дунаю у цьому місці отримала назву **Залізні Ворота**. Отже, велична Карпатська гірська дуга обома своїми краями підходить до Дунаю, який у північно-західній частині відокремлює їх від Альп, а в південно-східній – від Балкан.

Південні Карпати складені з гірських масивів, значна кількість яких підноситься більш як на 2000 м над рівнем моря. Найвищу частину їх становлять **Фагарашські гори** з вершиною **Молдов'яну**, що має 2543 м над рівнем моря.

Вид на Говерлу зі стежки, що веде з урочища Козьмешич

Четвертою частиною Карпатської гірської країни є **Західні Румунські гори (Апусені)** з висотами до 1848 м (г. Кукурбета). Вони із заходу обмежують ще одну велику частину Карпат – **Трансільванське плато** – з абсолютними висотами 300–900 м. Сильно розчленовані горби його поступово підвищуються з наближенням до хребтів Східних та Південних Карпат.

Гірська система **Українських Карпат** обрамлена горбистими передгір'ями, які піднімаються до 400–500 м. До передгір'їв примикають широкі передгірні рівнини: на північному сході – **Передкарпатська рівнина**, на південному заході – **Закарпатська низовина**. Разом з гірськими хребтами Кар-

пат вони утворюють три великі частини гірської країни. Отже, межа Українських Карпат з прилеглими рівнинами з одного боку проходить по державному кордону, а з іншого – по лінії міст Яворів – Городок – Миколаїв – р. Дністер – Отинія – Коломия – р. Прут – Новоселиця, тягнеться вздовж краю Східно-Європейської рівнини. Українські Карпати в адміністративному плані охоплюють усю Закарпатську область і значну частину Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей.

У межах усіх трьох великих частин Українських Карпат з різним рельєфом чітко виражені поздовжні зони. Річки розбивають їх на окремі пасма, масиви й улоговини.

Передкарпаття, яке становить зовнішній край Карпат, характеризується передусім значним поширенням річкових терас. У вигляді вирівняних поверхонь, обмежених уступами, тераси простягаються вздовж заплави річок. Складені вони річковими наносами, що лежать на розмитій поверхні давніх відкладів. Тераси є перехідними ступенями, які зв'язують рельєф зовнішніх гірських хребтів Карпат і Передкарпаття в його геолого-історичному розвитку.

Хребти Українських Карпат простягаються з північного заходу на південний схід. Осьовим ланцюгом є Полонинсько-Чорногорські Карпати, масиви яких підняті на 1800–2000 м. Тут знаходиться найвища точка **Українських Карпат і території України загалом – г. Говерла (2061 м)**. Найбільш піднята частина Полонинсько-Чорногорського пасма зміщена до південно-західної окраїни Українських Карпат. Поверхня Карпат розчленована густою мережею річок. У південно-західній частині сучасні міжгірні долини відділяють пасма складчастих хребтів від вулканічних утворень молодшого віку. Вулканічний хребет теж має гористий рельєф, але іншого вигляду, ніж у решті гірських масивів Карпат. Серед вулканічних гір переважають округлі підвищення, складені міцними гірськими породами.

Закарпатська низовина простягається від південно-західних схилів Вулканічного хребта, які чіткіше виражені, ніж північно-східні схили складчастих Карпат. Біля підніжжя хребта поширені високі тераси, які далі переходять у низовинні простори. У межах України Закарпатська низовина, яка становить північну частину **Середньо-Дунайської низовини**, має майже плоску поверхню, яку тільки злегка порушують широкі долини з невисокими ступенями терас. Лише подекуди височіють останці з вулканічних порід, що збереглися від розмивання. Найкраще вони виражені в околицях Мукачєвого, Берегового. Закарпаття, як і Передкарпаття, зв'язане з Карпатами історією свого геологічного розвитку.

Колишній військовий об'єкт на вершині Томнатикул (1565 м. н. р. м.) у Чернівецькій області

Озеро Марічейка

Марія Корпанюк,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Maria Korpaniuk,
senior lecturer of Art discipline department
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

Олена Хрущ,
кандидат психологічних наук, доцент
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

Olena Khrushch,
Candidate of Psychology, senior lecturer,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

Морально-духовне становлення особистості майбутнього вчителя в процесі спілкування з природою

Moral and Spiritual Personality formation of a future Teacher in a Process of Contacting with Nature

Духовно-ціннісна спрямованість навчання і виховання майбутніх вчителів початкових класів з додатковою спеціальністю «Образотворче мистецтво» має ряд психолого-педагогічних особливостей:

- підготовка здійснюється в єдності і цілісності таких компонентів: природного оточення, духовного світу і задоволення творчих потреб студентів;
- розширення демократичних і гуманістичних функцій навчання і виховання на основі народності, етнічності, людяності, доброти як у ставленні до студентів так і до природного довкілля;
- визначення змісту підготовки майбутніх вчителів, форм і методів роботи з ними неминує включати поглиблене розуміння студентами творчих сил природи, її краси і потужного естетичного потенціалу.
- потреба глибокого розуміння студентами того, що народно-художні звичаї, традиції, способи господарювання і життєзабезпечення диктуються насамперед природними умовами, ландшафтно-кліматичними особливостями довкілля;

– успішніше виховувати в учнів патріотичні почуття і любов до рідної природи зможуть насамперед ті вчителі, які самі є володарями цих почуттів і носіями любові до прекрасного в житті, діяльності, природі.

Грунтуючись на цих психолого-педагогічних принципах, в своїй практичній роботі ми спонукаємо студентів не лише до поглибленого засвоєння теоретичних знань з фахових предметів, але й до вивчення рідного краю, усвідомлення і відчуття його краси, розуміння пізнавально-виховних можливостей природи.

В процесі практичних, лабораторних занять з образотворчого мистецтва, психології, педагогіки готуємо студентів до формування в учнів просторової мобільності в природі, в умовах гір, що безпосередньо пов'язано з розвитком просторових сприймань та уявлень.

В умовах роботи гірської школи діти молодших класів вимагатимуть від учителя певної психологічної підтримки і супроводу. Це особливо проявляється в період таких катаклізмів природи як потужні дощі, повені, снігові намети, вітрові та буреломи тощо. До такої підтримки дітей в екстремальних умовах завтрашній вчитель морально, духовно і фізично готується в університеті уже сьогодні. На це спрямована як система навчально-виховних впливів так і особиста активна діяльність самого студента – участь в екскурсіях, походах в гори, педагогічні та плернерні практики в гірських школах.

Кафедра мистецьких дисциплін, завідуючий кандидат педагогічних наук, доцент Вовк М. В., залучає студентів до наукового вивчення актуальних і дещо нових для педагогіки проблем: естетичне виховання учнів на основі ландшафтного потенціалу Карпатських гір; природні та окультурені ландшафти і їх використання для духовно-культурного та естетичного розвитку учнів; виховні можливості традиційних народних ремесел, декоративно-ужиткового мистецтва горян в духовно-естетичному вихованні дітей.

Особлива увага психологічних та педагогічних кафедр приділяється морально-духовному вихованню майбутніх вчителів.

Студенти залучаються до вивчення духовності горян, пізнання джерел і особливостей їх вірувань і провідних цінностей.

Таким чином зміст, форми і методи підготовки майбутніх вчителів у поєднанні з особистою активною діяльністю самих студентів, їх творчою участю у пізнанні виховних можливостей природи відбувається морально-духовне становлення вчителя.

Успіх даного процесу в значній мірі залежить від близькості їх до природного оточення, розумного контакту з ним та ефективного його використання.

1. Солодкова О. Г. Психологія ставлення молодого вчителя в процесі професійної адаптації. – Автореферат докторської дисертації. – К., 1998.

2. Молодший школяр: проблеми розвитку за загальною рекомендацією професора В. Хруща. – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – 326 с.

3. Лаврук Марія. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження). – Львів, 2005. – 386 с.

Студенти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на пленерній практиці

Здобутки та проблеми гірської школи очима освітян. Творчість учителів та учнів гірських шкіл

Наталія Додяк,
заступник начальника відділу освіти
Вижницької РДА Чернівецької області

Natalia Dodiak,
Deputy Head of the district
department of education

Освіта Вижниччини на межі тисячоліть

New landmarks of education of Vyzhnytsya district

Key words: education, village school, problems and prospects, primary education, innovation technologies.

Нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Зміна змісту освіти на сьогоднішньому етапі розвитку школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості.

Школа сьогодні – це перш за все школа самореалізації і самоактуалізації особистості. Наше завдання не тільки дати дітям знання, але й навчити спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід із нестандартної ситуації, іншими словами, навчити найвищого із мистецтв – мистецтва жити. Характерною особливістю нашого часу є й те, що «школа не тільки отримала широкі повноваження щодо демократизації навчально-виховного процесу, але й здобула право на індивідуальний розвиток та становлення» [3, 402-408].

У державі з'явилися різноманітні навчальні заклади: школи життєтворчості, вільного виховання, школи навчально-виховні комплекси, школи-садочки, школи для обдарованих дітей, школи для дітей з особливими потребами, школи з профільним навчанням. Усе це вимагає від освітян краю якісно, на професійно-творчому рівні педагогічної культури, організувати навчально-виховний процес, вести відповідну експериментальну та пошукову роботу.

Багато вчителів є педагогами лише «на папері», проте значно більше їх дійсно відчувають себе педагогами. Це, зокрема, ті люди, які не просто люблять свою справу, але й кожною своєю думкою, кожним кроком та вчинком намагаються зробити її найкраще. Це люди, які розуміють, що багатство нашої країни – в духовній скарбниці, в дітях України, і за ними – майбутнє.

Саме до таких педагогів належить Клавдія Дмитрівна Назаренко, яка вже другий рік очолює Вижницький відділ освіти. Пріоритетними напрямками її керівництва стало зростання обсягів фінансування сфери освіти, його прозорі механізми на всіх рівнях. Її зусилля скеровані на зміцнення шкіл як самодостатніх організацій, становлення системи строгої відповідальності за доручену справу, забезпечення звітності про результати діяльності освітніх закладів перед громадськістю.

Проте реальні зміни в освіті не відбудуться, якщо їх не буде впроваджувати висококваліфікований учитель із високим суспільним статусом. На даний час у Вижницькому районі функціонує 34 загальноосвітні навчальні заклади, де навчаються 8868 учнів, з них – вісім ЗОШ розмішені у гірській місцевості (чотири ЗОШ I-III ст., три ЗОШ I-II ст., одна школа I ст.), де здобуває освіту 1392 учні. Навчальний процес у школах району забезпечує понад тисяча учителів, серед яких 5 Заслужених учителів України, 128 учителів-методистів, кожний третій – учитель вищої категорії.

Значна робота із забезпечення якості та постійного підвищення стандартів у сфері освіти проводиться районним методичним кабінетом відділу освіти, який очолює справжній професіонал своєї справи Бучацька Надія Костянтинівна. Районний відділ освіти робить усе можливе, щоб забезпечити високий рівень методичної роботи з педагогами шкіл району, сприяє організації Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін, утвердженню державного статусу української мови, піднесенню її престижу серед молоді району, залучаючи їх до участі у Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика. Значну увагу приділено й роботі з обдарованими дітьми. Це і діяльність наукових товариств, гуртків, проблемних груп у школах-

гімназіях, захист науково-дослідницьких робіт, участь у діяльності Буковинської Малої академії наук та Всеукраїнських конкурсах «До берегів відродження», «Сім чудес України», «Об'єднаймо ж, брати мої».

Професійне кредо педагогів можна визначити фразою: «директор, учитель, міністр мають обернутися довкола учня, як планети навколо Сонця». Вирішувати проблеми, долати перешкоди вчителям допомагають порядність, людяність, любов до учнів, відданість справі, високий професіоналізм.

Працюючи з таким колективом, ще раз переконуєшся, що, за твердженням Вальтера Багехота, «найбільша насолода у житті - зробити те, про що кажуть: це зробити неможливо». Учителі прагнуть дати дітям не лише знання, які в майбутньому допоможуть їм досягти висот у професійній діяльності, а й долучити їх до скарбниць української та світової культури. Адже, як стверджує академік В. Кремень, «суспільство XXI століття цілком слушно називають «суспільством знань». Бо саме знання визначають і матеріальне, і духовне життя» [1, 2].

У Вижницькому районі є багато компетентних у своїй справі людей, але ще не вистачає тих, хто може брати на себе відповідальність за вирішення суспільно значущих завдань. Ми прагнемо, щоб наші школи стали острівцями людяності й любові, творчості й постійного пошуку, щоб наші випускники завжди керувалися золотим правилом: «Хочеш стати щасливим — то май розум у голові, чесність у серці, здоров'я у тілі».

Освітня Вижниччина віряє у майбутнє України, впевнено дивляться вперед і бачать майбутнє у світлих тонах, а у власній професійній діяльності прагнуть бути мікромоделлю держави, громадяни якої мають можливість відчувати демократію в дії.

Для реалізації державної політики в галузі освіти рішенням сесії районної ради затверджено Програму розвитку освіти Вижниччини на 2004-2010 рр., яка передбачає реалізацію реформ у галузі освіти з урахуванням регіональних особливостей (район передгірської та гірської зони Карпат), складної демографічної ситуації та соціально-економічних потреб населення.

В основу виховної системи школярів покладено ідею екології дитинства. Виховання й розвиток вільної, духовно багатой, талановитої особистості, готової до творчої діяльності, моральної поведінки, — провідна мета педагогічного колективу кожного навчально-виховного закладу.

Використання проектних технологій у навчально-виховному процесі сприяє не лише засвоєнню нових знань, але й отриманню позитивних результатів, що стає певним стимулом для нового пошуку. Хочеться відзначити, що виховні проекти розпочали моделювати й успішно втілювати у виховну систему школи спільно педагогічний колектив та учні Іспаської ЗОШ І-ІІІ ст. (директор Мазуряк Н.О.). Так, зокрема, у школі діє виховний проект «Калинові обереги». Адже безвісти губиться, щезає, розпорошується у Вічності людина, що не знає свого родоводу, не доторкається до високої, величної, вічної мудрості народного мистецтва.

*Вітри століть над нами пролітають,
Віки цілі, хода тисячоліть.*

*А буковинці все пісні співають,
Дивуючи мистецтвом цілий світ.*

За ініціатииви вчителя-методиста Іспаської ЗОШ І-ІІІ ст., відмінника народної освіти України, лауреата премії імені Омеляна Поповича та премії імені Юрія Федьковича Марії Олексіївни Корсун створений учнівський пошуковий загін «Оберіг», який працює над соціальним проектом «Калинові обереги», вивчаючи життя і творчість народних умільців у селі Іспас. Одним із результатів цієї діяльності стали рукописні книги про життя і творчість майстрів села Іспас, буковинський орнамент та його символіку, особливості гуцульського одягу, кераміки, прикрас із бісеру, про берегові ритуали при будівництві хати в гірській місцевості тощо. Згодом проект набув ширшого масштабу, а М.О.Корсун було обрано координатором районного проекту «Калинові обереги».

21 травня 2006 року відбувся перший районний фестиваль народної творчості, на який зібралися пошукові загони всіх шкіл району, які представили свої дослідження у таких номінаціях: «Мистецька родина», «Найталановитіший учитель», «Секрети родинної кухні», «Родзинки гірської кухні», «Особливості національної кухні гірських сіл району», «Смакота із сільської печі».

А вже цього навчального року скарбничка виховних технологій та колективних творчих справ поповнилася новими цікавими проектами:

- «Бережімо Собори наших душ» (Баніліська ЗОШ І-ІІІ ст., директор Никифоряк Л.Д.);
- «Поетичний міст Вижниччини» (Чорногузівська ЗОШ І-ІІІ ст., директор Ковалюк Л.С.);
- «Від родини – до країни» (Мигівська ЗОШ І-ІІІ ст., директор Кравчук І.А.);
- «Зелена хвиля Буковини» (Берегометська ЗОШ І-ІІІ № 4, директор Федорук Г.І.).

Усі вони підпорядковані вирішенню завдань виховання у дітей загальнолюдських цінностей, які ґрунтуються на глибоких знаннях традицій свого народу, історії рідного краю – Вижниччини.

У школах Вижницького району успішно впроваджуються в навчально-виховний процес сучасні освітні технології: інтерактивне навчання, проектне навчання, розвивальне навчання, особистісно орієнтоване навчання, колективне творче виховання тощо. Застосування інновацій у традиційному освітньому середовищі, яке породжує атмосферу творчості та емоційного комфорту, оптимізує навчально-виховний процес.

У районі створено ресурсний Центр сучасних інформаційних технологій, який очолює методист відділу освіти Мазуряк Тарас Петрович. На базі цього Центру проведено чимало семінарів-тренінгів для вчителів англійської мови, історії, української мови і літератури, директорів закладів освіти, їх заступників. З метою підвищення професійного та методичного рівня для вчителів району зібрано і систематизовано інформаційні та дидактичні матеріали з історії України, математики, хімії, основ безпеки життєдіяльності.

Упродовж цього року двічі проводилися семінари-навчання за програмою «Intel. Навчання для майбутнього», після закінчення якого педагоги отримали сертифікати Міністерства освіти і науки України.

Успішно працюють методичні об'єднання вчителів, школа молодих педагогів «Перспектива», постійно діють семінари педагогів-організаторів, психологів.

Соціальний розвиток сучасної молоді передбачає засвоєння нею певної системи знань, норм та цінностей, які б дозволили їй бути активним членом суспільства. Водночас не треба забувати й про те, що в наш час підхід до системи цінностей є надто неоднозначний і суперечливий. За цих умов набувають особливої актуальності дослідження проблеми соціального розвитку підростаючого покоління. Педагогічні колективи району останнім часом плідно й наполегливо працюють над проблемою соціалізації підлітків. Досвід роботи шкіл щодо діяльності різнорівневих органів дитячого самоврядування узагальнено в інформаційному посібнику «Я – лідер», який підготовлений Берегометською гімназією (директор Паламарюк Ю.В.). Матеріали посібника свідчать про те, що шкільна юнь входить у складне життя гідними громадянами своєї країни.

Учнівська делегація району взяла участь у вересні 2006 р. у I Всеукраїнському тематичному навчально-оздоровчому зборі лідерів учнівського самоврядування в Молодіжному дитячому центрі «Артек». Саме звідти вони привезли проект районної програми «10 добрих справ» та ідею створення районного парламенту – штабу інтелектуальних творчих та суспільних ініціатив, які будуть втілюватись у життя учнівської молоді району.

«Артек» зачарував усіх своїми традиціями і правилами, збагатив розумінням дружби і вірності, навчив поєднувати працю й відпочинок, пліч-о-пліч з товаришами долати всі труднощі заради досягнення поставленої мети – перемоги. А скільки ще планів попереду!

Відомі педагоги вважали, що справжня школа має бути школою радості. Стане вона такою для всіх наших учнів – тоді такою ж буде і вся наша держава. Тоді ми зможемо і будемо жити краще, як ми того хочемо, як ми того гідні!

Тож будьмо щасливі, бо, як стверджував В.О.Сухомлинський, лише щаслива людина зможе виховати щасливого учня [2].

1. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // Освіта України. – 2002. – 28 грудня.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1977, Т.5. – 639 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Вид. центр "Академія", 2001. – С. 402-408.

Світлана Чепига,
директор Берегометської ЗОШ I-III ст. №2
Вижницький район Чернівецької обл.

Svitlana Chepyha,
director of Berehomety comprehensive school Nr2
of the I-III grade in Vyzynytsya district, Chernivtsi region.

Школа вікнами в майбутнє

School with windows in the future

Key words: education, comprehensive school, educational process, highland elementary school.

*Трудність полягає
не у сприйнятті нових ідей,
а у відмові від старих уявлень.*

Джон Кейнс

Важливими умовами демократичного суспільства є громадянська освіченість, компетентність, толерантність. Тому всі політичні і соціальні процеси, що відбуваються в Україні, спрямовані в основному на якісні зміни в системі освіти України. Школа має стати державно-громадським загальноосвітнім закладом, який повинен забезпечити навчання, виховання та розвиток особистості, здатної творчо реформувати наше суспільство, значно підвищити інтелектуальний потенціал країни, відновити духовну культуру.

Впровадження освітніх технологій — одне із важливих завдань на нинішньому етапі освіти для європейського виміру України. Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта України» спрямовані на підвищення ефективності роботи навчальних закладів через створення відповідної навчально-методичної, виховної роботи, що вимагає високої професійної компетенції кожного педагога [1]. Це розробка змісту і методів навчання дітей, створення умов для розкриття природних здібностей учнів, виховання творчої соціально активної особистості.

Педагогічна діяльність характеризується креативним підходом до будь-якого явища навчально-виховного процесу. Ось чому в роботі вчителя такою важливою є педагогічна майстерність, основу якої складають не лише засвоєні на належному рівні психолого-педагогічні знання, а й отримані практичні навички та вміння.

Інноваційний розвиток школи не може відбутися за принципом «все і відразу». Педагогічному колективу необхідно подолати чимало труднощів і перешкод та пройти, як стверджує Віктор Громовий, п'ять рівнів:

- інновації на рівні окремих учителів (через підвищення їхньої фахової кваліфікації та розвиток компетентностей);
- інновації на рівні наявних процедур (нові форми проведення педагогічних рад та педагогічного контролю);
- зміни в організаційній структурі (перерозподіл повноважень та зміна функціональних обов'язків);
- зміна стратегії розвитку організації;
- зміна організаційної (управлінської) культури [3, 93].

Тож, долаючи крок за кроком, учителі Берегометської ЗОШ I-III ст. №2 йдуть до визначеної мети.

У мальовничому куточку гірського селища Берегомет, який місцеві жителі з любов'ю називають Підкрай, розташована одна із п'яти шкіл — Берегометська загальноосвітня школа I-III ст. №2. Це навчальний заклад, що має свою цікаву історію, давні традиції, певні здобутки та власний почерк.

У далекому 1896 році була організована Берегомет-Підкрайська початкова школа, яка розміщувалась у окремих будинках заможних селян.

У 1929 році на кошти громади селища було споруджено перший корпус школи, а в 1965 році став до ладу другий корпус. На той час у школі навчалось 180 учнів.

За сорок років школа зростає чисельно, збагатилась матеріально, набула нового змісту. Нині тут навчається 335 учнів, їм передає свої знання 41 педагог, із них учителів-методистів — 4; старших учителів — 2; учителів спеціалістів вищої категорії — 11; учителів спеціалістів I категорії — 9; учителів спеціалістів II категорії — 5; учителів спеціалістів — 10.

Особливо творчо, по-сучасному працюють учителі: Клапій С.І., Галунка Р.В.,

Берник В.В., Кузик Ф.І., Берник М.Г., Лаюк В.В., Романюк Є.Ю., Мілімонко Л.О., Берник В.П., Білава М.П., Боднарюк Л.О., Медуха В.В., Меленко О.М., Балинська А.Т., Мендришора П.Д.

Школа XXI століття відчуває гостру потребу у спеціалістах, які добре знають іноземні мови, сучасні комп'ютерні системи, мають глибокі професійні знання та уміння використовувати їх у педагогічній діяльності. Педагоги розуміють, що «нові технології інформації та комунікації відкрили й нові способи доступу до знань, витісняючи вчителя та вносячи в освітню систему орієнтацію не стільки на шлях, який проходить учень навчаючись, як на його результативність» [3].

Таким чином, сучасний учитель повинен виступати посередником між змістом освіти та особистістю.

Педагогічний колектив намагається, щоб школа стала тим місцем, де дитина отримує можливість уперше побачити себе і світ навколо себе. Це і буде головною умовою для досягнення кожним учнем успіху в житті, способом знайти шлях до щастя та своє місце в житті. Школа гордиться своїми випускниками, які після закінчення навчальних закладів повернулися працювати у рідне селище і разом із знаннями віддають дітям частинку своєї душі. Це: Марчук Н.В., Хованець Є.М., Галунка Л.М., Білава Г.І., Лупу Л.М., Барбазяк О.М., Перепелиця О.Г., Матюшенко Ю.І., Ткачук М.О., Москалюк М.Р. та ін.

У Берегометській ЗОШ особливо активно впроваджується краєзнавчо-пошукова робота, яка використовується як педагогічний засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей. Адже глибоко продумане використання краєзнавства у навчально-виховній роботі є вагомим чинником підвищення її ефективності. Визначивши шляхом анкетування інтереси й уподобання школярів, педагоги залучають учнів до факультативних занять «Етнографія та фольклор» (5-9 класи), «Карпатознавство», «Буковинознавство», «Художня вишивка» (10-11 класи). Члени туристично-краєзнавчого гуртка під керівництвом учителя Мендришори П.Д. ось уже 2 роки поспіль є переможцями районних зльотів юних туристів та краєзнавців Вижниччини, призерами обласних зльотів юних туристів.

Обдаровані діти стають членами Малої академії наук, при якій працюють відділення історичного краєзнавства, етнографії та фольклору. Таким чином учні долучаються до роботи з науковою та краєзнавчою літературою, опрацьовують архівні матеріали.

Тісна співпраця з громадськістю селища, запровадження інноваційних форм роботи з батьками (зустрічі поколінь «Дерево родоводу», індивідуальна допомога соціально пасивним родинам «У родинному колі», збори членів родини «Зустрічі поколінь», вивчення сімейних традицій «З бабусиною скрині», зустрічі з психологами, юристами, лікарями «Дні довіри») та нові нестандартні підходи до організації навчально-виховного процесу — те, що формує позитивний імідж закладу. Отже, Берегометська школа має свій статус та власне обличчя. А педагогічний колектив сумлінною працею наповнює її життя глибоким змістом, новизною, здійснює реалізацію пріоритетних напрямів сучасної освіти.

Педагогічний колектив працює над вирішенням науково-методичної проблеми «Розвиток життєвої компетентності особистості», яка розрахована на 5 років. «Педагогічна ідея — це крила, на яких злітає колективна творчість», — зазначав відомий педагог В.О.Сухомлинський. У процесі реалізації означеної педагогічної ідеї вчителі школи зосереджують зусилля на:

- виявленні соціально-педагогічних умов ефективного формування в учнів життєвої компетентності;
- визначенні основних бажань і потреб у житті дитини;
- обґрунтуванні оптимальних методів та форм навчально-виховної роботи;
- розробці та впровадженні в навчально-виховний процес програм розвитку особистості;
- проектуванні виховного процесу, спрямованого на становлення особистості;
- упровадженні ефективних форм і методів розвитку учнівського самоврядування.

Педагоги Берегометської ЗОШ № 2 школи постійно працюють над удосконаленням і покращенням рівня своєї педагогічної майстерності та компетентності. Рівень педагогічної майстерності впродовж минулого навчального року значно зріс. У цьому відіграла певну роль система методичної роботи, організованої зас-

тупником директора з навчально-виховної роботи Лупу Людмилою Михайлівною, спрямована на розв'язання науково-методичної проблеми «Інноваційні форми навчання», робота над якою значно активізує методичну діяльність кожного вчителя, сприяє підвищенню рівня його теоретичної підготовки.

Результати атестації показали, що методична робота в школі стимулювала окремих педагогічних працівників до підвищення кваліфікаційної категорії. Кожен учитель творчо працює над обраною проблемою, яка є невід'ємною складовою загальношкільного дослідження. Така діяльність значно розширює інноваційний потенціал вчителя, поглиблює його інтерес до педагогічної діяльності, розвиває і формує педагогічні здібності і таким чином готує до розв'язання складних завдань, які визначаються Державними стандартами освіти.

На реалізацію навчально-виховної мети діяльності школи спрямована керівна та контролююча діяльність адміністрації, що здійснюється відповідно до плану роботи школи.

Засідання педагогічної ради проходять у новій формі: педрада-консиліум, педрада-семінар, педрада-тренінг, педрада-творчий звіт. Над проблемною темою працюють також шкільні методичні об'єднання вчителів:

- гуманітарного циклу («Методи стимулювання навчальної діяльності учнів»);
- природничого циклу («Формування в учнів умінь працювати самостійно»);
- вчителів математики («Розвиток творчого потенціалу особистості учня в процесі навчання»);
- класних керівників («Активізація ресурсу особистості як джерело її розвитку»);
- початкових класів («Розвиток школярів на засадах особистісно орієнтованого підходу»).

Примножують славу школи і сьогоднішні вихованці. З кожним роком зростає рейтинг участі учнів школи в олімпіадах з базових предметів. Вони займають призові місця на предметних олімпіадах, різноманітних конкурсах, фестивалях.

Педагогічний колектив прагне виховати учнів гідними людьми і справжніми громадянами України, які зуміють долати різні життєві й суспільні проблеми. Якої б сторінки роботи школи ми не торкалися, кожен день напруженої, творчої праці спрямований у завтра, адже школа дивиться вікнами в майбутнє.

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2000. – №1. – С.1-4
2. Концепція розвитку загальної середньої освіти. Проект // Освіта України. – 2000. – № 33.
3. Громовий В. Школа, школа... – К.: Пляда. – 2004. – 400 с.
4. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. – Початкова школа. – 2001. – №7. – С. 1-4.

Дутчак Васирина Петрівна,
учитель зарубіжної літератури Замагорівської ЗОШ I – III ст. Верховинського району Івано-Франківської області, заступник директора школи з виховної роботи. На педагогічній ниві працює 29 років. Мати 5-ти дітей. Пише поезії. Друкується в місцевих виданнях: “Верховинські вісті”, часописі “Гуцульщина”, “Обрії” та ін. Готує поетичну збірку “Любов’ю сповнена душа”.

Vasylina Dutchak,
philologist, teacher of Foreign Literature, assistant director on educational work of Zamahory comprehensive school of the I-III grade in Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk region.

Горами сповнена душа

Soul filled with mountains

Гуцульщина

Гуцульщина моя, мов квітка розмаїта,
Прославлена в легендах і піснях.
Звучить по світу чарівна сюїта
У вишитих “на щастя” рушниках.

Гуцульський краю, рідна батьківщино,
Ти крапелька Великої Землі.
Передаю тебе у руки сину,
У руки добрі, молоді, міцні.

Щасливий ти, кохана дитино,
Що народивсь при вранішній зорі,
Що незалежна наша Батьківщина
І вільні стали люди – трударі.

Живи в достатку, милий, рідний краю,
Кохай людей у щирості й добрі.
А я на полотні мережку вишиваю
Й сопілкаря в гуцульськiм кептарі.

Душа сміється, і радіє серце,
Бо промінь світла вже пробивсь й до нас.
Гуцульщина, як маківка, розквітла
І танцями, й піснями водночас.

Мов писанка, у нас міста і села,
Гуцульський стиль в будівлях і строях.
Відроджена земля з руїн повстала
І міцно держиться на чотирьох вуглах.

Ми, Україно рідна, твої діти.
Планета наша у наших руках.
Тобі, Гуцульщино, міцнити й молодіти
І будь для нас єдиною в віках.

Карпати

Гуцульщино моя мила,
Зелені Карпати.
Хто не був тут, той не знає,
Як тебе кохати.
Сини твої, українці, –
Гуцули завзяті.
Я у тебе – рідна дочка,
А ти – моя мати.
Ліси твої – пишні бори,
Вітрами повиті.
Полонини зелененькі,
Дощами омиті.
Красу твою не зрівняти
З золотом, ні сріблом.
Нашу славу ми здобули
Тільки добрим ділом.
Об'єднались наші думи
З заходом і сходом.
І на виборах здобули
Жадану свободу.
І піднісся дух свободи
Аж в Карпатські гори.
Ми в Києві піднімали
Прапор перемоги.
Гідність нашу піднесемо,
Маєм добру зміну.
Пісню славу заспіваєм
На всю Україну.

Моє село

Моє село Замагорою зветься
Тому, що ми живем за "еМ"-горою.
І скрипка Могуча душею озветься,
Заполонивши наші гори грою.

Мелодії його звучать по світу,
Чарівна скрипка виграє узор:
Гуцульський танець, коломиюку й витинанку,
І грім, і блискавку, і сині гори.

Гуцульські танці – Черемоша хвилі,
А звичаї – потічків течія.
Ліси зелені, наче синє море,
Й в барвистому убранні вся земля.

Село моє, мов колискова пісня,
Життя мого й дитинства срібна нить.
Кохання перше, наче перша квітка,
На горизонті появилася вмиль.

І визріло на сонечку гарячим,
І дало паростки життя й плоди.
Село з роками виросло, неначе
Хтось ненароком висіяв гриби.

Помолоділи в нас гуцульські хати,
Дороги стали кращі, як колись.
Освіту стала молодь здобувати,
Й, здається, гори вище піднялись.

Замагора талантами багата:
В нас музиканти, танцюристи, піснярі.
І слава кожна в нас гуцульська хата –
Кожна людина слава на землі.

Живи, село моє, на славу людям,
Рости плеяду мудрих поколінь.
Нехай міцніє і цвіте держава,
А ми в піснях прославимо її.

Зимовий вечір

Зоряне небо. Зоряні хати...
Вогнями покрилося вечірнє село.
І місяць вгорі посміхнувся пелехатій,
На землю розсипавши срібло-добро.

Земля відпочила. Проста й багата.
І теплою ковдрою вкрилася вся.
І вже не міняється ні в будень, ні в свята,
Допоки не прийде розкішна весна.

Смереки морозом стоять зачаровані,
Заковані в срібло, немов вартові.
І звірів не видно, усі десь заховані,
І птахи сховались, такі гомінкі.

Так тихо навкруг. Лиш скрипить під ногами
Утоптаний сніг на замерзлім шляху.
І серце наповнилось диво-словами,
Побачивши ввечері чудо-красу.

Природа наповнилась чистим повітрям,
І дихати легко, й спокійно ідеш.
Надворі так гарно: і місячно, й світло,
Й красі цій немає ні краю, ні меж.

Наша хата

Наша домівка – наша берегиня,
Наш оберіг, фортеця і житло.
Майстри про неї кажуть, що то скриня,
В якій позбирано за все життя майно.
Про хату кажуть люди, що то пекло,
А більшість називає просто рай.
Якщо втопився ти в вині, як дехто,
То від життя добра вже не чекай.
Самому треба хату збудувати,
Відчути серцем таємницю лісову
І все життя про неї також дбати,
Щоби зробить хатину чарівну.
Повинно в хаті пахнути лугами,
Любистком, м'ятою і сон-травою.
Світлиця щоб розквітла рушниками,
Що вишиті майстерною рукою.
Тепла побільше має в хаті бути,
Від сонця ласки, а від Бога – доброти.
За все дрібне потрібно враз забути.
І лиш Любов і Світло берегти.

Криниця

Стоїть криниця біля хати
І чиста, чиста в ній вода.
Й так хочеться її черпати –
Напиток Бога і життя.

Цілющий дар пити господній,
Спивати з жагою до дна.
Нектар землі такий холодний,
Такий холодний, як земля.

Калини грона похилились
Й так пильно дивляться у воду,
І роздивляються в дзеркаллі
На калинову пишну вроду.

І дід любується старенький,
Поклавши кухлик на цямрину.
І не один тут подорожний
На лавку сяде під калину.

Води нап'ється із криниці:
"Поклін тобі, старенький діду,
За руки добрі й щире серце", –
З подякою в душі так й піде.

Із неба сонце посміхнеться
Й торкнеться спраглими вустами.
Від сонця джерело сріблиться
Й заграє сріблом – промінцями.

Зима

Ой ти, зимонько-зимо,
Біла хурделиця.
Розігралась недарма
Щедра витівниця.

Білу шубу одягла
З сріблястих сніжинок.
І на землю постелила
Пухнасту перину.

Затремтіли снігурі
На замерзлих вітах.
Посміхнулись на вікні
У горщечках квіти.

Сріблом сипав морозець
І щипав нам щічки.
Ще й пройшовся навпростець
До нашої річки.

Заморозив всі озерця,
Поробив місточки.
І на вікнах змалював
Чудесні листочки.

Ніч трудився Сніговій,
Сипав кучугури.
Вранці вирішив спочити
І пішов у гори.

Ніч

Вечірнє небо вкрилося зірками,
І місяць вийшов на небесний двір,
Чудесне сяєво розлилося горами,
Заполонивши дихання й наш зір.

Повітря тепле. Пахне свіжим сіном.
В траві цвірінькає десь коник-стрибунець.
І жити хочеться. І дихається вільно.
Й до хати видно стежку навпростець.

А нам не хочеться іти до хати,
Нам добре вдвох і тепло на душі.
І в вечір тихий хочеться кохати
Та дарувати квіти запашні.

В березовім гаю

Серед струнких в гаю беріз
Я бачу синю-синю даль.
В очах моїх немає сліз,
Лише в душі якась печаль.

Туман розлігся на плаю
І густо тягнеться потоком.
Як заворожена стою,
Вдивляюсь в гори пильним оком.

Рельєфами люблюсь гір,
Пишаюсь нашими Карпатами.
Куди не кинь свій власний зір –
Все чарівними вкрито шатами.

Берізки виструнчились в ряд,
Стоять під вітром, мов закохані,
І віти тихо шелестять,
А дощ полоще їх, непроханий.

“Затверджую”

Ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
доктор фізико-математичних наук,
член-кореспондент Національної академії наук України,
професор

Богдан Остафійчук

**Положення
про очно-заочну
“Школу майбутнього педагога”**

1. Загальні положення

1.1. Очна-заочна “Школа майбутнього педагога” (ШМП) є складовою частиною комплексу профорієнтаційної роботи Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вона створена у відповідності до Угоди між Прикарпатським університетом імені Василя Стефаника та Верховинською державною адміністрацією, що була укладена 11 листопада 2005 року, та науково-дослідного проекту “Гірська школа”.

1.2. Основними завданнями ШМП є:

а) виявлення здібних учнів випускних класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, які мають бажання здобути фах учителя початкових класів, географа, соціального педагога, вихователя дошкільного закладу чи інших спеціальностей, орієнтованих на роботу в школі та дошкільних освітніх закладах;

б) ознайомлення їх з умовами навчання в університеті;

в) поглиблена підготовка з української мови як профільючого предмета при вступі на спеціальність “Початкове навчання”, “Соціальна педагогіка”, “Дошкільне виховання” та обов’язкова дисципліна при вступі на всі інші спеціальності, української літератури, математики, природознавства.

г) з метою орієнтації на педагогічну діяльність проводитимуться заняття з педагогіки і психології.

1.3. Термін навчання в ШМП – 1 рік.

1.4. Для вступу до ШМП необхідно заповнити анкету встановленого зразка (зразка).

1.5. Заняття проводять викладачі кафедри теорії та методики початкового навчання та залучені кафедрою члени інших кафедр.

1.6. Перевірка виконаних учнями ШМП контрольних робіт здійснюється викладачами кафедри ТМПН.

1.7. Після закінчення навчання проводиться підсумкова контрольна робота. Для цього дирекція інституту створює конкурсну комісію з числа провідних викладачів кафедри ТМПН і представників деканату.

2. Процес навчання

2.1. З учнями ШМП проводяться заняття за здалегідь складеним розкладом з вищезгаданих дисциплін у суботні та недільні дні, відбуваються консультації щодо виконання контрольних робіт, проводиться профорієнтаційна робота.

2.2. Протягом навчального року учні ШМП виконують контрольні роботи:

українська мова – 5 робіт;

українська література – 5 робіт.

Контрольні роботи охоплюють основні розділи програм для загальноосвітніх шкіл. Чотири контрольні роботи виконуються заочно,

підсумкова проводиться в присутності членів відбіркової конкурсної комісії. Контроль з інших дисциплін – математики, природознавства, педагогіки – проводиться в процесі їх вивчення у формі поточного оцінювання і заліку.

2.3 Контрольна робота вважається зарахованою, якщо її оцінка не нижча, ніж 30 балів. Контрольні роботи, оцінені меншою кількістю балів, підлягають повторному виконанню.

2.4. Учні, які успішно виконали 8 контрольних робіт, мають заліки з інших предметів, допускаються до підсумкової контрольної роботи.

2.5. Підсумкова контрольна робота проводиться з української мови та літератури у письмовій формі за завданнями-тестами, підготовленими на основі збірників тестів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з даних предметів.

**3. Умови вступу до Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника**

3.1. Учні, які за наслідками підсумкових контрольних робіт (тестових опитувань) отримали менше 15 балів, не отримують рекомендації для навчання в університеті.

3.2. Особи, що за наслідками підсумкових контрольних робіт отримали більше 15 балів, рекомендуються на навчання на умовах оплати. Їм видається свідоцтво затвердженого зразка із зазначенням кількості балів, отриманих з української мови та української літератури.

3.3. Учні, які за результатами підсумкової контрольної роботи отримали рекомендації конкурсної комісії інституту, можуть бути зараховані на “Дошкільне виховання”, “Соціальна педагогіка” за рахунок коштів державного бюджету.

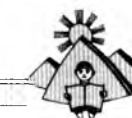
3.4. Бали, отримані випускниками ШМП на підсумковій контрольній роботі з української мови, за їх бажанням можуть бути зараховані як результат вступного випробування на інші непрофільні спеціальності.

План роботи “Школи майбутнього педагога”

	Теми	
1.	Професія педагога, її суть та значення.	проф. Хрущ В.Д.
2.	Етика вчителя.	проф. Хрущ В.Д.
3.	Мотивація учіння в школі.	доц. Кіліченко О.І.
4.	Педагогічна майстерність як основа авторитету вчителя.	доц. Червінська І.Б.
5.	Цілісне формування особистості.	проф. Фічора І.В.
6.	Урок трудового навчання.	доц. Ізвєкова Г.В.
7.	Роль математики в розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів.	ас. Довгий О.Я.
8.	Фонетичні явища в українській мові. Фонетичний аналіз слів.	доц. Ткачук О.В.
9.	Рівняння та системи рівнянь у курсі математики середньої школи.	доц. Файчак З.Є.
10.	Текстові задачі та способи їх розв'язання.	доц. Межиловська Л.Й.
11.	Нерівності, системи і сукупності та способи їх розв'язування.	доц. Плетеницька Л.С.
12.	Створення системи мовленнєвих ситуацій у процесі побудови зв'язних висловлювань.	доц. Максименко Н.Б.
13.	Розвиток сприймання, уяви, мислення – основа словесної творчості.	доц. Максименко Н.Б.
14.	Формування узагальнених способів відтворення і побудови тексту.	доц. Максименко Н.Б.
15.	Робота з текстами різних типів у системі розвитку зв'язного мовлення.	доц. Максименко Н.Б.
16.	Загальна характеристика української літератури ХІХ ст. (поезія, проза, драматургія). 2 заняття.	доц. Круль Л.М.
17.	Загальна характеристика української літератури ХХ століття (поезія, проза, драматургія). 2 заняття.	доц. Благун Н.М.
18.	Сучасний український правопис.	доц. Оліяр М.П.
19.	Складні питання морфології української мови. Морфологічний аналіз.	доц. Оліяр М.П.
20.	Синтаксис простого речення.	доц. Оліяр М.П.
21.	Синтаксис складного речення. Синтаксичний аналіз.	доц. Оліяр М.П.
22.	Квадратична функція, її властивості і графік.	доц. Ткачук О.М.

Вимоги до статей, які надходять до редакції журналу «Гірська школа Українських Карпат»

До друку приймаються статті з такими необхідними елементами: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих результатів; висновки і перспективи подальших розвідок означеного напрямку. (Відповідно до вимог пункту 7 постанови президії ВАК України від 10.02.1999 року № 1-02/3 “Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію”).

Вимоги до оформлення статей:

- текст повинен бути набраний у текстовому редакторі Microsoft Word, збережений у форматі doc або rtf;
- текст в одному примірнику на аркуші А–4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5;
- поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.;
- матеріали подавати на паперовому і магнітному носіях.

Розміщення на сторінці:

У правому верхньому куті **повністю** ім'я і прізвище, назва ВНЗ. Через один інтервал нижче, посередині тексту, жирним шрифтом назва статті (українською мовою).

Ім'я, прізвище, назва ВНЗ, назва статті, анотація (2-3 речення), ключові слова англійською мовою.

Розмір абзацу 4 літери.

Обсяг статті не менше 0,5 друк. аркуша (6-12 сторінок без літератури). У тексті мають бути посилання на інших авторів чи офіційні видання.

На окремому аркуші **повністю** прізвище, ім'я по батькові автора і всі дані про нього (поштовий індекс, місто, місце роботи, посада, наукове звання, вчений ступінь, контактні телефони. **Всі дані подаються без скорочень**).

Посилання в тексті подаються у квадратних дужках, де перша цифра означає номер цитованого видання, потім ставиться кома та нумерація цитованих сторінок. Наприклад: [23, 234-235].

Зразок оформлення

Іван Калущий,

доктор сільськогосподарських наук, професор
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Ivan Kalutskyi,

Doctor of Agricultural Sciences, professor,
the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk.

УДК 630*627.3

Спільна робота гірських шкіл та лісогосподарств з оптимізації рекреаційного лісокористування

Collaboration of highland schools and forestry on optimization of recreation use of woods.

When the analysis of modern condition of forest landscapes recreational usage is done, we can affirm most of forestry companies economically prefer wood resources to recreational usage of forest. And if we take effective measures, the situation will change. In that way we will preserve great forest areas from felling and ensure principles of stable forestry running.

Key words: recreational usage of forests, forest landscapes, good arrangement of forests, recreational load.

Проблеми екологічного виховання, формування в учнів почуття господаря, уміння творити красу і насолоджуватися прекрасним і корисним, що дає природа Українських Карпат, є дуже важливими...

Відомості про авторів

Біда Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, завідувач лабораторії „Проблеми сільської школи” АПН України.

Білавич Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гілецький Йосип Романович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, голова Івано-Франківського обласного відділу Українського географічного товариства.

Грицуляк Богдан Васильович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Грицуляк Володимир Богданович – кандидат медичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Додяк Наталія Михайлівна – заступник начальника відділу освіти Вижницької РДА Чернівецької області.

Дональд Едвард Девіс – доктор філософії, професор соціології університету м. Дальтон, США.

Дутчак Василина Петрівна – учитель зарубіжної літератури Замагорівської ЗОШ I – III ст. Верховинського району Івано-Франківської області, заступник директора школи з виховної роботи.

Завгородня Тетяна Костянтинівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Калуцький Іван Федорович – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології та рекреації Інституту туризму та менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Корпанюк Марія Михайлівна – старший викладач Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кузь Володимир Григорович – доктор педагогічних наук, дійсний член АПН України, професор Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини.

Миколайський Мирослав Володимирович – доктор медичних наук, професор кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Москалюк Степан Степанович – доктор технічних наук, професор, президент Австрійсько-Українського інституту у справах науки і технологій, Австрія.

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії, проректор з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Остафійчук Богдан Костянтинович – доктор фізико-математичних наук, член-кореспондент Національної академії наук України, професор, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Плетеницька Лідія Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Прокопенко Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Прокопів Любов Миколаївна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Руснак Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Савчук Борис Петрович – доктор історичних наук, професор кафедри історіографії та джерелознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Степанова Людмила Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Файчак Зоя Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Хрущ Василь Дем'янович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Хрущ Олена Василівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Чепига Світлана Василівна – директор Берегометської ЗОШ I-III ст. №2 Вижницького району Чернівецької області.

Чепіль Марія Миронівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка.

Червінська Інна Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Відомості

про членів редакційної ради та редакційної колегії науково-методичного журналу “Гірська школа Українських Карпат”

Біда Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри початкового навчання Уманського державного університету імені Павла Тичини, зав. лабораторії “Проблеми сільської школи” АПН України.

Бойчук Тетяна В'ячеславівна – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Грещук Василь Васильович – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор Інституту українознавства.

Грицуляк Богдан Васильович – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дональд Едвард Девіс – доктор філософії, професор соціології університету м. Дальтон, США.

Калуцький Іван Федорович – доктор сільськогосподарських наук, професор, зав. кафедри екології та рекреації Інституту туризму та менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Карпенко Зеновія Степанівна – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри вікової і педагогічної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Котик Тетяна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кузь Володимир Григорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України, професор Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини.

Ларіонова Вікторія Костянтинівна – доктор філософських наук, професор, зав. кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Лосюк Петро Васильович – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України, директор Яворівської ЗОШ I – III ст. Косівського району Івано-Франківської області.

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії, проректор з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Москалець Віктор Петрович – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Москалюк Степан Степанович – доктор технічних наук, професор, президент Австрійсько-Українського інституту у справах науки і технологій, Австрія.

Орбан-Лембрик Лідія Ернестівна – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Парпан Василь Іванович – доктор біологічних наук, професор, зав. кафедри біології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рега Олексій Степанович – кандидат педагогічних наук, професор, директор Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Романюк Михайло Дмитрович – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Руснак Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Савчук Борис Петрович – доктор історичних наук, професор кафедри історіографії та джерелознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Сагарда Володимир Васильович – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри педагогіки і соціології Ужгородського національного університету.

Хороб Степан Іванович – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української літератури, директор Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Цепенда Ігор Євгенович – кандидат історичних наук, доцент, проректор з міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Чепіль Марія Миронівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка.

Редакційна колегія

Хрущ Василь Дем'янович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Червінська Інна Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Оліяр Марія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Сав'юк Мирослав Іванович – кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Копчак Лілія Василівна – старший викладач кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гілецький Йосип Романович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Білавич Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Корпанюк Василь Васильович – Заслужений художник України, доцент кафедри декоративно-прикладного мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Довгий Олег Ярославович – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ткач Тетяна Василівна – лаборант кафедри теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Література з проблем сільської і гірської школи

1. Біда О. Сільська малокомплектна школа. – К.: Науковий світ, 2000. – 34 с.
2. Бойко А. Виховання суб'єкт-суб'єктних відносин вчителів і учнів як основа модернізації освітньої галузі в Україні // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 4 – 8.
3. Бойченко С. Організація самостійної роботи учнів на уроках у малокомплектній школі // Початкова школа. – 2004. – № 1. – С. 51 – 53.
4. Бурлай М. Сільська школа: Автоматизоване інформаційне забезпечення // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 30 – 31.
5. Вашуленко М. Реалізація ідей випереджувального навчання молодших школярів в умовах класу-комплекту // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 16 – 17.
6. Глабчак В. Особливості впровадження особистісно орієнтованого навчання і виховання // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 20 – 21.
7. Захарченко О. Творчі таємниці вчителя // Початкова школа. – 1993. – № 3. – С. 1 – 2.
8. Кобзар Б., Шепотько В. Соціально-економічна природа і матеріальне забезпечення // Рідна школа. – 1997. – № 10. – С. 65 – 66.
9. Курусь А. Технологія планування роботи малокомплектної школи // Сільська школа України. – 2004. – № 18. – С. 23 – 26.
10. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації. – К.: Грамота, 2005. – 215 с.
11. Кочеров В. З досвіду організації навчально-виховного процесу в сільській школі // Початкова школа. – 1999. – № 3.
12. Дзєга В. "Синдром відчаю" сільського вчителя // Рідна школа. – 2005. – № 8.
13. Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат. – Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 1 – 5 вересня 2005. – Рахів. – 2005.
14. Малешко В. Проблеми сільської малочисельної школи // Початкова школа. – 1999. – № 8.
15. Лаврук М. Гуцули українських Карпат (етнографічне дослідження). – Львів, 2005. – 286 с.
16. Науменко В. Сільська школа // Початкова школа. – 1999. – № 10.
17. Праліси в центрі Європи. – Бірменсдорф, 2003. – 192 с.
18. Присяжнюк Н. Особливості роботи у класі-некомплекті // Початкова школа. – 1999. – № 1.
19. Присяжнюк Н. Особливості роботи у класі-комплекті // Початкова школа. – 1999. – № 2.
20. Савченко О. Навчально-виховний процес у малокомплектних школах. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів педагогічних факультетів. – Київ: Абриз, 1997. – 234 с.
21. Савченко О. Планування і структура уроків у малокомплектній школі (Посібник для вчителя). – Київ: Абриз, 1997. – 234 с.
22. Мелешко В. Модель інтегрованої діяльності малочисельних шкіл // Сільська школа України. – 2004. – № 36. – С. 35 – 36.
23. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347 (2002) // Освіта України. – 2002. – № 33 – С. 4 – 6.
22. Нечаєва А. Управління процесом реформування сільської школи // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 31 – 32.
24. Романенко М. Не школа, а округ // Сільська школа України. – 2003. – № 62. – С. 3 – 4.
25. Пометун О. Кооперативне навчання у малокомплектній школі // Сільська школа України. – 2005. – № 1. – С. 14 – 15.
26. Хрущ В., Хрущ О. Почуття власної гідності в гуцульській ментальності // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. – Івано-Франківськ, 1994.
27. Хрущ О. Особливості українського національного характеру // Українські проблеми. – Київ. – № 22. – 2004. – С. 143 – 155.
28. Хрущ О. Методика вивчення психологічних особливостей етнічної самосвідомості і національної самоповаги учнівської молоді // Методи дослідження ціннісних орієнтацій учнівської молоді. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 21 – 32.
29. Хрущ О. Конфлікт у гуцульській ментальності // Молодь і проблеми конфлікту в період переходу до демографічного суспільства. – Чернівці, 1994.
30. Червінська І., Извєкова Г. Взаємодія школи і позашкільних закладів з питань трудового виховання школярів в умовах гірського регіону // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): Матеріали міжнародної конференції. – Київ – Рахів. – 2002. – Т. 1. – С. 71 – 76.
31. Черненко Л. Проблеми малокомплектної школи // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 24 – 25.

Наукове видання

Науково-методичний журнал

ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Редакційна колегія: Василь Хрущ, Інна Червінська, Йосип Гілецький, Марія Оліяр,
Мирослав Сав'юк, Лілія Копчак

Літературний редактор: Галина Білавич

Дизайн: Василь Корпанюк

Комп'ютерний набір та коректування: Тетяна Ткач

Верстка: Ярослава Король

Світлини: Юрій Рильчук, Василь Хрущ, Віктор Солодкий, Йосип Гілецький, Ігор Бай,
Олег Довгий, Василь Дідушко

“Гірська школа Українських Карпат”
вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, 76000
тел. 2 – 21 – 40, 3 – 15 – 74, fax – 8 (034 – 22) 3 – 15 – 74
mountainschool@pu.if.ua
Телефони редакції – 8-(034-22) – 2-31-47, 50-57-69, 50-10-46

Підписано до друку 28.11.2006. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian Pragmatica. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9. Ум. фарбовідб. 36. Зам. № 435.
Тираж 1000 прим.

Віддруковано у друкарні видавництва “Місто НВ”
м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 53

